

BİZANS SARAY TEŞKİLATI:
PROTOKOL, TÖRENLER, MEMURLAR
(Yüksek Lisans Tezi)
Yasemin ASLAN
Eskişehir 2019

BİZANS SARAY TEŞKİLATI: PROTOKOL, MEMURLAR, TÖRENLER

Yasemin ASLAN

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Erkan İZNİK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kasım 2019

ÖZET
BİZANS SARAY TEŞKİLATI: PROTOKOL, MEMURLAR, TÖRENLER

Yasemin ASLAN

Tarih Anabilim DALI

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kasım, 2019

Danışman: Doç. Dr. Erkan İznik

Bizans imparatorluğu, pagan kökenli Romalı bir komutan tarafından IV. yüzyılda kuruldu ve Grekçe konuşan, Ortodoks Hıristiyan ve sarayda yetişmiş bir imparatorun döneminde XV. yüzyılda yıkıldı. Bu süre zarfında, imparatorlukta çok sayıda önemli değişiklik meydana geldi. Bu çalışmada, Bizans uygarlığı ve imparatorlukta meydana gelen değişiklikler; merkezi idaresi, unvanları ve törensel geleneği çerçevesinde incelenmiştir. Merkezi idarenin unsurları ve törensel geleneğin ayrıntıları, bu değişimlerin etkisinin doğrudan yansıdığı iki alan olarak, değişimlerin biçimi ve içeriği hakkında son derece değerli bilgiler vermektedir. İmparatorluğun zengin yazılı kültürünün bıraktığı miras sayesinde ise hem bu unsurlar hem de törensel gelenek hakkında detaylı bilgiler edinmek mümkündür. Bu çalışma ayrıca, imparatorluğun başkenti olan Konstantinopolis'e odaklanması bakımından, şehrin dini ve resmi kurumları ile şehirde meydana gelen değişiklikler hakkında da bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Unvanlar, Makamlar, Memurlar, İmparator, İmparatoriçe, Konstantinopolis, Taç Giyme Törenleri, İdare, Bizans Saray Erkânı, Listeler, Senato, Partiler.

ABSTRACT
**THE BYZANTINE CENTRAL ADMINISTRATION: PROTOCOL, OFFICIALS,
CEREMONIES**

Yasemin Aslan

Department of History

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, November 2019

Supervisor: Assoc. Prof. Erkan İZNIK

The Byzantine Empire was founded by a Roman commander of pagan origin in the 4th century and was destroyed in the 15th century during the reign of an emperor who was a Greek-speaking, orthodox Christian and raised in the palace. During this period, several significant changes occurred in the empire. In this research, the Byzantine civilization and the changes which occurred in the empire were examined the framework of central administration, titles and ceremonial tradition. The elements of the central administration and the details of the ceremonial tradition, as two areas where the effects of these changes are directly seen, provide invaluable information about the form and content of these changes. Thanks to the legacy of the byzantine richly literature, it is possible to obtain very detailed information on both these elements and the ceremonial tradition. In terms of its focus on Constantinople, the capital of the empire, this study also provides information about the city's religious and official buildings and the changes that took place in the city.

Keywords: *Titles, Ranks, Officials, Emperor, Empress, Constantinople, Coronations, the Administration, Courtiers, the Lists, the Senate, the Factions.*

ÖNSÖZ

Bizans imparatorluğu, onun tarihini çalışmak isteyenlere zorlu ama en az kendisi kadar görkemli bir macera sunar. İmparatorluk, kendisini anlatan çok fazla yazılı metni arkasında bırakmış, onu tanımak isteyenlere, sadece tarih değil birçok alanda çok zengin bir literatür hazinesini emanet etmiştir. Yine de tüm bu kaynak zenginliği, imparatorluğun kendisini eksiksiz bir biçimde anlattığı anlamına gelmemelidir. Birçok nokta hala karanlıktadır ya da bu literatür, bir bütün halinde kesin bilgiler edinmek ya da yargılara varmak için kendini tamamen açmamıştır. İşte bu noktalardan biri de, imparatorluğun bürokratik ve törensel tarihidir.

Bizans imparatorluğunun bünyesi kuruluşundan yıkılışına kadar geçen sürede çok büyük dönüşümler geçirdi. Bu dönüşümü en açık biçimde ortaya koyan iki alan bulunmaktadır. Bunlardan biri idari sistemin merkezi ayağını oluşturan saray teşkilatı ve soylular grubunu oluşturan onursal unvan sahipleridir. Bu teşkilatın üyesi olan memurlar ve onursal unvan sahiplerinin makam, unvan ve resmi isimleri, imparatorluğun kendisini nasıl ifade ettiğini açık bir biçimde yansıtan terminolojinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Törensel gelenek ise imparatorluğun, hem kendisini nasıl gördüğünü hem de kendisine dair izlenimini etrafındaki dünyaya nasıl aktardığını göstermektedir. Törensel geleneği araştırmak, törenlerin geçtiği mekan ve mntikalar ile törenlerde kullanılan kıyafet ve aksesuarlar açısından da son derece geniş bir çalışma konusuna odaklanmaktır. Dolayısıyla törensel geleneği çalışmak, arka planda kısmen başkentin ve giyim kuşam geleneğinin tarihini de çalışmak demektir.

Benim için son derece yorucu ve bana acemiliğimi ve tecrübesizliğimi her anında hissettiren bu metni yazabileceğim en iyi şekilde yazmaya çalıştım. Umarım bir giriş ya da rehber niteliğinde olan bu çalışma literatüre küçük de olsa bir katkı sağlar ve ondan faydalanmak isteyenlere yardımcı olur.

Tez süreci, onu bilen kişiler için malum olduğu üzere, kişiyi tamamen kendi içine dönük ve sadece hem zihnen hem fiilen tezle meşgul olduğu bir döneme sokuyor. Bu süre boyunca kişi, belki de gündeminin en önemli ögesi olması dolayısıyla, onunla ilgili olsun olmasın herkesle tezi hakkında konuşmak istiyor. Bu, her iki taraf içinde tahammül sınırlarını bazen zorlayan bir durumdur. Her şey bittikten ve o gerilim, telaş ve kaygı çıkıp gitmek üzereyken bulutların açılması ve güneş ışığının düşmesiyle

aydınlanan zihne birkaç isim düşüyor çok büyük teşekkürleri en çok hak edenlere dair. Her şeyden önce babama sabrı, hoşgörüsü ve desteği için teşekkür etmeliyim. Sonra, hayatı yaşanılır ve tez sürecini katlanılır kılan dostlara, sevgili Meltem Karayel, Mavi Çiçek ve Gülşah Akın'a; kendisinden yardımını istediğimde bana en çok ihtiyacım duyan yardımı etmekten imtina etmeyen değerli C.Ozan Ceyhan'a, Yunanca ile ilgili yardımları dolayısıyla Dimostenis Yağcıoğlu, Fransızca ile ilgili yardımları dolayısıyla Ahmet Altunbaş'a minnettar olduğumu belirtmeliyim. Lisansın ilk dersini kendisinden aldığım ve beklenmedik bir biçimde tez danışmanlığımı da üstlenen, yüksek öğrenim hayatım boyunca kendisinden çok fazla ders aldığım dolayısıyla kendisini hem hoca hem de insan olarak gözlemlene şansını bulduğum, her anlamda çok kıymetli ve öğrencilerinden gördüğü sevgiyi ve saygıyı sonuna kadar hak eden değerli danışmanım Erkan İznik'e sonsuz teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Yasemin Aslan

Kasım, 2019

Eskişehir

16.12/2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığımı ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Yasemin Aslız
~~Yasemin~~ A

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1.GİRİŞ	1
1.1.Konu	1
1.2. Amaç	3
1.3. Kapsam	3
1.4. Yöntem	5
1.5. Kaynaklar.....	8
2.BİZANS SARAY TEŞKİLATI: MAKAMLAR ve MEMURLAR	15
2.1.Hükümdar Makamı.....	15
2.1.1. İmparator	20
2.1.2. İmparatoriçe.....	26
2.2.Makamlar ve Memurlar	33
2.2.1. Saray personeli	35
2.2.2. İmparatorluk idari işler dairesi.....	45
2.2.3. Maliye Dairesi Görevlileri.....	54
2.2.4.Komutanlar ve muhafızlar	57
2.2.5. Donanma görevlileri	68
2.2.6. Yardımcı hizmetler	70
3. ONURSAL UNVANLAR	74
3.1. Συγκλητος (tl. synkletos, tr.Senato)	74
3.2. Δεσπότης (tl. Despotes)	76
3.3. καῖσαρ (tl. Kaiser)	77
3.4. σεβαστοκράτωρ (tl. Sebastokrator)	78
3.5. Οι δήμοι (tl. oi demoi, tr. partiler)	78
4.TÖRENLER	82
4.1. Taç Giyme Törenleri	82
4.2. Ortak İmparatorun ve Kaisarın Taç Giyme Töreni.....	112
4.3. İmparatorların Cenaze Törenleri	114
SONUÇ	116

KAYNAKÇA	119
EKLER.....	130

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1.2 Dört Tetrark Heykeli (www.en.wikipedia.org).....	18
Görsel 2.2. Zoe Mozaïği (https://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/mozzoe-mozai%C4%9Fi ...)	22
Görsel 2.3. Komnenoslar Mozaïği (https://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/mozkomnenoslar-mozai%C4%9Fi)	23
Görsel 2.4. Diadem (DRGA, 1890).....	24
Görsel 2.5. Ayasofya'da bulunan imparatoriçe locası (Y.Aslan arşivi, 2016).....	27
Görsel 2.6. Ayasofya'da bulunan imparatoriçe locasından omphalion ile altarın görünümü (Y.Aslan arşivi, 2016).....	28
Görsel 4.1. Torques. (DRGA, 1890)	84
Görsel 4.2. Azizler Karpos ve Papylos Kilisesi. (www.byzantium1200.com).....	90
Görsel 4.3. On dokuz akkubita salonunun dış cepheden görünüşü. (www.byzantium1200.com)	93
Görsel 4.4. On dokuz akkubita salonunun yan cepheden görünüşü.(www.byzantium1200.com).....	93
Görsel 4.5. I.Mikhael'in tahta çıkışı (Skyl. Fol.10r.).....	98
Görsel 4.6. I.Mikhael'in kalkan üzerinde havaya kaldırılması (Skyl. fol.10v).....	99
Görsel 4.7. V.Leon'un tahta çıkışı (Skyl. fol.12v)	100
Görsel 4.8. II.Mikhael Travlos'un tahta çıkışı (Skyl. fol.26v)	101
Görsel 4.9. İmparator Theophilos'un taç giyme töreni (Skyl. fol 42v.)	102
Görsel 4.10. III.Mikhael'in taç giyme töreni (Skyl. fol.62r.).....	103
Görsel 4.11. II.Nikephoros Phokas'ın taç giyme töreni (Skyl. fol 145v.)	104
Görsel 4.12. Ioannes Tzimiskes'in taç giyme töreni. (Skyl. fol.159r.).....	105
Görsel 4.13. V.Mikhael'in taç giyme töreni (Skyl. fol.218v.)	106
Görsel 4.14. Omphalion. (https://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/i%C3%A7momphalion) .111	

KISALTMALAR

Genel Kısaltmalar

a.g.b. : Adı Geçen Bölüm

a.g.k. : Adı Geçen Kaynak

a.g.m. : Adı Geçen Makale

bkz. : Bakınız

c. : cilt

çev. : Çeviren

d. : doğumu

ed. : Editör

fol. : Folio

haz. : Hazırlayan

gr. : Grekçe

ing. : İngilizce

lat. : Latince

p. : Part

ru. : Rusça

s. : sayfa

tl. : Transliterasyonu

tr. : Türkçe

vol. : Volume

y.a.g.k. : yukarıda adı geçen kaynak

y.a.g.m. : yukarıda adı geçen makale

Yayın ve Yazar Kısaltmaları

Yayın ve yazar kısaltmaları, Oxford Dictionary of Byzantium ve List of Abbreviation used in Byzantine Publicationsda yer alan standartlara göre hazırlanmıştır.

Amm. Marc. : Ammianus Marcellinus

An. Komn : Anna Komnena

Attal. : Attaleiates

BOC : The Book of Ceremonies

Chron. Pasch. : Chronikon Paschale

De Cer. : de Ceremoniis Aulae Byzantinae

DRE : A Dictionary of The Roman Empire

DRGA : A Dictionary of Roman and Greek Antiquities

GLRBP : *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods From B.C.146*

to A.D.1100.

- ИРАИК : Известия Русского Археологического Института В
Константинополе)
- JRS : A Greek English Lexicon.a
- LD : A Latin Dictionary
- LSJ : A Greek English Lexicon.
- Malal. : Malalas
- Nik. Chon. : Niketas Choniates
- NotDign. : Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitana
et Laterculi Prouinciarum.
- OCD : The Oxford Classical Dictionary.
- ODB : Oxford Dictionary of Byzantium.
- ODLA : Oxford Dictionary of Late Antiquity
- Psellos, :Mikhael Psellos
- Pseudo-Kod. : Pseudo Kodinos (1966). Traité des Offices.
(2013).Pseudo-Kodinos and the
Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies.
- REB : Revue des études byzantines
- Skyl. : (1973). Synopsis Historiarum
(2010). A Synopsis of Byzantine History 811-1052.

Theoph. : Theophanes Confessor

Theoph Cont. : Theophanes Continuatus

Theop. Simok. : Theophylact of Simacotta

Zosim. : Zosimus

1.GİRİŞ

1.1.Konu

“Bizans saray teşkilatı; Memurlar, Protokol ve Törenler” başlığını taşıyan bu çalışmanın konusu, Bizans merkezi idaresini oluşturan makam ve unvanlar ile Bizans uygarlığının maddi ve manevi unsurlarını yansıtan törensel geleneğidir. Çalışmanın ana fikri, ünlü Bizanstinistlerden J. Herrin’in Bizans imparatorluğunu tanımlamak için kullandığı “yaşlı doğmuş”¹ bir imparatorluk savıdır. Gerçekten de bu, Ortaçağ Avrupa monarşilerinden farklı olarak, XI yüzyıllık bir monarşi² olan Bizans imparatorluğunun Roma’lı geçmişine göndermede bulunarak yapılan son derece isabetli bir tanımdır. İmparatorluk, Romalı kökleri ile bağlarını kesin bir biçimde koparmaksızın, yeni bir başkentte, ünlü Bizanstinistlerden G.Ostrogorski’nin, “Hıristiyanlaştırılan Roma İmparatorluğu” tanımının³ kaynağı yeni bir din olan Hıristiyanlık ile yeniden doğmuştur.

İmparatorluk, erken dönemlerinde idari açıdan batılı karakterdeki Romalı idaresini sürdürürken, değişen koşullara uyum sağlamak için ve imparatorluğun doğuda genişlemesi ile birlikte doğulu bir karaktere bürünmesiyle yönetim ve idaresinde yeni bir yapılanmaya gitmiştir.⁴ Bu noktada, her ne kadar, XVIII. yüzyılda icat edilmiş⁵ bir terim olsa da bürokratik bir yapının ilk örneklerini görebilmek mümkündür. A. H. M. Jones, bunu geç dönem Roma imparatorluğunun bir bürokrasi devleti olduğunu ileri sürerek onaylamaktadır. Ona göre, bu bürokrasiyi oluşturan memurlar, Roma devletinin bütün birimlerinde hayati rol oynamaktaydılar ve onların kökleri *principatus*⁶ dönemine

¹ Judith Herrin, ing. “Byzantium was born old” olan bu sav hakkında, 2009 yılında, Bizans, Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı (ing. Byzantium, A Surprising Life of A Medieval Empire) ismiyle yayınladığı eserini bu sav çerçevesinde ele alarak yazdığını belirtmektedir. Bkz. J.Herrin, (2013a). *Margins and Metropolis*. Priston and Oxford: Priston University Press, s.xv.

²W. Ensslin (1967b). The Government and Administration of the Byzantine Empire, *The Cambridge Medieval History Vol. IV The Byzantine Empire p.II Government, Church and Civilization* (Haz: J.M.Hussey), Cambridge: Cambridge University Press, s. 1.

³ G.Ostrogorsky, (1999a). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev: F.İşiltan), Ankara: TTK, s.24-47.

⁴ S. Runciman (1961). *Byzantine Civilization*. Ohio: Meridian Books, s.51.

⁵ J. Haldon (2016c). Bureaucracies, Elites and Clans: The Case of Byzantium, c. 600-1100, *Empires and Bureaucracy in World History* (Haz: P. Crocks, T.H.Parsons), Cambridge: Cambridge University Press, s. 147.

⁶ Principatus, Augustus (M.Ö.27- M.S.14)tarafından kurulan rejimi ifade eden bir terimdir. Bu dönem, Augustus döneminden başlayarak, III. yüzyılın sonlarında Diocletianus dönemi ile başlayan süreci ifade eden Domitianus dönemine kadar sürmüştür. *The Oxford Classical Dictionary*,(2012). (Haz: S.Hornblower, A.Spawford), Oxford: Oxford University Press, s.1211; Hükümeti mahveden ve aristokrasiyi çökerten böylece Octavianusun tek yönetici olarak seçilmesine sebep olan uzun iç

kadar uzanmaktaydı.⁷ Ancak M.Whitby, Jones'a katılmamakta, bu yapının bürokrasi tanımına birebir uygun olmadığını düşünmektedir. Roma'nın, işlerin her biri ayrı dairelerden oluşan geniş bir personel ağı aracılığı ile işlerin yürütülmesinden çok, güvenlik, gelir ve adalet olmak üzere üç ana ögeye odaklandığını ve işleri bu üçlü çerçevesinde yürüttüğünü ileri sürmektedir.⁸ Yine de Jones'un da tespiti doğrultusunda, en azından principatus döneminde, maliye ve sekreteryaya vb. işlerden sorumlu olan sivil görevliler ile askerlerden oluşan eyalet ve şehir praefectusları olmak üzere iki tip görevli kadrosunun bulunduğu anlaşılmaktadır.⁹ Ancak bu ve benzeri birçok görevli, liyakatten ziyade kalıtsallığın esas alınmasıyla makama gelmiş ve bu kadronun merkezi ayağı Romanın palatium tepesindeki imparatorun ikametgâhında¹⁰ toplanmıştı.¹¹ Bu kadronun varlığına dair kanıt niteliğindeki metin Notitia Dignitatum adıyla bilinen, makamlar ve görevliler listesidir. Böylelikle en azından Diokletianus döneminde yürürlükte olduğu ve daha sonra I.Konstantinos (306-337) döneminde sayıları daha da artan bir bürokrat kadrosu söz konusudur.¹² Bu kadronun bir kısmı ile onursal unvan sahibi soylulardan oluşan geniş bir grup, saray hiyerarşisini oluşturmaktadır. Bu hiyerarşinin üyeleri, çeşitli törenlerde görevli ya da törenlerin davetlisi olması dolayısıyla imparatorluğun protokol geleneğini de ortaya koymaktadır.

Çalışmanın konusunu oluşturan bir diğer boyut törenlerdir. Daha çok taç giyme töreni, ortak imparatorun ilan edilmesi ve imparatorun cenaze töreni gibi resmi törenler, içerik bakımından imparatorluğun yüzyıllar içinde geçirdiği dönüşümü oldukça açık bir

karişikliklerin eskittiği bir dünya olan Roma'yı, imparatorluğu olarak toparlayan Octavianus Augustus, imparatorluğun Princepsi unvanını taşıyordu. Tacitus (1962), *The Histories-The Annals*, çev. C.H.Moore-J.Jackson, cilt II, Harvard university press, s.243; Octavianus'un taşıdığı bu unvan esasen, cumhuriyetin geç dönemlerinde kullanılan, birinci senatör anlamına gelen bir unvan olan "Princeps Senatus"tu. Augustus (2009), *Ankara Anıtı (Monumentum Ancyranum)*, (Çev. Ç.Dürüşken), Kabalcı yayınları, s.39; M.Bunson (1995). *A Dictionary of The Roman Empire*, Oxford: Oxford University Press, s.346; T.Lewis (2002), *A Latin Dictionary*(LD),Oxford: Clarendon Press, s.1445.

⁷ A.H.M.Jones, (1964), *The Later Roman Empire 284-602*, vol. I, Norman: University of Oklahoma Press, s. 563.

⁸ M.Whitby, (2016), *The Late Roman Empire Was before All Things a Bureaucratic State*, *Empires and Bureaucracy in World History* (Ed: P. Crocks, T.H.Parsons), Cambridge: Cambridge University Press, s. 133.

⁹ Jones, 1964, a.g.k., 563.

¹⁰ *Palatium tepesi*, imparatorluk sarayının da bulunduğu Romanın yedi tepesinin merkezinde bulunan tepedir. Geleneksel olarak buranın Romanın en eski yerleşim yeri olduğuna hatta Romulusun kulübesinin burada bulunduğu inanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. L.Richardson, jr. (1992), *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*, Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, s. 279-282; J.Lendering. (2011), *Roma Mermer Şehir*, (Çev: B.Sengir), İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 234-237.; *OCD*, s. 1069.

¹¹ Jones, 1964, a.g.k., 564; Whitby, 2016, a.g.b., 136.

¹² Whitby, 2016, a.g.b., 137.

biçimde yansıtmaktadır. Aynı zamanda bir propaganda aracı olarak imparatorluğun kendisini etrafındaki dünyaya yansıtma vasıtası olarak kullanılan törensel geleneğin içeriği imparatorluğun kendisini nasıl algıladığı hakkında da fikir vermektedir. Törenler, içerik bakımından, resmi, dini, mimari, kılık kıyafet geleneği gibi birçok öğeyi barındırmaktadır. Burada, törensel geleneğin biçimine ve işlenişine odaklanmakla kalmayıp imparatorluğun kültürel geleneğine de dolaylı bir biçimde değinilmektedir.

1.2. Amaç

Herrin'in, imparatorluğun "yaşlı doğmuş" olma niteliğine yönelik savı, bu çalışmanın amacı için bir ilham kaynağı olmuştur. "Yaşlı doğan" bu imparatorluğun, kökleri olan Roma'nın bünyesini kendi kimliğinde ne derece muhafaza ettiğini, kendi döneminin gelişmelerine ne şekilde ayak uydurabildiğini ve ömrünü tamamlama sürecinde nihai biçimini nasıl aldığını açıklamayı amaçlamaktadır. Bizans imparatorluğu, yeni bir başkentte, tüm varlığına nüfuz eden yeni bir dinle, Romalı köklerini tamamen terk etmeyerek ve o kökleri gereksinimleri doğrultusunda değerlendirerek yeniden dünyaya gelmiş bir imparatorluk olması bakımından eşsizdir. Bu çalışma, aynı anda hem eski hem de yeni olan bu eşsiz imparatorluğu, merkezi idaresine ait olan makam ve unvanları ile maddi ve manevi kültürel unsurlarının neredeyse hepsini yansıttığı tören geleneği çerçevesinde ele alarak genel bir rehber niteliği kazanmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte imparatorluğun Latince ve Grekçe olmak üzere iki büyük lisanın kaynağını oluşturduğu terminolojisine, bu başlık çerçevesinde değinerek Türkçe bir içerik oluşturmaya çalışmaktadır. Bu terminoloji aynı zamanda, imparatorluğun etkileşim kurduğu diğer kültürlerden de aldığı kelimeler bakımından kendine özgü bir zenginliğe sahiptir. Bu çalışmada, imparatorluğun bünyesinde bulunan otorite algısı, bu otoritenin unsurları ve uygulanişından ve imparatorluğun törenler ve etkinlikler takvimini ortaya koymaktan ziyade, merkezi idare odaklı olarak saray hiyerarşisi ve törensel geleneğin kendi terminolojisi ve içeriği incelenerek, imparatorluğun yaşadığı kültürel ya da kimliksel dönüşüm anlatılmaya çalışılmıştır.

1.3. Kapsam

Çalışma; giriş bölümü ve bununla birlikte üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü birinci bölüm olmak üzere, memurlar ikinci bölümü; unvanlar üçüncü bölümü ve törenler dördüncü bölümü oluşturmaktadır. İmparatorluğun Romalı köklerinin, bin

yıl boyunca yaşadığı dönüşüme odaklı bir boyutu vardır. Bu kapsamda, kuruluşundan yıkılışına kadar imparatorluğun saray hiyerarşisi, zengin ve geniş memurlar kadrosu, makamlar ve unvanlar ele alınmış eyalet idaresi ile kilise kadrosu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. İmparatorluğun en tepesinde yer alan hükümdar ve açık bir biçimde taht yolu kendisine kapatılmamış olsa da hükümdarlık yapması olağan kabul edilmeyen, bir çeşit sıra dışı hükümdarlar denilebilecek olan imparatoriçelerden başlanarak, saray erkânını oluşturan kadro incelenmiştir.

Amaç kısmında da belirtildiği üzere çalışmanın çekirdeğini oluşturan “yaşlı doğmuş” olma niteliğini terminolojiyi takip ederek izleyebilmek için sadece eyalet yönetimi ile kilise dışında kalan kadroya yer verilmiştir. İmparatorluğun kendi içinde yaşadığı Latince'den Grekçeye geçiş süreci, saray hiyerarşisi ve törensel gelenekte net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Dilde yaşanan bu dönüşüm, çalışmanın amacına paralel şekilde kültürel dönüşümün çatısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla daha çok terminoloji üzerinde durulmuş, imparatorluğun kendi terminolojisini besleyen kaynaklar, hiyerarşi ve törensel gelenek üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü, konu, amaç, kapsam, yöntem ve kaynakların bahsedildiği giriş kısmından oluşmaktadır. İkinci bölümü, terminolojiyi doğrudan yansıtan saray hiyerarşisinin unsurları olan hükümdar ve memurlara; üçüncü bölümüyse onursal unvan sahibi kişilere odaklanmıştır. Merkezi idarede ve saray erkânı arasında yer alan görevlileri işaret eden makam ve unvanların yanında, imparatorluğun soylular kesimi olarak da tanımlanabilecek onursal unvan sahibi kişilere verilen unvanlar yer almaktadır. Bu grubun içinde üst düzey ve daha basit olarak tanımlanabilecek çok sayıda unvan bulunmaktadır. Bu çalışmada, daha çok üst düzey kabul edilebilecek ve çok büyük bir önemin atfedildiği unvanlara yer verilmiştir. Aynı zamanda Roma imparatorluğunun ana unsurlarından biri olan senatonun Bizans imparatorluğunda geçirdiği dönüşüme de yer verilmiştir. Senatonun değişen önemi ve içeriği, çalışmanın aktarmaya çalıştığı geniş çaplı kültürel dönüşümün küçük bir örneğini tek başına sunmaktadır. İmparatorluk hiyerarşi listelerine bakıldığında çok sayıda unvanın yer aldığı görülecektir. Ancak çalışmanın kapsamı içinde sadece bir kısmı yer almaktadır. Bunun nedeni yeni yaratılmış ya da hakkında çok fazla bilgi bulunmayan unvanlar yerine köklü denilebilecek unvanlara öncelik verilmesidir. Böylelikle eskiye dair olanın nasıl bir değişim geçirdiğini ortaya koymak mümkündür.

Dördüncü bölüm ise terminolojiyi nispeten dolaylı ancak kültürel dönüşümü doğrudan yansıtan törenlere ayrılmıştır. Bu bölümde, imparatorluğun kendi etkinlik takvimini oluşturan tüm törenler ve etkinliklere yer verilmemiş, imparatorluğun teşrifat geleneği ve bu törenlerin ayrıntılı içeriğinin aktarılması amaçlandığından, kaynakların tüm detayları ile anlattığı ve neredeyse bütün aşamalarının bilebilmek mümkün olan törenlere değinilmiştir. Amaçta da belirtildiği üzere bu çalışma imparatorluğun geçirdiği kültürel dönüşümü aktarmaya odaklandığı için törenler bölümü bu çerçevede sınırlı tutulmuştur. Bu noktada, birkaç farklı kaynaktan yer alması ve böylelikle imparatorluğun varlığı boyunca törensel geleneğin maruz kaldığı dönüşümü görebilmeyi sağlaması dolayısıyla sadece birkaç törene yer verilmiştir. Ayrıca, çalışmanın kapsamında yer alan törenlerin hangi törenler olacağını belirleyen bir diğer kriter de mekanlar, kıyafet ve aksesuarların değişimini gösterebilecek bilgilerin bulunmamasıdır. Sonuç olarak bu çalışma, Bizans imparatorluğunun nasıl idare edildiğine ve Bizanslıların neleri kutladığına değil Roma geleneği ve kültürel mirasının Bizans imparatorluğunda nasıl bir biçim aldığına odaklanmıştır.

1.4. Yöntem

Bu çalışmada izlenen yöntem, kuruluştan yıkılışa kadar geçen 1123 yıl gibi uzun bir süre boyunca imparatorluğun merkezi idaresi ve törensel geleneğini genel hatları ile kendi dönüşümünü yansıtmaya odaklı bir biçimde anlatmaya yöneliktir. Bizans tarihi, çok sayıda kronikin bulunması dolayısıyla tarih çalışmaları açısından zengin bir literatüre sahiptir.¹³ Bunun dışında bu çalışmanın başlıca kaynaklarını oluşturan, farklı dönem ve yüzyıllarda hazırlanmış olan çeşitli listeler de bulunmaktadır. Bu listeler ve onlar üzerine yapılan incelemeler bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinin ana kaynaklarını oluşturmaktadır. İmparatorluğun kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süreçte kendi içinde çok fazla değişime maruz kalmış olan saray hiyerarşisini anlamlı bir bütün halinde açıklamak zordur. Bu zorluğu kolaylaştırabilmek ve anlaşılır bir metin haline getirebilmek için mümkün olduğunca bu listeler takip edilmiştir. Oldukça zengin bir makam ve unvan kadrosu bulunan bu hiyerarşi de bazı noktalar karanlıkta kalmakta, bazı makam ve unvanlar sadece adının geçtiği ancak içeriği hakkında açıklayıcı bilgilerin bulunmadığı terimler olarak yer almaktadır. Bu noktada, birer siyasi tarih

¹³ Bizans kronikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. D.J.Geanakoplos (1984). *Byzantium Church, Society and Civilization Seen through Contemporary Eyes*, Chicago: University of Chicago Press.; W.Treadgold (2007a). *The Early Byzantine Historians*, New York: Palgrave Macmillan.; L.Neville (2018). *Guide to Byzantine Historical Writing*, Cambridge: Cambridge University Press.

biçiminde hazırlanmış Bizans kroniklerinin destekleyici ya da açıklayıcı bilgiler verip vermediğine bakılmak üzere kroniklere başvurulmuş ve burada, şayet varsa, verilen bilgiler üzerinden fikir yürütme yoluna gidilmiştir.

İmparatorluğun merkezi idaresinin, bin yıl boyunca sürekli olarak maruz kaldığı değişimin doğası gereği var olması imkânsız olduğundan bu çalışmada genel bir hiyerarşi tablosu oluşturulmamıştır. Çünkü bu sürekli değişim döngüsü içinde genel ve sabit bir tablo oluşturmak yanıltıcı olacaktır. En tepede imparatorun olduğu ve yukarıdan aşağıya üst ve ast ya da önde gelen ya da basit makam ve unvanların yer aldığı bir piramit sunmak yerine metnin ikinci ve üçüncü bölümleri, çember teorisi şeklinde anılması uygun görülen bir fikirle hazırlanmıştır. Bu çember teorisine göre, mutlak monarşi ile yönetilen bir imparatorluk olarak devletin başındaki hükümdar hareket etmeksizin merkezde durmaktadır. Bu saray erkânını oluşturan kadronun statülerindeki daimi değişimin iyi yansıtılabilmesi bakımından bu üyelerin imparatorun çevresini kuşatan hareket halinde bir çember olduğu düşünülmüştür. Burada, yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya iki yönlü bir hareketlilikten ziyade, dairesel bir hareketliliğin var olduğu düşünülmüştür. Önemi ve nüfuzu sürekli değişen bu kadronun, merkezde sabit duran imparatorun görüş mesafesine bazen yakın durması bazen de o mesafeden uzaklaşması, bu kadronun maruz kaldığı değişimi ifade etmektedir. Dolayısıyla makam ve unvanlar üzerine yazılmış liste biçimindeki birinci el kaynaklarda yer alan sıralama takip edilmemiş, imparatorla daha sık bir araya gelen ve daha az bir araya gelen makam ve unvan sahipleri biçiminde bir anlatım tercih edilmiştir. Bu şekliyle, makam ve unvanlar tek başına değil, bağlı oldukları devlet dairesi ya da idari birimlere göre ele alınmıştır.

Zengin bir hiyerarşi olmasına karşın bazı noktaları karanlıkta kalan bu makam ve unvanlar, kaynakların verdiği bilgiler çerçevesinde bazen, oluşturulması ya da daha önce var olan bir makam ya da unvanın dönüştürülmesi ile yaratılması, nüfuzu, maaşı vb. gibi ayrıntıları ile ele alınmıştır. Bazen de kaynakların suskunluğu dolayısıyla ayrıntılı bir içerik oluşturulamamış, tanım yapmaktan ileri gidemeyen bir anlatım ortaya çıkmıştır. Bir makam ya da unvan daha eski ve bir süre sonra lağvedilen başka bir dairenin personeline yer alan basit bir makam ya da unvanken, daha sonraki yüzyıllarda kendisiyle, daha başka bir nitelik ve statü ile karşılaşmak mümkündür. Bu yüzden bir makam ya da unvanın her zaman önemini koruduğu ya da onun her zaman

aynı görev ve sorumluluk ile var olmaya devam ettiği düşünülmemelidir. Bunun dışında listelerde yer alan hiyerarşi ve tüm unvanları görebilmek ve kıyaslama yapabilmek amacıyla, listelerin unvanların sıralandığı kısımları ekler bölümünde verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü törenlere ayrılmıştır. Törensel gelenek, daha önce de değinildiği gibi imparatorluğun kültürüne ait çok fazla öğeyi de içeriğinde barındırmaktadır. Burada törenlere sadece bir etkinlik olarak değil aynı zamanda dolaylı bir biçimde Hıristiyanlığın imparatorluk bünyesinde kazandığı ağırlık, başkent Konstantinopolis ve henüz imparatorluk yıkılmamışken dahi yok olmuş çeşitli mekân ve mntıkalar, kıyafet, aksesuar ve çeşitli hükümdarlık sembollerine de değinilmiştir. Bu bölümde kullanılan kaynaklar da yine birinci bölümde olduğu gibi kendi içinde gruplara ayrılmıştır. Törenler konusunu ayrıntılı biçimde aktaran ve bu törenlerin görsel anlamda malzemesini sunan iki çok önemli kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar sırasıyla Törenler Kitabı olarak bilinen “*De Ceremoniis Aulae Byzantinae*” ile Ioannes Skylitzes’in minyatürlerle zenginleştirilmiş *Synopsis Historion* (tr. *Tarihin Özeti*) isimli kroniğidir. Bu bölüm tören geleneğinin tüm aşamalarını ayrıntılarıyla aktarmayı amaçladığı için sadece birkaç törenin ele alındığı bir içeriğe sahiptir.

İmparatorluğun erken dönemlerinde, Roma imparatorluğunda sıklıkla karşılaşılan ve daha basit bir içeriği olan makama gelme şeklinde tanımlanabilecek bir etkinlik durumu söz konusudur. Bu makama gelme etkinliği zamanla daha detaylı ve uzun süren bir tören haline almış en sonunda bir taç giyme töreni tanımını karşılayan biçime bürünmüştür. İmparatorluğun kaynakları bu açıdan daha çok imparator odaklı olduğu için, kendi içinde yaşadığı dönüşümü tüm ayrıntıları ile görebilmenin mümkün olduğu törenler taç giyme törenleridir. Kaynaklarda neredeyse tüm imparatorların taç giyme törenlerine yer verilmiş böylelikle bu kısım ayrıntılı biçimde ele alınabilmiştir. Bir diğer törenler ise ortak imparator denilen, veliahdın resmileşmesi töreni de denilebilecek olan törenlerdir. Bu törenler tıpkı taç giyme törenlerinde olduğu gibi daha sade bir törenden daha uzun ve ayrıntılı bir törene dönüşen bir süreç yaşamıştır. Erken dönemde onursal unvanların bir veliahdı işaret etmesi dolayısıyla örneğin *Caesar* gibi onursal bir unvanın verilmesi de bu tip bir tören geleneğine tabi tutulmuş böylelikle çalışmanın bu kısmına dâhil edilmiştir. Çalışmanın kapsamında yer alan makamlara getirilen görevlilerin atanmaları ve diğer onursal unvanların verilmesi, törensel içerikten ziyade resmi bir atanma töreni olduğu için konuya törenler bölümünde yer verilmemiştir.

Bu çalışma aynı zamanda terminolojik bir içeriğe sahiptir. Bizans imparatorluğunun terminolojisi kısmen Latince ancak ağırlıklı olarak Grekçedir. Alan Cameron bu durumu kısaca şu şekilde açıklamaktadır:

“Yunanların, Roma terminolojisini üç farklı biçimde kullandığı bilinmektedir. Ya bir terimin var olan Grekçe karşılığını kullandılar, örneğin: Tribune için δῆμαρχος (tl. demarkhos); ya kelimenin Grekçe karşılığı olacak yeni bir kelime icat ettiler, örneğin: konsül için ὑπάτος (tl. hypatos); ya da sadece transliterasyon yapmakla yetindiler, örneğin: quaestor için κοιαίστωρ (tl. koiastor).”¹⁴

Grekçe alfabenin Latin alfabesini kullanan Türkçe’ye transliterasyonu için Herkül Millas’ın 1992 yılında yayınlanan “*Yunanca’nın Türkçe Harflerle Yazılışı*” isimli makalesinde¹⁵ yer alan ve 8. Grup olarak tanımlanmış standart yöntemeye uygun kabul edilen biçime göre transliterasyon yapılmıştır. Ayrıca çalışma; terminolojiyi esas alması dolayısıyla metinde önce Grekçe orijinali, parantez içindeyse Türkçe transliterasyonu verilmiştir. Bunun dışında birçok unvanın *πρωτο-* (tl. *proto*) ön eki, *μέγας* (tl. *meγas*) sıfatı ve *ἐπί* (tl. *epi*) edatı ile oluşturulmuş olduğu görülmektedir. Bunların unvana kattığı anlam, ilk örnekte açıklanmış, böylelikle metin içinde tekrardan kaçınılmıştır.

1.5. Kaynaklar

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünün ana kaynakları, makamlar, memurlar ve unvanları hakkında doğrudan bilgi veren ve liste biçiminde hazırlanmış olan hiyerarşi metinleridir. Bu metinler, farklı dönemlere tarihlenen ve memurlar ile onursal unvanları kapsayan hiyerarşi biçiminde yazılmış listelerdir. Bu listelerin en eskisi IV. yüzyıl sonu V. Yüzyıl ortasında hazırlandığı düşünülen¹⁶ “Notitia Dignitatum” ismiyle anılan

¹⁴ A.Cameron (1999b). *Circus Factions Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Oxford: Clarendon Press, s. 41.

¹⁵ H. Millas (1992). Yunanca’nın Türkçe Harflerle Yazılışı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16 (27) , 189-197.

¹⁶ Metnin yazılış tarihini tespit etmek amacıyla çok sayıda fikir yürütülmüştür. Notitia Dignitatumun, I.Theodosius imparator olduktan sonra en azından 378 yılından sonra yazılmış olabileceği ileri sürülmektedir. Bkz. J.B.Bury (1920d). The Notitia Dignitatum, *The Journal of Roman Studies*, vol.10, s.136.; F.S.Salisbury (1927), On The Date of The Notitia Dignitatum, *The Journal of Roman Studies* vol.17 s.106. A.H.M.Jones ise, metnin 395 sonrasına ait olduğunu belirtir. Bunu, metnin batıda korunmuş olması, doğu kısmının batı kısmına nazaran özet niteliğinde olması, buna sebep olarak da batıdaki primiceriusun doğu ile ilgili bölümleri detaylandırarak kadar ilgili olmaması ve batı kısmının doğu kısmından daha geç bir tarihte gözden geçirilmiş olması ile açıklar. Bkz. Jones 1964, a.g.k., 347. J.C.Mann, 408 yılında hazırlanmış olduğuna dair bir görüşün ileri sürüldüğünü aktarır. Bkz. C.Mann (1991). The Notitia Dignitatum Dating and Survival, *Britannia* Vol.22, s.215. Her iki kısmın ayrı tarihlerde hazırlanıp bir araya getirildiğine dair görüşler de mevcuttur. Askeri görevlilerin, batı listesine Honorius (395-423); doğu listesine ise II. Theodosius (408-450) dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

metindir. Tam adı “*Notitia dignitatum omnium, tam ciulium quam militarium*” (tr. *Sivil ve Askeri tüm rütbe ve idari makamların bir listesi*) olan bu metin, Doğu ve Batı Roma imparatorluğunun sivil ve askeri görevlilerinin listesinden oluşmaktadır.¹⁷ Çalışma, kapsamı bakımından Roma idaresine geçmişe dönük bir yönlendirme olduğunda başvurmuş, Roma idaresini tek başına ele almamıştır. Dolayısıyla Notitia Dignitatum, çeşitli makam ve unvanların Roma’dan kalma ya da Roma’da bulunan bir makam ve unvandan esinlenerek yaratılması durumunda başvurulmuş bir kaynak durumundadır. Erken dönemin hiyerarşik içeriği hakkında da bilgi veren en eski kaynaktır ancak imparatorluğun bürokrasisi hakkında en önemli kaynaklardan biri olmasına karşın, uzun ve ayrıntılı bir açıklama, yazılı bir tanıtım içermez.¹⁸ Listede sıraladığı görevlilerin, makamına ait olan nişanları ile personelini içermektedir. Örneklerine sık rastlandığı üzere, ilerleyen yüzyıllarda, Notitia Dignitatumda bulunan ve üst düzey bir görevlinin astı ya da personeli konumunda olan bir görevlinin bağımsız bir devlet dairesinin başı olması durumunda, bu makamın geçmişi hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır.

Notitia Dignitatum dışında, birbirine yakın dönemlerde hazırlanmış olan ve IX. ve X. yüzyıllara tarihlenmeleri dolayısıyla daha çok erken dönem (330-717)’in sonları ile orta dönem(717-1204)’in başlarındaki saray hiyerarşisini ayrıntılı olarak öğrenebilmeyi sağlayan metinler bulunmaktadır. Bu metinler, *taktikon* (çğ. *taktika*) adı verilen imparatorluk talimatnameleridir. Bunların en eskisi, IX. yüzyıla ait olup iki adettir. Biri, 842-43 yıllarına tarihlenen, yazarı bilinmeyen ve onu ilk kez yayınlayan F. Uskenskinin

Bkz.Oxford Dictionary of Byzantium (1991).(Haz: A.P.Kazhdan), Oxford: Oxford University Press, s.1496.

¹⁷ Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitana et Laterculi Prouinciarum (Notitia Dignitatum) (1876). (Haz: O.Seeck), Berlin: Weidmann, s. 1.; M.Kulikowski (2000), The “Notitia Dignitatum” as a Historical Source, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 49, H.3 ,s.358.; C.Kelly (2004) *Ruling the Later Roman Empire*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, s. 40.; *The Oxford Dictionary of Late Antiquity* (2018). Haz: O.Nicholson, Oxford: Oxford University Press, s.1085.

¹⁸ F.S.Salisbury (1927), a.g.m., s.102. İki kısımdan oluşan metnin ilk kısmı “Notitia dignitatum omnium tam ciulium quam militarium, in partibus orientis” adıyla imparatorluğun doğu yarısını listelerken, bkz. O.Seeck, 1876, a.g.k.,s.1-103. “Notitia dignitatum omnium tam ciulium quam militarium, in partibus Occidentis” isimli ikinci kısım da imparatorluğun batı yarısını listelemektedir. Bkz. NotDign, s.103-225; Notita Dignitatum, tarihi, hazırlanması ve hazırlanma amacı hakkında tartışmalara konu olmuş bir metindir. Notita Dignitatumun, böyle bir metnin hazırlanması ve güncellenmesi sorumlulukları arasında olan Primicerius Notariorum tarafından hazırlandığı belirtilmektedir. Bkz. Bury, 1920d, a.g.m., 132.; Jones, 1964, a.g.k., 347.; Kelly, 2004, a.g.k., 40.

adıyla anılan¹⁹ *Taktikon Uspenski*dir. Bu taktikon hemen aşağıda anılacak olan Kletorologion metninde bulunan hiyerarşi ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Uspenskinin bu incelemesinde, Kletorologion ile ilgili taktikon arasındaki farklılık ya da benzerlikleri tespit etmek mümkündür(EK-1). Diğeri ise *Kletorologion* isimli Bizans protokol kitapları arasında en ayrıntılı ve uzun olan metindir ve 899 yılında Philotheos tarafından kaleme alınmıştır.²⁰ Kletorologion, özellikle orta dönem Bizans imparatorluğu sarayının hiyerarşisi hakkında yazılmış eşsiz bir metindir. Eşsiz olmasının sebebi, tüm bu hiyerarşiyi kimin hangi daireden sorumlu olduğuna, ne derece önemli olduğuna, makama geliş biçimine, varsa eğer personel kadrosuna, törenlere katılım katılmadığına kadar tüm ayrıntıları ile aktarması dolayısıyla. Bu metin sayesinde, devlet daireleri ve idari yapı hakkında oldukça ayrıntılı bilgilere ulaşmak ve bir kategori oluşturmak mümkündür. Metin, dört bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm sunuş ve giriş ile başlar. Bunun ardından memurlar ve onursal unvanların atanma ve seçilme biçimlerine göre oluşturulan gruplandırmadan bahsedilir. II. Bölüm unvan ve makam sahiplerinin davet edilme ve protokol sırasına göre oturma düzeninden bahseder. Bu bölümde en yüksek düzey makam ve unvanların sahipleri sıralanmaktadır. III. Bölüm, II. Bölüme benzer, ancak burada daha aşağı seviye makam ve unvan

¹⁹ N.Oikonomides (1972). *Les Listes de Préséance Byzantines des IXe et Xe Siècles*, Paris: Centre National de Recherche Scientifique, s. 41.; Uspenskinin bu metni, İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsünün enstitü bülteni olan İRAİK'in (ru. ИРАИК; Известия Русского Археологического Института В Константинополе) 3.cildine "Bizans Makamlar Tablosu"(ru. Византийская табель о рангах) başlığı ile dâhil edilmiştir. Bkz. Ф.И. Успенский (1898). Византийская табель о рангах, ИРАИК том 3, s. 98-137. http://www.library.chersonesos.org/showtome.php?tome_code=93§ion_code=6 (Erişim Tarihi: 30.09.2019).; Metin, Codex Hieroslyminatus Sancti Sepulcri diye bilinen bir elyazmasının 39 numaralı 207 parşömeden oluşan kısmında bulunmaktadır. Elyazması tek bir elden çıkmıştır ve 12. -13. Yüzyıllarda yazıldığı tahmin edilmektedir. Grekçe yazılmış olan bu Codex, Kudüste bulunan bir piskoposluk kütüphanesinde bulunmuştur ve Uspenski tarafından İRAİK'in 3. Cildinde yayınlanmak üzere incelenmiştir. Oikonomides, metnin tarihi için 842-842 yıllarını işaret etmekte ve devlet protokolünün 9. Yüzyıl ortalarındaki durumunu temsil ettiğini düşünmektedir. Bury ise en azından imparator III. Mikhael (842-867) döneminde hazırlandığını ileri sürmektedir. O'na göre, listede yer alan στρατηγος των κλιματων yani Kherson Strategosu, imparator Theophilos (829-824) tarafından yaklaşık olarak 834 civarında yaratılmış bir makamdır, dolayısıyla listenin de oluşturulma tarihi bundan sonradır. Taktikon içinde memurlar ve saygınlar, kідem sırasına göre yerlerinin gösterilmesi amacıyla ismen sıralanmış haldedir. Bkz. J.B.Bury (1911c). *The Imperial Administrative System in the Ninth Century*, London: Oxford University Press, s.10-13.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 41-47.

²⁰ Kopyaları, 12. Yüzyıla ait olduğu tahmin edilen Codeks Lipsiensis, 12./13. Yüzyıla ait olduğu tahmin edilen Codex Hieroslyminatus Sancti Sepulcri ve 11. Yüzyıla ait olduğu kabul edilen Codex Chalcensis Saint Trinitatisde bulunmuştur. I.I.Reiskii tarafından yayınlanan *De Ceremoniis Aulae Byzantinae Libri Duo*'nun ikinci kısmında КЕФ. vß (52. Bölüm) olarak eklenmiştir. Philotheos, metnin başında bu metnin imparator VI. Leon dönemine ait düzenlemeyi kapsadığını ve kendisinin bir protospatharios ve atriklines olduğunu yazmaktadır. Bkz. Constantini Porphyrogeniti (1829). *De Ceremoniis Aulae Byzantina Libri Duo*, (Haz: I.I.Reiskii), Bonn: Impensis Ed. Weberi, s. 702.; Bury (1911c), a.g.k., 11. ; Oikonomides, 1972, a.g.k.,65.; Constantine Porphyrogenetos (2017), *The Book of Ceremonies II* cilt,(Çev: A.Moffat,M.Tall), Leiden: BRILL, s.702.

sahipleri sıralanır. IV. bölüm ise metnin en uzun kısmıdır, törenler, etkinlikler ve bayramlara dair organizasyon ve düzenlemeleri aktarmaktadır. IV. bölümü takip eden bir kısım bulunur. Burada da imparator tarafından görevlilere dağıtılan ihsanlar ile *ἀτρικλίνης* (tl. *atriklines*)²¹ grubunun aldığı bahşiş konu edilmektedir (EK-2). X.yüzyıla ait olan kaynaklar ise, 934-944 yılları arasına tarihlenen²² Vladimir Beneşeviç (ru. Владимир Н. Венешевич) tarafından yayınlanan ve bu nedenle *Taktikon Beneşeviç* diye bilinen eserdir(EK-3). Taktikon grubuna ait son eser ise, 971-975/79 yıllarına ait olan²³ *Taktikon Escorial*dır.(EK-4). Bu son iki taktikon sadece makam ve unvanları liste halinde sunan ve başka bir bilgi vermeyen ya da ayrıntı sunmayan iki metindir. Genel anlamda birbirine oldukça benzeyen bu taktikonlarda, bazı makam ve unvanlar bulunmazken bazılarının da yerleri birbirinden farklıdır.

Bu dört taktikon grubunun dışında imparatorluğun geç dönem saray hiyerarşisi hakkında bilgi veren ve son liste olarak da kabul edilen bir metin daha bulunmaktadır. Bu metin, XIV. yüzyıla tarihlenen ve imparatorluğun geç dönemine ait saray hiyerarşisi ve çeşitli törenler hakkında bilgi veren Pseudo Kodinos'un "*Saygınlar ve Memurlar Üzerine İnceleme*" adlı, 1347-1368 yılları arasına tarihlenen son protokol kitabıdır. Tıpkı Kletorologion gibi ayrıntılı bir içeriğe sahip olan bu metnin yazarının kim olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Verpeaux, isimsiz bir metin olan bu eserin, içeriği dolayısıyla sarayda görevli, sarayın hiyerarşisini ve törenlerin nasıl gerçekleştirildiğini bilen biri tarafından yazıldığını düşünmektedir.²⁴ Sadece bir hiyerarşi listesi olmayıp çeşitli törenler hakkında da bilgi veren bu eser, 12 bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde

²¹ *Atriklines*, imparatorun sarayında verilen ziyafetlerden sorumlu saray görevlisidir. Bkz. *ODB*, s.227.

²² Oikonomides, 1972,a.g.k.,237.

²³ Y.a.g.k., 255.

²⁴Metnin özel bir başlığı bulunmamaktadır. Metin, içinde yer alanlar konuların başlıklarının sıralanmasıyla başlamakta ve kısaca, ilk başlık olan "*περὶ τῆς τάξεως τῶν τε ἀξιωματῶν καὶ ὀφφικίων* (tl. *peri tes takseos ton te aksiomaton kai offikion*, tr. *Saygınlar ve Memurların Sıralaması Üzerine*)" ilhamla "*Makamlar Üzerine İnceleme* (fr. *Traité des Offices*, ing. *Treatise on Offices*)" olarak anılmaktadır. Pseudo-Kodinos (1966). *Traité des Offices*,(Haz : J.Verpeaux), Paris : Centre National de la Recherche Scientifique, s.25, 130.; *ODB*, s. 1135. Eserin, 2013 yılında İngilizce-Grekçe olarak yayınlanan versiyonunda aktarıldığına göre XVI.yüzyılda yaşamış bir yazar olan Andreas Darmarios'un 1588 yılında yayınladığı bir eserde, bu metnin yazarı için Georgios Kodinos ismini kaydetmiştir. Bkz. Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies (2013), (Haz: R.Macrides, J.A.Munitiz, D.Angelov) Burlington: Ashgate, s.18, not, 99.; hem Verpeaux hem de Macrides, Munitiz ve Angelov tarafından bu ismin kesinlik belirtmediği ve hatalı olduğu düşünülmektedir. Bunu belirtmek amacıyla da Grekçe, yanlış, sözde, düzmece gibi anlamlara gelen bir sıfat olan *ψευδος* (tl. *Pseudo*) kelimesi kullanılmaktadır. Bkz.; Pseudo Kodinos, 2013, a.g.k., s. 18.; A Greek English Lexicon (1996). (Haz: H.G.Liddell, R.scott),Oxford: Clarendon Press, s.2020.; *ODB*, s. 1135.

onursal unvanlar ve memurların hiyerarşisini, II. Bölümde bu hiyerarşide adı geçenlerin kıyafetlerini, III. Bölümde, bu kişilerin görevlerini anlatılmaktadır. IV. bölümde, dini törenler ve hiyerarşide adı geçenlerin bu törenlerdeki yeri ve varsa görevlerini anlatılırken, megas domestikosun görevi için ayrıca bir açıklama yer almaktadır. V.bölümde imparatorun Konstantinopolis'te olması durumunda katıldığı çeşitli törenler anlatılmaktadır. VI. bölümde megas domestikosun ordudaki hizmetinden bahsedilmektedir. VII. Bölüm bir imparatorun taç giyme töreninin anlatımına ayrılmışken VIII. , IX. ve X. bölümler sırasıyla, despot, sebastokrator ile caesar ve patrikler ile başpiskoposların atanmalarını aktarmaktadır. XI. Bölüm imparatorluk yas kıyafetlerine, XII. bölümse bir imparatorluğun müstakbel gelinine ayrılmıştır. Pseudo Kodinosun bu metni ile kendisinden önceki kaynaklar arasında yaklaşık üç yüzyıllık bir süre bulunmaktadır(EK-5). Bu durum da, imparatorluğun memurlar ve onursal unvanlarını kapsayan hiyerarşinin, geç Bizans döneminde nasıl bir değişikliğe uğradığını ortaya koymasından dolayı eseri oldukça önemli kılmaktadır.

Bu bölümün bir diğer başlıca kaynakları ise, yukarıda takdimi yapılan kaynaklar üzerine yapılan incelemelerdir. Bunlardan ilki, J.B.Bury'nin hazırladığı "*The Imperial Administrative System in the Ninth Century*" (tr. *Dokuzuncu Yüzyılda İmparatorluk İdari Yapısı*) isimli, Kletorologion baskısına, IX. yüzyılın idare sistemi hakkında bilgi vererek bir çeşit Kletorologion rehberi olarak yazdığı giriş maiyetindeki kısımdır. Bury, bu kısımda, mevcut kurumlar hakkında bilgi veren kaynaklara kısaca değindikten sonra Kletorologion metni ve onun kaynakları hakkında genel bir tanıtım yapmaktadır. Bunu takip eden bölümlerde ise, Kletorologionda geçen memurlar ve onursal unvanlar hakkında yaptığı incelemelerden bahsettiği üç kısımdan oluşan genel bir onursal unvanlar ve görevliler bölümü bulunmaktadır.²⁵ Bir diğer kaynak, R. Guillard'ın "*Recherches sur les Institutions Byzantines*" (tr. *Bizans Kurumları Üzerine Araştırmalar*) isimli eseridir. İki cilt halinde basılan bu eser, Guillard'ın, daha önce çeşitli dergilerde yayımlanan, Bizans memurları ve unvanları üzerine yazdığı makalelerinden oluşmaktadır.²⁶ Bir diğer çalışma, N. Oikonomides'in bahsi geçen bu dört Bizans hiyerarşik memur listeleri üzerine hazırladığı "*Les Listes de Préséance Byzantines des IXe et Xe Siècles*" (tr. *IX. ve X. Yüzyıllar Bizans Kıdem Listeleri*) isimli

²⁵ Bkz. Bury, 1911c. a.g.k., 7-131.

²⁶ Bkz.R.Guillard (1967f). *Recherches sur Les Institutions Byzantines*, Tome I, II, Berlin- Amsterdam: A.M.Hakkert.

eseridir. Oikonomides, eserde, bu çalışmanın da ana kaynaklarından olan dört hiyerarşik memur listesini yayınlamıştır. Aynı zamanda eserin son bölümü bu listeler çerçevesinde Oikonomides'in Bizans imparatorluğunun IX. ve X. yüzyıllardaki idaresi üzerine yaptığı yorumu bulunmaktadır.²⁷ Bu grubun son kaynağı ise, V. Laurent'in "*Le Corpus des Sceaux de L'Empire Byzantine*" (tr. *Bizans İmparatorluğu Mühürler Külliyesi*) isimli beş ciltlik eserinin "*L'Administration Centrale*" (tr. *Merkez İdaresi*) isimli II. cildir.²⁸

Dördüncü bölümün başkaca kaynakları ise, Bizans törensel geleneği hakkında en ayrıntılı ve kapsamlı bilgiyi veren ve imparator VII. Konstantinos (905-959)'a ait olan daha çok "*De Ceremoniis Aulae Byzantinae* (gr. *Εκθεσις της βασιλειαυ ταξεως*, tr. *Törenler Kitabı*)" ismiyle bilinen eserdir. Eser iki bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde, çeşitli dini ve resmi törenler ile etkinlikler anlatılmaktadır. II. Bölümde, yine törenlerden bahsedilmekte bundan başka ayrıca. Kletorologion metni ile Pseudo-Epiphanius'un kilise hiyerarşisi üzerine yazdığı eseri de bulunmaktadır. Eserde ayrıca, çok sayıda imparatorun taç giyme törenlerine dair detaylar bulunmaktadır, böylelikle X. yüzyıla kadar, taç giyme töreni geleneğinin değişimi hakkında çok değerli bilgiler edinmek mümkündür.²⁹ Bir diğer kaynak ise, içinde çok sayıda minyatürün bulunduğu, Ioannes Skylitzes tarafından yazılan "*Synopsis Historion* (tr. *Tarihin Özeti*)" isimli eseridir. 811-1054 yılları arası dönemi kapsayan eserin ayırt edici özelliği, bahsettiği dönem ve olaylar hakkında çeşitli sahneler sunan minyatürleridir. Bu minyatürler sadece Bizans dünyasına dair olmayıp imparatorluğun siyasi, askeri vb ilişkiler kurduğu halkları da tasvir etmektedir. Bu çalışmada, eserde bulunan tasvirler, törenler için görsel malzeme sunması dolayısıyla kullanılmıştır.³⁰ Bu bölümde aynı zamanda Pseudo Kodinos'un eserinde yer alan törenler bölümleri de kullanılmış, bu haliyle Pseudo Kodinosun eseri de dolaylı biçimde bu grup kaynaklara dâhil edilmiştir.

²⁷ Bkz. Oikonomides 1972, a.g.k.,86-134.

²⁸Eser, Laurent hayattayken taslak halinde olup ölümünden sonra Oikonomides ve Seibt tarafından tamamlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Dispa-Grandfils, (1986). Review: L'administration centrale dans le Corpus des sceaux de l'empire byzantine, *Byzantion Vol.56*, pp.499-500; V.Laurent (1981). *Le Corpus Des Sceaux de L'empire Byzantine, Tome II: L'administration centrale*, Paris: Publications de l'Institut français d'études byzantines.

²⁹ Eserin Latince Grekçe baskısı için bkz. De Cer. ; Grekçe İngilizce baskısı için bkz. *BOC*.

³⁰ Eserin 1570 yılında *Historiarum Compendium* adıyla hazırlanan bir kopyasının tıpkıbasımı için bkz. Ioannis Scylitzae *Synopsis Historiarum* (*Synopsis Historiarum*)(1973). Berlin: De Gruyter.; İngilizce metin için bkz.: J.Skylitzes (2010). *A Synopsis of Byzantine History 811-1052* (Haz:J.Wortley),Cambridge: Cambridge University Press. ; Eserin sadece minyatürleri üzerine yapılmış bir çalışma için bkz. V.Tsamakda (2002). *The Illustrated Chronicle of Ioannes Skylitzes In Madrid*, Leiden: Alexandros Press.

Tüm bu kaynakları dışında kullanılan diğer kaynaklar ise kronikler ile çağdaş araştırma metinleri olan ikinci el kaynaklardır. Roma ve Bizans kronikleri çoğunlukla siyasi ve askeri tarihe odaklanmış olmaları dolayısıyla çalışmanın kapsamına dâhil olan konu hakkında sadece satır aralarında bilgi vermekte nadiren ayrıntılı bir anlatım içermektedir. Genel referans olarak başvuru eserler ansiklopedik sözlükler ve dil sözlükleri olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Ansiklopedik sözlükler, çalışmanın kapsamında yer alan çeşitli terimler ile arka planda gerçekleşen ve konuyla doğrudan ilgisi olmasa da dolaylı bir biçimde konuya etki eden süreç, olay ve olguları kısaca açıklamak için kullanılmıştır. Bunların içinde en önemlisi, baş editörlüğünü A.P.Kazhdan'ın yaptığı "*The Oxford Dictionary of Byzantium*" isimli üç ciltlik Bizans sözlüğüdür. Bunun dışında M.Bunson'ın hazırladığı "*A Dictionary of the Roman Empire*", S.Hornblower ve A.Spawford tarafından hazırlanan "*The Oxford Classical Dictionary*", editörlüğünü O.Nicholson'ın yaptığı "*The Oxford Dictionary of Late Antiquity*" ve A.Rich'in hazırladığı "*A Dictionary of Roman and Greek Antiquities*" isimli sözlüklerden faydalanılmıştır. Ayrıca kelimelerin anlam ve kökenleri hakkında bilgi edinmek amacıyla H.S.Jones, H.G.Liddell ve R.G.Scott tarafından hazırlanan "*A Greek English Lexicon*", E.A. Sophocles tarafından hazırlanan "*Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods From B.C. 146 to A.D.1100*" ve C.T.Lewis tarafından hazırlanan "*A Latin Dictionary*" gibi sözlükler kullanılmıştır.

2.BİZANS SARAY TEŞKİLATI: MAKAMLAR ve MEMURLAR

2.1.Hükümdar Makamı

Bizans imparatorları, Roma imparatorluğunun hükümdarları olan kaisarların gerçek varisleri olduklarını düşünmekteydiler.³¹ Roma imparatorluğunu bir monarşi görünümüne sokan³² ve Roma hükümdarı kavramının temellerini atan kişi Augustus Octavianus (M.Ö.23- M.S.14)'tur. İç savaşın³³ kötü yılları Augustus'a *principatus*'un yolunu açarken³⁴ M.Ö. 27 yılından itibaren Augustus, devletin en yüksek bütün unvanlarını ve onursal sıfatlarını üzerine alıp, idari, askeri ve dini anlamda ülkenin yegâne ve en önemli insanı olduğundan beri devletin yöneticisi, mutlak bir gücü elinde tutan kişi haline geldi. Ancak Augustus, döneminin *diyarşi* olarak tanımlanmasına sebep olacak bir biçimde imparatorluğun idaresini senatoyla paylaşmaktaydı.³⁵ Bizans imparatorları ise Roma kaesarlarından farklı olarak, kendilerini kısıtlayan hiçbir yasal sınır olmaksızın hükümdarlık yapmaktaydılar.³⁶ Geç Roma imparatorluğunda ise imparator Diokletianus (284-305)'un dönemi, imparatorluğun hükümdarlık makamında gerçekleştirilen radikal bir değişikliğe sahne oldu. Jones, Diokletianus'un tahta çıkışını, karanlıktan nispeten daha aydınlık bir alacakaranlığa geçiş olarak tanımlamaktadır.³⁷

³¹ W.Ensslin, (1962a). The Emperor and the Imperial Administration, *Byzantium an Introduction to East Roman Civilization*, (Ed:N. H. Baynes, H. St. L. B. Moss), Oxford: Clarendon Press, s. 268.

³² W. Eder, (2005). Augustus and The Power of Tradition, (Çev: K.Galinsky)*The Cambridge companion to The Age of Augustus*,(Haz: K.Galinsky),Cambridge: Cambridge University Press, s. 15

³³ Zosimus eserinde, Octavianusun tek yönetici olarak kabul görmesini, Sulla (M.Ö. 122-M.Ö.78) ile Marius (M.Ö. 134-M.Ö.86) ve daha sonra Julius Caesar (M.Ö. 49- M.Ö. 44) ile Pompeus (M.Ö. 52-M.Ö.51) arasında yaşanan iç savaşların hükümeti mahvetmesi ve aristokrasiyi çökertmesini bağlamaktadır. O'na göre, Cumhuriyet, aristokrasinin iç savaşlarla yıpranması yüzünden yıkılmıştır. Aristokrazi ile Roma genişlemiş ancak konsüller de egemenlik sağlamak için birbirlerini bastırmış, bu sebeple çıkan iç savaşlar yüzünden devlet yıpranmıştır. Tüm bu yaşananlar Octavianusa tek hükümdarlık yolunu açan süreci işaret etmektedir. Bkz. Zosimus (1982). *New History*, (Haz: R.T.Ridley) Sydney: Central Priting, s. 2

³⁴ "Hükümeti mahvedip aristokrasiyi çökerten" ve Octavianusun tek yönetici olarak seçilmesine sebep olan uzun iç karışıklıkların eskittiği bir dünya olan Roma'yı, imparatorluğu olarak toparlayan Octavianus, imparatorluğun Princepsi unvanını taşıyordu. Bu unvan esasen, cumhuriyetin geç dönemlerinde kullanılan, birinci senatör anlamına gelen bir unvan olan "Princeps Senatus"tu. Bkz. Augustus,2009, a.g.k., s.39.; Tacitus (1962).*The Histories, The Annals*, (Haz. C.H.Moore, J. Jackson), Massachusetts: Harvard University Press, , s.243.; W.Ensslin 1962b, a.g.b., s. 268.; Zosim...2.; C.T.Lewis (2002), *A Latin Dictionary*Oxford: Clarendon Press, s.1445.; M.Bunson (1995). *A Dictionary of The Roman Empire*, Oxford: Oxford University Press, s. 346.

³⁵ J.B.Bury, (1893a). *A History of the Roman Empire From Its Foundation to the Death of Marcus Aurelius*, New York: Harper & Brothers Publishers, s. 30. Bkz. s.74-76.

³⁶ Runciman, 1961, a.g.k., 51.; H. St.L.B.Moss (1966a), The Formation of The East Roman Empire 330-717, *The Cambridge Medieval History vol. IV, p. I*, (Ed: J. M. Hussey), Cambridge: Cambridge University Press, s. 10.

³⁷Jones'un burada kastettiği aslında III. Yüzyılın II. yarısından itibaren döneme tanıklık eden ve onu anlatan I.el kaynağın bulunmuyor oluşudur. Ancak yapılan reformlar ve imparatorluğun, kriz ortamından uzaklaşarak nispeten istikrarlı bir ortama geçmesine de bire bir uyan bir ifadedir. Bu dönemin kaynak yoksunluğu hakkında bkz. Jones 1964, a.g.k., 23, 37.

Roma imparatorluğunun III. yüzyılın ortasında yaşadığı kriz ortamı, Diokletianus'un tahta çıkışı ile başlayıp, I.Konstantinos (272-337)'un 337 yılındaki ölümü ile sona eren dönemde, kontrol altına alındı. Bu sayede imparatorluk bir toparlanma sürecine girdi. Bu toparlanma, devletin sağlamlaşmasını sağlarken bir yandan da sosyal ve idari reformların yapılmasına zemin oluşturdu. Bu reformlar sonucu oluşturulan yeni yönetim sistemi, Bizans imparatorluğunda VII. yüzyılın başına kadar yürürlükte kaldı.³⁸ Geç Roma imparatorluğunu biçimlendiren bu reformların en önemlisi şüphesiz ki erk paylaşımına dayanan *Tetrarşi* sistemidir.³⁹ Nikomedia (İzmit)'da imparatorluk muhafızları komutanı (lat. *Domesticos Regens*) olan⁴⁰ Diokletianus, 284 yılının kasım ayında tıpkı seleflerinin birçoğu gibi askerleri tarafından imparator ilan edildi. İktidara bilindik bir şekilde gelmiş olsa da yönetimi çok başka bir şekilde gerçekleşti.⁴¹ Uzun yıllardır süren savaşlar⁴², imparatorluğun hükümdarlık erkini yıprattı. Bununla birlikte, sınır sorunu da sadece yabancı saldırılara değil aynı zamanda sınırdaki komutanların taht için ayaklanması ile ortaya çıkan iç savaş tehlikesine de sebep oldu. Sınırlardaki ordular, kendi komutanlarını imparator ilan ediyorlar, imparator ilan edilen komutan sınırdan uzaklaşıyor; böylelikle hem sınırlar saldırılara karşı korunmasız hale geliyor hem de askerleri tarafından imparator ilan edilen komutanlardan oluşan rakipler grubu bir iç savaşa sebep oluyordu.⁴³ Dolayısıyla Diokletianus'un çözmesi gereken sorun yönetim sistemini de ilgilendirmeye başlamıştı. Bu doğrultuda, Diokletianus hükümdarlık erkinin paylaşılması gerektiğine inanıyordu. Ortak imparatorluk erki kurmak amacıyla, Jones'a göre 1 Nisan, Bowman'a göre 27 Mayıs 286 tarihinde Diokletianus'un sadık ve yakın bir arkadaşı olan Maximianus, augustus ilan edildi.⁴⁴

³⁸ H.St. L.B. Moss (1962a). *The History of the Byzantine Empire: An Outline, Byzantium An Introduction to East Roman Empire*, (Haz: N.H.Baynes, H.St.L.B. Moss), Oxford: Clarendon Press, s.3.; A.Cameron (1993). *The Later Roman Empire AD 284-430*, London: Fontana pres. S.30.

³⁹ Cameron, 1993, a.g.k., 31.; *Tetrarşi*, (lat. *Tetrarchia*, gr. *Τετραρχία*), kelimesi Grekçe dört anlamına gelen *τετρα* (tl. tetra) ve idare anlamına gelen *αρχη* (tl. arkhe) kelimelerinden türetilmiştir ve dörtlü idare anlamına gelir. Bkz. *LSJ*, s. 1545.

⁴⁰ A.K.Bowman (2005). Diocletian and the First Tetrarchy, A.D.284-305, *The Cambridge Ancient History vol. XII* (Haz: A. Bowman, A. Cameron, P.Garnsey) Cambridge: Cambridge University Press, s.68.

⁴¹ P.Stephenson (2009). *Büyük Konstantin Yenilmez İmparator, Muzaffer Hristiyan*. (Çev: G.Ergin), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.95.

⁴² Diokletianus imparator olduğunda Roma ordusu, yaklaşık bir yüzyıldır hem Germenler hem de Perslere karşı oldukça ciddi kayıplar vermekte, girilen savaşlarda yenilgiler almaktaydı, yirmi yedi selefinin üçü hariç hepsi bu savaşlarda hayatını kaybetmişti. Bkz. W.Treadgold (1998b). *Byzantium and It's Army 284-1081*. Stanford: Stanford University Press, s. 8.

⁴³ Y.a.g.k.,s.9.

⁴⁴ Jones, 1964, a.g.k., 38.; A. Victor (1994). *De Caesaribus*, (Haz.: H.W.Bird), Liverpool: Liverpool University, s.43.; S. Mitchell (2019). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi* M.S. 284-641, (Çev: T.Kaçar), Ankara: TTK, s.80; A.K.Bowman, 2005, a.g.b., s.69.; Maximianus, imparator Carus (282-283) 'un

Maximianus, Galya'da savaştayken, Diokletianus da üç farklı yere düzenlenen seferleri yönetiyordu. 292 yılında Aleksandria (İskenderiye)'da Achilleus isimli biri kendisini imparator ilan ederek ciddi bir ayaklanma başlattı. Tüm bu karmaşanın içinde Diokletianus bu kadar yükü iki adamın sırtlanamayacağına karar vererek 1 Mart 293 tarihinde Galerius ile Konstantius'u kaesar olarak atadı.⁴⁵ Böylelikle tetrarşi sistemi oluşturulmuş oldu. Bu sisteme göre kaesarlar, augustusların bir çeşit astlarıydılar. Diokletianus, doğunun kıdemli imparator olurken; astı kaesar Galerius aşağı Tuna'dan sorumluydu; diğer augustus olan Maximianus, Tunanın yukarısında, batının, kıdemli imparatoru oldu ve astı Konstantius, Ren nehrinden sorumluydu.⁴⁶ İmparatorluğun idaresinin dört komutana teslim edilmesiyle birlikte, hem tahtı ele geçirmek amacıyla patlak veren yeni bir ayaklanma sonucu yaşanacak iç savaş tehlikesini ortadan kaldırmak hem de imparatorluk yetkileri ile donatılmış bu komutanların inisiyatif kullanması sağlanarak kararların hızlı alınması ve vakit kaybetmeksizin harekete geçilmesi amaçlanmaktaydı.⁴⁷ Ancak tetrarşi, zamanla imparatorluğu büyük ölçüde, dört özerk bölgeden oluşan bir ülke haline getirdi. İmparatorların fermanları, her yerde yayınlıyor ancak tüm ülkede aynı anda uygulandığı nadiren görülüyordu. İmparatorlar, zamanla kendi bölgelerinde kişisel otoritelerini yerleştirdiler.⁴⁸ 1 Mayıs 305 tarihinde Diokletianus, 284 yılında imparator ilan edildiği Nikomedia'da hükümdarlıktan çekildiğini ilan etti.⁴⁹ Diokletianus, tek başına çekilmedi, mevkidaşı olan augustus Maximianus'un da görevden ayrılmasını istedi. Böylece tetrarşinin ilk kadrosu dağılmış oldu.⁵⁰ Yeni kadro ile ilgili beklenti, yeni augustusların, caesarlar Galerius ile Konstantius, yeni kaesarların da, Maximianus'un oğlu Maxentius ile Konstantius'un oğlu Konstantinus olacağı yönündeydi.⁵¹ Ancak yeni kaesarlar beklentinin aksine Galerius'un yeğeni Maximinus ve Licinius oldu.⁵² Bir yıl sonra 25 Temmuz 306 tarihinde, Konstantinus, babasının ölümünün ardından askerler tarafından

Mezopotamya'da (lat. Mesopotamia) bulunan ordusunda görevli bir askerdi, Diokletianus imparator ilan edildiğinde muhtemelen Nikomedia'da onu destekleyenler arasındaydı. Henüz tetrarşi sistemi diye bir sistem oluşmadığı için Diokletianus onu Caesar unvanı vererek atadı. Bkz. Bowman, 2005, a.g.b., 69.; Cameron, 1993, a.g.k., 31.

⁴⁵ Jones, 1964, a.g.k., 39.; Cameron, 1993, a.g.k., 31.; Victor, 1994, a.g.k., 43.; Mitchell, 2016, a.g.k., 80.

⁴⁶ Victor, 1994, a.g.k., 43.; Treadgold, 1998, a.g.k., 9.; Mitchell, 2019, a.g.k., 80.

⁴⁷ Treadgold, 1998, a.g.k., 9.

⁴⁸ Mitchell, 2016, a.g.k., 81.; Stephenson, 2011, a.g.k., 100.

⁴⁹ Bowman, 2005, a.g.b., 87.; Mitchell, 2016, a.g.k., 89.

⁵⁰ Cameron, 1993, a.g.k., 46.; Mitchell, 2016, a.g.k., 89.; Stephenson, 2011, a.g.k., 124.

⁵¹ Bowman, 2005, a.g.b., 87.; Stephenson, 2011, a.g.k., 124.

⁵² Mitchell, 2016, a.g.k., 89.

tek başına augustus ilan edildi.⁵³ Ancak, Stephenson'a göre Konstantinus, askerlerin değil augustusların aday göstermesiyle, meşru bir biçimde hükümdar olmak istediği için augustus Galeriusla görüşerek kaesar olmak istedi.⁵⁴ Hükümdarlık için girişilen iç savaşların sonunda kazandığı galibiyetler sayesinde, Konstantinus, augustus ilan edildikten yedi yıl sonra tetrarşi dönemini sonlandırarak imparatorluğun tek hükümdarı oldu.⁵⁵

Görsel 1.2 Dört Tetrark Heykeli (www. en.wikipedia.org)

İmparator I.Konstantinus'un imparatorluğun tek hükümdarı olarak tahta çıkışı, uzun süre sonra imparatorluğun istikrara kavuşmasını sağlayan tetrarşi sistemini sonlandırmakla kalmayıp, Roma imparatorluğunun tarihinde dönüm noktası olacak yeniliklere de sahne oldu. İmparator I. Konstantinus, Romanın tek hükümdarı olduktan sonra ne batıya ne de Nikomedia'ya gitti. Zaferini, adeta ikinci bir Roma olması amacıyla, kendi adını verdiği bir şehir kurup, bu şehri başkent ilan ederek kutladı.

⁵³N. Lenski (2006). *The Reign of Constantine, The Cambridge Companion to The Age of Constantine*, (Haz: N.Lenski), Cambridge: Cambridge University Press, s. 61-62.; Stephenson, 2011, a.g.k.,124.

⁵⁴ Stephenson, 2011, a.g.k.,125.

⁵⁵ Lenski, 2006, a.g.b.,73.

Konstantinos'un şehri anlamına gelen κωνσταντινοπολη (tl. Konstatinopole), yaklaşık beş yıl süren bir inşaat faaliyeti sonucunda 11 Mayıs 330 tarihinde tamamlandı.⁵⁶

Konstantinos'un getirdiği bir diğer yenilikse, imparatorluğun dini ile ilgili oldu. Konstantinos'un 312 yılında Hıristiyan olduğuna inanılmaktadır. Konstantinos'un Hıristiyan oluşuyla ilgili en ayrıntılı anlatı, dönemin en önemli kayıtlardan biri olan Eusebius'un yazdığı daha çok lat. "*Vita Constantini* (gr. εἰς τὸν β' ἰὸν κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, tr. *Basileus Konstantinos'un Hayatı Hakkında*)" adıyla bilinen biyografik eserde yer almaktadır. Konstantinos, 312 yılında rakibi Maxentius ile savaşmaktadır. Eusebius'un anlatımına göre Konstantinos savaş hakkında düşünceler içinde uykuya dalmışken rüyasında Tanrının kendisine seslendiğini duymuştur. Ertesi gün öğlen vakti iki ordu Milvia köprüsünde karşılaştığı sırada, Konstantinos gökyüzüne bakmış ve güneşin yakınlarında beliren zafer işareti biçiminde bir haç ile yanında "*zafer burada* (gr. *τοῦτω νικᾷ*, tl. *touto nika*)" yazan bir yazı görmüştür. Milvia köprüsünde kazandığı zaferi bu mucizeye bağlayan Konstantinos, rüyasında Tanrının ona bu işareti tekrar gösterdiğini ve bunun kendisine zafer getirecek bir nişan olacağını ve bunu kullanmasını tavsiye ettiğini aktarmaktadır. Konstantinosun rüyasında Tanrı tarafından ona gösterilen bu işaret daha sonra Bizans imparatorluğuna özgü bir labarum olacaktır.⁵⁷ Ostrogorski'ye göre, devletin başkentinin Helen kültürünün daha baskın

⁵⁶ Bu tarih aynı zamanda Bizans imparatorluğunun kuruluş tarihi olarak da kabul edilmektedir. Bkz. H.St. L.B.Moss, 1966b, a.g.b., s.2.; P. Sarris (2002). *The Eastern Empire From Constantine to Heraclius* (306-641), *The Oxford History of Byzantium*, (Haz: C. Mango), Oxford: Oxford University Press., s.21.; Konstantinopolis şehri Byzantion (gr. βυζάντιον), ismiyle bilinen eski bir şehrin üzerine kuruldu. Boğaziçinin güney ağzında konuşlanmış bir Megara kolonisinin adı olan Byzantion'un M.Ö. 660 civarında kurulduğu düşünülmektedir. Şehrin ismini nerden aldığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Trak kökenli bir kelime olan Byzantion'un, Barbyses nehri yakınlarındaki Bizye (bugünkü Vize şehri) şehrinin isminden türetilmiş olduğuna dair bir görüş bulunmakla birlikte, şehrin bir efsaneye göre nymph (mitolojide peri) Semestre'nin ya da efsanevi bir Trak kralının oğlu Byzas tarafından kurulduğu böylelikle adını kurucusundan aldığı düşünülmektedir. Bulunduğu konum Karadeniz trafiğini kontrol etmeye elverişli olduğu için tarih boyunca dikkat çekici bir bölge olmuştur. Perslerin eline geçtiği M.Ö 512 yılına kadar tarihi karanlık kalmıştır. Sırasıyla Perslerin, Atinalıların ve Romanın eline geçmiştir. Bkz. *ODB*, s.334, *Encyclopedia of the Ancient Greek World*,(2005) (haz. L.R.Brody), New York: Facts on File, s.71, *Encyclopedia of Ancient Greece*,(2006) (Ed. N.Wilson), New York: Routledge s. 136.

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Eusebius, 1999, a.g.k, s. 80-82.; Dönemin bir diğer kaynağı olan Zosimos'un Yeni Tarih isimli eserinde Konstantinos'un hristiyan oluşu ile ilgili anlatı oldukça farklıdır. Konstantinos'un, ilk eşi Minervina'dan olan, 305 yılında doğmuş olan en büyük oğlu Crispus 326 yılında öldü. Bkz. P.Stephenson, 2011, a.g.k., s.233.; Zosimos, Konstantinosun büyük oğlu Crispus'un, diğer eşi Faustanın entrikaları sonucu öldüğünü düşünerek, büyük bir üzüntü ve pişmanlık yaşadığını aktarmaktadır. Konstantinos bu ruh hali içindeyken, Mısır kökenli bir Hıristiyanla tanışır. Bu kişi ona, pişmanlıktan kurtulabilmesi için affedicici bir din olan Hıristiyanlığın ona yardımcı olacağını telkin eder ve Konstantinos bundan etkilenerek, atalarının inancını terk edip Hıristiyan olur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zosim., 36-37.

olduğu bir bölge olan doğuya nakli ve Hıristiyanlığın resmi olarak benimsenmesi, Bizans imparatorluğunu sembolize eden yeni bir başlangıçtır.⁵⁸

2.1.1. İmparator

Hıristiyan Bizans imparatorları, Romalı seleflerinden farklı olarak göksel bir tanrının yeryüzündeki temsilcisi olmakla yetindiler⁵⁹ ve varlıklarına atfettikleri ilahiliği bu çerçeveye sınırladılar. İmparator bu açıdan yarı kutsal bir doğaya sahipti.⁶⁰ İmparator, imparatorluğun nihai otoritesiydi. Görevlileri atamak ya da azletmek; maliyeyi kontrol etmek ve yasama sadece onun ellerindeydi. İmparatorluğun ordusunun başkumandanıydı. Kilisenin ve doğru inancın koruyucusu olarak imparator, kilisenin başı ve imparatorluğun en yüksek rahibiydi. Politikası ve girişimleri, milyonlarca vatandaşın kaderini etkilerdi.⁶¹ Eylemleri konusunda kimseye sorumluluğu olmayan imparator, heretik kabul edilen inançlara bulaşmamış ve Ortodoksluğundan şüphe duyulmaması gerek biri olmalıydı.⁶² Öte yandan imparatora atfedilen önem, imparatorluğun tarihi boyunca hükümdar için kullanılan unvanlardan anlaşılabilir.

Bizans imparatorları, imparatorluğun tarihi boyunca, hükümdarı işaret eden çok sayıda unvan kullanmışlardır. Eusebius, Konstantinos'un babasının ölümü ardından yeni imparator ilan edilirken autokrator ve muhterem augustus olarak ilan edildiğini aktarmaktadır.⁶³ Bunların bir kısmı Roma imparatorluğunda kullanılmış olanlar; bir kısmı ise daha geç dönemlerde kullanıma gitmiş olan unvanlardır. Bu unvanlar, *imperator*, *augustus*, *δεσποτης* (tl. *despotes*), *βασιλευς* (tl. *basileus*), *αυτοκρατωρ* (tl. *autokrator*) şeklinde sıralanabilir. İmparator kelimesinin Latince aslı olan *Imperator*'un kelime anlamı, başkomutan ya da generaldir ve Grekçe bir kelime olan *strategos* (gr. *στρατηγος*)'a karşılık gelmektedir.⁶⁴ Roma imparatorluğunda, bir savaşın ardından galibiyet kazanan bir komutan askerleri tarafından *imperator* denilerek alkışlanırdı.⁶⁵ McCormick, *imperator* kelimesinin hükümdar ile özdeşleşmesini, Roma hükümdarlarının, egemenlik hakkını onaylayan etmenin askeri başarıları olduğuna

⁵⁸ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k.,25.

⁵⁹ D.J.Geanakoplos, (1984). *Byzantium Church, Society and Civilization Seen through Contemporary Eyes*, Chicago: University of Chicago Press, s.17.

⁶⁰ T. Talbot-Rice,(2011). *Bizans'ta Günlük Yaşam*. (Çev: B.Altınok)İstanbul: Özne Yayıncılık, s.31.

⁶¹ Ostrogorsky,1999a, a.g.k., 28.; Runciman, 1961 , a.g.k., 51

⁶² Bury, 1910b, a.g.k., 27. İmparatorlar, Anastasius'un taç giyme töreninden itibaren, kiliseye bu konuda güvence veren yazılı bir belge teslim etmeye başladılar. Bkz. s.91-95.

⁶³ “(.....) βοαις τε ευφημοις τον νεον βασιλεα, αυτοκρατορα και σεβαστον αυγουστον (....) bkz. Eusebii Pamphili (1830). *De Vita Constantini*, (Haz. F. A. Heinichen), Leipzig, s.38.

⁶⁴ LD, s.899.

⁶⁵ OCD, s.728.; DRE, s.204.

bağlamaktadır.⁶⁶ Octavianus'tan beri devletin yöneticileri kutsal anlamına gelen augustus unvanı taşıyorlardı bununla birlikte imperator unvanını da kullandılar. Yeni unvanlardan biri ise, imparatorluğun doğulu daha doğrusu Grek yapısını işaret eden ve Grekçe bir kelime olup, efendi, sahip ve mutlak hâkim anlamlarına gelen despotes unvanıydı.⁶⁷

İmparatorluğun, VII. yüzyıl'da imparator Herakleios(610-641) dönemiyle birlikte başladığı dönüşümün ilk emaresi, imparatorların 629'dan itibaren⁶⁸ kral anlamına gelen Grekçe bir kelime olan Basileus'u⁶⁹ kullanmaya başlamasıdır. Bu durum, eski erken imparatorluk dönemi nitelermelerinden kopuşun⁷⁰ ve memurlar ile soylular için kullanılan unvanlarda Latince ağırlıklı terminolojiden Grekçe terminolojiye geçişin en önemli simgelerinden biridir. İmparatorluk, X. yüzyıldan itibaren⁷¹ imparatorluğun tepesindeki kişinin bünyesinde topladığı kudreti daha net şekilde ifade eden ve hükümdar anlamına gelen Grekçe autokrator'u⁷² kullanmaya başladı.⁷³ Ayasofya'da bulunan ve "Zoe Mozaïği" olarak bilinen mozaikte, imparator IX. Konstantinos(1042-1055)'un üzerinde "Κωνσταντινος εν χ[ριστ]ω τω θ[ε]ω αυτοκρατωρ πιστος βασιλευς ρωμαιων ο μονομαχος (tr. Romalılar'ın, Tanrı İsa'ya hizmetkâr, dindar basileus'u autokrator Konstantinos Monomakhos) " yazmaktadır ve burada imparator'u işaret eden iki unvan "autokrator" ve "basileus" olarak geçmektedir. "Komnenoslar Mozaïği" olarak bilinen bir başka mozaikte ise imparator II. Ioannes Komnenos (1118-1143)'in etrafında kırmızı renkle "ιω[άννης] εν χ[ριστ]ω τω θ[ε]ω πιστος βασιλευς πορφυρογεννητος κ [αι] αυτοκρατωρ ρωμαιων κομνηνος (tr. Romalılar'ın, Tanrı İsa'ya hizmetkâr, dindar basileus'u ve autokratoru porphyrogennetos Ioannes Komnenos)" yazmaktadır ve yine 'autokrator' ile "basileus" unvanlarının kullanıldığı görülmektedir. XIV. yüzyıla ait olan Pseudo Kodinos'un eserinde ise imparator için kullanılan unvan basileus'tur. Bury'nin imparatorların kullandığı unvanlara dair getirdiği yorum dikkate değerdir. Erken dönemlerde, autokrator'u tek bir hükümdarın

⁶⁶ M.McCormick, (1990). *Eternal Victory Triumphal Rularship in late antiquity, Byzantium and The Early Medieval West*, Cambridge: Cambridge University Press, s.4.

⁶⁷ J.B.Bury,(1958e). *History of The Later Roman Empire*, c.I, New York: Dower Publications, s.16.

⁶⁸D.Feissel(2014). İmparator ve İmparatorluk Yönetimi, *Bizans Dünyası* (Haz: C.Morrison), İstanbul: Ayrıntı yayınları, s.10.

⁶⁹LSJ, s.278.

⁷⁰ Feissel, 2014, a.g.b.,10.

⁷¹ ODB, s.235.

⁷²LSJ, s.252.; *A Dictionary of Roman and Greek Antiquities*, (1890), (Haz: A. Rich), London: Longman, Green & Go., s.252.

⁷³ Runciman, 1961, a.g.k., 52.

uyguladığı despotik yetkinin genişliğini ifade etmek şeklinde tanımlamakta ve onu Roma cumhuriyetindeki imparator unvanının karşılığı kabul etmektedir. Basileus unvanını ise Roma imparatorluğundaki augustus unvanının karşılığı olarak görür. İlerleyen yüzyıllarda ise basileus'un hükümdarı tamamen karşılayan bir unvan olmaktan uzaklaşıp, autokrator'un daha uygun bir hükümdarlık unvanı haline geldiğini düşünmektedir.⁷⁴

Görsel 2.2. Zoe Mozaiği (<https://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/mozzoe-mozai%C4%9Fi>)

⁷⁴ J.B.Bury, (1910e). *The Constitution of the Later Roman Empire*, Cambridge: Cambridge University Press,s.22.

Görsel 2.3. Komnenoslar Mozaïği (<https://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/mozkomnenoslar-mozai%C4%9Fi>)

Roma'dan miras alınan bir diğer şey de hükümdarın atanma şekliydi. Hükümdar seçimle iş başına geliyordu ve Bizans imparatorluğu ile birlikte Hıristiyanlaşan yapı içerisinde bu seçimin Tanrı'nın emri ile yapıldığına ve seçilen kişinin tanrının lütfü ile bu makama geldiğine inanılıyordu.⁷⁵ Bir İmparator, piskpos tarafından taçlandırılırken aslında Tanrı tarafından o makama atanıyordu, tacı takanlar sadece aracıydılar.⁷⁶ Roma imparatorluğu'nda askeri başarılar kişinin hükümdarlık makamına yükselmesinde büyük önem teşkil ediyordu. Hükümdarın iş başına geldiği seçim yetkisi ordu ve senatoya aitti, ordu veya senato bir kişiyi öne çıkarıyor onu alkışlıyordu. Alkışlanmak o kişinin senato ve ordu nezdinde hükümdar ilan edildiği anlamına geliyordu. Ancak hükümdarın göreve başlaması için halkın da alkışa dâhil olması gerekiyordu.⁷⁷ Tahta çıkacak imparatorun seçiminde, ordu, halk ve senatonun dünyevi alkışlama hareketi, en önemli faktör olarak kaldı. Bury, halkın alkışmalasını Roma'daki *populus romanus*'un yaptığı alkışlamanın bir devamı olarak görmekte ve bunu bu geleneğin sürdürülmesine yönelik bir istek olarak yorumlamaktadır.⁷⁸ Bir kere alkışlanan imparator, büyük kudretin, imparatorluk otoritesinin sahibiydi.⁷⁹ Erken dönemlerde, askerler, zafer kazanmış liderlerini kalkanın üstüne kaldırırđı. Sonra ona, muvaffakiyet bahşedilir ve O da muzaffer olarak muzaffer tacı (lat. *corona aurea*), ya da defne tacını (lat. *corona*

⁷⁵ Ensslin, 1967b, a.g.b., 2.

⁷⁶ Runciman, 1961, a.g.k, 55.

⁷⁷ Bury, 1958e, a.g.k, 5.

⁷⁸ Bury, 1910b, 6.

⁷⁹ H.W. Haussig, (1971) *A history of byzantine civilization*. (çev. J.M. Hussey), Westpont: Praeger Publisers, s.187.

laurea)⁸⁰ kabul ederdi. İmparatorluk otoritesinin sembolü olan bu tacın, VI. yüzyılda küçük bir kalkan benzeri, alnı çepeçevre saracak şekilde takılan çift inci sıralı olduğu düşünülür. İmparatorluk tacının en erken biçimi, şeref ve asaletinin başlıca simgesi⁸¹ olan bu taca *diadem*⁸² denirdi.⁸³

Görsel 2.4. Diadem (DRGA, 1890)

Hükümdarların taç giymeleri, doğu kültürüyle etkileşimin bir tezahürü kabul edilmektedir. Perslerin hükümdarları mani dinine mensup yüksek bir rahip tarafından taçlandırılırdı.⁸⁴ Pers kralları, imparator Herakleios'la birlikte Bizans imparatorluğunda da kullanılmaya başlanan, birbirine bağlı levhalardan yapılmış devasa altın taca benzer taçlar takarlardı. Hükümdarın başındaki güneş biçimindeki hale benzeri bu soylu Pers tacı, hem batıya hem de doğuya nüfuz etmişti.⁸⁵ Erken dönemlerde hükümdarlar taçlarını ileri gelen bir devlet adamının elinden aldılar.⁸⁶ Örneğin IV. yüzyılda imparator I.Valentinianus(364-375) tacını *praefectus*⁸⁷ Sallustius Secundus'un elinden aldı.⁸⁸ V. yüzyılın ortalarına gelindiğinde imparatorluğun Hıristiyan kimliğinin iyice şekillendiği ve Konstantinopolis kilisesinin de ciddi bir ağırlığa sahip olmaya başladığı görülür. Bunun en önemli yansımalarından biri, 457 yılında İmparator I.Leon(457-474)'nun

⁸⁰ *Corona* kelimesi ile ifade edilen nesne esasen, gerçek çiçek ya da yapraklardan veya çiçek ya da yaprak şekli verilmiş metallere yapılan çelenk, çember şeklinde kafaya takılan bir aksesuardı. *Corona Triumphalis* ya da onun bir çeşidi olan *Corona Aurea* denen ve zafer tacı ya da altın taç olarak çevrilebilen bu aksesuar, geleneksel olarak zafer kazanmış komutana verilirdi. Bkz. *DRGA*,s.205,

⁸¹G.Ostrogorsky (1999b). Bizans İmparatoru ve Hiyerarşik Dünya Düzeni, *Cogito: Bizans Sayı 17*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.54.

⁸²*Diadema* (gr.Διαδῆμα), şerit, bant anlamına gelen Grekçe, bir kelimedir. Pers Kralının tacının etrafına dolanmış olan bandı olduğu düşünülmektedir. İskender tarafından benimsenmiş ve Makedon kralları tarafından kullanılır hale gelmiştir. Sonradan tüm krallar tarafından kullanılan *diadema*'nın bu en eski versiyonu beyaz puanları olan mavi renktedir. Bkz. *LSJ*, s.344.

⁸³ H.W.Haussig, 1971, a.g.k.,s.186.

⁸⁴ Bury,1958e,a.g.k.,10.

⁸⁵ H.W.Haussig,1971, a.g.k.,s.186.

⁸⁶ Bury, 1910b, a.g.k., 10.;Talbot-Rice, 2011, a.g.k., 29.

⁸⁷*Praefectus*, müfettiş, amir, şef, kumandan gibi bir birimin üst düzey görevlisi anlamına gelen Latince bir kelimedir. *LD*, s.1419.; Roma idaresinde 12 tane birimin her birinin ayrı *Praefectus*us bulunmaktaydı. *DRGA*,s.524.

⁸⁸Bury, 1958e, a.g.k., 10.; Runciman,1961, a.g.k, 54.

Konstantinopolis patriki Anatolius'un elinden taç giymesiydi.⁸⁹ Bury, tacın kimin tarafından takıldığına dair ilginç bir yorumda bulunmaktadır. O'na göre, tacı sivil birinin takması bu kişiler arasında rekabete sebep olmuş, bu rekabeti önlemek üzere daha yüksek bir otoriteye ihtiyaç duyulmuş, buna çözüm olarak piskopos seçilmiştir.⁹⁰ Bir kalkan üzerinde yükseltilmek, ordu, halk ve senato tarafından alkışlanmak, üst düzey bir sivil ya da askeri memurun elinden taç giymek artık eski bir roma geleneğiydi.⁹¹ Başlangıçta, imparator'un alkışlanması ve O'na taç takılması esnasında, piskopos da bu olaya tanıklık edenlerden biriydi ancak burada O, kiliseyi temsil eden ve dahası yeni hükümdarın yasallığını kilise adına onaylayan kişi olarak değil⁹² sadece tanıklık etmek amacıyla orada bulunan bir kişiydi.⁹³ I.Leon'dan itibaren piskoposun elinden taç giymek sonraki imparatorların da tercih ettiği bir gelenek haline geldi.⁹⁴ Ancak, patriğin elinden taç giymek yasal bir kuraldan ziyade epey hürmet gören bir gelenektir. Örneğin son imparator XI. Konstantinos Palaiologos (1449-1453) bir piskoposun elinden değil sivil bir memurun elinden taç giydi.⁹⁵ Hükümdarlığın simgesi kabul edilen bir nesneyi ya da tacı küçük ya da büyük çaplı bir törenle kabul etmesi, hükümdarlığının resmiyeti ile başlangıcının da sembolüydü. Bizans imparatorluğunun yıkılışını kaleme aldığı eserinde Dukas, imparator XI. Konstantinos'un selefi olan ağabey'i imparator VIII. Ioannes(1425-1448)'i son imparator olarak anmaktadır.⁹⁶ Bunun sebebi muhtemelen XI. Konstantinos'un 6 Ocak 1449'da Despot Sarayı denen bir yerde taç giymesi⁹⁷ ve bu durumun resmi kabul edilen geleneksel uygulamanın dışında olmasıdır.

Bizans hükümdarları, Tanrının yeryüzündeki hizmetlisi, onun sadık bir kuluydu. Yönetilen kitlenin özel olarak belirlenmiş bir hareketi icra etmesi yoluyla hükümdara ne kadar hürmetli biri olduğunu göstermesi gerekiyordu, onlar için bu hareket yere eğilme şeklindeydi. Hükümdarın önünde yere kapanma hareketine, *προσκύνησις* (tl.

⁸⁹ Bury, 1958e, a.g.k., 11.

⁹⁰ Bury, 1910b, a.g.k., 10-11.

⁹¹ Ostrogorsky, 1999b, a.g.m., 56.

⁹² Ensslin, 1962a, a.g.k., 70.

⁹³ Ensslin, 1967b, a.g.k., 3.

⁹⁴ Talbot-Rice, 2011, a.g.k., 29.

⁹⁵ Bury, 1958e, a.g.k., 11.

⁹⁶ *İstanbulun Fethi Dukas Kroniği 1341-1432*, (2013). (çev. V. Mirmiroğlu), İstanbul: Kabalıcı yayınevi, s.157.

⁹⁷ D.M.Nicol (2010). *Konstantinos Paleologos*, (çev. E.Kurtoğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.38.

proskynesis, lat. *adoratio*) denirdi.⁹⁸ Her iki dilde de tapınma anlamına gelen⁹⁹ bu kelimenin kullanılması, varlığı ‘tanrısal’ olmayan ancak, imparatorluk tacı ile tahta erişmesini tanrının onayı olarak gören hükümdar için oldukça güçlü bir vurguyu belirtmektedir. Fani ve Tanrı’nın hizmetlisi hükümdar önünde eğilerek yapılan saygı hareketinin ibadet anlamına gelen bir kelime ile kavramsallaştırılması, hükümdar atfedilen kutsallığın tanrısal olmasa da tanrı kaynaklı olduğunu ve bu durumun herkes tarafından onaylanmış olduğunu kanıtlamaktadır. Böylelikle hükümdar, her şeyden öte, herkesten üstün ve aynı anda hem fani hem de ilahi bir yapı kazanmaktadır bu da onun mutlakiyetini iki boyutlu hale getirmektedir. Proskynesis ile ifadesini bulan bu mutlakiyet sadece kendi tebasının rızası ile yetinmiyordu. Kim ve nereli olduğuna bakılmaksızın piskopos hariç, imparatorun huzuruna çıkma şerefine erişmiş herkes onlara doğru gelsin ya da gelmesin¹⁰⁰ bu mutlakiyeti proskynesis ile onaylamak zorundaydı.¹⁰¹

2.1.2. İmparatoriçe

Tarihin her devrinde kadınların sınırları erkeklere nazaran daha dar bir alanı kapsayacak şekilde çizilmiştir. Bir zamanlar yaşadığı dünyaya iz bırakan kadınlar, bunun için çok daha zahmetli yollardan geçmiş çok daha büyük fedakârlıklar yapmışlardır. İmparatorluğun kurulduğu dönemden beri hükümdar eşlerine ve kız çocuklarına *αυγουστα* (tl. *augousta*)¹⁰² denmekteydi. Ayasofyada bulunan Zoe mozaiği ile Komnenoslar mozaiğinde imparatoriçeler Zoe ve İrene görünmektedir. Zoe mozaiğinde, imparatoriçe Zoe’nin üstünde, “Ζωή η ευσεβεστατη αυγουστα” (tr. Zoe, en dindar augousta) yazmaktadır. Bir diğer mozaik olan Komnenoslar mozaiğinde ise, imparatoriçe İrene’nin üstünde, “Ειρηνη η ευσεβεστατη αυγουστα” (tr. İrene en dindar augousta) yazmaktadır. Hükümdarlığın, tamamen erkek işi olarak kabul edildiği en

⁹⁸ODB s.1738,DRGA,s.11.

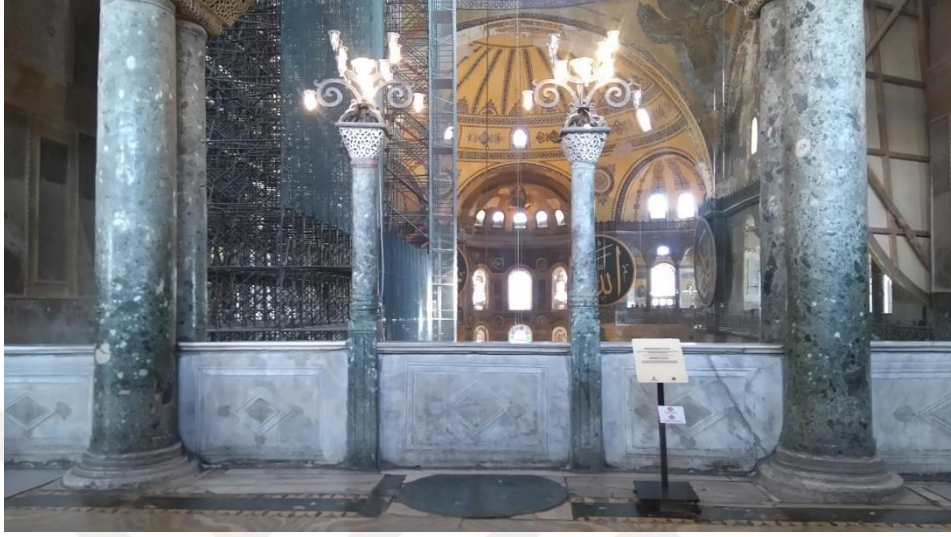
⁹⁹LSJ,s.1315, LD,s.44.

¹⁰⁰O zamana kadar daha çok el öpme âdetini benimseyen Müslümanlar için fani ve hatta Müslüman olmayan birinin önünde yere kapanmak aşırılık olarak görülebiliyordu ancak daha sonra Müslümanların da bu geleneği benimsediği ileri sürülür. Müslümanların birbiriyle olan ilişkilerinde proskinesis şeklinde bir uygulamanın olmadığı belirtilerek bu yapıyı reddedenlerden de bahsedilmektedir. Endülüs Emevi sultanı II. Abdurrahman (822-852)’ın elçisi El Gazal, Müslümanların sadece Allahın önünde yere eğildiğini söyleyerek kendisini affetmelerini rica etmiş ve imparator Theophilos’un önünde yere eğilmemiştir. Bunun üzerine kendisi eşikte bırakılmıştır. N.M.El Cheikh,(2004), *Byzantium Viewed by the Arabs*, Massachusetts: Harvard University Center for Middle Eastern Studies, s.159.

¹⁰¹787 yılında Nikaia’da başlayıp Konstantinopoliste biten VII. Ekümenik konsil’de alınan bir karara göre proskinesis aynı zamanda kutsal ikonların önünde de yapılması gereken bir prosedür haline gelmişti. Bkz. Geanakoplos,1984,a.g.k.,s.156.; A.A.Vasiliev,(2016) *Bizans*. (çev: Tevabil Alkaç) İstanbul: Alfa,s.306.

¹⁰² Bury, 1910b, a.g.k., 22.; Connor, 2011, a.g.k., 78.

muhafazakâr çağlarda yaşamış olan Bizans sarayının kadınlarının, özellikle imparatorlarının eşlerinin yaşamını, *γυναικωνίτις* (tl. *gynaikonitis*)¹⁰³ denilen yerde geçirmeleri beklenirdi.¹⁰⁴

Görsel 2.5. Ayasofya'da bulunan imparatoriçe locası (Y.Aslan arşivi, 2016)

Kendilerine hadımlardan ya da kadınlardan oluşan bir personel atanırdı.¹⁰⁵ İmparatoriçelerin hizmetine tahsis edilmiş bilinen en önemli görevli *ζωστή πατρικία* (tl. *zoste patrikia*)'dır. Zoste patrikia, taktikon Uspenski, Kletorologion, taktikon Beneşeviç ve taktikon Escorialda bulunan listelerde yer almaktadır. (EK-1, EK-2, EK-3, EK-4) Kletorologion'da nişan ile makama gelenler grubunda yer alan zoste patrikia'nın nişanı fildişi tablettir.¹⁰⁶ Oikonomides, zoste patrikia'nın IX. ve XI. yüzyıllar arasında yürürlükte olan bir unvan olduğunu aktarmaktadır.¹⁰⁷ Bury, VI. yüzyılda bir zoste patrikia'ya rastlandığını ancak bunun doğrulanmaya ihtiyaç duyan bir bilgi olduğunu yazmaktadır.¹⁰⁸

İmparatorluğun yeni hükümdarının, yönetici aile içerisinde seçilmesi gelenek haline geldiğinden beri kadınların rolü, bu geleneği sürdürecektir erkek varisi dünyaya getirmektir. Bununla birlikte, karakterleri baskın olan kadınların, evlat, damat ve ya evlat

¹⁰³Bizans Sarayında bayanlara tahsis edilmiş oda, daire, bölme, bkz. LSJ,s.320, C.L.Connor(2011). *Bizans'ın Kadınları*. (Çev.B. Cezar), İstanbul:Yapı Kredi Yayınları ,s.80.

¹⁰⁴ Talbot-Rice,2011,a.g.k,36.

¹⁰⁵ Connor,2011,a.g.k.,80.

¹⁰⁶ Oikonomides, 1972, a.g.k., 95; *BOC*, 711.

¹⁰⁷ Oikonomides, 1972, a.g.k., 293.

¹⁰⁸ Bury, 1911c, a.g.k., 33.

edinilmiş bir kişi olan müstakbel hükümdara verecekleri destek de önemliydi.¹⁰⁹ Bu destek, dul kalan imparatoriçenin evleneceği kişinin hükümdar olabilmesini sağlayan bir geleneğe dayanıyordu. Dul imparatoriçe imparatorluğu yönetecek yeni bir eş seçme hakkına sahipti.¹¹⁰ Halk arasına nadiren çıkan imparatoriçeler, düzenli olarak kiliseye giderler ve kilisede kendilerine ait özel bir yerde ayinlere katılırlardı.¹¹¹

Görsel 2.6. Ayasofya'da bulunan imparatoriçe locasından omphalion ile altın görünümlü (Y.Aslan arşivi, 2016)

Halkla pek içli dışlı olmayan imparatoriçeler, resmi yemeklere, geçit ve taç giyme törenlerine iştirak ederler ve saray görevlilerinin ya da misafir diplomatların eşleriyle ilgilenirlerdi.¹¹² İmparatoriçelerin özel ilgi alanları da varlıklarına belli bir nitelik atfediyordu. Bazı imparatoriçeler dini inançlarının kuvvetli oluşuyla öne çıkmışlardı. Örneğin I.Konstantinos'un daha sonra kilise tarafından azize ilan edilen¹¹³ annesi Helena, 326 yılında kutsal topraklara hac vazifesini gerçekleştirmeye gitmiş ve gerçek haçı bulduğu gerekçesiyle kilise tarafından varlığına kutsiyet atfedilmişti.¹¹⁴ Helena, kendini hayırseverlik işlerine adanmış imparatoriçelerin ilk örneğidir. Hıristiyanlık abidelerinin yapımına ya da onarımına katkıda bulunmak, kiliseler inşa

¹⁰⁹J.Herrin,(2001),*Women in Purple Rulers of Medieval Byzantium*, Princeton: Princeton University Press,s. 23.

¹¹⁰ Connor,2011,a.g.k.,81.

¹¹¹ Talbot-Rice,2011,a.g.k.,38.

¹¹² Connor, 2011, a.g.k., s.81.

¹¹³ Herrin, 2001, a.g.k, 21.

¹¹⁴ L.Garland, (2002). *Byzantine Empresses Women and Power in Byzantium*, New York: Routledge, s.3.

ettirmek gibi dini işlerle meşgul olmuşlardır.¹¹⁵ Hristiyan kilisesinin nazarında oldukça değerli olan bu dindar imparatoriçeler dışında yüzünü tamamen taht'a çevirmiş siyasi figür haline gelmiş imparatoriçeler de vardı. Ancak imparatorların kız evlatlarının ya da eşlerinin varis olarak kabul edilmesinin gelenekte yeri yoktu. Dolayısıyla kız evlatlara ya da dul kalmaları durumunda, eşlere, geleceğin hükümdarı gözüyle bakılmazdı. Yine de tahtın ve hükmetmenin cazibesi ile koşulların uyumluluğunun bir arada olduğu zamanların sonucu olarak bazı imparatoriçe ya da kız evlatların imparatorluğu yönettiği dönemler vardır. Bu dönemler, imparatorluğu yönetme konusunda bir kadın için anayasal düzeyde bir engelin olmayışının sonuçlarıydılar.¹¹⁶ Hükümdarın oğlu geleceğin hükümdarı olarak onaylandığında, tahta oturmak için küçük bir yaştaysa eğer, hükümdarlık yetkilerini geçici olarak anneleri olan imparatoriçeler üstlenirdi. Fakat bu yetkileri kullanırken çocuğu adına bunu yapar ve çocuğu tahta oturmak için uygun yaşa geldiğinde geri çekilir yerini tahtın asıl sahibi olarak görülen imparatora bırakırdı.¹¹⁷ Bizans imparatorlarından yönetim açısından iki alanda sorumluluk almaları beklenirdi. Bunlardan biri; savaş esnasında birliklerini yönetmek, diğeri ise kilisenin başı olarak doğru inancın menfaati doğrultusunda tavır takınmak. Ancak teamüller gereği bir kadın ne rahip ne de komutan olabilirdi.¹¹⁸ Bu durum kadınlar için geçmeleri mümkün olmayan bir sınır olarak önlerinde dursa da erkek hükümdarlar arasında da bu sıfatları doğrudan üstlenmeyen örnekler bulunmaktadır. Örneğin; Justinianus'un askeri işleri layığı ile yerine getiren yetenekli generalleri Belisarios ile Narses gibi imparatorların sağ kolları vardı. İşte bu durum cinsiyeti dolayısıyla kilisede rahip olamayan, atların oradaki mabet bölgesine giremeyen ve komutanlık da yapamayan imparatoriçeler için bir avantajdı. İmparatoriçeler, generaller ve piskoposlarla bazen devletin çıkarları gereği mesafeli, bazen de uyumlu bir işbirliği şeklinde ilişkiler kuruyordu.¹¹⁹

Bir imparatoriçe, hükümdarın eşi ya da bir aile üyesi olarak taç giyme ve alkışlanma töreninin olağan katılımcılarından. Eğer bu tören hükümdarın taç giyme töreni ile birlikte icra edilmiyorsa onunki sarayda yapılırdı. II. Theodosios'un kıs

¹¹⁵ Herrin, 2001, a.g.k., 21.

¹¹⁶ Runciman, 1961, a.g.k., 56.

¹¹⁷ Vasiliev, 2016, a.g.k., 274.

¹¹⁸ Runciman, 1961, a.g.k., 56.

¹¹⁹ Herrin, 2001, a.g.k., 6.

kardeşi Pulcheria kardeşinin saltanatında taç giydi, Theophilos ile VI. Leon kızlarını I.Aleksios ise annesini taçlandırdı.¹²⁰

Siyasi olarak doğrudan hükümdarlık yapan en önemlisi erkek imparator unvanı olan basileus'u kullanan ilk ve tek kadın¹²¹ hükümdar, 797 yılından 802 yılına kadar imparatorluğu yönetmiş olan imparatoriçe İrene'dir. Hazar hanının kızı olan¹²² imparatoriçe İrene, imparator IV. Leon (775-780)'un eşiydi ve imparator 8 Eylül 780'de aniden ölünce¹²³ İrene, o sırada 9 yaşında olan oğlu VI. Konstantinos'un naipliğini üstlendi.¹²⁴ Ancak hırslı İrene naip olarak kalmaktan ziyade doğrudan devlet işlerine el koydu¹²⁵, ilerleyen yıllarda oğlu reşit olup imparatorluk tahtına oturmak istediğinde onunla, kendi lehine sonuçlanan bir taht mücadelesine girişti.¹²⁶ 797 yılında oğlu Konstantinos, İrene taraftarları tarafından tahttan indirildi ve gözleri dağlanan genç imparator Konstantinos öldü.¹²⁷ Böylelikle İrene, birinin namına naiplik yapan bir kişi değil de doğrudan doğruya kendi adına imparatorluğu yöneten tek hükümdar oldu.¹²⁸ İrene, Bizans tarihi için oldukça önemli bir figürdür. Bir kadın olarak naiplik vasfından kendisini sıyrarak ve imparatorluğun sadece erkeklere bahsettiği yönetim erkini ele geçirecek, Bizans tarihinde, eş ya da anne olarak değil hükümdar olarak imparatoriçe olarak yer almıştır.

İmparator VIII. Konstantinos (1025-1028)'un bir oğlu yoktu. En büyük kızı Eudokia¹²⁹ manastırdaydı ve bu durumda tahtı diğer iki kızı olan Zoe ile Theodoraya devretti ve 1028 yılında öldü.¹³⁰ Önce Zoe'nin eşi olan Romanos Argyropulus,1034 yılına kadar III. Romanos olarak imparatorluğu yönetti.¹³¹ III. Romanos iktidarının kaynağı olan eşi Zoe'yi saf dışı bırakınca, Zoe bunu kabullenmek yerine Mikhael isimli biriyle yasak bir ilişki yaşadı ve 1034 yılında öldürülen III. Romanos'un arkasından

¹²⁰ Runciman, 1961, a.g.k., 57.

¹²¹ T. E.Gregory, (2005). *A History of Byzantium*, Massachusetts: Blackwell Publishing, s.200.

¹²² Vasiliev, 2016, a.g.k., 274.

¹²³ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 164.

¹²⁴ Gregory, 2005, a.g.k., 197.

¹²⁵ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 167.

¹²⁶ Vasiliev, 2016, a.g.k., 274.

¹²⁷ Gregory, 2005, a.g.k., 200.

¹²⁸ Ostrogorsky,1999a,a.g.k.,168.

¹²⁹ Y.a.g.k, 297.

¹³⁰ Gregory, 2005, a.g.k., 247.

¹³¹ Psellos, (1966). *Fourteen Byzantine Rulers*, (Haz. E.R.A. Sewter) London: Penguin Books s.s.63.

Zoe'nin ilişki yaşadığı Mikhael, IV. Mikhael adıyla tahta çıktı.¹³² Kendi elleriyle imparator yaptığı ve evlendiği Mikhael de, tıpkı Romanos gibi Zoe'yi arka planda bıraktı.¹³³ İmparator IV. Mikhael, ödem ve nöbet gibi sağlık sorunlarıyla boğuşuyordu¹³⁴, Balkanlarda çıkan bir isyanı¹³⁵ bastırdıktan sonra hastalıkları dolayısıyla vücut direncinin iyice düşmesi sebebiyle ölümün eşğine gelmişti ve bu durum taht için yeni bir adayın işaret edilmesini gerektiriyordu. İmparator IV. Mikhael'in kardeşi orphanotrophos Ioannes, kız kardeşlerinin oğlu olan Mikhael'in, Zoe tarafından evlat edinilmesini ve kaesar olarak atanmasını tavsiye etti.¹³⁶ 10 Aralık 1041 tarihinde imparator IV. Mikhael öldü.¹³⁷ Zoe, Mikhael'e V.Mikhael olarak taç takılmasından önce ondan kendisini hamisi ve annesi olarak göreceğine söz vermesini istedi. Bunu kabul eden Mikhael, V.Mikhael olarak taç giyerek imparatorluğun hükümdarı oldu.¹³⁸ Ancak V.Mikhael tahta çıkar çıkmaz dayısı Ioannes'i sürgüne, Zoe'yi de manastıra yolladı.¹³⁹ İmparator VII. Konstantinos'un kızı olan Zoe'ye yapılan muamele büyük bir tepki topladı ve V.Mikhael'in 20 Nisan 1042'de gözlerine mil çekildi ve O tahttan indirildi.¹⁴⁰ Bu olay üzerine, iktidarını eş ya da anne konumunda bulunarak arka planda yaşamayı tercih eden Zoe tüm bu yaşanan hayal kırıklıklarına rağmen hükmetme arzusundan vazgeçmedi.¹⁴¹ Zoe, kendisi kadar imparatorlukta yasal hakkı olan kız kardeşi Theodora ile imparatorluğun yönetimini paylaşmaya karar verdi. Theodora ile Zoe, kilisenin dışında buluştular, eşit olarak hükümdarlık erkini kullanmak

¹³²Gregory, 2005, a.g.k., .247.; “ Zoe, (Mikhael'in kardeşi orphanotrophos Ioannes tarafından) tamamen desteklenmiş şekilde, derhal genç adam (Mikhael) 'ı çağırttı,altınla dokunmuş kumaştan bir cübbeyi giydirtti, imparatorluk tacını taktırdı ve benzer kıyafetleri kuşanarak yanında yer aldığı, muhteşem bir tahta onu oturttu.” *Psellos*, s.88.

¹³³ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 300.

¹³⁴ G.Finlay, (1853),*History of the Byzantine Empire From DCCXVI to MLVII*, London:J.M.Dent & Sons Ltd,s.494.; *Psellus*,96.

¹³⁵ 1040 yılında Belgrad'ta çar ilan edilen Petro Delyan isyanı olarak da bilinen ve 1042 yılında bastırılan istan. Ayrıntılı bilgi için bkz; Ostrogorsky,1999a,a.g.k.,300-301.

¹³⁶ *Psellos*, 100.

¹³⁷ Finlay, 1853, a.g.k., 495.;Ostrogorsky,1999a, a.g.k., 301.

¹³⁸ Finlay,1853, a.g.k., 496.; bkz. s.105.

¹³⁹ Gregory, 2005, a.g.e., 248.

¹⁴⁰ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 302.

¹⁴¹ “(...) V.Michael'in gözlerinin dağlanması ve tahttan indirilmesi sonrası) İmparatoriçelerden biri sarayda diğeri Ayasofya Katedralindeydi. Senato, aralarında seçim yapmada başarısız oldu. Sarayda bulunan Zoe, saygı duyulan imparatoriçeydi çünkü büyük olan kız kardeşi. Kilisede bulunan Theodora ise, ayaklanmanın bastırılmasına aracılık eden ve onları koruyan kişiydi. Bu yüzden her ikisi de imparatorluk üzerinde hak iddia ediyordu. Ancak problem Zoe tarafından çözüldü. İlk defa, kız kardeşini selamladı ve sevgiyle ona sarıldı. Dahası, her ikisinin de mirasçısı olduğu imparatorluğu onunla paylaştı. Yönetim sorunu, her ikisinin de anlaşmaya varması ile çözüldü. Devamında, oldukça ihtişamlı bir tören alayının eşliği ile Zoe yeniden ihya edildi ve imparatorluğun müşterek yöneticiliğini yaptı. Theodora'ya gelince, ne Zoe'ye saygısını yitirdi ne de onun ayrıcalıklarına tecavüz etti. Bunun aksine, önceliği alması için Zoe'ye izin verdi ve her ne kadar her ikisi de imparatoriçe olsa da Theodora, ablasının astı konumunda yer aldı.” Bkz. *Psellos*, 151.

üzere anlaştılar ve her ikisi birden devletin ileri gelenleri tarafından imparatoriçe ilan edildiler.¹⁴²Kadınların hükümdarlık kudretini kendi adlarına uygulama hakları artık sorun olarak görülmüyordu.¹⁴³ İmparatorluk artık iki kız kardeşin elindeydi Psellus'un ifadesiyle ilk kez imparatorun konsil locası, bir gynaikonitis'e dönüşmüştü. Dahası devletin hem askeri kanadı hem sivil kanadı imparatoriçelerin idaresi altında gayet uyum içerisinde çalışıyordu.¹⁴⁴ Ancak bu uyum iki aydan kısa sürdü¹⁴⁵ ve 64 yaşındaki imparatoriçe Zoe, 11 Haziran 1042'de¹⁴⁶ Konstantinos Monomakhos isimli biriyle evlenerek tahtı ona devretti.¹⁴⁷ IX. Konstantinos Monomachos 1042 yılından 1055 yılına kadar imparatorluğu yönetti. Bu evlilik dolayısıyla Theodora, idare üzerindeki kontrolünden mahrum kaldı.¹⁴⁸ İradesi zayıf ve hükmetme kabiliyeti yetersiz olan IX. Konstantinos Monomakhos, devleti yönetmektense güzel bir yaşamın keyfini sürmeyi tercih etti, her iki kız kardeş imparatoriçeleri tehdit etmekten ziyade onlarla birlikte devlet hazinesini kendi zevkleri için kullandılar.¹⁴⁹ Zoe'nin 1050 yılında ölmesi üzerine oldukça üzülen ve onun yasını tutan, mezarında ağlayan¹⁵⁰IX. Konstantinos Monomakhos 11 Ocak 1055 tarihinde öldü.¹⁵¹ İmparatorun ölümünden sonra, iktidar Theodoranın eline geçti. Herkes, Theodora'nın yönetim erkini önde gelen saygın bir kişiye devredeceğini zannederken o, Romalı bir hükümdarın bütün sorumluluklarını üstlenmeyi tercih etti.¹⁵² Theodora biriyle evlenip onunla ortak hükümdarlık yürütmek istemedi tam tersine her işle kendisi uğraştı.¹⁵³İlk işi, kendisine karşı ayaklanan Bryennios'tan intikam almak oldu.¹⁵⁴ İmparatorluğu tüm ciddiyetiyle yönetmeye hazır olan Theodoranın ömrü buna vefa etmedi ve kendisi 1056 yılında hayatını kaybetti.¹⁵⁵ İmparatoriçe Theodora'nın ölümüyle Makedonya hanedanı da sona erdi.¹⁵⁶

¹⁴²Michael Attaleiates(2012). *The History*, (haz.A.Kaldellis,D.Krallis),London: Harvard University Press, s.29.

¹⁴³ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 302.

¹⁴⁴ *Psellos*, 155.

¹⁴⁵ Finlay, 1853, a.g.k., 498.

¹⁴⁶ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 302.

¹⁴⁷ Gregory, 2005, a.g.k, 248.

¹⁴⁸ Finlay, 1853, a.g.k., 505.

¹⁴⁹ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 302.

¹⁵⁰ *Psellos*,250.

¹⁵¹ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k.,312.

¹⁵² *Psellos*, 261.

¹⁵³ Attaleiates, s.93.

¹⁵⁴ Finlay, 1853, a.g.k., 527.

¹⁵⁵ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 313.

¹⁵⁶Gregory, 2005, a.g.k., 252.; İmparatoriçe Zoe ile Theodoranın dönemleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bknz; *Psellos*, 63-271.; Finlay, 1853, a.g.k.,466-530.

İmparator X.Konstantinos Dukas (1059-1067), Mayıs 1067’de ölünce¹⁵⁷ , eşi imparatoriçe Eudokia, eşinin dileği doğrultusunda yönetimi başkalarının eline teslim etmedi.¹⁵⁸Eşi aynı zamanda ondan ikinci evlilik yapmamasını da istemişti.¹⁵⁹ Oğullarının yaşı küçük olduğu için onların naipliğini üstlenen Eudokia, kral naibi olarak tahta geçti.¹⁶⁰ Ancak, ordu Eudokia’yı, gelecekte imparator IV. Romanus olarak adlandırılacak olan komutan Romanos Diogenes ile evlenmeye zorladı.¹⁶¹ Bu evlilik dolayısıyla kendisi arka plana çekildi ve tahtı yeni eşine bıraktı.

İmparatorluğun hükümdar kadınlarından başka, imparator I.Justinianus’un eşi Theodora gibi, yönetim işiyle doğrudan ilgilenmese de, bir figür olarak öne çıkmış kadınlar da bulunmaktaydı. Tahta çıkmış, yöneticilik yapmış ya da arka planda kalmayı tercih edip siyasetle doğrudan ilgilenmemiş çok sayıda kadın figürü bulunan Bizans tarihi, bu açıdan kadınların her ne kadar zorlu mücadeleler vermiş olsalar da sözlerini dinletebildiklerini ve nüfuz sahibi olduklarını gösterebilmektedir. Bu noktada, bu birkaç örnek, tahtın kadınlar için de bir fırsat niteliğinde olduğunu savunmak için zayıf olabilir ancak tamamen yetersiz olduğunu da düşündürmemektedir.

2.2.Makamlar ve Memurlar

Oikonomides, Bizans terminolojisinde unvan kelimesinin karşılığı olarak, *ἀξία* (tl. *aksia*), *ἀξίωμα* (tl. *aksioma*) ya da *τίμη* (tl. *time*) kelimelerinin kullanıldığını ve bu kelimelerin makam ya da görevleri ifade eden *ὀφφίκιον* (tl. *offikion*), *ἀρχή* (tl. *arkhe*) ya da *ζώμη* (tl. *zome*) kelimelerinin zıttı olduğunu aktarmaktadır.¹⁶² Grekçe kelimeler olan *ἀξία*, *ἀξίωμα* ve *τίμη* birbirinin eş anlamlısı niteliğinde olup değer, kıymet, onur, saygınlık gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶³ Bu durumda daha çok bir makam ya da unvanın onursal olma durumuna atıf yaptığı düşünülebilir. Diğer grupta yer alan *ὀφφίκιον* ile *ἀρχή*, görev, iş, makam, mevki gibi anlamlara gelirken¹⁶⁴ *ζώμη* biraz daha farklı bir anlam içermektedir. Liddell- Scott’un Grekçe sözlüğünde, *ζώμη* kelimesinin, Romalı sivil ve askeri görevlilerin beline taktığı kemer anlamına gelen, Latince bir kelime olan

¹⁵⁷ Ostrogorsky,1999a,a.g.k.,318.

¹⁵⁸ *Psellos*,345.

¹⁵⁹ Attaleiates,169.

¹⁶⁰ Gregory, 2008, a.g.k., 254.

¹⁶¹ Eudokia’nın yönetimi ele aldığı dönem ve biriyle evlenmesini zorunlu kılan koşullarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Attaleiates, 169-185.

¹⁶² Oikonomides, 1972, a.g.k., 281.

¹⁶³ *LSJ*, 170,172,1794; *GLRBP*, 196, 197,1082.

¹⁶⁴ *LSJ*, 252; *GLRBP*, 827,256.

cingulum kelimesinin karşılığı olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁵ Cingulum, kalça ya da bel bölgesine dolanan bir çeşit kemerdir ve daha çok kadınlar tarafından kullanılmış olsa da askerlerin de kullandığı belirtilmektedir.¹⁶⁶ Her ne kadar birkaç farklı kelimenin, saray teşkilatını oluşturan grupları ifade etmek üzere kullanıldığı bilinse de, Philotheos Kletorologionda tanıttığı tüm görevliler ve onursal unvan sahipleri için ἄξια (çğ. ἄξια) kelimesini kullanmıştır.

Bu saray teşkilatında yer alan üyeler, Kletorologion'da verilen bilgiye göre makama atanan kişiler ile kendisine unvan verilen kişiler olarak iki farklı gruba ayrılmıştır. Bunlardan biri, makamın ya da unvanın bir çeşit sembolü kabul edilen bir kıyafet ya da nesnenin nişan olarak kişiye verilmesiyle atanmanın gerçekleştiği ve Türkçeye nişan ile atılan makamlar şeklinde çevrilebilecek olan “*διά βραβείων ἄξια*” (tl. *dia braberion aksiai*)dir. Diğeri ise kişinin makama gelebilecek yeterliliği göstermesiyle aday çıkarılıp onaylanarak atanmanın gerçekleşmesi şeklinde açıklanabilen ve atanarak gelinen makamlar olarak çevrilebilecek olan “*διά λόγου ἄξια*” (tl. *dia logou aksiai*)dir. (EK-2)¹⁶⁷ Kletorologion IX. yüzyıla ait bir metindir ve bu metinden başka atamaların hangi gruplandırma esasına dayanarak yapıldığını aktaran bir metin yoktur. XIV. yüzyıla ait olan, Pseudo Kodinos'un eserinde yer alan listede adı geçen tüm görevliler ile onursal unvan sahibi kişilerin makam ve unvanlarına özgü kıyafet, aksesuar ya da nesnelere bahsedilmektedir. Buradan yola çıkarak, en azından beş boyunca, makam ve unvan sembolü olan nişanların yürürlükte kaldığı düşünülebilir.¹⁶⁸ Kletorologionda verilen bir diğer bilgiye göre nişan ile gelinen makamlar ya da alınan unvanlar ömürlük olurken atanma ile gelinen makam ya da unvanlar bir kişiden alınıp başka bir kişiye verilebilir. Kaydı hayat ile azledilme durumu ile ilgili bu ayrımı yine sadece Kletorologionda yer almaktadır.¹⁶⁹

Orta Bizans dönemine ait olan listelere bakıldığında, görevli personelin hemen hemen hepsinin aynı zamanda birer onursal unvan da taşıdığı görülmektedir. Bunlar, en sık kullanılanlar olmak üzere, *πατρίκιος* (tl. *patrikios*), *πρωτοσπαθάριος* (tl. *protospatharios*) ve *ἀνθύπατος* (tl. *anthypatos*) gibi unvanlarıdır. Πατρίκιος unvanının,

¹⁶⁵ LSJ, 759.

¹⁶⁶ ADRGA, 161; LD, 332.

¹⁶⁷ BOC, 707; Oikonomides, 1972, a.g.k.,86-90.

¹⁶⁸Pseudo Kodinos'un eserinde yer alan listede bulunan makam ve unvanlara özgü nişanlar için bkz. *Pseudo-Kod.*, 34-69.

¹⁶⁹ BOC, s.702; Oikonomides,1972, a.g.k.,87-89.

Roma imparatorluğunda bulunan üst düzey soyluları ifade etmek için kullanılan *patricius* kelimesinin Grekçe transliterasyonu olduğu düşünülmektedir.¹⁷⁰ I.Konstantinos döneminde Bizans saray teşkilatının unvanlar grubuna dâhil edildiği düşünülen *πατρίκιος*, hadımlara da verilen bir unvandır.¹⁷¹ Tıpkı *πατρίκιος* gibi onursal bir unvan olan ve VII. yüzyılın sonundan beri var olduğu düşünülen *πρωτοσπαθάριος* ise senatoryal bir saygınlığı yani unvanı taşıyan kişinin aynı zamanda senato üyesi de olduğunu ifade etmektedir.¹⁷² *Ἀνθύπατος*, ise Roma imparatorluğunda bulunan prokonsülün Grekçe karşılığıdır.¹⁷³ Oikonomides, her ne kadar doğrudan prokonsülün karşılığı olduğunu kabul etse de *Ἀνθύπατος*'un, romanın eyalet yöneticileri olan prokonsülün görev ve sorumluluğunu taşımadığını ve hadım olmayan onursal unvan sahiplerine verildiğini düşünmektedir.¹⁷⁴ Bu durumda, listelerde yer aldığına göre en azından orta Bizans döneminde kesinlikle yürürlükte olduğu görülen, aynı anda hem onursal unvan sahibi hem de bir makamda görevli kişi olmak mümkündür. Ancak XIV. yüzyıla ait olan Pseudo Kodinos'un metninde böyle bir durum görülmemektedir. Bütün makam sahipleri ve onursal unvan sahipleri sadece kendi unvanlarını taşıyor görünmektedirler.

2.2.1. Saray personeli

İmparatorluğun saray personeli olarak görevli kadrosunda yer alan, bir diğer ifadeyle imparatorluk sarayını imparator ile birlikte yönetenler, hadımlardır.¹⁷⁵ En azından VII. Yüzyıldan, imparatorluğun yıkılışına kadar, sarayda hadımların istihdam edilmesi imparatorluğun karakteristik özelliklerinden biridir.¹⁷⁶ Bizans imparatorluğu sarayına hadımların tahsis edilmesi, Roma imparatorluğundan alınan bir özelliktir. Tougher, I. yüzyılda, imparator Domitianus (81-96) döneminde Roma toplumunda hadımların bulunduğunu ancak ülke sınırları içinde hadım etme işleminin yasak olduğunu¹⁷⁷ aktarmaktadır. Bizans imparatorluğunda ilk hadım saray görevlisine dair en eski kayıt 326 yılına aittir. A.Cameron, Diokletianusun sarayında mevcut bir hadım

¹⁷⁰ *ODB*, s.1600; *DRE*, 315.

¹⁷¹ Oikonomides, 1972, a.g.k., 295.

¹⁷² Oikonomides, 1972, a.g.k., 297; *ODB*, 1748.

¹⁷³ *ODB*, 111.

¹⁷⁴ Oikonomides, 1972, a.g.k., 294.

¹⁷⁵ K.M.Ringrose (2003). *The Perfect Servant, Eunuch and The Sociel Construction of Gender in Byzantium*, Chicago and London: The University of Chicago press, s. 164.; S.Tougher (2008b). *The Eunuch in Byzantine History and Society*, London and New York: Routledge, s.7.

¹⁷⁶ Tougher, 2008b, a.g.k., 7.; S.Tougher (2013c). *Bearding Byzantium: Masculinity, Eunuchs and The Byzantine Life Course, Question of Gender in Byzantine Society*, (Ed. B.Neil, L.Garland), London and New York: Routledge, s. 153.

¹⁷⁷ Tougher, 2008b, a.g.k., 9.

kadrosu olduğunu, hatta nüfuz sahibi kimseler haline gelişlerinin de Diokletianus dönemi ile bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir.¹⁷⁸ Bizans imparatorluğunun erken dönemlerinde de sarayda oldukça yoğun ve nüfuz sahibi bir grup halinde olan hadımlar politik güç dahi elde etmişlerdi.¹⁷⁹ İmparator Julianus (361-363), kısa süreli iktidarında saraydaki hadımları kovma yoluna giderek onların artmaya başlayan bu etkisini kırma girişiminde bulunan ilk imparatorudur.¹⁸⁰ Ancak bu girişim, Julianus'un karar ve eylemlerini uzun süre boyunca takip ederek onların yerleşmesine olanak veren zaman aralığını edinemediği sonucu pek bir şey ifade etmemiş gibi görünmektedir. Tougher'in aktardığına göre imparator I.Leon (457-474) döneminde, daha önce I.Konstantinos döneminde de Bizans topraklarında hadım etme işleminin yasaklanması dolayısıyla, hadım edilmiş yabancıların istihdam edilmek üzere "ithal" edilmesi kabul edildi.¹⁸¹ Orta Bizans döneminde ise sarayda hadımların varlığı iyice pekişmiş ve hadımlar önemli varlıklar haline gelmiştir. Örneğin, imparatoriçe İrene (797-802) döneminde hadımların sayısı ve değeri çok artmış, imparator I.Basileus (867-886) döneminde saraya sunulan hediyelerin içinde yüz adet hadımın bulunduğu tespit edilmiştir.¹⁸² Philotheos'un Kletorologion metninde, hadımlar, diğer görevliler gibi makama geliş biçimlerinde kendi içinde ikiye ayrılmış, sekiz adet hadımdan oluşan nişan ile atananlar hadımlar ve dokuz adet hadımın dâhil olduğu hadımların atanma ile geldiği makamlar biçiminde gruplandırılmıştır.(EK-2)

2.2.1.1. 'ο παρακοιμώμενος (tl. ho Parakoimomenos)

Parakoimomenos (çğ. *parakoimomenoi*), imparatorun dairesi olan *koiton*'un¹⁸³ baş sorumlusu ve hadımlara ayrılmış en yüksek makamın sahibi olan görevlidir.¹⁸⁴ Bury, *parakoimomenos*'u imparatorun odasının bitişiğinde uyuyan kişi olarak tanımlar.¹⁸⁵ Kelimenin kendisi de yanında, yakınında uyuyan (kişi) anlamına gelmek

¹⁷⁸ A. Cameron, (1965a), *Eunuchs in the Historia Augusta*, Latomus, vol. 24, no. 1, s. 157.

¹⁷⁹ Tougher, 2008b, a.g.k., 36.

¹⁸⁰ Cameron, 1965a., a.g.m., 156.

¹⁸¹ R. Guiland (1943a). *Les Eunuques dans l'empire Byzantin. Etude de titulature et de prosopographie Byzatines*, *Etudes Byzantines*, tome. 1, s.199.;S. Tougher, (2002a), *In or Out? Origins of Court Eunuchs*, *Eunuchs in Antiquity and Beyond*, (Ed: S.Tougher), London: Classical Press of Wales and Duckworth, s.144.

¹⁸² Guiland, 1943a ,a.g.k, 197.

¹⁸³ *κοιτών*, yatak odası anlamına gelen Grekçe bir kelimedir. Bkz. LSJ,s.970.; E.A.Sophokles (1914).*Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods From B.C.146 to A.D.1100*, Cambridge:Harvard University Press, s.674.; Terim olarak, Latince karşılığı *cubiculum* olan imparator dairesi anlamına gelmektedir. Bkz. *ODB*, 1137. *Cubiculum*, içinde yatak ya da kanepeler bulunan oda anlamına gelen Latince bir kelimedir. Zamanla özel oda anlamı kazanmıştır. Bkz. *DRGA*, 221.

¹⁸⁴ Guiland, 1967f, a.g.k., 202.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 305.

¹⁸⁵ Bury, 1911c, a.g.k., 124.

üzere türetilmiştir.¹⁸⁶ Parakoimomenos'un kökeni hakkında kesin bir bilgi yoktur. Theophanes yazdığı kronikte, imparator Mavrikios (582-602)'un döneminde parakoimomenos isimli bir görevlinin olduğunu aktarmaktadır. 601 ve 602 yıllarına ait gelişmelerin anlatıldığı kısımda, imparator Mavrikios'un gördüğü bir rüya üzerine paniğe kapılarak uyanıp parakoimomenos'u çağırarak kayınbiraderi Philippikos'u yanına getirmesini emrettiğini yazmaktadır.¹⁸⁷ Bury, Guiland ve Oikonomides'e göre, parakoimomenosla ilgili en erken kayıt Theophanes'in bu aktarımıdır. Ancak Bury, o dönem parakoimomenos'un *praepositus*'un astı olduğunu düşünmektedir.¹⁸⁸ Bury'nin işaret ettiği *praepositus*, tam adı *praepositus sacri cubiculi* olan ve I. Konstantinos döneminde imparatorluk sarayının en yüksek saygınlığa sahip görevlisi olan bir hadımdır ve unvan VI. yüzyıldan sonra kaybolmuştur.¹⁸⁹ Her ne kadar VI. yüzyıldan çok daha önce bir tarihte yazıldığı düşünülse de Notitia Dignitatumda X. sırada yer alan *praepositus sacri cubiculi'nin*, Kappadokia'da bulunan imparatorluk meskeni dışında herhangi bir astından söz edilmemektedir.¹⁹⁰ İmparatorla yakın temas halinde olması bakımından güvenilir kişiler arasından seçilmesi gereken parakoimomenos, sarayda yaşanan her türlü gelişmenin içinde yer almaktaydı. Etki altında kalmaya daha açık olan bazı imparatorların döneminde parakoimomenos unvanı taşıyan kişiler o denli nüfuz sahibiydi ki, Guiland bu durumu "parakoimomenosların saltanatı" olarak ifade etmektedir.¹⁹¹ Paschale yazdığı kronikte, imparator I. Valentinianus (364-375) döneminde son derece güçlü hale gelen Rhodanus isimli bir *praepositus*'un dul bir kadının mallarına keyfince el koymasından sonra bu dul kadının şikâyeti üzerine Rodanus'un Valentinianus tarafından yaktırılarak infaz edildiğini aktarmaktadır.¹⁹² Bury'nin imparatorun dairesinin baş sorumlusu olan parakoimomenos'un *praepositus*'un devamı olduğu savı düşünülünce, erken döneme ait olan bu örnek, böyle bir konumda bulunan kişinin gelebildiği nokta hakkında fikir verebilir. Listelere bakıldığında taktikon Beneşeviç ile taktikon Escorialda *praepositus* unvanının geçtiği görülmektedir.

¹⁸⁶ Parakoimomenos bileşik bir isim olarak yanında, yakınında anlamına gelen *παρά* (tl. *para*) edatı ile uyumak, yatmak gibi anlamlara gelen *κοιμάομαι* (tl. *koimaomai*) fiilinin *-ομενος* eki alarak isme dönüştürülüp, uyuyan kişi anlamına gelen *κοιμώμενος* (tl. *koimomenos*) ile birleştirilmesi sonucu elde edilmiştir. Bkz. LSJ, 967,1302.

¹⁸⁷ *Theoph.*, 410-411.

¹⁸⁸ Bury, 1911c, a.g.k., 125.; Guiland, 1967f, a.g.k., 204.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 305.

¹⁸⁹ *ODB*, 1709.

¹⁹⁰ *NotDign.*, 30.

¹⁹¹ Guiland, 1967f, a.g.k., 202.

¹⁹² *Chron. Pasch.*, 47.

Taktikon Beneşeviç'te, patrikios onursal unvanı taşımayan bir praepositosun¹⁹³ ismi geçmektedir(EK-3). Taktikon Escorialda ise patrikios onursal unvanı taşıyan vestai ve praeposituslar ile patrikios onursal unvanı taşıyan praepositoiler yer almaktadır(EK-4). Bunlar ikinci sınıfa dâhil edilen unvanlar içinde yer almaktadır.¹⁹⁴ İlginç bir biçimde birbirine yakın tarihlere ait olmalarına karşın bu listelerde yer almayan parakoimomenos, Philotheos'un Kletorologion metninde atanma ile makama gelen hadımlar grubunda 'ο παρακοιμώμενος τοῦ δεσπότης (tl. *ho parakoimomenos tou despotou*) biçiminde yer almaktadır.¹⁹⁵(EK-2) X. yüzyıla ait olan Törenler Kitabında çeşitli tören ver etkinliklerin anlatımında praepositos isimli bir görevlinin adı sıklıkla geçmektedir.¹⁹⁶ Ancak, parakoimomenos unvanı taşıyan kişilerin de adı geçmektedir. Örneğin II. Nikephoros Phokas (963-969)'ın taç giyme töreninin anlatıldığı bölümde parakoimomenos unvanı taşıyan bir görevlinin adı geçmektedir.¹⁹⁷ Bu durumda en azından Orta Bizans döneminde hem praepositus hem de parakoimomenos unvanlarının yürürlükte olduğu ancak farklı bireyleri ve içerikleri işaret ettiği düşünülebilir. Muhtemelen parakoimomenos üst düzey bir görevli halindeyken, praepositos daha sıradan bir görevli ya da bir çeşit uşak konumunda biriydi.¹⁹⁸ Pseudo Kodinos'un eserinde ise daha ilginç bir biçimde, παρακοιμώμενος του κοιτόνος (tl. *parakoimomenos tou koitonos*) ve παρακοιμώμενος της σφενδονης (tl. *parakoimomenos tes sphendones*) olmak üzere ikiye bölünmüş durumdadır.¹⁹⁹ (EK-5) Parakoimomenos tou koitonos, imparator dairesi personelinin başı olan ve sarayda görevli, parakoimomenos olarak bilinen görevlidir. Parakoimomenos tes sphendones ise, Pseudo Kodinos'un eserinde belirttiğine göre imparatorun mührü ile balmumundan sorumlu görevlidir. Onun sorumlusu olduğu bu mühür ile balmumu, imparatorun, annesine, eşine ve ortak imparatora yazdığı aynı zamanda despotes, piskopos ve diğer onursal unvan sahibi kişilere yollanan mektuplar için kullanılmaktadır. O ayrıca

¹⁹³ “ο πραιπόσιτος μὴ ὢν πατρίκιος” bkz. Oikonomides, 1972, a.g.k., 245.

¹⁹⁴ “Οἱ παρίκιοι πραιπόσιτοι καὶ βέσται” “οἱ πατρίκιοι καὶ πραιπόσιτοι” . “εἰ δὲ ὢν ἐξ αὐτῶν ἐν ὀφρικήῳ προκρίνεται τῶν ἐτέρων.” Bkz. y.a.g.k., 263.

¹⁹⁵ BOC, 725.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 133.

¹⁹⁶ Örneğin kitabın henüz başında Ayasofyaya yapılan kortejle ilgili bölümde praepositosların görev aldığı anlatılmaktadır. Bkz. BOC, 5.

¹⁹⁷ BOC, 433.

¹⁹⁸ Törenler Kitabının 2. Cildinin 39. Bölümü, “Piskopos” başlığı taşımaktadır. Burada ilave bilgi olarak eskiden kendi praepositos görevlisine sahip olduğu bilgisi verilmektedir. Metinde, bilindiği üzere I.Herakleios döneminde, piskopos'un dairesinden sorumlu olan *kouboukleisios*ların (gr. *κουβουκλείσιος*) başı olan praepositos isimli bir görevlinin piskoposa hizmetten sorumlu olduğu aktarılmaktadır. BOC,367.; ODB, 1155.

¹⁹⁹ *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k.,28-29.; Guiland, 1967f, a.g.k.,208.

protostratorun yokluğunda imparatorun kılıcını taşıma hakkına sahip olan kişiydi, onun yokluğunda ise bu hak parakoimomenos tou koitonos'a geçerdi.²⁰⁰

Parakoimomenos'un, kıyafet ve aksesuarı hakkında tek bilgi Pseudo Kodinos'un eserinde geçmektedir. Burada verilen bilgilere göre parakoimomenos tou koitonos'un kıyafeti için parakoimomenos tes sphendones'in kıyafeti ile parakoimomenos tes sphendones'in kıyafeti içinse kouropalates'in kıyafeti ile benzer kıyafetleri giydikleri aktarılmaktadır.²⁰¹ Her iki parakoimomenos'un kıyafetinin de altın tel işlemeli bir *skiadion*²⁰² ve bir *kaftan*²⁰³ giyer. Bu kaftan ipekten ve dilediği renkten yapılmazdır. Her iki parakoimomenos da asa taşımaktadırlar. Parakoimomenos tou koitonos'un asasının tepe kısmı altın rengindedir. Bunun altındaki kısım altın rengi ile beyaz renktedir ve etrafında dolamaları bulunmaktadır, bir alt kısmı yine altın renginde, en alt kısmı ise ikinci kısım gibidir. Parakoimomenos tes sphendones'in asası ise tepe kısmının yıldızlı olması dışında parakoimomenos tou koitonosun asası ile aynı biçimdedir.²⁰⁴

2.2.1.2. 'o πρωτοβεστιάριος (tl. ho Protobestiaros)

Πρωτος (tl. *protos*), birinci, ilk ve önde gelen, en üstün, en iyi gibi anlamlara gelen Grekçe bir sıfattır.²⁰⁵ *Βεστιάριος* (tl. *bestiaros*) ise Latince gardırop anlamına gelen *vestiarium*²⁰⁶ kelimesinin Grekçeleştirilmiş halidir. IX. yüzyıldan itibaren²⁰⁷ Bizans Sarayının en önemli görevlilerinden biri olan protobestiaros'un, "*comes sacrae vestis*"'in devamı olduğu düşünülmektedir.²⁰⁸ Kaynaklarda adı ilk kez 412 yılında geçen²⁰⁹ *comes sacrae vestis*, imparatorluk gardırobu olan *vestis sacra*'nın içinde bulunan kıyafetlerin korunması ile ilgilenen ve imparatorluk taç mücevherlerinin sorumlusu olan görevlidir.²¹⁰ VII. yüzyılda, protobestiaros idaresi altında olan özel bir

²⁰⁰ *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k.,87-89.; Guiland, 1967f, a.g.k.,208.

²⁰¹ *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k., 57.

²⁰² *Skiaion* (gr. *σκιάδιον*), panel biçiminde şapka siperliği bulunan bir çeşit şapkadır. Bkz. *ODB*, 1910.

²⁰³ *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k.,53,55.; *Kaftan* olarak ifade edilen kıyafet, metnin İngilizce çevirisinde "*caftan*" olarak çevrilen *kabbadion* (gr.*τὸ καββάδιον*) isimli kıyafettir. Bkz. *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k., 52.; M.Parani'ye göre *kabbadion*, Pers kökenli, dar kollu, önden aşağıya kadar açık, kuşakla giyilen dar bir manto. Ayrıntılı bilgi için bkz. *ODB*,1088.; M.G.Parani, (2003). *Reconstructing the Reality of Images*, Leiden: Brill, s.60-61.

²⁰⁴ *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k.,57.

²⁰⁵ *Protos*, önde olan, önde gelen proteros sıfatının en üstünlük derecesidir. Bkz. *LSJ*, 1328,1338.

²⁰⁶ *LD*, 1981.

²⁰⁷ Bury, 1911c, a.g.k.,125.; Oikonomides 1972, a.g.k., 305.

²⁰⁸ Bury, 1911c, a.g.k., 125.; Guiland, 1967f., a.g.k., 216.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,305.

²⁰⁹ Jones (1964).a.g.k., vol. II, 567.

²¹⁰ *ODLA*, 375.

kilitli dolap oluşturuldu²¹¹. Bu dolapta, imparatorun ve onursal unvan sahibi kişilerin törensel kıyafetleri, imparatorluk masasında kullanılan eşyalar, lambalar ve saatler gibi değerli nesnelere, ayakkabılar, kılıçlar, ecza malzemeleri ve kitaplar bulunurdu. Aynı zamanda büyük miktarda para da bulunmaktaydı. Bu para, *brumalia*²¹² gibi çeşitli bayramlarda saray görevlisi saygınlara verilen ikramiye olarak dağıtılıyordu.²¹³ XI. yüzyılda, IV. Mikhael (1056-1057) döneminde, protovestiariosa, dini törenlerde İsa'nın kutsal ikonunu taşıma hakkı tanındı.²¹⁴ XIII. yüzyıldan itibaren törenlerde aldığı görev, Pseudo Kodinos'un eserinde aktarılmaktadır. Dini bayramlarda yapılan ayinin sonunda imparator için "uzun yıllar" alkışlaması yapılmaktadır. Bu alkışlama esnasında imparator "*prokypsis*" isimli bir platforma çıkar. Komnenos ve Palaiologos hanedanları döneminde önde gelen öğelerden biri olarak, hem tahtadan yapıma yüksek kürsü anlamına gelen hem de imparatorun ayin sonrası bu kürsüye çıkması eylemi için *prokypsis* terimi kullanılır.²¹⁵ İmparator *prokypsis* üzerine çıktığında yanında bulunanlardan biri de protobestiariosdur. *Prokypsis*'in etrafında imparatorun görünmesini engelleyen perdeler bulunur. protobestiarios perdelerin dışına sağ elinden sarkan bir *pilatikia*²¹⁶ uzatır. Bu hareket, imparatorun *prokypsis* üzerine çıkmış olduğu anlamına gelir. Bunun dışında, imparator *prokypsis* üzerindeyken, tacını ya da kıyafetiyle ilgili herhangi bir aksesuarı kuşanacak olduğu zaman protovestiarios onu gardırop görevlilerinden alır ve imparatora verir.²¹⁷ Bununla birlikte törenin sonraki evresinde imparator kıyafetlerini değiştirdiği zaman, imparatorun hazır olduğuna dair

²¹¹Guilland, 1967f, a.g.k.,216.; *οικειακον βεστιριον* (tl. *Oikeiakon Vestiaron*, lat. *Sacrae vestis*) bkz. Bury,1911c, a.g.k.,125 ya da *Οικειακον βασιλικον βεστιριον* (tl. *oikeiakon basilikon vestiairion.*), bkz. Guilland, 1967d, a.g.k., 216.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,305.

²¹²*Brumalia*, her yıl 24 Kasım'da, kış gündönümünde kutlanan bir festivaldir. Şarap yapımının tamamlandığını ve şarapların bardağa dökülüp içilecek duruma geldiğini işaret eder ve Dionysos ile ilişkilendirilir. Bkz. *ODB*, 327.; Pagan bir bayram olan *brumalianın*, Bizans imparatorluğunda kutlandığı bilinmektedir. Törenler kitabının 2. Cildinin 18. Bölümü bu bayramın kutlanmasına ayrılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: *BOC*, 599-607.

²¹³Philotheosun Kletorologionda verdiği bilgiye göre, Protovestiariosun kendisi de bu ikramiyeden alma hakkı olanlar arasındaydı. Bkz. *BOC*, 784.; Bury, 1911c, a.g.k.,125.; Guilland, 1967f, a.g.k.,216.; Dağıtılan miktar hakkında bkz. *BOC*, 606-607.

²¹⁴ Guilland, 1967f, a.g.k.,217.

²¹⁵ *ODB*, 1733.

²¹⁶ *Pilatikia* (gr. *Πλατικία*) Pseudo-Kodinos'un ilerleyen sayfalarında *Pilatikia*'nın en olduğu şu şekilde açıklanmaktadır; (...) (Med uygarlığında) Yargıçların boynunda, *pilatikia* denen kordonlar asılı olurdu bu kordonlar, bir karıştan biraz daha kısa, bir avuç içi genişliğindeydi. Med kralları da yargıçlar gibi bunları takardı. Tıpkı geçmişte komutanların rütbelerini belirleyen torqueler gibi bu *pilatikia* da yargıçların rütbelerini belirlerdi. *Pseudo-Kod.*, 2013,149; Guilland bu ayrıntıyı verirken elinde salladığı nesne için (onun) anahtarlarını anlamına gelen "*ses clés*" kelimesini kullanmaktadır. Bkz. Guilland, 1967f, a.g.k., 217.

²¹⁷ *Pseudo-Kod.*,2013, 135.

işaret vermek amacıyla bir kez daha pilatikiayı gösterirdi.²¹⁸ Uzun yıllar alkışlamasının başlaması için, protobestiarios üçüncü ve son kez pilatikiayı imparatorun, kıyafetini değiştirdiğini, hazır olduğunu ve prokypise çıktığını işaret etmek için gösterirdi.²¹⁹ Protobestiariosun çok önemli bir ayrıcalığı vardı. O, imparatorun kıyafetinde bir leke ya da düzeltilmesi gereken bir bozukluk gördüğü zaman, izin almaksızın kıyafete dokunur ve o lekenin ya da bozukluğun giderilmesini sağlardı.²²⁰ Tıpkı comes sacrae vestisin hadım olması gibi²²¹ protovestiarios da IX. ve X. yüzyıllarda yalnızca hadımlar arasından atanmaktaydı.²²² Protobestiarios, Kletorologion’da, ‘ο πρωτοβεστιάριος τοῦ δεσπότης (tl. *protobestiarios tou despotou*) şeklinde, atanma ile makama gelen hadımlar grubunda yer almaktadır.²²³ (EK-2) XI. yüzyıldan itibaren hadım olmayanlar da protobestiarios olma hakkı kazandılar.²²⁴ Aynı zamanda yine bu yüzyılda o kadar ön plana çıktı ki; idari konulara pek ilgisi olmayan IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055), Psellosun ifadesiyle “uzun bir deniz yolculuğundan sonra limana varan bir adam gibi artık dinlenme vaktinin geldiğini düşünerek” idareyi soylu, politikadan anlayan ve birinci sınıf bir âlim olan protobestiarios Konstantinos Leikhudes’in ellerine teslim etti.²²⁵ Anna Komnena’ya göre I.Aleksios Komnenos (1081-1118) döneminde, imparatorun kız kardeşi Maria ile evli olan Mikhael Taronites’e, protosebastos ve protobestiarios unvanları bahşedildi.²²⁶ XII. yüzyıldan itibaren, hadımlardan çok imparatorluk ailesine yakın olanlar protobestiarios yapılmaya başlandı.²²⁷ Niketas Khoniates, II. Ioannes Komnenos (1118-1143)’un kamu işlerine, kendisiyle kan bağı olan kişileri getirdiğini, protobestiarios olarak da Gregorios Taronites’i atadığını aktarmaktadır. I.Manuel Komnenos (1143-1180) döneminde yine, imparatorun yeğeni olan İoannesin hem protosebastos hem de protobestiarios yapıldığını aktarmaktadır.²²⁸ Böylelikle, protobestiariosun, artık aile içindeki kişilere özellikle yeğenlere verilen bir unvan haline geldiği görülmektedir.²²⁹ Muhtemelen yüzyıllar içinde önemi daha artmış

²¹⁸ *Pseudo-Kod.*,2013, 141.

²¹⁹ *Pseudo-Kod.*,2013, 145.

²²⁰ Guillard, s. 1967f, 217.

²²¹ *ODLA*, 375.

²²² *BOC*, 725.;Guillard, 1967f, a.g.k.,s. 216.

²²³ *BOC*, 725.;Oikonomides, 1972, a.g.k., 133.

²²⁴ Guillard, 1967f, a.g.k., 216.

²²⁵ *Psellus*, 248,;Attal. 121.

²²⁶ *An.Komn.*, 112.

²²⁷ Guillard, 1967f, 216.

²²⁸ *Nik.Chon.*, 7, 59.

²²⁹ Guillard, 1967f.,216.

olmalıdır. Pseudo Kodinos'un verdiği listeye göre protobestiarios en azından XIV. yüzyılda hiyerarşide dördüncü sırada yer almaktadır.²³⁰ (EK-5)

Pseudo Kodinosun eserinde verilen bilgiye göre, protobestiarios, bordürlü yeşil renkli bir pelerin giymektedir.²³¹ Ayakkabıları da yeşil renkte olan protobestiarios'un atının gümüş tel işlemeli bordürleri olan eyeri bulunmaktadır.²³²

2.2.1.3. 'ο ἐπὶ τῆς²³³ τραπέζης (tl. *ho epi tes trapezes*) ve 'ο δομέστικός τῆς τραπέζης (tl. *ho domestikos tes trapezes*)

Τραπέζα (tl. *Trapeza*) yemek masası anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.²³⁴ Erken dönemde hadımlar arasından atanan²³⁵ bu görevli, hipodromda bulunan imparatorluk locası olan *kathisma*'da²³⁶ oturma ayrıcalığına sahip olacak kadar önemli biridir.²³⁷ Kletorologionda, imparator ile imparatoriçenin hizmetinde bulunan, 'ο ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ δεσπότη (tl. *ho epi tes trapezes tou despotou*) ile 'ο ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς αὐγούστης (tl. *ho epi tes trapezes tes augoustes*) olmak üzere iki ayrı görevlinin adı geçmektedir.²³⁸(EK-2) İmparatorun masasından sorumlu olan görevli şeklinde Türkçeye çevrilebilecek olan epi tes trapezes, imparatora sadece masasında hizmet etmez aynı zamanda masanın eksiklerini tedarik etmekten de sorumludur. Bunu

²³⁰ Pseudo-Kod., 2013,s. 27.

²³¹ Grekçe metinde pelerin için kullanılan kelime, τὸ ταμπάριον (tl. *to tamparion*)dur. Bkz. Pseudo-Kod., 2013, a.g.k., 52. Parani'ye göre *tamparion*, cübbe anlamına gelen İtalyanca bir kelime olan "tabarro"dan türetilmiştir ve khlamysten farklı bir yapıdadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Parani, 2003, a.g.k.,64.

²³² Pseudo Kodinos'un eserinde, protovestiarios'un asası hakkında da bilgi verilmektedir ancak bu bilgiden asanın biçimi hakkında net bir fikir edinmek zordur. Bunun hakkında bkz. Pseudo-Kod. 1966, 153.; Pseudo-Kod., 2013,53.

²³³ ἐπι (tl. *Epi*) edatı, ismin iyelik hali ile kullanıldığında, sorumlu, yetkili kişi gibi anlamlara gelmektedir. Bkz. *LSJ*, 621.; *GLRBP*, 496.

²³⁴ *LSJ*, 1810.

²³⁵ Epi tes trapezes, Philotheus'un Kletorologionda hadımlar arasında olduğunu belirttiği bir görevlidir. *BOC*, 725.; Ancak, Guiland, imparator VIII. Michael (1259-1261)'in oğlu ve aynı zamanda ortak imparator olan II.Andronikos Palaiologos(1282-1328)'un bir epi tes trapezes olduğunu aktarmaktadır. Bkz. Guiland, 1967f, a.g.k., 238.

²³⁶ *Kathisma* (gr. *καθισμα*), genel anlamda oturma, oturulacak yer anlamına gelen bir kelimedir. Bkz.*ODB*,s.1116.; Hipodromdaki *kathisma*, imparatorluk locasıdır. Bkz. M. Maclagan 1968, a.g.k.,s.68.; Hipodromun doğu tarafında kaldığı düşünülen, *kathisma* doğrudan büyük saraya bağlanmaktaydı. Bkz. J.Freely-A.Çakmak 2017, a.g.k,s.14.; Hipodrom ise Septimus Severus tarafından inşa ettirildiği düşünülen, sarayın hemen bitişiğinde anıtlarla süslü bir meydandır. İmparatorların zaferlerinin kutlandığı, imparator ilanının yapıldığı ve aynı zamanda spor müsabakalarının da gerçekleştirildiği alandır. İmparatorluğun kuruluşundan itibaren şehir merkezi hipodroma doğru kaymıştır dolayısıyla burası kamusal yaşamın bir merkezi haline gelmiştir. Bkz. *ODB*,934.; Freely-Çakmak,2017,a.g.k.,24-26; A.Berger(2016), Konstantinopoliste sokaklar ve Kamusal Alanlar, *Konstantinopolis: Şehrin Dokusu*, (Haz: H.Maguire,R.Ousterhout),İstanbul: Alfa Yayınları, s.21.

²³⁷ Guiland, 1967f, a.g.k., 237.

²³⁸ Bury, 1911c, a.g.k.,125-126.; Ensslin, 1967b, a.g.b., 22.

imparatorun özel hazinesinden aldığı para ile yapar.²³⁹ Pseudo Kodinos'un eserinde verdiği bilgiye göre XIV. yüzyılda, domestikos tes trapezes isimli bir görevli daha yaratılmıştır ve epi tes trapezesin hemen üstünde yer almaktadır.²⁴⁰ (EK-5) XIV. yüzyıldan itibaren düğün ya da taç giyme törenlerinden sonra verilen ziyafetlerde, epi tes trapezes, onursal unvan sahibi kişilerin tabaklarından sorumlu hale geldi. Onun eski görev alanı olan imparatorun masası ise artık megas domestikos'un sorumluluğuna verildi.²⁴¹

Pseudo Kodinos'un verdiği bilgiye göre, domestikos tes trapezes asa taşımaz ancak epi tes trapezes taşır. Asasının üst kısmı altın renginde, orta kısmı siyah renkte ve kalan kısımlar dönüşümlü olmak üzere altın ve siyah olarak iki renktedir.²⁴²

2.2.1.4. 'ο πινκέρνες (tl. *Ho Pinkernes*)

Kletorologion'da görüldüğü üzere, epi tes trapezes gibi, 'ο πινκέρνες τοῦ δεσπότης (tl. *ho pinkernes tou despotou*) ile 'ο πινκέρνες τῆς ἀγούεστης (tl. *ho pinkernes tes augoustes*) olmak üzere, imparator ve imparatoriçenin hizmetinde olan iki pinkernes bulunmaktadır.²⁴³ (EK-2) Oikonomides'e göre pinkernes VI. Leon döneminde yaratılmıştır.²⁴⁴ Pinkernes, XIV. yüzyıla kadar imparatorun kadehinden ve ziyafetlerde kullanılan şarabı tedarik etmekten sorumluydu, yolculuklarda imparatora eşlik eder, imparator bir şey içmek istediği zaman onunla ilgilenirdi.²⁴⁵, Anna Komnena, eserinde pinkernesin baş saki olduğunu aktarmaktadır.²⁴⁶ Pseudo Kodinos, eserinde, XIV. yüzyılda artık bir görevi olmayan ancak eskiden imparatorun yakın hizmetkârlarından biri olan pinkernesin, ziyafetlerde imparatorun içkisini ikram etmekten sorumlu olduğunu aktarmaktadır.²⁴⁷ Guillard, XIV. yüzyıldan sonra pinkernes'in imparatorun kadehinden sorumlu olma durumunun ortadan kalktığını, eyaletlerde merkezi idareden bağımsızlaşmaya çalışan yerel yöneticilerle ilgilenmek üzere, olağanüstü görevlerle eyaletlere yollandığını aktarmaktadır.²⁴⁸

²³⁹ Guillard, 1967f, a.g.k., 237,238.

²⁴⁰ *Pseudo-Kod.*, 2013, 29.

²⁴¹ Guillard, 1967f, a.g.k.,238.

²⁴² *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k.,57-59.

²⁴³ Bury, 1911c, a.g.k.,128.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,306.

²⁴⁴ Oikonomides, 1972, a.g.k.,306.

²⁴⁵ Guillard, 1967f, a.g.k.,s.242.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 306.

²⁴⁶ *An.Komn.*, 267.

²⁴⁷ *Pseudo-Kod.*, 2013, 157.

²⁴⁸ Guillard, 1967f, a.g.k.,243.

Pseudo Kodinosun verdiği bilgiye göre, pinkernesin kıyafeti megas primmikeriosun kıyafetiyle aynıydı. Asa taşımayan pinkernes, altın ve kırmızı olmak üzere iki renkli skiadion takardı.²⁴⁹

2.2.1.5. ‘ο μέγας²⁵⁰ παπίας (tl. ho Megas Papias)

Büyük saraydan sorumlu papias, ‘ο παπίας τοῦ μεγάλου παλατίου (tl. ho papias tou megalou palatiou), Magnaura sarayından sorumlu papias, ‘ο παπίας τῆς μανναύρας (tl. ho papias tou magnaaura) ve Defne sarayından sorumlu papias, ‘ο παπίας τῆς δάφνης (tl. ho papias tes daphnes) olmak üzere üç adet papias bulunmaktaydı.²⁵¹ Oikonomides’e göre papias, kaynaklarda ilk kez IV. Leon döneminde görülmektedir.²⁵² Bury ise Magnaura sarayı papias’ı ile Defne sarayı papias’ının IX. yüzyılda yaratıldığını düşünmektedir.²⁵³ Papias, saray binalarının bakımından, hamam, kapı ve geçitlerin güvenliğinden sorumludur. Sarayın kapılarını açma ve kapatma görevi ona aittir. Sarayda yaşanan, komplo ya da ayaklanma gibi olaylarda büyük rol oynar.²⁵⁴ Kletorologion’da belirtildiğine göre, Papias, διατιاریος (tl. diatiarios) denen saray uşaklarının altı haftalık nöbet çizelgeleri, ışıklar ile khrisotriklinos²⁵⁵’un kemerlerinin yağlarından²⁵⁶ sorumluydu. Guillard, XIII. yüzyılda, büyük saray papiası unvanının megas papias olarak değiştirildiğini aktarmaktadır.²⁵⁷ Pseudo Kodinosun eserinde yer alan hiyerarşide biri megas papias diğeri papias olmak üzere iki papias bulunmaktadır ve belirttiğine göre, eskiden bir görevi olan megas papias’ın XIV. yüzyılda bir görevi bulunmamaktadır.²⁵⁸

Pseudo Kodinos’un eserinde sadece megas papiasın kıyafeti hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre, megas papiasın kıyafeti epi tes trapezes ile domestikos tes

²⁴⁹ Pseudo-Kod., 2013, 57,151.

²⁵⁰ Μέγας, kelime anlamı büyük olan bir sıfattır ancak, iki insandan daha yaşlı olanı ve belli bir toplulukta derece ya da kıdem olarak daha yüksek olanı da ifade eder. Bkz. LSJ, 1088.

²⁵¹ Bury, 1911c, a.g.k.,128.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,306-307.; Guillard, büyük saray papiasının yardımcısı olan *yardımcı papias* (gr. δεύτερος τοῦ μεγάλου παλατίου)’ı da saymakta ve papias sayısının dört olduğunu düşünmektedir. Bkz. Guillard, 1967f, a.g.k., 251.

²⁵² Oikonomides, 1972, a.g.k.,306.

²⁵³ Bury, 1911c, a.g.k.,128.

²⁵⁴ Bury, 1911c, a.g.k.,128.; Guillard, 1967f, a.g.k.,251.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,306-307.

²⁵⁵ Altın salon anlamına gelen χρυσοτρίκλινος (tl. khrysotriklinos) büyük sarayda bulunan bir davet salonudur. Bkz. ODB, 455.

²⁵⁶ “(…) το ελαιον των καμαρων του χρυσοτρικινου συν τον κανδηλαπτων.” Burada yağdan kasıt lambalar için kullanılan yağlardır. *De Cer.*, 725.; *BOC.*,725.; Bizans saraylarının aydınlatılması ve genel olarak aydınlatma için kullanılan aygıtlar hakkında bkz., Parani, 2003, a.g.k., 188-191

²⁵⁷ Guillard, 1967f, a.g.k.,251.

²⁵⁸ Pseudo-Kod., 2013, 93.

trapezesin kıyafeti ile aynıdır. Asasının üst kısmı altın renginde, geri kalan kısımlar dönüşümlü olarak altın ile beyaz renklerde, en alt kısmı altın ve kırmızı renktedir.²⁵⁹

2.2.2. İmparatorluk idari işler dairesi

2.2.2.1. ‘ο μέγας λογοθέτης (tl. ho Megas Logothetes)

Λογοθέτης (tl. *Logothetes*) , hesap tutan ya da hesapları inceleyen, bir çeşit muhasebeci anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.²⁶⁰ Bury ve Guiland, logothetes kelimesinin Latince muhasebeci, veznedar gibi anlamlara gelen “*rationalis*” teriminin Grekçe karşılığı olduğunu ileri sürmektedirler. Rationalis, Diokletianus reformlarından önce devletin mali dairesinin başındaki görevlinin taşıdığı unvandı. Rationalis, her ne kadar değeri ve miktarı düşse de darphane, madenler ve vergilerin toplanması ve harcanmasından sorumluydu. 345 yılından sonra *comes sacrarum larginonum* haline gelen bu görevli, I.Konstantinosun kanunlaştırıp, I.Iustinianus’un da bu uygulamayı devam ettirmesiyle birlikte maliye dairesinin bir görevlisi olma durumunu korudu.²⁶¹ Logothetes, vergi toplama, çeşitli dairelerin hesapları, devlet tarafından yapılacak ödemelerin kontrolü gibi sorumlulukları olan genel bir terim haline geldi.²⁶² Megas logothetes, Guiland ve Ostrogorski ve Laurent’e göre logothetes ton sekretonun yerini almıştır.²⁶³ Laurent, ilk megas logothetesin 1192 yılında bu unvanı alan Theodore Kastamonites olduğunu düşünür.²⁶⁴ Pseudo Kodinos’un eserinde verilen bilgiye göre II. Andronikos Palaiologos (1282-1328) logothetes tou genikou olan Theodore Metochites’i megas logothetes olarak atadı.²⁶⁵

Megas logothetesin görevi, imparator tarafından sultanlara, krallara ve yerel yöneticilere yollanan imparator emirnameleri olan *προσταγμα* (tl. *prostagma*) ile

²⁵⁹ *Pseudo-Kod.*, 2013,s.59.

²⁶⁰ *LSJ*,1056.; *GLRBP*, 718.

²⁶¹ Bury, 1911c, a.g.k., 83.; Jones, 1964, a.g.k., vol.I., 50, 105, 411, 485.; R.Guiland, (1971h), *Les Logothetes: Etudes sur l’histoire administrative de l’Empire Byzantin*, *Revue des Etudes Byzantines*, tome 29, s.5.; *DRE*, 1356.

²⁶²Guiland, 1971h, a.g.m., 5.

²⁶³Guiland’a göre Pseudo Kodinosta diğer tüm Logotheteslerin (genikon, dromou, oikeiakon, stratiotikon, ve agelon) adı geçerken sekreton’un adının geçmemesinin anlamı onun megas logothetes olarak değişime uğramasıdır. Ostrogorskynin verdiği bilgiye göre I.Aleksiostan itibaren bütün sivil makamlardan sorumlu olan logothetes ton sekreton, megas logothetes yapılmıştır. Bkz. Ostrogorsky 1999a, a.g.k.,341.;Guiland, 1971h, a.g.m, 101. Laurent, 1981, a.g.k., 301.

²⁶⁴ Laurent, 1981, a.g.k, 301.

²⁶⁵ *Pseudo-Kod.*,2013,29.

χρυσοβουλλον (tl. *khrysoboullon*)’u hazırlamaktır.²⁶⁶ Guiland, bizzat imparator tarafından görevlendirilen bir megas logothetesin, Ekim 1189’da II. Isaakios Angelos’un mektubunu Frederik Barbarossa’ya ileten kişi olduğunu aktarmaktadır. Palaiologoslar döneminde, megas logothetes, imparatorun iç ve dış siyaset konusunda danışmanı, maliyenin yöneticisi olmak gibi işlevleri ile diplomasinin başındaki kişi olarak gerçek bir başbakan görünümündedir.²⁶⁷ Sphrantzes, kroniğinde belirttiğine göre imparatorluğun çöküşüne kadar varlığını koruyan megas logothetes, hiyerarşide dördüncü sıradadır.²⁶⁸

Pseudo Kodinos’un eserinde belirttiğine göre megas logothetes asa taşımaz, kıyafeti ise protostratorun kıyafeti ile aynıdır.²⁶⁹

2.2.2.2. ‘ο λογοθέτης του δρόμου (tl. *ho logothetes tou dromou*)

Grekçe, *δρομος* (tl. *dromos*) kelimesi, taşımacılık, güzergâh, at ile hızlı bir şekilde gitme ve hızlı teslimat gibi anlamlara gelir.²⁷⁰ Logothetes tou dromou, V.yüzyıldaki *curiosus curcus publici prasentalis*’in Bizans imparatorluğundaki karşılığıdır.²⁷¹ Notitia Dignitatum’da, *magister officiorum*’a bağlı olduğu görülen *curiosus curcus publici prasentalis*, *curcus velox* (gr. *οζυς δρομος*) ve *curcus clabularis* (gr. *πλατυς δρομος*) olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı.²⁷² *Curcus velox*, binek atı, yük atı, üç tane katırın çektiği iki tekerlekli araba ve yine yazın sekiz, kışın on adet katırın çektiği dört tekerlekli araba ile yapılan hızlandırılmış taşımacılıktır. Memurlar tarafından daha çok resmi işler ile altın, gümüş ve diğer değerli eşyaların taşınması için kullanılırdı. *Curcus clabularis* ise öküz arabaları ile 680 kg yükün taşındığı daha yavaş gerçekleşen geniş

²⁶⁶ *Προσταγμα*, imparatorluk emirlerini içeren kısa belgelerdir. Bkz. *ODB*, 1750.; Pseudo-Kod., 2013 85. *Χρυσοβουλλον* ise imparatorun altın mührünün bulunduğu imparatorluk belgelerine ve fermanlarına verilen isimdir. Bkz. *ODB*, 451.

²⁶⁷ Guiland, 1971h, a.g.m., 101-102.

²⁶⁸ Yorgios Sfrancis’in Anıları, *Chronicon Minus* (2009), (Haz: L.Kayapınar), İstanbul: Kitapevi, s. 260.

²⁶⁹ *Pseudo-Kod.*, 2013, 53, 55.

²⁷⁰ *GLRBP*, 450.; *LSJ*, 450. D.A. Miller, maliye ile ilgili alanlarda görevli kişiler için kullanılan Logothetes kelimesinin, dromos sorumlusu için kullanılması dikkat çekici bulmaktadır. Logothetes tou dromou doğrudan maliye dairesine bağlı değildir. Dolayısıyla maliyeden sorumlu bir görevli olarak adlandıramaz. Ancak dromos dairesinin sorumluluğuna giren çeşitli harcamalar ile dairenin bütçesinin denetiminden de sorumludur. bkz. D.A.Miller,(1966). The Logothete of the Drome in the Middle Byzantine Period, *Byzantion vol.36 no.2*, s.438.

²⁷¹ Bury, 1911c, a.g.k.,9.; A.E.R.Boak (1919). *The Master of the Offices in the Later Roman and Byzantine Empires*, New York: The Macmillan Company, s. 51.; Guiland, 1971h, a.g.m., 32.; Oikonomides,1972, a.g.k.,311.

²⁷² Doğu listesinde 11. Sırada yer alan *magister officiorum*’un 50. Sırada yer alan memuru olarak görülmektedir. Tek bir görevli olduğu belirtilmiştir. “*Curiosus curcus publici praesentalis unus.*” Batı listesinde ise 9. Sırada yer alan *magister officiorum*’un 44. Sırada yer alan memuru olarak görülmektedir. Bkz. *NotDign.*, s.33,146.; Jones, 1964, vol.II a.g.k.,830.

taşımacılık için kullanılırdı. Cursus clabularisin kullanım amacı anona için vergi olarak alınan yiyecekleri ve birlikler için yollanan silahlar ile üniformaları taşımaktı.²⁷³ Curcus clabularis, aslında praefectus praetorioya bağlıydı ancak 395 yılından sonra magister officiorum'un idaresine geçti.²⁷⁴ VIII. yüzyıldan itibaren magister officiorumdan bağımsız bir daire haline gelen cursus clabularisin başındaki kişiye 759/760 yılından itibaren logothetes tou dromou denmeye başladığı görülür.²⁷⁵ Ostrogorski'ye göre logothetes tou dromou, VI. Leon(886-912) devrinde önemi gittikçe artan bir memur olarak, devlet politikasının neredeyse adil idarecisi haline gelmiştir.²⁷⁶ Kletorologionda atanarak gelinen makamlara dâhil olan görevli kadrosunda yer almaktadır.²⁷⁷

Genel olarak, posta hizmetleri ile taşımacılığın sağlandığı yolların kontrolü, posta hizmetlerine ayrılan bütçeden ve yabancı elçiler için büyük sarayda verilen davetlerin harcamalarından ve yabancı elçilere verilecek hediyeler için ödeme yapılmasından sorumludur.²⁷⁸ İmparatorluğun içindeki iletişimin sağlanmasından sorumlu olması dolayısıyla, tüm bölgelerle temas halinde olan çok sayıda temsilcisi bulunmaktaydı. Bu temsilcileri sayesinde, imparatorluğun dâhili durumuyla ilgili en iyi bilgileri edinerek bir bilgi merkezi haline geldi. Bu sayede bir komplo ya da isyanı önceden öğrenip gereken önlemleri alabiliyordu.²⁷⁹ Bununla birlikte, magister officiorum'un sorumluluğunda olan yabancı devletlerle yürütülen diplomatik ilişkiler ve elçilerle için verilen davetler ilgili görevler logothetes tou dromouya devredildi.²⁸⁰ Böylelikle, yabancılarla ilişkisi ve dış işlerle alakalı bilgileri sayesinde dış işleri sorumlusu haline de geldi.²⁸¹ Laurent'e göre, XI. yüzyılda Anadolu'da yaşanan Selçuklu akınları ve nihayet Anadolu'nun 1071 yılındaki işgali sonucunda dromos makamı özellikle curcus velox, etkisini büyük ölçüde kaybetmiştir, bu yüzden Komnenoslar kendi saray ulaşımı ile taşımacılığını sağlayacak görevliyi tutmak zorunda kalmıştır.²⁸² Nikaia imparatorluğunda (1204-1261) da bir logothetes tou dromou bulunmaktaydı ancak

²⁷³Jones, 1964, a.g.k. vol. II, s. 830-831.; Miller, 1966, a.g.m., 443.

²⁷⁴ Bury, 1911c, a.g.k.,91.; Guiland'a göre bunun sebebi praefectus praetorio yetkilerinin görevi kötüye kullanmasıydı. Bkz. Guiland, 1971h, a.g.m., 32.; Laurent, 1981, a.g.k., 196.

²⁷⁵ Guiland, 1971h, a.g.m., 33.; Laurent, 1981, a.g.k.,196.

²⁷⁶ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 233.

²⁷⁷ BOC, 718.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 117.

²⁷⁸Bury, 1911c, a.g.k.,9.;Boak 1919, a.g.k., 51.; Ensslin,1967b, a.g.b.,26-27.; Guiland, 1971h, a.g.m.,33,34.; Oikonomides,1972, a.g.k.,311.

²⁷⁹ Miller, 1966, a.g.m., 439.; Guiland, 1971h, a.g.m., 34.; Laurent, 1981, a.g.k., 196.

²⁸⁰ Bury,1911b, a.g.k.,91.; Miller,1966, a.g.m., 438.

²⁸¹ Guiland, 1971h, a.g.m., 33.

²⁸² Laurent, 1981, a.g.k., 195.

eskisi gibi önemli biri değildi ve var olan önemi de zamanla azaldı. Sorumluluk alanına giren diplomatik görevleri megas domestikosa devredildi ve zamanla onursal bir unvan haline geldi.²⁸³ Pseudo Kodinosun eserinde görüldüğü üzere hiyerarşide yer almakta ancak eskiden bir görevi olmasına karşın artık bir görevinin olmadığı belirtilmektedir.²⁸⁴(EK-5)

XIV. yüzyılda uniforması, skiadion ve turban ve epilourakiondan oluşmaktadır.²⁸⁵

2.2.2.3. ‘ο πρωτοασηκρήτης (tl. ho protoasekretes)

Tam adı “ασηκρητης της αυλης (tl. aseketis tes aules, tr. Saray aseketesi) olan aseketes, imparatorluk sekreteryasında görevli bir memurdur.²⁸⁶ Protoasekretes de imparatorluk sekreteryası olan aseketis kadrosunun başındaki görevliye verilen isimdir. Protoaseketis VIII. yüzyılda en azından 756 yılından sonra ortaya çıkmıştır.²⁸⁷ Kletorologion’da atanarak gelinen makamlar grubuna bağlı olduğu aktarılmaktadır.²⁸⁸ (EK-2) Bury’ye göre protoaseketis unvanı, eski *primicerius notariorum*’un yerine gelmiştir.²⁸⁹ Notitia Dignitatumun doğu listesinde XVIII. sırada yer alan primicerius notariorum için, Roma imparatorluğunun tüm onursal unvanları ile memurlarını kaydeden baş sorumlu ifadesi kullanılmaktadır. Artık bir görevi olmadığı ancak notarii dairesinden bir yardımcısı olduğu belirtilmiştir.²⁹⁰ İmparatorluğun evrak ve arşiv dairesinin başında bulunan protoaseketes’in en önemli görevi khrysobullonları olarak bilinen imparatorluk fermanlarını hazırlamak, emirnamelerin, hangi konuyu kapsıyorsa o konudan sorumlu görevliler tarafından incelenmesinden sonra son düzenlemesini yapmaktı.²⁹¹ Protoaseketis, Pseudo Kodinos’un eserinde, birinci yargıç olarak tanımlanmıştır.²⁹² Görevin içeriğindeki bu değişimin ne zaman gerçekleştiği konusunda farklı görüşler vardır. Oikonomides 959 yılını verirken, Laurent, 1106 yılını işaret eder. Magdalino, 1166 yılında imparator I.Manuel Komnenos’un (1118-1180) yayınladığı bir

²⁸³ Guillard, 1971h, a.g.m., 45.

²⁸⁴ *Pseudo-Kod.*, 2013, 95.

²⁸⁵ *Pseudo-Kod.*, 2013, s. 61.

²⁸⁶ Bury’ye göre unvanın tam hali “τους λεγομενους ασηκρητης της αυλης”tir. Bkz. Bury, 1911c, a.g.k.,97.; Laurent,1987, a.g.k.,258.; *ODB*, 204.

²⁸⁷ Oikonomides, 1972, a.g.k., 310.; Laurent, 1981, a.g.k., 5.

²⁸⁸ *BOC*, 719.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,123.

²⁸⁹ Bury, 1911c, a.g.k., 97.

²⁹⁰ Batı listesinin XVI. Sırasında da batının primicerius notariorum’u yer almaktadır. Onun hakkında da primiceriusununkiyle aynı bilgiler verilmiştir ancak doğu primiceriusundan farklı olarak onun bir yardımcısının bulunmadığı yazılmaktadır. Bkz. *NotDign.*,42-43, 160.

²⁹¹ Oikonomides,1972, a.g.k., 311.

²⁹² “Πρωτος των κριτων” bkz. *Pseudo-Kod.*, 1966,178.; *Pseudo-Kod.*,2013, 95.

yasa ile mali mahkemeler için, hâkimler ve hukukçuların eşit bir şekilde dört hukuk mahkemesine dağıtılması ile sonuçlanacak bir düzenleme getirdiğini aktarır. Bu dört mali mahkemeden biri, baş mali mahkeme yargııcı protoasekretese aittir.²⁹³

Pseudo Kodinos'un eserinde verilen bilgilere göre XIV. Yüzyılda, Protoasekretesin skiadion'u mor ve beyaz olmak üzere iki renkli ipektendi. Bu skiadion'un altın işlemeli şerit biçimli süslemesi vardır, bu şeritler, skiadion'm etrafından tepesine kadar dolanıp yonca biçimini alır. Protoasekretes bir türban ve epilorikon takar.²⁹⁴

2.2.2.4. 'ο επί τοῦ κανικλείου (tl. ho epi tou Kanikleiou)

κανικλείου (tl. Kanikleion), kelimesi imparatorun mürekkep hokkası anlamına gelmektedir.²⁹⁵ Taktikon Uspenski ve kletorologionda 'ο χαρτουλαρίος τοῦ κανικλείου (tl. ho khartoularios tou kanikleiou), taktikon Beneşeviç'te ise 'ο πρωτοσπαθάριος καὶ χαρτουλαρίος τοῦ κανικλείου (tl. ho protospatharios kai khartoularios tou kanikleiou) şeklinde yer alan bir unvan bulunmaktadır.²⁹⁶ Oikonomides, bu unvanın daha sonra epi tou kanikleiou olarak değiştirildiğini ve bu görevlinin imparatorun hokkası ile kırmızı mürekkepten sorumlu olduğunu belirtmektedir.²⁹⁷ Laurent'e göre bu unvanı taşıyan ilk kişi, imparator I.Mikhael (811-813) tarafından epi tou kanikleiou yapılan Theoktistosur.²⁹⁸ Buna karşın, görüldüğü üzere orta döneme ait listelerde hala khartoularios tou kanikleiou olarak yer almakta hatta Kletorologionda herhangi bir personeli olmadığı, tek başına görevli olduğu bilgisi verilmektedir(EK-1, EK-2, EK-3).²⁹⁹ IX. yüzyıldan XV. Yüzyılın başlarına kadar var olan bu görevli, devlet belgeleri imzalanırken orada bulunur ve ayrıca imparator adına belgeleri imzalar.³⁰⁰ Pseudo Kodinos'un eserinde, hiyerarşinin sonlarında yer almaktadır.(EK-5) Ancak bu unvanı taşıyan kişinin törenlerde bir görevi olmadığı, konumu hakkında da bir bilginin

²⁹³ P.Magdalino,(1993). *The Empire of Manuel I Komnenos*, Cambridge: Cambridge University press, s. 261.

²⁹⁴ *Pseudo-Kod.*,2013, 95.;Pseudo Kodinos'un metninde türban olarak çevrilen kelime "phakeolis(gr.φακεωλις)'tir". Bkz. *Pseudo Kodinos*, 1966, a.g.k, s.160.; Sophokles bu kelimenin türban anlamına gelen phakiolion (gr. τὸ φακίολιον) kelimesi olduğunu belirtmektedir. Bkz. *GLRBP*,1133.; Parani, XI. yüzyıldan önce kullanılmaya başlandığını düşünmektedir. Bkz.Parani, 2003, a.g.k.,66.; *Epilourikon* (gr. ἐπιλούρικον) ise zırhın üzerine, zırh güneş ışığı ve yağmurdan zarar görmesin diye giyilen bir çeşit manto ya da ceket. Ayrıntılı bilgi için bkz. Parani, 2003, a.g.k.,118-120.

²⁹⁵ *GLRBP*, 636.

²⁹⁶ Bkz. *BOC*, s.714.; *ИПАИК*,1898, 119.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 249.

²⁹⁷ Oikonomides, 1972, a.g.k., 311.

²⁹⁸ Laurent, 1981, a.g.k., 101.; Theoktistos için bkz. Skyl.,2010, 24.

²⁹⁹ *BOC*, 719.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 121.

³⁰⁰ Bury, 1911c, a.g.k.,117.; Laurent, 1981, a.g.k.,101.

bulunmadığı aktarılır. Bununla birlikte epi tou kanikleiou unvanı taşıyan bir kişinin ismi geçer o da imparatorun dünürü Khoumnos isimli biridir.³⁰¹ İmparator II. Andronikos Palaiologos (1282-1328) döneminin önde gelen devlet adamlarından biri olan Nikephoros Khoumnos, 1294 civarında epi tou kanikleiou olarak atandı, bu yetki ile üç tanesi bugüne gelebilmiş olan resmi belgelerin girişlerini yazmıştır.³⁰²

2.2.2.5. ‘ο ὀρφανοτρόφος (tl. ho Orphanotrophos)

Orphanotrophos, yetimhane anlamına gelen το ὀρφανοτροφειον (tl. to orphanotropheion) kelimesinden türetilmiş olup yetimleri besleyen anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.³⁰³ Terim olarak orphanotrophos, yetimhane müdürü anlamına gelmektedir. Konstantinopolis’te bilinen en eski ve bir de hastanesi bulunan yetimhanenin, Aziz Zotikos tarafından, II. Konstantius (337-361) döneminde kurulduğu düşünülmektedir.³⁰⁴ V. yüzyıla kadar sadece yetimhane görevlisi olarak anılırken³⁰⁵, 469 yılında imparator I.Leon (457-474) tarafından çıkarılan bir yasa ile bu kurumun yöneticisine orphanotrophos denilmeye başlandı.³⁰⁶ İmparator II. Iustinos (565-578) ile imparatoriçe Sophia tarafından Azizler Paulos ile Petrus adanan ve içinde bu isimle bir kilise de bulunan büyük Konstantinopolis yetimhanesi kuruldu. Azizler Paulos ve Petrus kilisesi, yalılıköşk kapısı ya da yalılıkapı olarak da bilinen *eugenius kapısı*’nın (gr. πορτα του ευγενιου) yanında, akropolisin kuzey kısmında, bugün sepetçiler köşkü olarak bilinen yapının bulunduğu yerin güneyinde yer alan prospheion limanının ön tarafında yer alıyordu.³⁰⁷ Yetimhane, 1034 yılı civarında yaşanan büyük bir depremde oldukça büyük hasar almıştı.³⁰⁸ I.Aleksios Komnenos’un döneminin başlangıcında virane biçimde bulunan bu yetimhane, imparator tarafından 1117 civarı, bakıma alındı, genişletilerek tekrar kullanıma açıldı.³⁰⁹ Anna Komnene, eseri Aleksiadde bu inşaat

³⁰¹ “ ο συμπενθερος του βασιλεως ο Χουμνος” bkz. *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k., 32,33.

³⁰² *ODB*, 433.; D.Angelov, (2007). *Imperial Ideology and Political Thought in Byzantium 1204-1330*, Cambridge: Cambridge university press, s.72.

³⁰³ *LSJ*, 1258.

³⁰⁴ Bury, 1911c, a.g.k.,103.; R. Guiland, (1965e), Étude sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. L'orphantrophe, *Revue des études byzantines Tome 23*, s.205.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,319.; T.S.Miller, (2003). *The Orphans of Byzantium Child Welfare in the Christian Empire*, Washington D.C. : The Catholic University of America Press, s. 176.

³⁰⁵ *ODB*, 1537.

³⁰⁶ Bury, 1911c, a.g.k., 103.; Guiland, 1965d, a.g.m, 205.

³⁰⁷ A.Van Milligen, (1899). *Byzantine Constantinople The Walls of the City and Adjoining Historical Sites*, London: William Clowes and Sons Limited, s.227.; Bury, 1911c, a.g.k.,103.; W.Müller-Wiener, (2002). *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, (Çev: Ü.Sayın), İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, s. 57.

³⁰⁸ Guiland, 1965e, a.g.m., 206.

³⁰⁹ Guiland, 1965e, s.206.; Miller, 2003, a.g.k, 178.

çalışmasını ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Eski yetimhanenin olduğu geniş alanın baştan sona inşa edildiğini orada, imarethaneler ve bakım evleri açıldığını belirtmektedir.³¹⁰ 1261 yılından sonra VIII. Mikhael Palaiologos bu yapı kompleksi içine bir okul eklemiştir, ancak yine de yıllardır atıl vaziyette kalan kompleksin kendisi için bir girişimi olmamıştır. II. Andronikos Palaiologos (1282-1328), kompleksin içindeki kiliseyi onarımdan geçirtmiştir ancak yetimhanenin durumu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.³¹¹

Kletorologion, taktikon Beneşeviç ve taktikon Escorialda yer alan³¹² (EK-2,EK-3,EK-4) bir unvan olan orphanotrophos, Kletorologionda, atanarak gelinen makamlar grubunda yer alan bir görevlidir.³¹³ Bury, orphanotrophos'un önemli bir kontrolünün ya da yetkisinin olmadığını ileri sürmektedir.³¹⁴ Guillard, bazı bayramlarda, orphanotrophosun vesayetindeki çocuklarla beraber büyük saraya gelip orada şarkılar söylediklerini, her bir çocuğun imparatorun birer hediye aldığını aktarmaktadır. Pseudo Kodinosun eserinde belirtildiğine göre XIV. yüzyılda bir görevi bulunmamakta ancak hiyerarşide yer almaktadır.³¹⁵(EK-5)

Orphanotrophos'un kıyafeti ile ilgili olarak Pseudo Kodinos'un verdiği bilgiye göre; asa taşımaz, skaranikon'u tepesinde kırmızı bir püskülün olduğu kırmızı kadifedendir ve skiadionu gümüş yıldızlı tel işlemeli olup kaftanı ipekten yapılmazdır.³¹⁶

2.2.2.6. 'ο ἑπαρχος³¹⁷ (tl. ho eparkhos)

Eparkhos komutan ya da bir ülkede, yönetici olan kişi gibi anlamlara gelen³¹⁸ Grekçe bir kelimedir. Birkaç memurun genel adı olan eparkhosların en önemlisi şehir ya da başkent eparkhosu olan ἑπαρχος της πολεως (tl. eparkhos tes poleos)'dur. Notitia Dignitatumda dördüncü sırada *praefectus urbis Constantinopolitanae* olarak yer alan³¹⁹, geç dönem Roma imparatorluğundaki *praefectus urbis*'nin karşılığıdır.³²⁰ İmparator

³¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *An.Komn.*, 492-496.

³¹¹ Guillard, 1965e, a.g.m.,207.

³¹² Orphanotrophos, taktikon Escorialda *ο ὀρφανοτρόφος* biçiminde yer alırken, taktikon Beneşeviç'te *ο πρωτοσπαθάριος καὶ ὀρφανοτρόφος* biçiminde yer almak, protospatharios onursal unvanı da taşıdığı görülmektedir. bkz. EK-3 ve EK-4.

³¹³ *BOC*, 720.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,123.

³¹⁴ Bury, 1911c, a.g.k.,104.

³¹⁵ *Pseudo-Kod.*,2013,109.

³¹⁶ *Pseudo-Kod.*, 67,65,61,57.

³¹⁷ Eparkhos, taktikon Uспенki ve taktikon Beneşeviç'te *υπαρχος* (tl. uparkhos) olarak geçmektedir. (EK-1, EK-3)

³¹⁸ *LSJ*,515.

³¹⁹ *NotDign.*,10.

³²⁰ *ODB*,705.

I.Valentinianus (364-375) döneminde, 11 Aralık 359 tarihinde Konstantinopolis'in ilk praefectus urbisi olan Honoratus atanınca³²¹ Konstantinopolis'teki karşılığı oluşturulmuş olan bu makam V.yüzyıla'a kadar Konstantinopolis bölgesindeki ticaret faaliyetlerinden sorumluydu.³²² Başkent eparkhosunun imparatorların yanında yüksek bir otoritesi vardı.³²³ Orta Bizans döneminde imparatorlardan hemen sonra gelen eparkhos "Porfir olmayan imparatorluk otoritesi" şeklinde kabul edilmişti. *Πραιτωριον* (tl. *Praitorion*)'da³²⁴ adaleti sağlar, hüküm verir bazen imparatorun emirleri doğrultusunda karar verirdi. İmparator savaşta iken Konstantinopolis'te onun temsilcisi olarak bulunurdu. IX. ve X.yüzyıllarda eparkhos bu statüsünü korumuştur.³²⁵ Kletorologionda, atanarak gelinen makamlar listesinde yer alan³²⁶ (EK-2) eparkhos'un makamına atanma törenine Törenler kitabının 1. Cildinin 52. Bölümünde anlatılmaktadır. Eparkhos olarak atanacak kişi praipositos tarafından imparatorun huzuruna çağrılır. Praipositos ona koyu kırmızı bir *sagia* giydirir. Bütün vatandaşlara eparkhos ve şehrin babası olarak takdim edilir.³²⁷ Sivil memurların en tepesindeki kişi³²⁸ olarak hem idari hem adli görevleri bulunan eparkhos, şehrin emniyet amirliğinin başı ve şehirdeki asayişin korunmasından sorumlu en yüksek yetkiliydi.³²⁹ Bazı malların satışını geçici ya da kalıcı olmak üzere yasaklamak, toplantıları engellemek gibi yetkileri de bulunmaktaydı.³³⁰ Bununla birlikte, loncalar ve onların faaliyetlerinden, aynı zamanda başkent'in erzak tedarikinden de sorumluydu.³³¹ Eparkhos, tutukluları yargılama yetkisine de sahipti.³³² Konstantinopolis'e tüm suçluları soruşturmak ve cezalandırmak gibi yetkilerin yanı sıra, sürgün kararlarını açıklar, ev hapsi gibi özgürlüğü yok eden cezaları uygulardı.³³³ Törenler kitabında, tören alayı düzenleneceği zaman, eparkhosa önceden, tören alayının güzergâhı olan yolları hatta o yolların çıktığı büyük caddeleri temizlemesi

³²¹ Jones,1964,a.g.k.,vol.I,132.

³²² J.Koder(2013), *The Authority of the Eparchos in the markets of Constantinople according to the Book of the Eparch: Authority in Byzantium* (ed. P.Armstrong) London:Ashgate,s.83.

³²³ Bury,1911c, a.g.k, 69.

³²⁴ *Praitorion*, Latince *Praetorium* kelimesinin Grekçeleştirilmiş halidir. Kamp yerinde generalin çadırı ya da personeli ile toplandığı yer olmasının yanında eyalet valisinin makam yeri ya da ikametgâhı anlamına da gelmektedir. İlerleyen yıllarda ise kırsalda yaşayan soylu ve zengin kimselerin lüks malikânesini ifade etmek için de kullanılmıştır. *OCD* ,727.; *DRGA*,528.

³²⁵ Koder, 2013, a.g.b.,83-84.

³²⁶ *BOC*, 713.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,101.

³²⁷ Törenin ayrıntıları için bkz. *BOC*, 263-265.

³²⁸ Ensslin, 1967b, a.g.b., 23.

³²⁹ Bury,1911c,a.g.k,69.

³³⁰ Koder,2013,a.g.b.,86.

³³¹ Ensslin,1967b,a.g.b.,24.

³³² *ODB*,705.

³³³ Koder,2013,a.g.b.,86.

ve oraları şimşir talaş, sarmaşık, defne, mersin, biberiye ve mevsimin güzel kokulu çiçekleri ile süslemesi talimatı verildiğinden bahsedilmektedir.³³⁴ VII. Mikhael (1071-1078) dönemine kadar vekillik vasıtasıyla, imparatorluk adalet sarayında başkan gibi hareket eden³³⁵ eparkhosun hareket alanı Konstantinopolis ile onu çevreleyen 100 millik bir alanı kapsıyordu.³³⁶ Bu unvan, Palaiologos döneminde yalnızca bir saray unvanı olarak kaldı.³³⁷

Törenler kitabında belirtildiğine göre X. yüzyılda eparkhos'un makamına özgü kıyafeti, kamision, pelerin ve lorostan oluşmaktadır.³³⁸ Pseudo-kodinosun belirtildiğine göre megas papiasinkiyle aynıdır ancak o asa taşımaz.³³⁹

2.2.2.7. 'ο ἐπί τῶν δεήσεων (tl. *Ho Epi ton Deeseon*)

Epi ton deeseon, dilek, rica anlamına gelen Grekçe, *δέησις* (tl. *deesis*) kelimesinden gelen bir unvandır.³⁴⁰ Epi ton deeseon'un, Roma imparatorluğundaki *magister memoriae*'nin Bizans imparatorluğundaki karşılığı olduğu düşünülmektedir.³⁴¹ Notitia Dignitatum'da verilen bilgiye göre magister memoriae, *magister scriniorum*'un dört personelinden ilki olarak yer almaktadır.³⁴² Yine Notitia Dignitatum'da yazıldığı üzere magister memoriae'nin görevi, rica ve notları dikte etmek ve verilen yanıtları yollamaktır.³⁴³ Kısaca imparatora yollanan dilekçelerden sorumlu olan³⁴⁴ bu sekreterin konumu zamanla bağımsız bir görevli haline gelerek, saygın bir statüye yükseltildi.³⁴⁵ Taktikon Uspenski'de, 'ο σπαθαροκανδιδάτος και ἐπί τῶν δεήσεων (tl. *ho spatharokandidatos kai epi ton deeseon*) biçiminde yer almaktadır.³⁴⁶ (EK-1) Oikonomides, bunun epi ton deeseon'un bağımsız bir görevli haline gelişine dair en

³³⁴ *De Cer*, 6.; *BOC*, 6.

³³⁵ Ensslin,1967b, a.g.b.,24.

³³⁶ Koder,2013,a.g.b.,86.

³³⁷ *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k., 93.; Ensslin,1967b, a.g.b.,24.

³³⁸ *BOC*, 264.

³³⁹ *Pseudo-Kod.*, 2013, 59.

³⁴⁰ LSJ,327.

³⁴¹ Bury,1911c,77.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 322.; Laurent, 1981, 110. Magister Memoriae; II Ve III yüzyıllarda 'Vir Perfectissimus(mükemmel adam)' rütbesi ile 300000 sestertius maaş alan erken dönem imparatorluk Memoria'sının Diokletianus dönemindeki karşılığıdır. Scrinium memoriae dairesi, diğer memurların hazırladığı malzemeleri kabul ederek bütün dilekçelerle ilgilenir, resmi mektuplar ile konuşmaları yazıya geçirir, resmi raporları düzenler. Bu dairenin başı olan Magister memoriae'nin başlıca görevi, imparatorun aldığı kararları öğrenip bunları halka açıklamaktır. *OCD*, 530.

³⁴² Diğerleri sırasıyla; *epistolarum*, *libellorum* ve *graecarum*dur. *NotDign.* 43.

³⁴³ *NotDign.* 44.

³⁴⁴ Oikonomides, 1972, a.g.k., 322.; Laurent, 1981, a.g.k., 110.

³⁴⁵ Boak, 1919, a.g.k., 51.

³⁴⁶ *ИРАИК*,1898, s. 123.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 53.

erken kayıt olduğunu düşünmektedir.³⁴⁷ Kletorologion'da Philotheos'un aktardığı üç yargıçtan (gr. *οι κριτάς*) biri olarak 'ο τοῦ δεήσεως (tl. *ho tou deeseos*) biçiminde bir unvan yer almaktadır.³⁴⁸ (EK-2) XI. ve XII. yüzyıllarda önemi artan *epi tou deeseon* unvanının saygın ailelerin üyelerine verilmesi bu makamın unvanının önemini arttığını göstermektedir.³⁴⁹ Pseudo Kodinos'un eserinde belirtildiğine göre, XIV. yüzyılda görevlinin işlevi hala aynıdır ve halk tarafından imparatora yöneltilen talepleri kabul eder.³⁵⁰

Kıyafetiyle ilgili Pseudo Kodinos'un verdiği bilgiye göre, türban ile *epilourikon*'u olan *epi ton deeseon*'un skaranikonu yoktur.³⁵¹

2.2.3. Maliye Dairesi Görevlileri

2.2.3.1. 'ο λογοθέτης τοῦ γενικοῦ³⁵² (tl.*ho Logothetes tou Genikou*)

Γενικον (tl. *Genikon*) toprakların vergilendirilmesi ve diğer vergilerden, vergi mükelleflerinin listelerinin güncellenmesinden ve vergilerin toplanmasından sorumlu bir dairedir. Logothetes tou genikou ise bu dairenin müdürüdür.³⁵³ Logothetes tou genikou'nun, comes sacrarum largitionum'un³⁵⁴ VII. yüzyılda kaybolmasından sonra yaratıldığı düşünülmektedir.³⁵⁵ VIII. yüzyılda bağımsız bir devlet dairesinin başı haline gelen logothetes tou genikou, maliye dairesinin en yüksek görevlisidir.³⁵⁶ Logothete tou genikou ile ilgili en erken kayıt II. Iustinianos (685-695 ve 705-711) döneminde 692 yılında görülmektedir ve ilk logothetes tou genikounun, II. Justinianusun tahttan indirilişinde rol oynayan Theodotos isimli biri olduğu düşünülmektedir.³⁵⁷ Toprak

³⁴⁷ Oikonomides, 1972, a.g.k., 322.

³⁴⁸ BOC, 715.; Oikonomides 1972, a.g.k, 107.

³⁴⁹ ODB, 77.

³⁵⁰ Pseudo-Kod., 2013,107.

³⁵¹ Pseudo-Kod., 63.

³⁵² Logothetes tou genikou unvanı taşıyan kişinin bulunduğu makamın ismi *λογοθέσιον τοῦ γενικοῦ* (tl. *logothesion tou genikou*) şeklindedir. *Logothesion*, logothetes unvanı taşıyan tüm görevlilerin bulunduğu dairenin genel adıdır. ODB,1246.

³⁵³ ODB, 829.

³⁵⁴ Bkz. dn.374.

³⁵⁵ Bury, 1911c, a.g.k., 86.; Guillard, 1971g, a.g.m, 11.

³⁵⁶ Guillard, 1971h, a.g.m.,11.

³⁵⁷ Laurent, 692 yılına katılmayıp net bir tarihi olmadığını belirtir. Bkz. Bury, 1911c, a.g.k.,86.; Guillard, 1971h, a.g.m,12.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,313.; Laurent, 1981,a.g.k.,129.

vergilerinden sorumlu olmasının yanında su kemerlerinin bakımı ve maden gelirlerinin denetimini yapmak da onun göreviydi.³⁵⁸

Kletorologionda verilen bilgiye göre, logothetes tou genikou atanarak gelinen makamlar grubuna dahil olan logothesion tou genikou'nun başıdır.³⁵⁹ (EK-2) X.yüzyıldan itibaren adı nadiren geçmeye başlayan logothetes tou genikou, XI. Yüzyılda hiyerarşide hala yüksek bir yerde bulunmaktaydı ve 1204 yılına kadar tüm sorumluluklarıyla yürürlükte kalmaya devam etti.³⁶⁰ Laurent, logothetes tou genikoudan en son 1341 yılında bahsedildiğini aktarmaktadır.³⁶¹ Pseudo Kodinos'un verdiği hiyerarşi listesinde yer almasına rağmen, görevinin bilinmediği belirtilmektedir.³⁶² (EK-5)

XIV. yüzyılda, Logothetes tou genikou'nun taktığı skiadion pervazlıdır ve beyaz ipektendir. Kaftanı tercihine göre bir ipekliden yapılmaz, giydiği skaranikonu da altın tel işlemeli, altın beyaz ipekten yapılmış olup önünde ve arkasında cam altında imparator tasviri bulunmaktadır. Logothetes tou genikou asa taşımaz.³⁶³

2.2.3.2. 'ο λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ (tl.ho Logothetes tou Stratiotikou)

VI. Yüzyılda I.Iustinianus döneminde, görevlilere ödeme yapma sorumluluğu logothetes adıyla orduya bağlandı. Bu logothetes, rütbeleri ile *καταλογος* (lt. *katalogos*) denen askerleri bir kayıt defterine kaydederdi. Bu kayıt defterine göre de, askerlere praefectus praetorionun hazinesi olan *arcadan*, ödeme yapardı.³⁶⁴ Dolayısıyla bu dönem logothetesin, özel görevleri olan basit bir görevli olarak praetorian prefecte bağlı olduğu anlaşılmaktadır.³⁶⁵ 626 yılında, *το στρατιωτικον* (tl. *to stratiotikon*) ismiyle bilinen bağımsız bir askeri hazine oluşturuldu. 680 yılı civarında ise logothetes, praefectus praetorioidan ayrılarak logothetes tou stratiotikou ismiyle kendi askeri idare sorumlulukları olan bağımsız bir görevli haline getirildi.³⁶⁶

³⁵⁸ Ensslin, 1967b, a.g.b.,25.

³⁵⁹ BOC, 717.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 113-115.

³⁶⁰ Guillard, 1971h, a.g.m.,16-17.

³⁶¹ Laurent, 1981, a.g.k.,130.

³⁶² “η του γενικου λογοθετου υπηρεσια ου γνωσκεται.” Bkz. *Pseudo-Kod.*,1966, s. 176.

³⁶³ *Pseudo-Kod.*,2013, 57.

³⁶⁴ Bury, 1911c, a.g.k.,90.; Kaynaklarda ilk kez 382 yılında adı geçen *arca*, praefectus praetorionun hazine işlevi gören kasasıydı. Bkz. Jones, 1964, a.g.k., vol.I, 423,450,461.; Guillard, 1971h, a.g.m., 25.

³⁶⁵ Guillard, 1971h, a.g.m.,25.

³⁶⁶ Bury, 1911c, a.g.k., 90.; Guillard, 1971h, a.g.m.,25.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 314.; Laurent, 1981, a.g.k., 263.

Logothetes tou stratiotikou, roma imparatorluğundaki procurator castrensisin devamıydı. Castra denilen imparatorluk sarayının idaresinden sorumlu olmanın yanı sıra saray muhafızlarının paralarının ödenmesini sağlardı. Ordunun hesaplarını tutar, harcamalara bakar ve birlikler ile ordu görevlilerinin paralarını öderdi. X. Yüzyılda oldukça önemli bir görevli olan logothetes tou stratiotikou, ordunun konaklama ve barınması ile askerlere yapılacak ödemelerden, askeri bölgeler ile askerlerin listesini tutmaktan, barış zamanlarında kayıt defterlerine ordunun eşyalarını kaydetmekten sorumluydu. Ayrıca, görevleri arasında birliklerin toplanması ve onların dağıtılması ile köprülerin ve kalelerin yapımı da bulunmaktaydı.³⁶⁷ Kletorologionda, atanarak gelinen makamlardaki görevliler grubuna dahil edilmiştir.³⁶⁸ (EK-2)

Laurent, en son 1088 yılında adının geçtiğini ve XII. Yüzyıldan itibaren işlevini kaybettiğini ileri sürmektedir.³⁶⁹ Pseudo Kodinosun eserinde verdiği hiyerarşide bulunmakta ancak bir görevinin olmadığı belirtilmektedir.³⁷⁰(EK-5)

Pseudo Kodinos'un aktardığına göre, türban ve epilourikon giymektedir.³⁷¹

2.2.3.3. 'ο σακελλάριος (tl. ho Sakellarios)

Sakellarios, imparatorun mülklerinden gelen gelirin fazlasının devredildiği, paradan oluşan σακελλιον (tl. sakellion) isimli devlet hazinesinin³⁷² baş sorumlusudur. Sakellarios ismi Jones ve Laurent' e göre ilk kez imparator Zeno (474-491) döneminde görülmüştür. Ancak Bury, Theophanes'in kroniğinde adı geçen imparator Herakleios'un (610-641) kardeşi Theodore'un bilinen ilk sakellarios olduğunu ileri sürmektedir.³⁷³ Sakellarios'un, VII. yüzyıldan itibaren comes sacrarum largitionumun yerini ve comes rei privataenin işlevlerini alması dolayısıyla önemi arttı.³⁷⁴ VIII. yüzyılda sakellarios,

³⁶⁷ R.Guilland, 1971h, a.g.m.,26.

³⁶⁸ BOC, 718.; Oikonomides, 115.

³⁶⁹ Laurent, 1981, a.g.k.,263.

³⁷⁰ “ ο λογοθετης του στρατιωτικου ουδεμιαν υπηρεσιαν εχει.” Bkz. *Pseudo-Kod.*,1966,184.

³⁷¹ *Pseudo-Kod.*, 2013,63.

³⁷² Bury, 1911c, a.g.k.,85.; ODB,1829.

³⁷³ *Theoph.*,468.;Bury, 1911c, a.g.k.,84.; Jones, 1964, a.g.k., c.II., 567.; Laurent, 1981, a.g.k., 383.

³⁷⁴ Oikonomides, 1972, a.g.k., 312.; Laurent, 1981, a.g.k., 383.; Ostrogorsky,1999a, a.g.k., 92.; 318 yılında yaratıldığı düşünülen *Comes sacrarum largitionum* (gr. κομης των θειων θησαυρων), Kutsal hazinenin sorumlusu olan görevlidir. Geç dönem Roma imparatorluğunun önde gelen görevlilerinden biri olan comes sacrarum largitionum, darphaneleri ve gelirleri kontrol eder, vergilerin toplanmasıyla ve madenlerin üretimiyle ilgilenir. Memurlar ve ordu için bütçe oluşturulmasından ve bütün üniformaların tedarik edilmesinden sorumludur. VII. Yüzyılda ortadan kalktığında, kıdem bakımından yerine Sakellarios getirilirken, sorumlulukları logothetes ton genikona devredilmiştir. Notitia Dignitatumun doğu listesinde XII. Sırada yer alırken batı listesinde XI. Sırada yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *NotDign.*,35,148.; ODB, 486.; A Dictionary of The Roman Empire, 1995. (Haz: M.Bunson), Oxford:

devletin mali işlerini kontrol eden görevliydi. taktikon Uspenski’de görüldüğü üzere Sakellarios, IX. yüzyılda 35. Sırada, domestikos ton ekskoubiton ile logothete tou genikou arasında yer almaktadır.³⁷⁵ (EK-1) Laurent’in tespitine göre İlk kez 1079 yılında III. Nikephoros(1078-1081) döneminde sakellarios’un megas sıfatı aldığı görüldü.³⁷⁶ XI. yüzyılın sonunda ise megas sakellarios yerine megas logariastes kullanılmaya başlandı.³⁷⁷ Pseudo Kodinos’un eserinde verdiği listede yer alan megas logariastesin, XIV. yüzyılda herhangi bir hizmette bulunmamaktadır ve kıyafeti bir turban ve epilourikondan oluşmaktadır³⁷⁸ (EK-5)

2.2.4.Komutanlar ve muhafızlar

2.2.4.1. ‘ο δομέστικος τῶν σχολῶν (ho domestikos ton skholon)

Schole, kuruluşu imparator Diocletianus’a atfedilen *imparatorluk muhafız birliği* (lat. *Scholae Palatinae*)’nin devamıdır.³⁷⁹ Notitia dignitatum’da belirtildiğine göre scholae palatinae’nin V. yüzyıl’ın başında, Batı Roma’da, beş³⁸⁰, Doğu Roma’da yedi³⁸¹ adet saray muhafız bölüğü vardı. Bu scholae’lerden bazıları yabancılardan oluşuyordu; I.Konstantinos döneminde Frank ve Aleman’lerden oluşan³⁸² scholae palatinae içinde V. yüzyıldan, imparator Zeno (474-491) dönemine kadar Ermeniler yoğunluktaydı³⁸³ scholae palatinae, 624 yılına kadar magister officiorum’un idaresindeydi³⁸⁴. V. yüzyılın ortalarından itibaren askeri rolleri azalırken daha çok imparatorun yakın korumalığını yapan ve törenlerde görev alan birliklere dönüştüler.³⁸⁵

Oxford University Press, s. 104.; *ODLA*,2018, 376.; *Comes rerum privatarum*, (gr. κομης της ιδικης παρουσιας), imparatorun kendisine ve ailesine ait mülklerin bulunduğu hazine olan res privatanın başındaki görevli. İmparatorun mülklerinin bakımı ve korunması ile onlardan alınan kiradan sorumludur. Notitia Dignitatumun doğu listesinde XIV. Sırada, batı listesinde ise XII. Sırada yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. bkz. *NotDign.*37,154.; *ODB*, 485-486.; *DRE*, 104.; *ODLA*,375.

³⁷⁵ Oikonomides, 1972 , a.g.k., 49.

³⁷⁶ Laurent, 1981, a.g.k.,383.

³⁷⁷ Ensslin, 1967b, a.g.b.,25.

³⁷⁸ *Pseudo-Kod.*,2013,63, 105.

³⁷⁹ Jones, 1964, 613.

³⁸⁰ *Scola Scutariorum prima, Scola Scutariorum Secunda, Scola Armaturarum Seniorum, Scola Gentilium Seniorum, Scola Scutariorum Tertia*. Bkz.*NotDign.*,144-145.

³⁸¹ *Scola Scutariorum Prima, Scola Scutariorum Secunda, Scola Gentilium Seniorum, Scola Scutariorum Sagittariorum, Scola Scutariorum Clibanariorum, Scola Armaturarum İuniorum, Scola Getilium İuniorum*. Bkz. *NotDign.*, 31-32.

³⁸² *ODB*,1851.

³⁸³ Bury,1911c, a.g.k., 49.; R.Guilland, (1950c). *Le Domestique des Scholes, Revue des Etudes Byzantines*, Tome 8, s. 7.

³⁸⁴ Boak, 1919, a.g.k., 51.

³⁸⁵ Oikonomides, 1972, a.g.k., 329.; *ODB*,1851.

Domestikos ton skholon unvanınsa VIII. yüzyılda yaratıldığı düşünölmektedir³⁸⁶. Magister officiorum'un yürürlükten kaldırılmasıyla, ona bağlı daireler bağımsız oldu ve scholae palatinae'den sorumlu olan üst düzey yetkiliye domestikos ton scholon unvanı verildi.³⁸⁷ Uspenski taktikonda domestikos ton scholon, listenin ilk kısımlarında 'o πατρίκιος καὶ δομέστικος (tl. *ho patrikios kai domestikos*) biçiminde yer almaktadır.³⁸⁸ (EK-1) Patrikios unvanı ile birlikte kullanılması hem onursal unvan sahibi hem de görevli olduğunu göstermektedir. Kletorologionda ise Philotheos'un aktardığı domestikoslar grubunun ilk sırasında 'o δομέστικος τῶν σχολῶν biçiminde yer almaktadır.³⁸⁹(EK-2)

X. yüzyılın ortalarına kadar, en azından taktikon Benesevict'e 'o πρωτοπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν (tl. *ho protospatharios kai domestikos ton skholon*)³⁹⁰ biçiminde yer alması dolayısıyla sadece bir tane olduğu görölen domestikos ton scholon'un sayısı X.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ikiye çıkarılmış görünmektedir.³⁹¹ (EK-3) Taktikon Escorialde, biri 'o δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς (tl. *ho domestikos ton skholon tes anatoles*) olmak üzere doğu domestikos ton skholonu; diğeri 'o δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς δύσεως (tl. *ho domestikos ton skholon tes dyseos*) olmak üzere batı domestikos ton skholonu olarak iki adet domestikos ton skholon yer almaktadır.³⁹² (EK-4) Bu bölünmenin II. Romanos (959-963) döneminde, gerçekteştiği aktarılmaktadır.³⁹³ XI. yüzyılda megas domestikos unvanı yaratılana kadar domestikos ton scholon ya batı ya da doğu domestikoslarından birini ya da her ikisini birden yönetiyordu.³⁹⁴ Pseudo Kodinosun eserinde verdiği bilgiye göre eskiden oldukça nüfuzlu olan domestikos ton scholon'un, XIV. yüzyılda, artık bir görevi

³⁸⁶ Guillard (1950c), a.g.m., 9.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 329.

³⁸⁷ Bury, 1911c, a.g.k, 50.

³⁸⁸ Uspenskinin orijinal metninde ὁ πατρίκιος καὶ δομέστικος biçiminde yer almaktadır. Bkz. *ИРАИК*, 1893, 111.; Ancak, Oikonomides, yaptığı incelemede bu unvanın tam halinin 'o πατρίκιος καὶ δομέστικος (τῶν σχολῶν) (fr. *Le partice et domestique < des scholes >*) biçiminde olduğunu belirtmektedir. Bkz. Oikonomides, 1972, a.g.k., 46.

³⁸⁹ *BOC*, 715,716.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 105,111.

³⁹⁰ Oikonomides, 1972, a.g.k., 245.

³⁹¹ Guillard (1950c), a.g.m., 10.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,329.

³⁹² Oikonomides, 1972, a.g.k., 263.

³⁹³ Bury, 1911c, a.g.k, 51.

³⁹⁴ *ODB*,648.

bulunmamaktaydı.³⁹⁵ Muhtemelen 1320 yılından itibaren domestikos ton scholon, yönetici konumundaki kişilere verilen onursal bir unvan oldu.³⁹⁶

Pseudo Kodinos'un verdiği bilgilere göre, domestikos ton scholon'un skiadion'u gümüş tel işlemelidir. Kendi isteğine göre dikilen bir kaftanı bulunmaktadır. Asası ise, gümüş renklidir.³⁹⁷

2.2.4.2. 'ο μέγας δομέστικός (tl. ho Megas Domestikos)

Pseudo Kodinosta belirtildiğine göre Megas domestikos tüm ordunun başıdır.³⁹⁸ İmparatorluğun en önemli görevlilerinden biri olan megas domestikos, ordunun tamamından sorumludur ve imparatorun yokluğunda, onun ordudaki yerini alır.³⁹⁹ Üç paya bölünen savaş ganimetlerinin bir kısmı ordu adına megas domestikosa verilir. Paralı askerlerden biri çocuksuz ölürse onun atı ve silahları megas domestikosa bağışlanır.⁴⁰⁰ Megas domestikos unvanının tam olarak ne zaman yaratıldığına dair farklı görüşler bulunmaktadır.⁴⁰¹ Guillard, bilinen ilk megas domestikosun I.Isaakios Komnenos(1057-1059)'un kardeşi Ioannes Komnenos olduğunu aktarmaktadır.⁴⁰² Laurent'in belirttiğine göre ise II.Ioannes Komnenos(1118-1143) ile I.Aleksios Komnenos (1081-1118) dönemlerini işaret eden görüşler de bulunmaktadır.⁴⁰³ Ostrogorski, X.yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm imparatorluk komutasını aralarında paylaşan doğu ve batı domestikoslarının her ikisine, XI. Yüzyıldan itibaren, Megas Domestikos denmeye başlandığını yazmaktadır.⁴⁰⁴ Nikaia imparatorluğu ve Palaiologos hanedanındaki Megas Domestikos (çğ. Megaloi Domestikoi) askeri liderdi.⁴⁰⁵

Pseudo-Kodinos'un eserinde megas domestikosun ordudaki görevi oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır:

³⁹⁵ Pseudo-Kod.,2013,97.

³⁹⁶ Guillard, 1950c , a.g.m.,12.

³⁹⁷ Pseudo-Kod., 2013, 61.

³⁹⁸ Pseudo-Kod.,2013,205.

³⁹⁹ Pseudo-Kod.,2013,207.; Guillard, 1967f, a.g.k, 405.

⁴⁰⁰ Pseudo-Kod., 2013,a.g.k., 209.

⁴⁰¹ Laurent, 1981, a.g.k.,499.

⁴⁰² Guillard, 1967f, a.g.k.,405.

⁴⁰³ Laurent,1981, a.g.k. 499.

⁴⁰⁴ Ostrogorsky,1999a, a.g.k., s 341.

⁴⁰⁵M.C.Bartusis, (1992). The Late Byzantine Army, Arms and Society 1204-1453, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, s. 241.

Tüm ordu onun kontrolü altında olduğu için imparator orduyla birlikteyken dahi hareket etmek için bir işaret olarak trampet çalınması emri Megas domestikosun çadırında verilir. Megas Domestikosun kendi sancağını istediği zaman, hatta imparatorluk sancaklarından dahi önce açma hakkı vardır. Epi tou stratou, ordu kamp kuracağı zaman önden giderek uygun bir kamp yeri belirler. Megas domestikos bu kamp yerini uygun görürse kamp oraya kurulur, eğer uygun görmezse onun belirlediği bir yerde kamp kurulur. Ordu kamp kurmadan önce Megas Droungarios tes viglese gündüz nöbeti tutma emrini megas domestikos verir.⁴⁰⁶

Pseudo Kodinos'un verdiği bilgilere göre, megas domestikos'un skiadion'u gümüş yaldızlı tel işlemleri olan kırmızı ve altın renkte olmak üzere iki renklidir, bu skiadion'un siperlik kısmında gümüş yaldızlı tellerden yapıma işlemler bulunur. Asasının üzerinde kabartmalar bulunur. Bu asanın en üst kısmı altın renklidir ve sadedir, onun bir alt kısmı da aynı renktedir ancak bu kısmın etrafında gümüş renkli dolamalar bulunur. Bir alt kısım en üst kısmın aynısıdır, en alt kısım da ikinci kısmın aynısıdır. Skaranikon'u ise tıpkı skiadion'u gibi altın, kırmızı olmak üzere iki renklidir ancak skiadiondan farklı olarak altın tel işlemelidir. Bu skaranikon'un önünde ve arkasında, imparatorun tasvirinin olduğu kabartmalar bulunur. Skaranikonunun ön tarafında bir dizi inci süslemesi vardır. Kaftanı, altın işlemeli bordürleri olan iki renkli bir kaftandır.⁴⁰⁷

2.2.4. 3. 'ο μέγας πριμμικήριος (tl. ho Megas Primmikerios)

Primmikerios, balmumu kaplı tablette adı ilk sırada yer alan kişi, benzer makamdakilerin ilki, şef, amir ve idareci gibi anlamlara gelen Latince bir kelime olan *primicerius*'un Bizans imparatorluğundaki karşılığıdır.⁴⁰⁸ Notitia dignitatumda *comes sacrarum largitionum*'un personel listesi içinde primicerius unvanı ile başlayan çok sayıda görevli yer almaktadır.⁴⁰⁹ Kletorologionda 'η τῶν πριμμικηριῶν ἀξία (tl. *he ton primikerion aksia*) olarak geçmekte ve nişan ile makama gelen hadımlar grubunda beşinci sırada yer almaktadır.⁴¹⁰ (EK-2) Megas sıfatının eklenmesiyle oluşturulan megas primmikerios'un ise, XI. yüzyılda imparator I.Aleksios Komnenos tarafından yaratılan

⁴⁰⁶ Pseudo-Kod., 2013, a.g.k., 205- 207.

⁴⁰⁷ Pseudo-Kod., 2013, 49,51.

⁴⁰⁸ LD,s.1443.; Bahsi geçen balmumu kaplı tabletin Afrika Praetorian Prefecture'sine ait olan örneği için bkz.Jones, 1964, a.g.k., 599.; Primmikerios hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Guiland, 1967f, a.g.k., 300-312.

⁴⁰⁹ Bkz. NotDign, 36.

⁴¹⁰ BOC, 721.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 127.

unvanlar arasında yer aldığı belirtilmektedir.⁴¹¹ Anna Komnena, Tatikios isimli bir komutanın, megas primmikerios unvanı taşıdığını aktarmaktadır.⁴¹² Bu unvanın I.Aleksios'un Tatikios için yarattığı düşünülmektedir.⁴¹³ XI. ve XIII. yüzyıllarda kaynakların verdiği bilgilere göre megas primmikerios, orduda görev almaktadır. Orduda kendi sancağı olan megas primmikeriosun Türklerin bulunduğu bazı birliklere komutanlık yaptığı aktarılmaktadır.⁴¹⁴ Anna Komnena, babası Aleksios'un Peçenek saldırılarına karşı megas primmikerios Tatikios'u, Adrianopolis (Edirne)'e yolladığını, verdiği para ile askerlere ücretlerini ödemesini ve bir ordu oluşturmak için ücretli askerler toplamasını emrettiğini yazmaktadır.⁴¹⁵ Akropolites'in aktardığına göre, imparator II. Theodoros Laskaris (1254-1258), III. Ioannes Vatatzes(1222-1254) döneminde megas primmikerios olarak atanan Konstantinos Tornikios'a Bulgarlara karşı yapacağı sefer sırasında birliklerini yanına alarak yürüyüşe geçme emrini verdi.⁴¹⁶ Pseudo Kodinos'un eserinde verdiği bilgiye göre megas primmikerios, davetlerde bestiarion uşağı tarafından triklinosa getirilen imparatorluk esasını ondan alarak imparatora verir. Sonra bu asa kendisine geri verildiğinde, onu bir onur nişanı olarak elinde tutma hakkına sahiptir.⁴¹⁷ Bu hizmeti dolayısıyla her ğazar günü ona bir 'υπερπυρον (tl. hyperpyron)⁴¹⁸ verilir. 1453 yılına kadar yürürlükte kaldığı bilinen megas primmikerios, daha erken tarihlerde hadımların gelebildiği bir görev olduğu görülürken ilerleyen dönemlerde bu unvanı taşıyan kişilerden de anlaşıldığı üzere, imparatorların yakın dostları ya da aile üyelerine verilen bir unvan haline geldi.⁴¹⁹

Kletorologionda verilen bilgiye göre hadım primmikerios'un unvanının sembolü olan nişanı, omuzlarında süs ve yuvarlak dokumaların olduğu beyaz renkli bir chitondur.⁴²⁰ Pseudo Kodinos'ta verilen bilgiye göre, megas primmikeriosun asası yıldızlı ancak tahtadandır. Giydiği skiadionu altın tel işlemelidir, skaranikonu kayısı

⁴¹¹ *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k., 301.; Guillard, 1967f, a.g.k., 312.

⁴¹² *An. Komn.*,141.

⁴¹³ Tatikios hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Işın Demirkent,(2005) Türk Asıllı biz Bizans Kumandanı Tatikios, Bizans Tarih Yazıları, İstanbul: Dünya yayıncılık, s.179.

⁴¹⁴ *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k.,87; Guillard, 1967f, a.g.k.,313.

⁴¹⁵ *An. Komn.*, 213.

⁴¹⁶ Akropolites,2007, a.g.k., s.286-287.

⁴¹⁷ *Pseudo-Kod.*,2013, a.g.k., 85.

⁴¹⁸ 1092 yılında I.Aleksios Komnenos tarafından yürütülen para reformu çerçevesinde oluşturulan yeni para birimi. Ayrıntılı bilgi için bkz. M.F.Hendy (1985). *Studies in the Byzantine Monetary Economy c.300-1450*, Cambridge: Cambridge university pres, s.513-517; A.E.Laiou, C.Morrison (2007), *The Byzantine Economy*, Cambridge: Cambridge university pres,s 147-155

⁴¹⁹ Guillard, 1967f a.g.k., 313.

⁴²⁰ *BOC*, 721.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 127.

rengindedir. Başına giydiği skaranikonun alın kısmında, diagelatos denilen bir camın altında biri ayakta diğeri tahtta oturur vaziyette iki imparator tasviri vardır.⁴²¹

2.2.4.4. ‘ο μέγας στρατοπεδάρχης (tl. *ho megas stratopedarkhes*)

Her ne kadar megas stratopedarkhes, ilk kez XIII. yüzyıl gibi geç bir tarihte, Nikaia imparatorluğu (1204-1261)’nda görülmüş⁴²² olsa da tek başına stratopedarkhes unvanı eski bir unvandır. Stratopedarkhes unvanının kökeni hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. Kelime olarak stratopedarkhes, ordu komutanı, kumandan gibi anlamlara gelen Grekçe bir kelimedir. Ancak bu kelime, kamp yapmak, mevzi almak gibi anlamları olan *στρατοπεδεω* (tl. *stratopedeuo*) fiili ile ordunun kamp yaptığı alan ve kamp yapan ordu anlamlarına gelen *στρατοπεδον* (tl. *stratopedon*)⁴²³ kelimesi ile bağlantılı olmalıdır. Dolayısıyla burada özel olarak kamp yapan ordudan ve kamp alanından sorumlu bir komutan olduğu anlaşılmaktadır.⁴²⁴ Bartusis, eserinin sonuna eklediği küçük sözlüğünde megas stratopedarkhes’in tanımını yaparken eskiden, askeri kamplardan sorumlu bir komutan olduğunu yazarak bu durumu doğrulamaktadır.⁴²⁵ Taktikon Escorialda, ‘ο στρατοπεδάρχης τῆς ἀνατολῆς (tl. *ho stratopedarkhes tes anatoles*) ve ‘ο στρατοπεδάρχης τῆς δύσεως (tl. *ho stratopedarkhes tes dyseos*) olmak üzere doğu ve batı stratopedarkhesleri yer almaktadır.⁴²⁶ (EK-4) Megas stratopedarkhes unvanı, ilk kez XIII. yüzyılda Nikaia imparatorluğu(1204-1261)’nda görülmüştür.⁴²⁷ Pseudo-Kodinos’un verdiği listede, onbirinci sırada yer almaktadır.⁴²⁸ (EK-5) Palaiologoslar döneminin bir unvanı olan megas stratopedarkhesin aynı anda iki kişiye verildiği görülmüştür.⁴²⁹ Pseudo Kodinos’un eserinde belirtildiğine göre, megas stratopedarkhes, ordunun yiyecek, içecek ve diğer tüm ihtiyaçlarını tedarik etmekten sorumlu kişidir.⁴³⁰ Sphrantzes, 1430 yılında, megas stratopedarkhes unvanı taşıyan Markos Lagros’un VIII.İoannes Palaiologos(1425-1448) tarafından Papa V.Martin(1417-1431)’e yollanan elçi heyetinde yer aldığını aktarır Aynı zamanda Sphrantzesin

⁴²¹ *Pseudo-Kod.*,2013, a.g.k., 55

⁴²² Guillard 1967f, a.g.k., 502.

⁴²³ *LSJ*,1437.

⁴²⁴ Guillard, 1967f, a.g.k.,498.

⁴²⁵ Bartusis, 1992, a.g.k.,382.

⁴²⁶ Oikonomides, 1972, a.g.k., 263.

⁴²⁷ Guillard, 1967f, a.g.k., 502.

⁴²⁸ *Pseudo-Kod.*,2013, a.g.k., 29.

⁴²⁹ Guillard,1967f, a.g.k., 503.

⁴³⁰ *Pseudo-Kod.*,2013, 85.

eserinden anlaşıldığına göre megas stratopedarches XV.yüzyılda megas logothetes unvanının altındadır.⁴³¹

Pseudo-Kodinosta verilen bilgiye göre, asası ilk kısmı dışında gümüş renktedir. Boğumları ise altın renginde ve oymalıdır. Kıyafeti hakkında megas duks'un kıyafeti ile aynı kıyafeti giydiği aktarılır.⁴³²

2.2.4.5. 'ο μέγας 'εταρειάρχης (tl. *ho megas hetaireiarkhes*)

'Εταρεία (tl. *hetaireia*) siyasal bir birlik, arkadaşlık, dostluk, kardeşlik gibi anlamlara gelen Grekçe bir kelimedir.⁴³³ V.Leon (813-820) döneminde, ilk kez görülen hetaireia,⁴³⁴ birkaç birlikten oluşan bir muhafız birliğiydi.⁴³⁵ I.Basileus (867-886) döneminde *mikros hetaireiarches* (gr. *μικρος εταρειάρχης*) unvanı görülmektedir.⁴³⁶ Bu hetaireianın bir kısmı yabancı paralı askerlerden oluşmaktadır. VI. Leon döneminden itibaren en azından 946 yılına kadar üç adet hetareiai bulunmaktadır. Bunlar; Makedonyalılardan oluşan *μεγαλη* (tl. *megali*), yabancıların alındığı *μεση* (tl. *mese*) ve üçüncüsü, askerlerin kökenlerine göre *φαργανοι* (tl. *pharganoi*) ve *χαζαροι* (tl. *khazaroi*)'dir.⁴³⁷ Hetareiarches, hetareia'nın başındaki sorumludur. Megas hetaireiarhes'in en önemli görevi, imparatoru suikastlardan korumaktır.⁴³⁸ İmparator I. Romanos Lakapenos (920-944) ve 931 yılında ölen⁴³⁹ oğlu Christoforos, megas hetaireiarhes unvanını taşıdılar.⁴⁴⁰ Törenler Kitabında, megas hetaireiarhes, imparatorun her Pazar ve yortu günlerinde Ayasofyaya gidişi esnasında imparatora eşlik eden kortejde bulunduğundan bahsedilmektedir.⁴⁴¹ Her sabah, papias saray kapılarını açarken hetaireiarhes ona eşlik ederdi.⁴⁴² XI. yüzyıla'a kadar daha çok hadımlar için tahsis edilmiş bir makam olan hetaireiarhes, Komnenoslar dönemin birlikte daha düşük bir konuma çekilirken, Komnenoslar dönemine has bir şekilde onursal bir unvan haline geldi.⁴⁴³ Pseudo-Kodinosun verdiği bilgiye göre, protovestiarites'in yokluğunda onun

⁴³¹ Chronicon Minus,2009, 162.

⁴³² *Pseudo-kod*, 2013,55.

⁴³³ *LSJ*, 700.

⁴³⁴ Oikonomides, 1972, a.g.k.,327.

⁴³⁵ *ODB*, 925.; Treadgold 1995, a.g.k. 100

⁴³⁶ Bury, 1911c, a.g.k.,106.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,327.

⁴³⁷ Oikonomides, 1972, a.g.k.,327.

⁴³⁸ Bury,1911c,a.g.k.,106

⁴³⁹ Ostrogorsky,1999a, a.g.k, 259

⁴⁴⁰ *ODB*,925.

⁴⁴¹ *De Cer.*,20.; *BOC*, 20.

⁴⁴² Bury,1911c, a.g.k., 107.

⁴⁴³ *ODB*, 925.

yerine bakan megas hetaireiarhes, elçileri kabul ederdi. Megas hetaireiarhes'in kıyafeti ile megas droungarios'un kıyafeti birbirine benzer. Megas hetaireiarhes'in asası altın renkli ve mavi olmak üzere iki renklidir.⁴⁴⁴

2.2.4.6. 'ο μέγας δρουγγάριος της βίγλας (tl. ho megas droungarios tes bigles)

Latince bir kelime olan *vigles*, izleme, izlemede kalma ya da bekçi nöbetçi gibi anlamları olan ⁴⁴⁵ *vigil* kelimesinden gelmektedir. Roma ordusunda nöbet tutan ve devriye gezen⁴⁴⁶ anlamına gelen *vigiles* terimi IV. yüzyılda tüm muhafızlar için kullanılmaya başlandı.⁴⁴⁷ Cumhuriyet döneminin son zamanlarında gece devriye gezen ve asayiş sağlayan polis teşkilatı ile Roma kentlerinde çıkan yangınlara müdahale edecek itfaiye teşkilatının eksikliği kendini iyice hissettirmeye başlamıştı.⁴⁴⁸ Augustus öncesi dönemde, kölelerin hizmet verdiği ve adına triumviri nocturni⁴⁴⁹ denen bir birim bulunuyordu. ⁴⁵⁰ M. Ö. 23'te çıkan bir yangından sonra Augustus, yine kölelerden oluşan bir itfaiye teşkilatı kurdu ancak M.S 6 yılında çıkan daha ciddi bir yangından sonra Augustus, bu birliği geliştirdi ve buna yedi bin *vigil* (çğ *vigiles*)den oluşan bir içerik kazandı.⁴⁵¹ *Vigiles* unvanını taşıyan bu görevliler sadece yangınların söndürülmesinden sorumlu değildi. Aynı zamanda başkent hareketli caddelerinin düzenini korumaktan da sorumluydu.⁴⁵² IV. yüzyıldan itibaren *vigiles*, orduda muhafızlık yapan bir gruba dönüştü ve Bizans ordusunun *skholai* ile *ekskoubitoiden* sonra üçüncü büyük tagması haline geldi.⁴⁵³ Bu tagmanın komutanı olan *droungarios tes bigles*'in kaynaklarda ilk kez 791 yılında geçtiği düşünülmektedir.⁴⁵⁴ Bury, bu tagmanın komutanının iki adı olduğunu ve birinin *droungarios tes vigles* diğerinin de *droungarios tou arithmou* olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁵⁵ Oikonomides de Bury'ye katılmaktadır.⁴⁵⁶ Guiland ise bu konuyu tüm yönleriyle tartışmaktadır. *Arithmos*

⁴⁴⁴ *Pseudo-Kod.*,2013, 59.

⁴⁴⁵ *LD*,1989.

⁴⁴⁶ *DRGA*,725.

⁴⁴⁷ *ODB*, 2167.

⁴⁴⁸ *OCD*,947.

⁴⁴⁹ Yangın bekçisi, bkz. *LD*, 1903.

⁴⁵⁰ *DRE*,449.

⁴⁵¹ *OCD*,947.

⁴⁵² *DRE*,449.

⁴⁵³ Treadgold, 1998, a.g.k., 28.

⁴⁵⁴ Bury,1911c,a.g.k.,60; Guiland, 1967f, a.g.k., 568; Oikonomides, 1972, a.g.k.,331.; Mango ve Scott, Theophanes'in kroniğinde verilen, Aleksios Mosele'nin *droungarios tes bigles* unvanı taşıdığı bilgisi üzerine, unvanın ilk kez burada geçtiğini belirtmişlerdir. Bkz. *Theoph.*, 642, dn. 4.

⁴⁵⁵ Bury, 1911c, a.g.k., 60.

⁴⁵⁶ "*Drongaire de la veille (ou Arithmos)*" bkz. N.Oikonomides, 1972, a.g.k., 331.

kelimesinin Latince *numerus*'un karşılığı olduğunu belirtir.⁴⁵⁷ Genel olarak ordu alay'ı olarak tanımlanan *numerus*'un başkentte konuşlandırılmış bazı birlikleri ifade ettiği düşünülmektedir.⁴⁵⁸ Törenler kitabında, *droungarios tes bigles*'in Paskalya yortusunda, törende bulunduğu bahsedilmektedir.⁴⁵⁹ Törenler kitabında, *Droungarios tes bigles*'in görevi şu şekilde anlatılmaktadır;

Geceleyin, kamp yerinde akşam devriye gezen *droungarios tes bigles*, *eidikonda*⁴⁶⁰ meşale alırdı. Ayrıca kendisi gece boyunca devriye gezerken imparatorun her akşam değiştirilen bir parola alır ve o devriye gezerken hiçbir görevli ya da devriyede olan diğer görevli imparatorun aldığı parolayı *droungarios tes bigles*'e iletmedikçe kalkanlarını yanına alıp dışarı çıkamazdı.⁴⁶¹

Droungarios tes bigles, sefer birliğinin güvenliğinden sorumlu olarak seferlere katılır ve imparatorun emirlerini alır onları ilgililere aktarırdı.⁴⁶² Guillard, *droungarios tes bigles*'in ordudaki disiplin suçlarını cezalandırma hakkı olduğunu, sefere çıkan ordunun ilerleyişini yönettiğini aynı zamanda imparatoru olası bir saldırıdan koruduğunu, bu yakın korumanın doğal sonucu olarak orduda imparatorun kişisel hizmetinden de sorumlu belirtir.⁴⁶³ *Droungarios tes bigles*'in askerleri kapalı hipodromda konuşlanmıştır.⁴⁶⁴ Birliklerin yeri olarak buranın seçilmesinin sebebi, bu mıntıkanın Büyük Sarayın saldırılara en açık kısmı olmasıdır.⁴⁶⁵ Oikonomides, IX. yüzyıldan itibaren mahkemede görevlerinin olduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁶ İmparator IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055) tarafından 1045 yılında yayımlanan bir *khrysobullonda* *droungarios tes bigles*, yargıç sayılmaktadır. Kendisi sivil işlerle ilgili yargıç haline gelmiş görünmektedir. *Eparkhos*'un tribunal başkanlığı yetkileri ona devredildi.⁴⁶⁷ *Pseudo Kodinos*'un verdiği listede *Megas* sıfatının unvanın önüne

⁴⁵⁷ R.Guillard, 1967f, a.g.k., 564.

⁴⁵⁸ J.B.Bury, 1911c, a.g.k., 61.; Jones, 1964, a.g.k., 655.; Guillard, 1967f, a.g.k., 564.

⁴⁵⁹ *De Cer.*, 62.; *BOC*, 62.

⁴⁶⁰ *Eidikon*, imparatorluk hazinesi ve deposunun bulunduğu yerdir. Bkz. *ODB*, 681.

⁴⁶¹ *De Cer.*, 481-482.; *BOC*, 481-482.

⁴⁶² Bury, 1911c, a.g.k., 60; R.Guillard, 1967d, a.g.k., 563.

⁴⁶³ Guillard, 1967f, a.g.k., 565.

⁴⁶⁴ Oikonomides, 1972, a.g.k., 331.

⁴⁶⁵ Guillard, 1967f, a.g.k., 565.

⁴⁶⁶ Oikonomides, 1972, a.g.k., 331.

⁴⁶⁷ Guillard, 1967f, a.g.k., 574.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 331.

eklenmiş olduğu görülmektedir.⁴⁶⁸ Guillard, bunun VIII. Mikhael Dukas (1259-1282) tarafından gerçekleştirildiğini yazmaktadır.⁴⁶⁹

Megas droungarios tes bigles'in kıyafeti eparkhosun kıyafetine benzer. Başına taktığı skaranikon'ı altın-yeşil ipekten yapılma ve altın işlemelidir. Önünde imparatoru yüksek bir tahtta otururken, arka tarafında ise imparatoru at üstünde gösteren tasvirler bulunmaktadır. Asasının tepe kısmı şimdiye kadar asa taşıdığı belirtilen diğer görevlilerinki gibi, yaldızlıdır, asanın geri kalan kısmı altın kırmızı renkte, altına kadar dolamalı biçimdedir.⁴⁷⁰

2.2.4.7. 'ο δομέστικός τῶν τευχέων (tl. ho domestikos ton teikheon)

Τειχος (tl. Teikhos) sur, duvar anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.⁴⁷¹ Philotheos'un Kletorologion'unda bazen domestikos ton teicheon bazen de komes ton teicheon şeklinde adı geçen görevli, Anastasios döneminde yapılan suurların korunmasından sorumlu görevlidir.⁴⁷² İlk kez 718 yılında adının geçtiği düşünülmektedir.⁴⁷³ Pseudo-Kodinosta verilen bilgiye göre; X. yüzyıldan beri bilinmekte olan domestikos ton teikheon, kalelerden (*Kastron*, çğ. *Kastra*)'lardan sorumludur⁴⁷⁴ onların herhangi bir tahribat ya da yıpranma durumunda tamirat işleriyle ilgilenir.⁴⁷⁵

Pseudo Kodinos'un eserinde belirtildiğine göre asası süssüz ahşap bir asadır.⁴⁷⁶

2.2.4.8. 'ο ἐπὶ τοῦ στρατοῦ (tl. ho epi tou Stratou)

Στρατος (tl. stratos) kelimesi, Grekçe kamp kurmuş ordu anlamına gelir.⁴⁷⁷ Epi tou stratou'nun görevi, ordunun kamp kuracağı yeri tespit etmektir.⁴⁷⁸ Seçtiği kamp yerini Megas Domestikos'un onayına sunar ve onun onayı sonucunda karara varılır.⁴⁷⁹ Ordunun kamp kurması için gerekli düzenlemeleri yapan epi tou stratou ordugâh

⁴⁶⁸ Pseudo-Kod., 2013, 28.

⁴⁶⁹ Guillard, 1967f, a.g.k.,574.

⁴⁷⁰ Pseudo-Kod.,2013, a.g.k.,59.

⁴⁷¹ LSJ, 1534.

⁴⁷² ODB, 1140.

⁴⁷³ Theoph., 552

⁴⁷⁴ Hisar, kale anlamına gelmektedir. Bkz. ODB, 1112.

⁴⁷⁵ Pseudo-Kod.,2013,111.

⁴⁷⁶ Kıyafeti ile ilgili olarak çok uzun bir yönlendirmenin bulunduğu metinde, kıyafetinin tam olarak nasıl olduğunun cevabı alınmamıştır. Bkz. Pseudo-Kod., 2013, 67.

⁴⁷⁷ LSJ, 1437.

⁴⁷⁸ Bartusis,1992,a.g.k.,253.; S.Kyriakidis,(2011),*Warfare in Late Byzantium 1024-1453*, Leiden: Brill,s.154

⁴⁷⁹ Guillard, 1967f, a.g.k., 527.

hizmetinden sorumluydu⁴⁸⁰ Bartusis, ilk kez Palaiologos döneminde adı geçen⁴⁸¹ epi tou stratou'nun, "yağmacıları koruyan kişi" olduğunu aktarmaktadır.⁴⁸²

Pseudo Kodinos'un verdiği bilgiye göre epi tou stratou, gümüş işlemeli skiadion giyerdi.⁴⁸³

2.2.4.9. 'ο πρωτοσπαθάριος (tl. ho Protospatharios)

Σπαθάριος (tl. Spatharios) kılıç tutan anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.⁴⁸⁴ En eski imparatorluk spatharios'u muhtemelen, askeri karakteri olan ve kılıç taşıyan cubiculariusdu. Protospatharios, X. yüzyıla kadar çoğunlukla themalar komutanları olan strategoslara verilen bir unvandı⁴⁸⁵ ve spathariosların başıydı. Spatharios unvanı taşıyan görevlilerin, sarayda spatharikion denen özel bir salonu vardı.⁴⁸⁶ Törenler Kitabında protospathariostan, paskalya yortusunda tertip edilen törende imparatora eşlik eden, protokolde, onun solunda duran kişi olarak bahsedilmektedir.⁴⁸⁷ Aynı hafta pazartesi günü yapılan törende de yer alan protospatharios, burada kılıç uçlu asaları tutarak, augousteon salonunda perdelerin asılı olduğu kapının dışında durduğu da aktarılmaktadır.⁴⁸⁸ Kletorologion'da verilen bilgiye göre, protospatharios, hem hadımlar hem de hadım olmayanlara verilen bir unvandı. (EK-2)

Pseudo-Kodinos'un eserinde verilen bilgiye göre asa taşımayan protospatharios'un kıyafeti, skiadion, kaftan ve skaranikondan oluşmaktadır. Skiadion'u gümüş yaldızlı tel işlemeli, skaranikon'u altın yeşil renkte olup altın tel işlemelidir. Bu skaranikon'un ön tarafında, altın bir tahtta oturmakta olan bir imparator tasviri ve arka tarafında ise atının üstünde bir imparator tasviri bulunmaktadır. Kaftanı ise dilediği ipekli kumaştan yapılmıştır.⁴⁸⁹

2.2.4.10. 'ο Ακολουθός (tl. ho Akolouthos)

Grekçe bir kelime olan ακολουθός (tl. akoloutos) takipçi, izleyici aynı zamanda görevli, uşak, hizmetli anlamlarına gelir.⁴⁹⁰ Kletorologionda aktarılan, droungarios tes

⁴⁸⁰ Guiland, 1967f, 527.; Bartusis,1992,a.g.k.,253.

⁴⁸¹ Pseudo-Kod.,2013, 95.

⁴⁸² Bartusis,1992,a.g.k.,250.

⁴⁸³ Pseudo-Kod.,2013, 61.

⁴⁸⁴ LSJ, 1411.

⁴⁸⁵ ODB, 1748.

⁴⁸⁶ Bury,1911c, a.g.k.,113.

⁴⁸⁷ BOC.,62

⁴⁸⁸ BOC, 72

⁴⁸⁹ Pseudo-Kod., 2013, 57,59,61,63.

⁴⁹⁰ LSJ., 49.

bigles'in personeli arasında yer almaktadır.⁴⁹¹ Guiland'a göre zamala bağımsızlığını kazanarak ayrı bir unvan haline geldi.⁴⁹² Pseudo Kodinos, eserinde unvanın anlamını açıklarken sorumlusu olduğu varangianların önünden giderek imparatoru takip ettiğini, bu yüzden ona akolouthos dendiğini aktarmaktadır.⁴⁹³

Pseudo Kodinos'un eserinde belirtildiğine göre asa taşımayan akolouthos'un kıyafeti kaftan ve skaranikondan oluşur. Kaftanı dilediği şekilde ipekten yapılmış olup skaranikon'u kırmızı kadifedendir ve tepesinde küçük kırmızı bir püskül bulunur.⁴⁹⁴

2.2.5. Donanma görevlileri

2.2.5.1. 'o μέγας δούξ (tl.ho Megas Douks)

Pseudo-Kodinos'ta verilen bilgiye göre XIV. yüzyılda Megas douks, donanmanın başıdır.⁴⁹⁵ Douks, sınır eyaletlerindeki Roma ordularının komutanı için kullanılan bir unvandır.⁴⁹⁶ Augustus döneminde eksikliği ciddi şekilde hissedilen sınır güvenliği için askerlerin yerleştirildiği bölgelere limes adı verilmiştir.⁴⁹⁷ Bu limes bölgeleri zamanla geliştirildi ve bir çeşit sınır karakolu işlevi görmeye başladı.⁴⁹⁸ Limes bölgelerinde, devriye gezen birliklere limitanei denmiştir.⁴⁹⁹ Limitanei, III.yüzyıldan önce Legatus augusti propraetore⁵⁰⁰ idaresi altındayken⁵⁰¹, III.yüzyıldan itibaren, Diokletianus dönemindeki sistemde duks'un idaresine verildi.⁵⁰² Notitia Dignitatumda belirtildiğine göre doğu Romada on üç, batı Roma'da ise on iki adet duks bulunmaktadır.⁵⁰³ Doğu duks'u Magister Militium, batı duks'u ise Magister Pedium'a bağlıydı.⁵⁰⁴ Diokletianus döneminde dukslar, eyalet yöneticilerinden bağımsızlardı. Piyade alaylarını ve diğer atlı ve piyade birliklerini kumanda ederlerdi. Bu dukslerin bulunduğu yer bir nehrin yakınlarındaysa kendilerine ait filoları olurdu.⁵⁰⁵ 492 yılında I. Anastasios, gezici

⁴⁹¹ BOC, 718.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 114.

⁴⁹² Guiland, 1967f, a.g.k., 523.

⁴⁹³ Pseudo-Kod., 2013,109.

⁴⁹⁴ Pseudo-Kod.,2013, 65,57.

⁴⁹⁵ Pseudo-Kod.,2013,71.

⁴⁹⁶ ODLA, 510.

⁴⁹⁷ OCD, 505; B.Isaac (1988), The Meaning of the Terms Limes and Limitanei , *The Journal of Roman Studies* vol. 78, s. 125.

⁴⁹⁸ M.Bunson bu limeslerin bir çeşit askeri kentler olarak da düşünülebileceğini belirtir. Bkz. DRE, 239

⁴⁹⁹ OCD, 506; DRE, 239.

⁵⁰⁰ II. Yüzyıldan itibaren, seferlerde imparatorun danışmanı ve comesi olmak üzere özel bir görev için imparator tarafından atanan, bir senatördür. Bkz. OCD, 816.

⁵⁰¹ Bury, 1958e,a.g.k.,36.

⁵⁰² Jones, 1964, a.g.k., 608.

⁵⁰³ Doğu ve batı duksleri hakkında ayrıntılı bilgi için sırasıyla bkz. *NotDign.* 62-97; 184-214.

⁵⁰⁴ Bury 1958e, 34-37.

⁵⁰⁵ Treadgold 1995, a.g.k., 9.

birlikler olan komitatensesin idaresini duks'a devretti.⁵⁰⁶ X.yüzyıldan sonra, bazı küçük strategosların kumandasında olan geniş bir sınır bölgesinin yöneticisi haline gelmiştir aynı zamanda çoğunlukla tagmaların paralı atlılarından oluşan önemli bir birliğin başıdır.⁵⁰⁷ Komnenos hanedanı (1081-1185) döneminde themaların başına getirildi⁵⁰⁸ ve hem sivil hem de askeri sorumlulukları olan askeri valiler olduğu kabul edilmektedir.⁵⁰⁹ Duks, 1085 yılı civarında I.Aleksios Komnenos tarafından donanmanın başı yapılarak, megas duks biçimini almıştır.⁵¹⁰ Ege adaları ve Kıbrıs ile Hellas-Peloponessos theması Megas Duks'un idaresine verildi.⁵¹¹ İlk Megas Duks'un, *Megas Duks tou Stou* (gr. *μεγας δουξ του στολου*) unvanıyla, I.Aleksiosun kayıbiraderi İoannes Dukas olduğu düşünülmektedir.⁵¹² Komnenosların üst düzey kişilere bahsettiği⁵¹³ ve imparatorluğun yıkılışına kadar hiyerarşide üst kademede yer alan⁵¹⁴ bu unvan yabancılara da verilirdi. Örneğin; 1207 yılında Cenevizli Filocalo Navigajoso ile XIV. Yüzyılda Roger de Flor megas duks unvanı ile onurlandırıldılar.⁵¹⁵ Nikaia (İznik) imparatoru IV. Ioannes Laskaris (1258-1261)'in naibi olan (VIII) Mikhael Palaiologos, 1258 yılında megas duks olarak atandı.⁵¹⁶ Pseudo Kodinosta verilen bilgiye göre XIV. yüzyılda megas duks, imparatorun at üstünde olduğu bir tasviri kaldırırdı. Donanmadaki, megas droungarios, amerialios, protokomes, droungarios ve komes, megas duksun astlarıydı.⁵¹⁷

Megas Duksun üniformasının bir parçası, altın iplik işlemeli altın kırmızı renkte sipersiz bir başlık olan skiadiondu. Ayrıca altın tel işlemeli altın kırmızı renkte skaranikon adı verilen bir başlık giyerdi. Bu başlığın alın kısmında imparatorun ayakta dikilirken, arka tarafında ise imparatorun tahtta otururken tasvir edildiği iki kabartma

⁵⁰⁶ ODB, 659.

⁵⁰⁷ Oikonomides, 1972, a.g.k., 344.

⁵⁰⁸ G.Ostrogorsky,1999a, a.g.k., 340.

⁵⁰⁹ Magdalino, 1993, a.g.k.,234

⁵¹⁰ Guillard,1967f, a.g.k.,542.

⁵¹¹ Magdalino,1993a, a.g.k.,234.

⁵¹² Guillard,1967f, a.g.k., 543.

⁵¹³ Magdalino, 1993a, a.g.k.,233.

⁵¹⁴ Guillard,1967f, a.g.k, 542.

⁵¹⁵ ODB, 1330.

⁵¹⁶ Bartusis, 1992, a.g.k., 274.

⁵¹⁷Bununla ilgili olarak, imparatorun günlük aktiviteleri sırasında gerçekleştirilen bir standart mı yoksa özel günlerde geçerli bir uygulama mı olduğuna dair bilgi verilmemiş. Bkz.*Pseudo-Kod.*,2013,73.

bulunurdu. İsteddiği tipte ipekten yapılmış bir kaftan giyerdi. Megas duksun esaslı altın topuzlu ve boğumluydu gümüş bir kordonun bu asanın etrafında dolanmaktaydı.⁵¹⁸

2.2.5.2. ‘ο μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου (tl. ho Megas Droungarios tou Stou)

στολος (tl. *Stolos*), donanma, filo anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.⁵¹⁹ Bizans donanmasının büyük kısmının eyaletlerde konuşlandığı görülmektedir. Bu donanmadan bağımsız olarak Konstantinopoliste bir donanma bulunmaktaydı ve bunun idaresinden *droungarios tou ploimou* (gr. *δρουγγαριος του πλοιμου*) sorumluydu. XX. yüzyılda donanmanın rolü azaldı ve donanma *droungarios*’una *droungarios tou stou* denmeye başlandı. Komnenoslar döneminde unvanın önüne *megas* sıfatı eklendi.⁵²⁰

2.2.6. Yardımcı hizmetler

2.2.6.1. ‘ο λογοθέτης τῶν ἀγελῶν (tl. ho Logothetes ton agelon)

Αγελον (tl. *Agelon*), sürü anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.⁵²¹ *Logothetes ton agelon*, imparatorluk ordusunun savaşta gereksinim duyduğu yük ve binek hayvanlarında sorumludur.⁵²² Eskiden Comes Rerum Privatarum idaresinde olan ama sonradan *Logotheteion ton Agelonun* başındaki görevlidir. *Logothetes ton Agelon* ordu için atların yetiştirildiği Anadolu’daki at çiftliğini denetler ve savaş zamanında İmparator için atlar toplardı.⁵²³ Pseudo-Kodinos’un eserinde yer alan hiyerarşide bulunmasında rağmen XIV. yüzyıla ait herhangi bir görevinin olmadığı kaydedilmektedir.⁵²⁴(EK-5)

2.2.6.2. ‘ο πρωτοστρατωρ (tl. ho Protostrator)

Latince bir kelime olan *strator*, atları eyerleyen, ahır bakıcısı, seyis gibi anlamlara gelmektedir.⁵²⁵ *Protostrator* ise imparatorluğun baş seyisidir.⁵²⁶ Oikonomides, ilk *protostrator*’un, V.Konstantinos (741-775) döneminde görüldüğünü düşünmektedir.⁵²⁷ Bu kişi muhtemelen Theophanesin kroniğinde bahsedilen patrikios Bardanesin oğlu Konstantinostur.⁵²⁸ Ancak Bury ve Guiland’a göre, II. Justinianus(

⁵¹⁸ *Pseudo-Kod.*,2013,53.

⁵¹⁹ *LSJ*, 1648.

⁵²⁰ *ODB*, 664.

⁵²¹ *LSJ*, 7.

⁵²² Bury,1911c, a.g.k., 111.

⁵²³ Ensslin, 1967b, a.g.m.,25

⁵²⁴ *Pseudo-Kod.*,2013, a.g.k,107.

⁵²⁵ *LD*,1765.

⁵²⁶ Bury, 1911c, a.g.k.,117.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,337.

⁵²⁷ Oikonomides, 1972, a.g.k.,337.

⁵²⁸ *Theoph.*, 605.

685-695 ve 705-711) döneminde protostrator tou opsikiou (gr. πρωτοστρατωρ του οψικιου) unvanı görülmüştür.⁵²⁹ Bury, ayrıca I.Basileos (867-886)'un da kariyerinin başlangıcında bir strator, daha sonra da protostrator olduğunu aktarmaktadır.⁵³⁰ Dolayısıyla Guillard, Oikonomides'in aksine, protostrator'un VIII. yüzyılda önem kazanan bir unvan olduğunu düşünmektedir.⁵³¹ Bundan farklı olarak Ostrogorski ise, protostratorun, Makedonya hanedanı (867-1056) devrinde ortaya çıkan unvanlardan biri olduğunu aktarmaktadır.⁵³² Protostrator'un görevi, imparator at üstüneyken ona eşlik etmek ve imparatorluk ahırlarındaki atların bakımını sağlamaktır.⁵³³ Aynı zamanda bir zafer alayında imparatora bir *flamullum*⁵³⁴ ile eşlik eder ve imparatorluk mızrağını esirlerin boynuna yerleştirirdi.⁵³⁵ X.yüzyılda, Magnaura sarayında elçilere verilen davette, elçi takdim eden görevliler grubuna protostrator da dâhil olmuştu.⁵³⁶ Ayrıca imparator büyük saraydan, zafer törenini izlemek için forum Konstantinos'a gittiğinde sarkıklarla süslü bir haç eklenmiş imparatorluk esasını elinde tutan protostrator, Konsistorium'un ortasında durur. İmparator, ava gittiği zaman, protostrator ona eşlik eder ve onun mızrağını taşır.⁵³⁷ Anna Komnena, XI. yüzyılın sonunda imparatoriçenin kardeşi, I. Aleksios'un biraderi olan Mikhael Doukas'ın protostrator olduğunu yazmaktadır. Protostrator Mikhael Doukas, 1087 yılında başlayan Peçenek akınlarına karşı düzenlenen seferlerde imparator Aleksios'un yanında yer almıştı.⁵³⁸ Palaiologos hanedanı (1261-1453) döneminde imparatorluğun önde gelen saygınlarından ve hiyerarşide 8. Sıradaydı.⁵³⁹ Akropolites'in aktardığına göre, VIII. Michael Palaiologos (1259-1282) döneminde, protostrator olan Ioannes Angelos'un batıda büyük bir orduyu komuta ettiğini aktarmaktadır.⁵⁴⁰ Pseudo-Kodinos'ta verilen bilgilere göre, megas domestikos yokken onun kılıcını taşımak, imparator, imparatorluk harasının komesi olan megas khartoularios tarafından getirilip, tutulan atından indikten sonra, atı yularından tutarak saray avlusunun dördüncü ya da beşinci kısmına kadar getirir.

⁵²⁹ Bury, 1911c, a.g.k.117.; Guillard, 1967f, a.g.k., 478.

⁵³⁰ Bury, 1911c,a.g.k.,117.

⁵³¹ Guillard,1967f,a.g.k., 478.

⁵³² Ostrogorsky,1999a, a.g.k, 232

⁵³³ Guillard,1967f, a.g.k., 478.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 337.

⁵³⁴Bury'nin burada kullandığı Latince bir kelime olan *flamullum*, küçük bayrak anlamına gelen *flammuladan* türetilmiş olmalıdır. Bkz. LD, 757

⁵³⁵ Bury,1911c, a.g.k, 117.

⁵³⁶ Bury,1911c,a.g.k., 118.; Guillard, 1967f,a.g.k. 479.

⁵³⁷ Guillard,1967f,a.g.k., 479.

⁵³⁸ An. Komn.,225.

⁵³⁹ Pseudo-Kod.,2013, 29.; Guillard, 1967f, 487.

⁵⁴⁰ Akropolites,2007, a.g.k.,347.

İmparator ata binecek olduğu zaman, ata binilen yer olan pezeuma⁵⁴¹'ya kadar atı getirir. Protostrator süvarilerle de ilgilenirdi. Savaş sırasında çarpışmaya tutuşan süvarilerin arkasında durarak onları korurdu. Phytilia denen savaş ganimetinden pay alma hakkı da vardı.⁵⁴²

Kostümü hakkında Pseudo Kodinosta verilen bilgilere göre; skiadion, skaranikon ve kaftanı megas duksun kostümüyle benzerdir. Asasının gövdesi altın renkliken, üst boğumu da altın renk olup, geri kalan boğumları gümüş renktir.⁵⁴³

2.2.6.3. 'ο μέγας τζαούσιος (tl. ho Megas Tzaousios)

Megas tzaousios, Pseudo Kodinos'un aktardığı hiyerarşideki en dikkat çekici görevlidir. Ancak XI. yüzyılın sonlarından beri Bizans imparatorluğunda unvan olarak kullanılan megas tzaousios, içeriği hakkında kaynakların en ketum olduğu unvanlardan biridir. Bir çeşit saray rehberi⁵⁴⁴ olan tzaousios, Selçuklu teşkilatından Bizans teşkilatına geçmiştir.⁵⁴⁵ Tzaousios'un, Türkçe bir kelime olan "çavuş"un Grekçeleştirilmiş hali olduğu düşünülmektedir. Merçil, Selçuklu saray teşkilatında saray içinde çeşitli görevleri olan saray çavuşları ile orduda alt seviye askeri bir rütbeye karşılık gelen ordu çavuşları olmak üzere iki tip çavuş bulunduğunu aktarmaktadır.⁵⁴⁶ Tzaousios, kale garnizonu⁵⁴⁷ komutanı olarak hizmet vermiştir.⁵⁴⁸ Bilinen ilk megas tzaousios, III. Ioannes Vatatzes (1222-1254) döneminde, Konstantinos Margaritistir.⁵⁴⁹ Akropolites'in verdiği bilgiye göre Neokastra'daki kolorduda görevliyken tzaousios olarak atanan Magraitis, imparator Ioannes'in nazarında iş bitirici ve sarayda çalışabilecek biriydi. Bu nitelikleri dolayısıyla imparator tarafından kendisini koruyan muhafız birliğinde tzaousios yapılmakla kalmayıp, aldığı bu unvanın önüne megas sıfatı eklendi. Akropolites, devamında bunun daha önce görülmemiş bir şey olduğunu

⁵⁴¹ Pezeuma için, attan inilen yer, attan inildiğinde kişinin ayak bastığı yer anlamına geldiği söylenmektedir. Bkz. *Pseudo-Kod.*,2013, 75; *Pezeuma* hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Muhtemelen Grekçe, attan inmek anlamına gelen *πεζέω* (tl. *pezeuo*) fiilinden türetilmiş olmalıdır. Bkz. *GLRBP*,867.

⁵⁴² *Pseudo-Kod.*2013, 83.

⁵⁴³ *Pseudo-Kod.*, 2013,55.

⁵⁴⁴ *ODB*, 2135.

⁵⁴⁵ *Pseudo-Kod.*, 2013, 105.

⁵⁴⁶ E. Merçil (2011). *Selçuklularda Saraylar ve Saray Teşkilatı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yayıncılık, s. 176.

⁵⁴⁷ *Kastron*, Latince müstahkem garnizon, kale anlamına gelen *castrum* kelimesinden Grekçeye geçmiş bir kelimedir. Bkz. *LD*, 298.; *Kastron*, Bizans terminolojisine girdiğinde Latince anlamını korumuş, müstahkem mevkiiler olarak şehirlerin etrafını çevreleyen sur duvarları işlevi görmüştür. Bkz. *ODB*, 1112.

⁵⁴⁸ *ODB*, 2135; Bartusis, 1992, a.g.k., 194.

⁵⁴⁹ *ODB*, 2136.

belirtmektedir.⁵⁵⁰ XIII. Yüzyılın sonunda askeri bir memurluk olarak ordunun eyalet organizasyonuna dahil edildi. Böylece artık sadece askeri görevi olan tzaousios, kastron askerlerinden sorumlu kephalenin yardımcısı haline geldi.⁵⁵¹ Pseudo Kodinos'un verdiği bilgiye göre, megas tzaousios, imparatorun tören alayının düzeninden sorumluydu. Statü ve rütbe olarak megas primmikerios'un astıydı. Kemerinin sonunda salvia adı verilen bir kürz taşırdı.⁵⁵²

2.2.6.4. 'ο μυστικός (tl. ho Mystikos)

Mystikos, Grekçe, gizli, esrarlı işlerle alakalı anlamlarına gelmektedir.⁵⁵³ X. Yüzyılın ikinci yarısından beri varlığı bilinen en üst düzey görevlilerden biridir.⁵⁵⁴ *Mystikos* unvanının ortaya çıkışı ile ilgili en erken tarih için, Guillard, VI.Leon (886-912) dönemini işaret ederken, Oikonomides, I.Basilios (867-886) dönemini işaret etmektedir.⁵⁵⁵ İmparatorun sekreton dairesinin sorumlusu olduğu düşünülen *Mystikos*'un⁵⁵⁶ XII. Yüzyılda kilise ve devletin mali yardımlarının dağıtımı ve düzenlenmesinden sorumlu olduğunu düşünen Magdalino'ya göre, adli görevi de bulunmaktaydı.⁵⁵⁷ Pseudo Kodinosun eserinde belirttiğine göre XIV. yüzyılda kamu hazinesi ile sarayın sorumlusu olup kilisenin koruyucu başkanı olarak görev yapmıştır.⁵⁵⁸ Pseudo Kodinosta verilen bilgiye göre kıyafeti turban ve epilourikondan ibarettir.⁵⁵⁹

⁵⁵⁰ Akropolites, 2007, a.g.k., s.296.

⁵⁵¹ Bartusis, 1992, a.g.k.,194.

⁵⁵² *Pseudo-Kod.*, 2013, a.g.k.,63.

⁵⁵³ *LSJ*, 988.

⁵⁵⁴ *ODB*,590.

⁵⁵⁵ R.Guillard (1968g). Le mystique, ó μυστικός, *Revue des études byzantines*, c. 26, s.279.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 324.

⁵⁵⁶ Oikonomides, 1972, a.g.k., 324

⁵⁵⁷ P.Magdalino (1984b). *Mystikos* The not-so-secret functions of the mystikos, *Revue des etudes byzantines* c. 42, s.233.

⁵⁵⁸ *Pseudo-Kod.*,2013, 95.

⁵⁵⁹ *Pseudo-Kod.*, 2013,61.

3. ONURSAL UNVANLAR

3.1. Συνκλητος (tl. synkletos, tr.Senato)

Augustus, Roma imparatorluğunun yönetimini senato ile paylaşmaktaydı.⁵⁶⁰ Diyarşi ismiyle anılan⁵⁶¹ bu yönetim biçiminin bir parçası olan senato, III. yüzyıla kadar imparatorlardan bağımsız bir kurum olarak varlığını sürdürdü. Ancak imparatorluk otoritesinin varlığı sonucu zamanla sahip olduğu işlevlerin çoğu elinden alındı. II. yüzyılın sonu ile III. Yüzyılın başından itibaren istilalar ve iç savaşlar yüzünden imparatorlar çoğu zaman sınır bölgelerinde ordularının yanında bulunuyorlardı. İmparatorlar başkentteyken onlarla oldukça yakın ilişkiler kuran senatörler için imparatorlar artık erişilebilir olmaktan uzak hale geldiler.⁵⁶² III. yüzyıldan itibaren imparator ile senato arasındaki yakın bağ koptu ve yüzyılın sonuna doğru devlet içindeki ikinci erk olma durumunu yitirdi.⁵⁶³ Diokletianus ile I.Konstantinos devirlerinde, senatonun nüfuzu kısıtlandı.⁵⁶⁴ I.Konstantinos, Konstantinopolis'te kendi senatosunu yarattı. Bu senatonun üyeleri çoğunlukla Doğu Akdenizde bulunan, taşradaki seçkin gruplardan oluşmaktaydı.⁵⁶⁵ Ostrogorski, bu senatonun eski Roma senatosunun sadece bir gölgesi olduğunu yine de imparator için bir danışma meclisi niteliğini koruduğunu yazmaktadır.⁵⁶⁶ I.Konstantinos senatoryal rütbeyi, baş yargıçlara, mali ve idari görevlilere bahşetti. Devlet görevlilerini direkt senatör yaparak, senatoyu devlete hizmet ile bağlı hale getirdi.⁵⁶⁷ Konstantinopolis'te senatonun ismi de değişmiş, *synkletos* adını almıştır.⁵⁶⁸ Bizans senatosu, imparatorun atadığı üyelerinin oluşturduğu küçük bir danışma meclisi olsa da tahtın boş kalması durumunda tıpkı Roma

⁵⁶⁰ Bury, 1893a. a.g.k., 30.; Runciman, 1961, a.g.k., 51. Eutropius, Romanın kurucusu kabul edilen Romulus'un Roma kentini kurduktan sonra, öğütleri ile yönetimde söz sahibi olacak yaşlı kimselerden oluşan bir meclis kurduğunu aktarmaktadır. Bu meclise senato, üyelerine de senatör adı verildi. Bkz. Eutropius (2007). *Roma Tarihinin Özeti*, (Çev: Ç.Menzilcioğlu), İstanbul: Kabcacı Yayınevi, s.29.; Roma devletinde krallık rejiminin yıkıldığı M.Ö.509 yılına kadar, krallar tarafından seçilen senatörler, unvanlarını kuşaktan kuşağa aktarabiliyorlardı. F.F.Abbott (1911). *A History and Description of Roman Political Institutions*, Boston: Ginn and Company,s.17.

⁵⁶¹ Bury, 1958e, a.g.k., 5.

⁵⁶² J.Weisweiler, (2015). Domesticating the Senatorial Elite: Universal Monarchy and Transregional Aristocracy in the Fourth Century AD, *Contested Monarchy Integating the Roman Empire in the Fourth Century AD.*,(Haz: J.Weisweiler), Oxford: Oxford University Press, s. 19.

⁵⁶³ Bury, 1910b, a.g.k., 4.;Cameron, 1993, a.g.k., 7.

⁵⁶⁴ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 31

⁵⁶⁵ Kelly, 2004, a.g.k., 112.

⁵⁶⁶ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k., 35.

⁵⁶⁷ Weisweiler, 2015, a.g.b., 24,25.

⁵⁶⁸ *Senato* (lat. *Senatus*), kelimesinin yaşlı anlamına gelen Latince bir sıfat olan *senectus* (i.*senex*) kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. Bkz.LD, 2002, 1669.; Bu sıfatın Grekçe karşılığı *γερουσία* (tl. *gerousia*) kelimesidir. *Gerousia*, sparta devletinde yaşlılar meclisinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bkz. LSJ,345.; Konstantinopolis senatosu için seçilen *synkletos* kelimesi ise, davet edilen, çağırılan anlamına gelen bir sıfattır. Bkz. LSJ, 1665.; *ODB*, 1868.

senatosunda olduğu gibi yetkisini kullanarak, yeni imparatoru belirleyecek inisiyatifi alabiliyordu.⁵⁶⁹ VI. yüzyılda senato üyeleri artık imparatorların bizzat tercih ettiği kişiler arasından seçiliyordu.⁵⁷⁰ VIII. yüzyıldan itibaren senato etkisini oldukça yitirdi. Artık sadece imparatorların eylemlerine tanıklık etsinler diye üyelerinin toplandığı bir kurum haline geldi. Devlet artık, imparator ile onun askeri ve idari kurumlarından ibaret hale geldi.⁵⁷¹ Philotheus, Kletorologionda onursal unvanlar (δια βραβειων) ile görevliler (δια λογου) şeklinde yaptığı kategorizasyona göre, onursal unvanlılar arasında senatoya ait olduğunu belirttiği beş adet unvanı saymaktadır.⁵⁷² Oikonomides, bu beş unvanın, senatoya değil; törende hazır bulunması gereken bir gruba işaret ettiğini düşünmektedir.⁵⁷³ Ancak Philotheosun metninde, senato için kullanılan synkletos kelimesi okunmaktadır.⁵⁷⁴ Bury, bu gruptaki onursal unvanların senatoryal olarak ifade edilmesini, iki tip onursal unvan grubu olabileceği ihtimaline dayandırmaktadır.⁵⁷⁵ Bu beş unvan sırasıyla; *apo eparchon* (gr. απο επαρχων), *silentiarios* (gr. σιλεντιαριος), *bestitores* (gr. βεστητορες), *hypatos* (gr. υπατος) ve *dishypatos* (gr. δισυπατος) tur. Apo eparchon hem eski prefect için hem de sadece onursal bir unvan olarak kullanılmaktaydı. Daha düşük bir seviyede bulunan onursal bir unvan olarak VI. yüzyıldan önce ortaya çıktığı ve en son 899 yılında yazılmış olan Kletorologionda adının geçtiği düşünülmektedir.⁵⁷⁶ (EK-2) Bir çeşit mübaşir olan silentiarius, onursal bir unvanın yanı sıra imparatorun huzurunda sessizliğin ve düzenin sağlanmasından sorumlu bir görevliyi de işaret etmektedir. VI. yüzyıldan itibaren bu işlevini kaybeden silentiarios'un X. Yüzyıldan sonra kaybolduğu düşünülmektedir.⁵⁷⁷ Vestitores, gardolaptan sorumlu bir görevlidir. Oikonomides, imparatora giyinmesinde yardımcı olduğunu aktarmaktadır. En son X. Yüzyılda kaynaklarda adının geçtiği belirtilmektedir.⁵⁷⁸ Son olarak beraber anılan, konsüllük makamı ortadan kalkınca yerine getirilen bir unvan olan hypatos ile hypatos nişanını ikinci kez alan kişi olan dishypatos onursal unvanlarından hypatosun XI. Yüzyılda, dishypatos'un da XII.

⁵⁶⁹ Bury, 1910b, a.g.k., 7.; C. Diehl (1924), *Le Sénat et le Peuple Byzantine aux VIIe et VIIIe siècles*, Byzantion c.I, s.206.

⁵⁷⁰ J. Haldon (1997). *Byzantium in the Seventh Century*, Cambridge: Cambridge University Press, s.160.

⁵⁷¹ Runciman, 1961, a.g.k., 60-61.

⁵⁷² *BOC*, 712.

⁵⁷³ Oikonomides, 1972, a.g.k., 295.

⁵⁷⁴ “(.....) εκ δε των προλεχθεντων αξιωματων αι μεν πεντε αξιαι τη συγκλητω αρμοζονται (.....) bkz. *De Cer.* 712.

⁵⁷⁵ Bury, 1911c, a.g.k., 23.

⁵⁷⁶ Bury, 1911c, a.g.k., 23, 24.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 296.; *ODB*, 133.

⁵⁷⁷ Bury, 1911c, a.g.k., 24, 25.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 296.; *ODB*, 1896.

⁵⁷⁸ Bury, 1911c, a.g.k., 25.; Oikonomides, 1972, a.g.k., 296.

Yüzyılda kaybolduğu düşünölmektedir.⁵⁷⁹ Bu onursal unvanlar içinde dishypatos, hypatos, silentarios ve vestitores, taktikon Uspenski’de yer almaktadır. Bir diğer hiyerarşik memurlar listesi olan taktikon Escorial’da ise sadece hypatos bulunmaktadır.⁵⁸⁰

3.2. Δεσπότης (tl. Despotēs)

Despot, hakim, efendi, bir evin reisi gibi anlamlara gelen Grekçe bir kelimedir.⁵⁸¹ Guillard, despot ve onun zıttı olan, hizmetli ve köle gibi anlamlara gelen *δουλος* (tl. *doulos*) kelimesini hükümdar ve halk bağlamında ele alarak, köle olan halkın efendisi olarak despot unvanının kullanıldığını düşünmektedir.⁵⁸² I. Konstantinos döneminden itibaren mutlak yönetici olarak kullanılan despot unvanı, imparator, I. Justinianus döneminden itibaren, Bizans idarecilerinin lakabı olarak kullanıldı.⁵⁸³ VII. Yüzyılda imparatorlar, ortak imparator olsun ya da olmasın oğullarına despot unvanı bahşetmeye başladı.⁵⁸⁴ IX. ve X. yüzyıllarda despot unvanı önemini yitirmiş ya da gözden düşmüş olmalı çünkü bu dönemin listelerinde despot unvanı görölmemektedir. İmparator, I.Manuel Komnenos (1118-1180) döneminde, Macaristan ile ittifakın sağlabilmesi için yapılan evliliğin sonucunda Aleksios adını alan Macar veliaht prensi Bela’ya despot unvanı verildi. Böylelikle, bu döneme kadar sadece imparator tarafından kullanılmış olan Despot unvanı,⁵⁸⁵ XII. yüzyıldan itibaren onursal unvan haline geldi.⁵⁸⁶ XIII. Yüzyılın başında ise önem kazandığı görölen despot unvanı artık direkt imparatorun halefini işaret eder hale geldi ve böylece IX. yüzyılda caesar unvanının sahip olduğu öneme, XIII. yüzyılda despot unvanı sahip hale geldi⁵⁸⁷. Pseudo Kodinos’un eserinde bulunan listeye göre XIV. yüzyılda despot unvanı ilk sıradadır ve imparatorların oğulları ya da damatlarına verildiği aktarılmaktadır.⁵⁸⁸ Pseudo Kodinos, despotun XIV. yüzyıldaki kıyafeti ile ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Despotun skiadion’u incilerle kaplıdır ve siperliğinde altın tel işlemlerle onu takan despotun adı yazılıdır. Kırmızı bordürlü bir pelerin ve kırmızı çoraplar giyer. Ayakkabıları, mor ve beyaz renkte olmak

⁵⁷⁹ Bury, 1911c, a.g.k, 26.; Oikonomides, 1972, a.g.k.,295-296.

⁵⁸⁰ Bkz. Oikonomides, 1972, a.g.k., 46-63, 270-271.

⁵⁸¹ *LSJ*,334

⁵⁸²R.Guillard, (1959d). Recherces sur l’Histoire Administrative de l’Empire Byzantine: Le Despote, *Δεσπότης*, *Revue des Etudes Byzantines*, Tome: 17, s.52.

⁵⁸³ Ensslin,1967b, a.g.b.,2.

⁵⁸⁴ Guillard, 1959d, a.g.m., 53.

⁵⁸⁵ Ostrogorsky,1999a, a.g.k., 358-359.

⁵⁸⁶ Ensslin,1967b, a.g.b.,23.

⁵⁸⁷ Guillard, 1959d, a.g.m.,56.

⁵⁸⁸ Pseudo-Kod., 2013, a.g.k., 27.; Runciman,1961,a.g.k.,68.

üzere iki renklidir, bu ayakkabıların her iki yanında ve üst kısmında incilerden yapılmış kartal motifleri bulunur. Ayrıca atının eyerinde de inciden yapılmış bir kartal motifi bulunmaktadır. Bu eyerin beyaz renkli ördüsünün ise köşelerinde kırmızı renkli kartal motifleri yer alır. Benzer şekilde çadırı da kartal motiflerle süsüdür.⁵⁸⁹

3.3. καῖσαρ (tl. Kaisar)

Kaisar unvanı, Romalı meşhur devlet adamı ve komutan Gaius Julius Caesar (d. M.Ö. 100- ö. M.Ö.44)'ın isminden türetilmiş bir unvandır. Roma imparatoru ve aynı zamanda Julius Caesar'ın yeğeni olan Augustus, 30'lu yıllardan itibaren Tanrılaştırılmışın oğlu imperator caesar anlamına gelen "*imperator caesar divi filius*"⁵⁹⁰ unvanını kullanmaya başladı. Bu daha sonra, bir unvan olarak caesar'ın kullanımını başlatan bir geleneğe dönüştü.⁵⁹¹ Diokletianus dönemine kadar caesar unvanı, imparatorun halefi olarak belirlenmiş kişi için kullanıldı.⁵⁹² Diokletianus döneminde ise tetrarşi sisteminin bir parçası olarak caesar unvanı iki kıdemli imparator olan augustusların astları ve olası halefleri için kullanıldı. I.Konstantinos ise, kendi oğulları ve yeğenine caesar unvanını bahşetti.⁵⁹³ Böylelikle III. yüzyıldan itibaren caesar unvanı, imparatorun oğulları ile yakın akrabalarına verilen bir unvan haline geldi.⁵⁹⁴ Kaisar unvanı, taktikon Uspenski'de ikinci sırada(EK-1), taktikon Beneşeviç'te üçüncü sırada(EK-2) ve taktikon Escorial'da ise ikinci sırada ise yer almaktadır(EK-3). Philotheos'un Kletorologion isimli eserinde ise onursal unvan sahipleri grubunda nobelissimostan sonra on sekizinci sırada yer almaktadır.(EK-4)⁵⁹⁵ IX. ve X. yüzyıllarda oldukça önemli bir unvan olan caesar, imparatorların birden fazla oğlunun olması durumunda en büyüğünün ortak imparator ilan edilmesinin ardından diğer oğulları için nobelissimos unvanı ile birlikte kullanılmaya başlandı.⁵⁹⁶ XIV. yüzyılda, Pseudo Kodinos'un aktardığına göre belirli bir görevleri yoktur ancak emir aldıkları takdirde aldıkları emir doğrultusunda hareket etmektedirler.⁵⁹⁷(EK-5) Pseudo Kodinos'un belirttiğine göre kaisarın kıyafeti, skiadion, pelerin, çorap ve ayakkabıdan oluşmaktadır. Skiadionu, altın tel işlemeli, altın ve kırmızı renklerde dir. Pelerini

⁵⁸⁹ *Pseudo-kod.*,2013,35-43.

⁵⁹⁰ Julius Caesar, M.Ö. 15 Mart 44 tarihinde, senato binasında senatörler tarafından öldürüldükten sonra tanrılaştırıldı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Suetenius, 2008, a.g.k.,s.40.

⁵⁹¹ W.Eck,(2007). *The Age of Augustus*, (Çev: D.L.Schneider),Oxford: Blackwell Publishing, s.57.

⁵⁹² Bury, 1911c, a.g.k, 36.

⁵⁹³ Eusebius, 102.; Victor,.50.; *Zosim.*,51

⁵⁹⁴ Guillard, 1967f, 25.

⁵⁹⁵ *BOC*, 711-712, Oikonomides, 1972, a.g.k, 96-98.

⁵⁹⁶ Guillard, 1967f, a.g.k, 25.

⁵⁹⁷ *Pseudo-Kod.*, 2013, 71.

hakkında bilgi vermeyen Pseudo Kodinos, çorapları ile ayakkabısının mavi renkte olduğunu aktardıktan sonra, atının eyeri, örtüsü ve çadırının da mavi renkte olduğunu yazmaktadır.⁵⁹⁸

3.4. σεβαστοκράτωρ (tl. Sebastokrator)

Sebastokrator, saygıdeğer, muhterem, yüce gibi anlamlara gelen *sebastos* (gr. *σεβαστος*) ile hükümdar anlamına gelen⁵⁹⁹ *autokrator* kelimelerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuş bir unvandır.⁶⁰⁰ Anna Komnene'nin aktardığına göre, I. Aleksios, kendisine karşı, tahtta hak iddia eden⁶⁰¹ Nikephoros Melissenos'a daha önce verdiği söz dolayısıyla, kaesar unvanı verince en büyük kardeşi Isaakios Komnenos için yeni bir unvan yaratma gereği duydu. Böylece ona sebastokrator unvanını vererek kardeşini ikinci derece imparator yapmış oldu.⁶⁰² Böylelikle, Komnenos hanedanı döneminde müşterek imparator unvanı ile despotlardan sonraki en yüksek dereceli unvanı haline geldi. Bu bakımdan, imparatorların oğulları ile erkek kardeşlerine verilirdi.⁶⁰³

3.5. Οι δήμοι (tl. oi demoi, tr. partiler)

Taktikon Benesevic ile Taktikon Escorialda sırasıyla ‘ο δήμαρχος τῶν βενέτων (tl. *Ho demarkhos ton beneton*) ile ‘ο δήμαρχος τῶν πρασίων (tl. *ho demarkhos ton prasion*) şeklinde iki unvan yer almaktadır (EK-3 ve EK-4). Bunlar maviler demarkhosu ile yeşiller demarkhosu anlamına gelen ve daha çok partiler olarak bilinen grupların temsilcisinin taşıdığı unvanlardır. IX. yüzyıla kadar, Konstantinopolis nüfusu politik olarak “*demes*” halinde örgütleniyordu. Bu demes genelde sirk partileri olarak bilinirdi ve imparatoru onlarla anlaşması için zorlayacak kadar nüfuz sahibiydi. Zamanla önemini yitirse de çeşitli törenlerde dekoratif de olsa rol ontamaya devam etti.⁶⁰⁴

Konstantinopolis halkı, dört farklı demeslere bölünmüş durumdaydı, bunlar mavi, yeşil, beyaz ve kırmızı olmak üzere renklerle adlandırılmaktaydı.⁶⁰⁵ Malalas, kroniğinde verdiği bilgiyle bu renklerin seçimini aktarmaktadır.

İmparator Romus, güneş ile dört elementin onuruna, Roma'da yarışma düzenleyen ilk kişiydi. Bunu batı bölgesinde yani italyada dört araba yarışıyla kutladı. Bu dört araba,

⁵⁹⁸ *Pseudo-Kod.*,2013,47.

⁵⁹⁹ *LSJ*, 252,1378.

⁶⁰⁰ *ODB*, 1862

⁶⁰¹ Ostrogorsky,1999a, a.g.k.,340.

⁶⁰² *An. Komn.*, 103.;Ostrogorsky,1999a,a.g.k.,340.

⁶⁰³ *ODB*, 1862.

⁶⁰⁴ Ensslin, 1967b,a.g.b.,15

⁶⁰⁵ Runciman, 1961, a.g.k.,58.

yeryüzü, deniz, ateş ve havayı temsil ediyordu. Romus bu dört yarış arabasına elementlere göre isim verdi: yeryüzü için yeşil, çünkü yeryüzünün yeşilliğinden dolayı; deniz için mavi çünkü suyun maviliğinden dolayı; ateş için kırmızı çünkü onun kızılığından dolayı; hava için beyaz çünkü havanın beyazlığından dolayı. İşte dört parti Romada böyle yaratıldı.⁶⁰⁶

Partiler her ne kadar Bizans imparatorluğu ile özdeşleşmiş olsa da geçmişi Roma imparatorluğuna kadar uzanmaktadır.⁶⁰⁷ Roma imparatorluğunda bulunan yarış takımları sırasıyla; russata (tr. Kırmızı), albata (tr. Beyaz), veneta (tr. Mavi) ve prasina (tr. Yeşil) olarak bilinmekteydi.⁶⁰⁸ Augustus döneminde, *factiones* olarak bilinen, yarışlar için gerekli atları yetiştirme, tedarik ve bakım gibi sorumlulukları olan topluluklar bulunmaktaydı. Bunların başında *domini factionum* denen kişiler bulunmaktaydı.⁶⁰⁹ Suetonius'un aktardığına göre imparator Nero (54-68)'nin babası bir dominus factionumdu.⁶¹⁰ III. yüzyıldan itibaren, dominus factionum'a factionarius denmeye başlandı ve zamanla patrikios unvanı taşıyan kişiler arasından seçilir hale geldi.⁶¹¹ Aynı zamanda maviler ve yeşiller daha prestijli hale gelirken kırmızı ve beyazlar arka planda kaldılar.⁶¹² V. yüzyıldan itibaren halk bu partiler etrafında örgütlenmeye başladı.⁶¹³ Sirkte bulunan seyircilere tahsis edilmiş sıranın en altı senatörlere ayrılmıştı. Maviler sirkte batı tarafına tahtın sağında kalan kısma; yeşiller de doğu tarafına otururdu.⁶¹⁴ V. yüzyıl sonu itibariyle oldukça güçlü hale gelen partiler, VI. Yüzyıl boyunca da sıklıkla devleti tehdit eder hale geldiler. Maviler ile yeşillerin rekabeti son derece gergindi. Runciman ve Cameron, yeşillerin monofizit, mavilerin ise Ortodoks olduğuna dair bir algının bulunduğunu aktarmaktadır, fakat Cameron bunun gerçek olmadığını düşünmektedir⁶¹⁵. Yine de maviler-yeşiller rekabetinin principatus dönemine kadar gittiğini, imparatorlar Vitellius (16 Nisan 69- 22 Aralık 69) ile imparator Caracalla (211-217)'nin maviler; Caligula (37-41), Nero, Domitianus (51-96),

⁶⁰⁶ The Chronicle of John Malalas (1986) (Haz: E. Jeffreys, M.Jeffreys, R.Scott), Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies, s. 93.

⁶⁰⁷ Jones, 1964, a.g.k.,1018.; Cameron, 1999, a.g.k., 3.

⁶⁰⁸ A.Futrell (2006). *The Roman Games*, Malden, Oxford,Victoria: Blackwell Publishing, s.207.; Malalas, yeşil ve mavi kelimelerinin karşılığı olan prasina ile venetanın Grekçeye geçtiğini aktarmaktadır. bkz. *Malal.*, 94.

⁶⁰⁹ Cameron, 1999b, a.g.k., 6.; Futrell, 2006, a.g.k., 208.

⁶¹⁰ Suetonius, 175.

⁶¹¹ Cameron, 1999b, a.g.k., 11.

⁶¹² Futrell, 2006, a.g.k., 209.

⁶¹³ Ensslin, 1967b, a.g.b.,15.; Futrell, 2006, a.g.k., 211.

⁶¹⁴ Bury, 1958e, a.g.k., 83

⁶¹⁵ Runciman, 1961, a.g.k., 58.; Cameron, 1999b, a.g.k., 126.

Verus (161-169), Commodus (180-192) ve Elagabalus (218-222)'un yeşiller takımını tuttuğunu aktarmaktadır.⁶¹⁶ Prokopius mavileri şöyle aktarmaktadır:

Şimdi nüfus, iki partiye bölünmüştü ve bir kısmı bunlardan biri olan veneti ya da maviler denen partiyi benimsemişti. Önce saç kesim biçimi partililer tarafından acayip bir biçimin benimsenmesi şeklinde değiştirildi; çünkü maviler saçlarını diğerleri gibi kestirmezdi. Sakal ya da bıyığa dokunmadıkları için Perslilerin yaptığı gibi saçlarını epey uzatabilmeyi istiyorlardı. Ama şakaklarının arkasına kadar önden kesik olan kafalarındaki saç bir tutam kadar massagetaenin yaptığı gibi anlamsız biçimde epey uzun şekilde aşağıya kadar sarkılmış halde bırakılmıştı. Hatta bundan dolayı buna hunnic moda derlerdi. Kıyafetlerine gelince hepsi, kendi rütbeleri için epey iddialı kıyaferlere bürünerek güzel kıyafetlerle iyice sarıp sarmalanmada ısrarcı oldular. Onlar için bu tip kıyafetler çalıntı kaynaklardan edinilebilirdi. Kolları kapatan tuniğin bir kısmı, bilek kısmına doğru bağlanırdı, bu esnada bilekten omuza kadar şişik dururdu. Tiyatro ya da hipodromda bağırırken ya da geleneksel şekilde zafer için adamları teşvik ederken kollarını sallarlardı. O zaman kıyafetlerinin bu kısmı yukarı doğru havada süzülürdü bu da gövdelerinin böylesi kıyafetler kuşanma ihtiyacı duyacak kadar iyi ve sağlam olduğunu gösterir zannederlerdi halbuki düşününce seyrek dokunmuş kumaştan boş kıyafet daha çok zayıflığı ortaya çıkarırdı. Ayrıca pelerin ve donları ile özellikle ayakkabıları hunnic tipte kabul ediliyordu. Önceleri hepsi silahlarını, gece açıkta gündüz ise iki kenarlı küçük kılıçlarını mantolarının altında saklayarak taşırlardı ve gruplar halinde akşam olana kadar toplanırlar ve hem Pazar yerinde hem de ara sokaklarda üst sınıftan adamların yollarını keser, kıyafetlerini, kuşaklarını, altın broşlarını ve ele geçirebildikleri her şeyi çalarlardı. Bazıları, soydukları kişiyi başkasına tek kelime edemesin diye öldürürdü. Bu hareketler herkesi ama militan olmayan ancak ayrıcalıklı halde kalmayan maviler parizanlarının bazılarını bile öfkelenirdi. Bunun sonucu olarak çok sayıda insan kendi durumlarının altındaki tipte kuşaklar, mantolar ve bronz broşlar kullanmaya başladı ki hırsızlar onların güzel şeylere sevgisini mahvedemesinler ve hatta güneş batmadan önce evlerine çekiliyor ve gözden uzak kalıyorlardı⁶¹⁷

532 yılında çıkan Nika ayaklanmasından sonra, politik nüfuzlarını büyük ölçüde yitirdiler ve Isaurianların iktidara gelmesi ile ismen varolan organizasyonlar haline geldi ve törenlerde halkı temsilen kullanıldı.⁶¹⁸ Törenler kitabının 1. Cildinin 269. Bölümünde parti başkanı olan *δημάρχος* (tl. *demarkhos*)'un atanma töreni anlatılmaktadır. Buna göre, atanacak kişiye törenden bir gün önce haber verilir. Ertesi gün *sagia* giyerek konsistoriuma gelir. Atanan liderin mensup olduğu partinin üyeleri de *sagia* giyerek

⁶¹⁶ Cameron, 1999b, a.g.k., 54.

⁶¹⁷ Procopius, *anectoda*, loeb vi,book vii.s.77-103.

⁶¹⁸ Runciman, 1961, a.g.k.,59.

ona eşlik ederler. Atanmanın ardından yeni lider kiliseye giderek mum diker ve partisine ait ahıra kadar gider ve oradan evine geçer.⁶¹⁹

⁶¹⁹ *BOC*, 269-271.

4.TÖRENLER

4.1. Taç Giyme Törenleri

1123 yıl boyunca Bizans imparatorluğunda gerçekleşen ve Brightman'ın deyişiyle “bir hükümdar yaratma süreci”⁶²⁰ olan taç giyme törenleri, hem mekânlarda hem de kültürel alanda gerçekleşen dönüşümü en çok yansıtan konulardan biridir. Merkezinde imparatorun olduğu bir dünyanın tarih metinlerinde, diğer törenlere nazaran daha çok bilginin bulunduğu konu taç giyme törenleridir. Dolayısıyla imparatorluğun dönemleri arası karşılaştırma yaparak, törensel geleneğin, taç giyme töreni özelinde nasıl bir değişim geçirdiğini görebilmek mümkündür.

Erken dönemlerde imparatorlar daha sade ve askeri denilebilecek içerikte bir törenle imparatorluk makamına getirilirlerdi. I.Konstantinos (306-337)'un nasıl seçildiği hakkında ayrıntılı bilgiler azdır. Kontantinus, babası augustus Konstantius'un 306 yılındaki ölümü sonrası York'ta babasının askerleri tarafından seçildi.⁶²¹ Anonymus Valesianus isimli metinde bu seçimin oy birliği ile yapıldığı bilgisi verilmektedir.⁶²² Zosimus, Konstantinos'un, babasının askerleri tarafından o makama uygun biri olduğu öne sürülerek seçildiğini ve seçilmesinin ardından Roma'da tasvirinin sergilendiğini aktarmaktadır.⁶²³ Eusebius ise daha detaylı bilgi vermektedir. Konstantinos, babası Konstantius'un ölüm döşeginde olduğunu duyduğunda Filistinde olduğunu⁶²⁴ ve haberi alır almaz babasının yanına gittiğini yazmaktadır. Ölüm döşegindeki Konstantius'un , en büyük oğlun seçilmesi gerekliliğini gözettiğini ve bu doğrultuda oğlu Konstantinos'un yerine geçmesini dilediğini ve bu isteğini belirttikten sonra öldüğünü aktarmaktadır. Babasının ölümünün ardından dileğinin yerine getirildiğini, babasının paludamentumunun oğlu Konstantinos'a giydirildiği bilgisini de vermektedir.⁶²⁵ Paludamentum'un, ilerleyen zamanlarda Bizans imparatorluğunun ayırt edici

⁶²⁰ F.E.Brightman (1901). Byzantine Imperial Coronation, *The Journal of Theological Studies*, vol.2, s.359.

⁶²¹ Stephenson, 2009, a.g.k, 127.; R.Van Dam (2007). The Roman Revolution of Constantine, Cambridge: Cambridge university Press, s. 15.;

⁶²² Anonymus Valesianus (2008). Valesius Seçkileri. (Çev: Turhan Kaçar), İstanbul: Kabalcı yayınları, s. 31

⁶²³ *Zosim.*, 29.

⁶²⁴ Anonymus Valesianus'un metninde anlatılana göre, Konstantinos henüz küçükken, tetrarşinin augustuslarından biri olan Galerius'a rehin verilmiş ve daha sonra babasına yollanmıştır. Bkz. Anonymus Valesianus, 2008, a.g.k., 31.

⁶²⁵ Eusebius, 78.

kıyafetlerinden biri olan khlamys⁶²⁶'in eski biçimi olduğu ve geç Roma döneminde askerler, avcılar ve biniciler tarafından giyilen kısa ve khlamyse nazaran daha sade bir pelerin olduğu bilinmektedir.⁶²⁷ Eusebius burada verdiği bilgi ile paludamentum'un bir çeşit nişan olduğunu, hükümdarlık simgesi olarak kullanıldığını, bu giymekle Konstantinos'un babasının makamına geçişinin onaylandığını düşündürmektedir. Eusebius, Konstantinos'un, paludamentumu giymesinden sonra, halkın ve askerlerin katıldığı bir tören alayının düzenlendiğini daha sonra alkışlar ve güzel sözler eşliğinde oybirliği ile seçimin sonuçlandığını yazmaktadır.⁶²⁸ Ancak, IV. yüzyılın tören geleneği hakkında en detaylı bilgiyi kaynakların Julianus (361-363)'un imparator ilan edilmesi ile ilgili olarak verdiği ayrıntılarla edinmek mümkündür. İmparator Julianus 360 yılında Galya'da seferdeyken imparator ilan edildi.⁶²⁹ Zosimus'un verdiği bilgiye göre Julianus askerleri tarafından kalkan üstüne çıkartılmış ve havaya yükseltilmiş, augustus ilan edilerek başına bir taç takılmıştır.⁶³⁰ Ammianus Marcellinus ise eserinde bu konuyu ayrıntılı biçimde aktarmıştır. Belirttiğine göre; askerler Julianus'un geleneğe uyarak başına bir diadem takmasını istemişlerdir ancak Julianus bir diademi olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine askerler varsa eşinin kolyesini ya da başına taktığı bir nesneyi takabileceğini belirtmişlerdir. Julianus kadın eşyası kullanmayı reddedince askerler bu sefer, atlar için kullanılan bir nesneyi⁶³¹ düşünmüşlerdir. Julianus bunu utanç verici bularak reddedince en sonunda bir sancaktarın torques'u⁶³² Julianus'un

⁶²⁶ *Χλαμύς* (tl. *khlamys*), yarım daire biçiminde, genellikle sağ omuzda bir çeşit broş ya da düğme olan fibula ile tutturulan ve ayak bileklerine kadar inen uzun bir cübbedir. Antik dönemde kısa biçimi askerler, avcılar ve biniciler tarafından giyilen khlamys, VI. yüzyılda askerlerin kullanımından çıkmış ve uzun bir biçimi saray kıyafeti olarak kullanılmaya başlandı. Altın renginde, yeşil, mavi, mor ve beyaz renkte olabilen bu cübbe, tercihe göre tören alaylarında giyiliyordu. Sonradan uçlarına süslemeler ve vücudun koltukaltından bele kadarki kısmını kapsayacak şekilde tablion isimli bir parça ilave edildi. Tablion, dikdörtgen biçiminde ve chlamysin kumaşından farklı bir kumaştan yapılırdı. Mor chlamys üstüne altın renkli tablion imparator ile ilişkilendirilir. Kırmızı khlamys nobelissimos atanması sırasında, demosların alkış yaptığı sırada kullanılırdı. Altın khlamys imparatorun naaşı taşınırken cenaze alayında kullanılır. XIV. yüzyıldan sonra düzenlenen taç giyme törenlerinde kullanılmayan khlamys daha çok taç giyme töreni sonrası dini törende kullanılır hale geldi. Khlamysle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *ODB*, 424.; Parani, 2003, 12-18.; Piltz, 1997, a.g.b., 42.

⁶²⁷ *DRGA*, 472.; M.G.Houston (2003). *Ancient Greek, Roman & Byzantine Costume*, New York: Dover Publications, s.102; J.L.Ball(2005). *Byzantine Dress*, New York: Palgrave Macmillan, s.30.

⁶²⁸ Eusebius, 78.

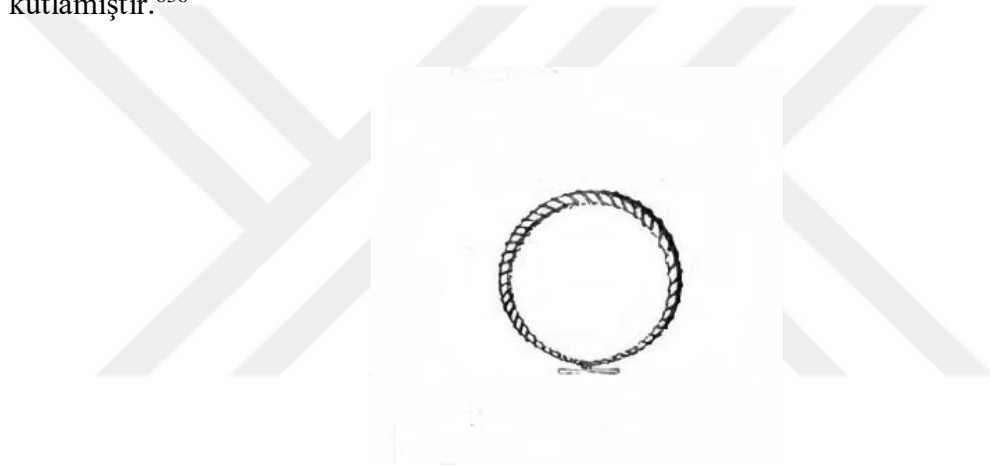
⁶²⁹ *Theoph.*, 76.

⁶³⁰ *Zosim.*, 72.

⁶³¹ Lat. *Phalerae*; atların göğsüne ya da alınına takılan koşum takımı içinde yer alan bir çeşit süs eşyası. *LD*.1367, değerli taşlarla süslenip kolye ya da yaka benzeri bir eşyaya dönüştürülüp dizgin biçiminde atların alınına ya da yaka biçiminde boynuna takılan versiyonuna da phaleratus denmektedir. *DRGA*, 499.

⁶³² *Torquis*, *torques* ya da *torque*, İskandinav kökenli olduğu düşünülen, altın tellerin birbirine dolanması ile yapılan bir boyun halkası ya da yakası. *ODB*, 2098, *DRGA*, 679.

başına takılmış ve bu konu da böylece çözüme kavuşturulmuştur.⁶³³ Teitler, Julianus'un kalkan üstüne çıkartılarak havaya yükseltelen ilk Bizans imparatoru olduğunu yazmaktadır.⁶³⁴ Ayrıca, seçilmiş kişinin başına, hükümdarlığı işaret eden bir nesnenin takılmasının gelenek olduğu vurgusu da dikkat çekmektedir. Ammianus Marcellinus'un anlatıklarına bakılırsa, Julianus'un askerleri tarafından başına bir torques takılarak imparator seçilmesi, bir çeşit ilk aşama gibi görünmektedir. Ammianus Marcellinus, metnin devamında, Julianus'un askerlerine olası bir kargaşayı bertaraf etmek için beşer altın⁶³⁵ para ve birer pound gümüş para dağıtmayı vaat ettiğini aktarmaktadır. Bir süre sonra Vienne'de quinquennial oyunları sırasında Julianus, parıltılı taşlarla süslü görkemli bir diadem ile ucuz bir taç takarak ve paludamentum giyerek augustus oluşunu kutlamıştır.⁶³⁶

Görsel 4.1. Torques. (DRGA, 1890)

Malalas kroniğinde, Julianus'un ölümü üzerine comes domesticorum ile magister militum'un Jovianus'un çadırına giderek Julianus tarafından gönderilmiş gibi davranıp onu imparator ilan ettiklerini aktarırken; Theophanes, imparator Jovianus (363-364)'un, Perslere karşı düzenlediği bir sefer sırasında öldürülen Julianus'un öldürüldüğü yerde

⁶³³ Ammianus Marcellinus (2000). Roman History vol. II. (Çev: John C. Rolfe), Great Britain: Harvard University Press, s. 27.

⁶³⁴ H. Teitler (2002). Raisin on a Shield: Origin and Afterlife of a Coronation Ceremony. *International Journal of the Classical Tradition*, Vol. 8, No. 4, s. 501.

⁶³⁵ Aureus, nummus aureus ya da denarius aureus olarak da bilinen Romalıların standart altın parası. 25 denariye denktir. DRGA,67.

⁶³⁶ *Amm.Marc.*, 27.

imparator ilan edildiğini aktarmaktadır.⁶³⁷ Zosimus, Jovianusun imparator oluşunun bir nişanı olarak paludamentum giydiğini ve diadem taktığını yazmaktadır.⁶³⁸ Paschale, daha farklı bir bilgi vererek, Jovianus'un kendisini seçen ordu ve senato mensuplarına Hıristiyanlığa vurgu yapan bir konuşma yaptığını, ordu ve senato mensuplarının da yeni imparatoru Roma geleneklerine uygun olarak alkışladığını yazmaktadır.⁶³⁹ Ammianus Marcellinus'un anlatımına göreyse, eski bir asker olan Varronianus'un oğlu Jovianus, imparatorluk tören kıyafetleri giymiş bir şekilde çadırından çıkıp, rütbeli askerler tarafından öne çıkarıldı. Orada bulunan herkes "augustus Iovianus!" diye yüksek sesle bağırdı.⁶⁴⁰ Valentinianus (364-375)'un taç giyme töreni ile ilgili anlatılar çeşitlilik göstermektedir. Zosimus, imparator Jovianus'un ölümü üzerine yeni imparatoru belirlemek üzere bir kurulun toplandığını aktarmaktadır. Birkaç aday üzerinde düşünülmüş, ancak bir sonuca varmak mümkün olmamıştır. Bunun üzerine ölen imparatorun oğlunun seçilmesi gündeme gelmiş, ancak küçük yaşta olduğu gerekçesiyle vazgeçilmiştir. En sonunda Zosimos'un "kendi devrinin en iyisi" dediği Valentinianus seçilmiştir.⁶⁴¹ Theophanes, onun ordu tarafından imparator ilan edildiğini yazarken, Malalas, Valentinianus'un Nikaia'da senato tarafından imparator ilan edildiğini, seçilmesinde rol oynayan praefectus praetorio Salutius tarafından taç giydirildiğini aktarmaktadır.⁶⁴² Ammianus Marcellinus ise yine Salutiusun desteği ile bir tribunala⁶⁴³ çıkarıldığını Paschale da praefectus praetorian Salutius tarafından seçildiğini, ordu ve senatonun huzurunda Nikaia'da kalkanın üzerine çıkarılıp imparator ilan edildiğini yazmaktadır.⁶⁴⁴ İmparator Markianos (450-457), 450 yılında imparator II. Theodosius'un ölümü üzerine kız kardeşi Pulcheria tarafından huzuruna çağırıldı. Pulcherianın desteği ile senato ve patriğin huzurunda imparator ilan edildi.⁶⁴⁵

⁶³⁷ *Malal.*, 181.; *Theoph.*, 84.

⁶³⁸ *Zosim.*, 66.

⁶³⁹ *Chron.Pasch.*, 44.

⁶⁴⁰ *Amm.Marc.*, 519-51.

⁶⁴¹ Zosimus'un aktardığına göre ,Salutius, imparator olması için düşünülmüştür. Ancak kendisi ilerlemiş yaşını ve bu görevi yürütemeyecek kapasitede olduğunu öne sürerek bu teklifi reddetmiştir. Bkz. *Zosim.* 69.

⁶⁴² *Malal.*, 183.

⁶⁴³ Mahkeme, askeri kamp ve tiyatro gibi yerlerde kullanılan zeminden yüksek bir platformdur. Askeri kampta kullanımı, komutanın ordu içindeki adli işleri yürütebilmek için oturduğu yüksek bir platformu işaret etmektedir. Bkz.*DRGA*, 685.

⁶⁴⁴ *Amm. Marc.575.*; *Chron. Pasch.*,44.

⁶⁴⁵ Theophanes'in aktardığına göre, Pulcheria, Markianos'un imparator olarak ilanını onaylamak için kendi namusunun korunması şartını ileri sürdü. İsteddiği sözü alması üzerine, Markianos'u imparator ilan etti. Bkz. *Theoph.*,159.; Malalas ve Paschale ise kroniklerinde Pulcheria ile Markianosun evlendiğini aktarmaktadırlar. Bkz. *Malal.*, 208.; *Chron.Pasch.*, 81.

Paschale'm belirttiğine göre Markianos Hebdomonda⁶⁴⁶ imparator ilan edilmiştir.⁶⁴⁷ Charanis, tartışmalı bir konu olduğunu da ekleyerek, imparator Markianos'un taç giyme töreninin, bir patrikin ilk kez katıldığı taç giyme töreni olduğunu aktarmaktadır.⁶⁴⁸

IV. yüzyıl ve V. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen, taç giyme törenlerine bakıldığında sade ve nispeten kısa süren törenlere sahne olmuş gibi görünmektedir. Dikkat edilirse, bu törenlerde yeni imparator olacak kişinin daha çok askerler arasından çıktığı, ordu ve senatonun kararının belirleyici olduğu, dolayısıyla daha çok askeri kısmen de sivil törenler olduğu görülmektedir. Bu törenlerin en önemli unsuru, seçilen imparatorun kalkan üzerine çıkartılarak havaya yükseltilmesidir. Kalkan üzerine çıkartılarak havaya yükseltilmek imparatora sembolik bir anlam yüklemektedir. Tacitus eserinde, Brinno isimli birinin, cannafates adında bir kabilenin şefi olarak seçilirken kabilenin bir geleneği olduğu üzere bir kalkanın üstüne konup omuzlar üzerinde yükseltilerek şef yapıldığını yazmaktadır.⁶⁴⁹ Tacitus'un verdiği bilgiye göre bu gelenek Romalılar tarafından I. yüzyıldan beri bilinmektedir. Ancak kalkan üzerine çıkartılarak yükseltilmenin sadece batı değil doğuda da görülen çok eski ve kozmik bir anlam taşıyan bir ritüeldir. Kalkan üzerinde ve çevresindekilerin yukarısında duracak şekilde havaya kaldırılmak, lideri yeni bir güneş gibi göstermekti.⁶⁵⁰ Romalıların bunu Ren hattında ve kuzey sınırındaki askeri kamplarda öğrenildiği düşünülmeğe de⁶⁵¹ L'Orange, Antik Doğu'nun da dünyayı bir daire şeklinde görüp bu dünyanın tam merkezine bir kozmokrator yani tanrı kralı yerleştirdiği söylemektedir.⁶⁵² Roma imparatorları, batı dininde oryantalleşmenin yaşandığı III. yüzyıldan itibaren kalkan üzerinde yükseltilince sağ elini her şeye kadir anlamında havaya kaldırmaya başladılar. Bu sol invictus kültüne ait bir jestti ve sağ elin havaya kaldırılması sol yani güneş ile bağlantılıydı. Böylelikle kalkan üzerinde havaya kaldırılan hükümdarın kozmokrator

⁶⁴⁶ Bugünkü Bakırköy bölgesini kapsayan, tribunali olan bir askeri kamp alanı. Bkz. *ODB*, s.907.; Hebdomon ovası askeri talimler için kullanıldığından, Roma kentindeki Tiber kıyılarında bulunan eski Mars meydanına gönderme yapılarak Campus Martius adıyla anılmaya başlandı. Bkz. Freely, Çakmak, (2017). *İstanbul'un Bizans Anıtları*, (Çev: F.G.Tanman)İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, s. 34-35.

⁶⁴⁷ *Chron.Pasch.*, 81.

⁶⁴⁸ P.Caranis, (1940). Coronation and it's Constitutional Significance in the Later Roman Empire, *Byzantion*, 15, s. 54.

⁶⁴⁹ Tacitus,1962, II , s.27,29

⁶⁵⁰H.P.L'Orange (1953). *Studies on the Iconography of Cosmic Kingship in Ancient World*, Oslo:H.Aschenoug & Co., s.88.

⁶⁵¹ Brightman, 1901, a.g.m., 367.

⁶⁵² L'Orange, 1953, a.g.k.,93.

oluşu pekiştirilmiş oluyordu.⁶⁵³ Kalkan üzerine çıkartılıp havaya yükseltilmek, 602 yılından sonra, XIII. yüzyıla kadar bir daha görünmemek üzere kayboldu.⁶⁵⁴ Bu dönemin bir diğer ayırt edici unsuru olan diadem ise uzun yıllar Roma imparatorları tarafından kullanımı reddedildikten sonra I.Konstantinos ile birlikte benimsenen bir aksesuar oldu. Böylece diadem mutlak bir hükümdarın sembolü haline geldi.⁶⁵⁵ Bu dönem imparator ilan edilen mekânlar da, görüldüğü üzere daha çok kamp alanı, askeri karargâh ya da belli bir mıntıka ya da mekânın belirtilmediği, uygun bulunan herhangi bir yerdir.

V. yüzyılın ikinci yarısında, 457 yılında gerçekleşen imparator I.Leon (457-474)'un taç giyme töreni, törenin tüm ayrıntıları hakkında bilgilerin tek bir kaynakta bulunduğu ilk törendir. Törenler kitabının 1. Cildinin 91. Bölümünde I.Leon'un taç giyme töreni anlatılmaktadır. Burada verilen bilgiye göre Leon, “bir komes ve mızrak taşımakla görevli bir tribunes”ti.⁶⁵⁶ Malalas kroniğinde ve Törenler kitabında verilen bilgiye göre Leon, senatoya tarafından seçilmiştir⁶⁵⁷. Paschale, Leon'un ordu tarafından imparator ilan edildiğini yazmaktadır.⁶⁵⁸ Törenler kitabında verilen bilgiye göre, tören, “archonlar, skholae birlikleri, askerler ve patrik Anatolios(449-458)'un kampus'ta⁶⁵⁹ toplanmasıyla”⁶⁶⁰ başladı. Patrik Anatolios'un bu grubun içinde yer alması dikkat çekicidir nitekim hem Theophanos'un kroniğinde hem de Törenler kitabında belirtildiğine göre Leon'a tacı takan kişi patrik Anatolios'tur.⁶⁶¹ Törenler kitabında anlatıldığına göre tören şöyle başlamıştır;

Kalabalığın toplandığı kampusta, labarumlar⁶⁶² ve sancaklar yere bırakılmış haldeydi. Toplanan kalabalık Leon'a, onun ordunun, halkın, sarayın ve adaletin isteği doğrultusunda

⁶⁵³ y.a.g.k.,107.

⁶⁵⁴ Teitler,2002, a.g.m., 509.

⁶⁵⁵ Brightman,1901, a.g.m., 367.; *OCD*, 444.

⁶⁵⁶ *BOC*, 410.

⁶⁵⁷ *Malal.*, 202.; *BOC*, 410.

⁶⁵⁸ *Chron.Pasch.*,84.

⁶⁵⁹Hebdomonda bulunan, askeri tatbikat ve spor gibi amaçlarla kullanılan ve aynı zamanda Campus Martius adıyla bilinen düz alan. Van Millingen,1899, a.g.k., 329.; Marcellinus Comes,Leon'un, Ravennada imparator ilan edildiği aktarmaktadır. Bkz. Marcellinus Comes, 22.

⁶⁶⁰ *BOC*, 410.

⁶⁶¹ *Theoph.* 170.; *BOC*, 415.

⁶⁶²*Labarum* (çğ. *Labara*).Labarum, I. Konstantius döneminden itibaren imparatorların önünde taşınan imparatorluk sancağıdır. Kelimenin Galce “yükseltmek” anlamına gelen “lab” kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. Bkz. *DRGA*,360-361.; İlk kez Eusebius tarafından kullanılan labarum kelimesi “haç şeklinde işaret” olarak tanımlanır. Daha sonraki dönemlerde labarum, christogram şeklinde bir sancağa dönüşmüştür. Bkz. *ODB*, 1167.

imparator olduğunu belirten tezahüratlar yaptı.⁶⁶³ Bunun ardından Leon, kampusa getirilip bir tribunala çıkartıldı. Kampidouktor⁶⁶⁴ unvanlı bir görevli, Leona yaklaşıp kendi torques'unu Leonun başına yerleştirdi. Bir başka kampidouktor da sağ elinde tutması için Leon'a bir başka torques verdi. Bunun üzerine labarumlar havaya kaldırıldı ve uzun ve başarılı bir saltanat sürmesi temennilerini içeren tezahüratlar yapıldı.⁶⁶⁵

Bu aşama, törenin ilk aşaması da denilebilecek olan kısımdır. Dikkat edilirse, Leon kalkan üzerine çıkartılmamıştır ancak bir aksesuar olarak torques kullanılmıştır. Törenin bu aşaması, her ne kadar bir din adamı olarak patrik Anatolios'un da kalabalığın arasında bulunduğu bilinse de daha çok askeri bir onay, ordu tarafından yeni imparatorun tasdik edilmesi şeklinde düşünülebilir. Bu aşamanın ardından ikinci aşama olarak düşünülebilecek olan bir kısma geçilmiştir.

Leon, kandidatos unvanı⁶⁶⁶ taşıyan görevliler tarafından korunmakta olan tribunalda bulunan siperlikli bir yerde imparatorluk kıyafetlerini ve diademini kuşanmış bir biçimde halkın karşısına çıktı. Burada, huzurda bulunan bütün arkhonlar imparatoru selamladılar ve ardından Leon kalkanı ile mızrağını aldı augoustus olarak iyi temenniler eşliğinde alkışlandı.⁶⁶⁷ Leon, burada halk ile kısa bir diyaloga girdi ve bunun ardından şehre geçti.⁶⁶⁸

Törenler kitabında, Leonun taç giyme töreninin, yeni imparatorun “şehre girişinden sonra törenin düzenine uygun bir biçimde devam ettiği” aktarılmaktadır. Metnin devamında ise tören etkinliğine dair bir içerikten bahsedilmektedir ancak burada özel olarak Leon'un taç giyme töreninin devamı olduğu belirtilmemektedir. Törenler kitabının ingilizce baskısında yer alan ilgili dipnotta bu kısmın Leon'un kampustan çıkıp şehre giriş sürecinde olanları aktardığı belirtilmektedir.⁶⁶⁹ Ayrıca, tüm törenin anlatımı bittiğinde bu törenin, kitabın yazıldığı dönemde “antik bir uygulama” olarak nitelendirildiği görülmektedir.⁶⁷⁰ Yinede metnin devam eden kısmına bakıldığında Leon'un gün içinde izlediği güzergâh ortaya çıkmaktadır. Burada, mekân ve

⁶⁶³ Tezahüratın tamamı için bkz. *BOC*, 410-411.

⁶⁶⁴ Latince *campidoctor* kelimesinin Grekçeleştirilmiş hali olan *καμπιδουκτωρ* (tl. kampidouktor), campus martinusta askerlere talim ve eğitim yaptıran kişi, eğitim çavuşudur. Bkz. *LD*, 275

⁶⁶⁵ *BOC*, 411.

⁶⁶⁶ *Kandidatos* (gr. *κωνδιδατος*, çğ *κωνδιδατοι*). Onursal bir unvan olan kandidatos, geç dönem roma imparatorluğunda üniformaları beyaz renkte olan beyaz bir şerit takan imparatorluk muhafızıydı. Daha geç dönemlerden itibaren spatharokandidatos olarak anılan bu unvan, onursal unvan haline geldi. Bkz. *ODB*, 1100.

⁶⁶⁷ Alkışlamanın ayrıntıları için bkz. *BOC*, 441.

⁶⁶⁸ *BOC*, 412.

⁶⁶⁹ Bkz. *BOC*, 412, dn. 2.

⁶⁷⁰ *BOC*, 417.

mıntıkalarla ilgili ilginç ayrıntılar yer almaktadır. Metnin bu kısmı, Leon'un bir belgeyi okuduktan sonra moutatorion'a⁶⁷¹ girdiğini yazmasıyla başlamaktadır.

İki eparhos ve magistros ile patrikioslar ona eşlik etmektedir. Her scholeden gelen üç kişi Leon'dan vaat senetlerini⁶⁷² almıştır. Bu senetler, muhtemelen, daha önce bahsedilen tezahüratın karşılığı olarak Leon'un vaat ettiği, kişi başı 5 Bizans altını (nomisma) ve her bir askere bir gümüş sikke dağıtılmasını vaat etmekteydi.⁶⁷³

Bunun ardından Leon, art arda iki kiliseye uğramıştır. Biri yürüyerek gittiği papilion kilisesi⁶⁷⁴; diğeri aziz Ioannes Prodromos kilisesidir.⁶⁷⁵ Her iki kiliseye de girmeden önce imparator için bir moutatoion kurulmuştur, Leon bu moutatorionlara girerek tacını çıkarır ve kiliseye taşız olarak girer. Belirtildiğine göre, “papilion kilisesinde dua etmiş, aziz Ioannes Prodromos kilisesinde de tacını altara sunmuş ve kiliseye ihsanlarda bulunmuştur.”⁶⁷⁶ Kilise ziyaretlerinden sonra imparatorun diğer durağı heleniai sarayıdır.⁶⁷⁷ Sarayda “bir muhafız tarafından karşılanır ve attan indiği yerin sağ tarafına bir haç yerleştirilir. İmparator burada yine bir moutatoriona girer ancak bu defa, üstünü değiştirerek ayağına sandallar, üstüne altın renkli clavus⁶⁷⁸, mor bir khlamys ve beyaz bir divitision⁶⁷⁹ giyer”.

⁶⁷¹ *Moutatorion* (gr.μoutατωριον ya da μηττωριον) Ayasofya ile muhtemelen başka kiliselerde de bulunan bir oda. Bu oda sadece imparatorun girdiği, orada üzerini değiştirdiği, yemek yediği bir çeşit bölmedir. Bkz. *ODB*,1353. Törenler kitabından anlaşıldığı üzere moutatorion her zaman sabit bir yapı değil portatif biçimde, gerektiğinde kurulabilen bir bölmedir.

⁶⁷² Brightman bu senetlerin, imparator Claudius (41-54) tarafından 41 yılında başlatılan bir gelenek olduğunu ve çoğunlukla askerlere olmak üzere halka da dağıtıldığını aktarmaktadır. Bkz. Brightman, 1901, a.g.m., 365.

⁶⁷³ “benim kutsal ve talihli imparatorluk erkim için ettiğiniz duaların karşılığı olarak sizlere 5 nomismata ve askerlere bir gümüş para vereceğim” Bkz. *BOC*, 412.

⁶⁷⁴ Azizler Karpos ve Papylos kilisesi, bkz. *BOC*,413.; bugün İstanbulun Samatya semtinde bulunan Hagios Menas (Aya Mina) kilisesinin bulunduğu yerde daha önce var olduğu düşünülen yapı. Bu yapının aslen bir kiliseyi mi yoksa şehitlik anlamına gelen martyrionu mu işaret ettiği tartışmalıdır. W.Müller-Wienere göre burası eskiden Polykarp kilisesi olarak geçmekteydi ve din şehitleri Karpos ile Papylosa adanmış eski bir yapıya dayanmaktaydı. Bkz. Müller-Wiener,2002, a.g.k., 186-187.; Freely- Çakmak, 2017, a.g.k., 49.

⁶⁷⁵ Samatya'da bulunan ve bugün İmrahor Camii olarak bilinen yapıdır. Studion Manastırına dahil bir kilise olan Aziz İoannes Prodromos, Vaftizci Yahya Kilisesi, olarak da bilinmektedir. Bkz.A.Van Millingen (1912),*Byzantine Churches in Constantinople*, London: Macmillan Co. And Limited, s.35.; Freely-Çakmak, a.g.k., s.56.; Müller-Wiener, a.g.k.,147-152.

⁶⁷⁶ *BOC*, 412-413.

⁶⁷⁷ Bugünkü adıyla Sulu Manastır olarak bilinen, Ermenice Surp Kevork, Yunanca Theotokos Peribleptos isimli yapının bitişiğinde bulunduğu düşünülen saray. Bkz. Müller-Wiener, 2002, a.g.k., 200.

⁶⁷⁸ *Clavus latus*, bir tunik ile birlikte göğsün ön tarafından dik bir şekilde aşağıya düşen mor renkte süsleme amaçlı kullanılan geniş bir şerittir. Daha çok senatörlerin kullanımı için uygun görülse de geç dönemlerde Equestrian makamındaki kişiler tarafından da kullanılmıştır. Bkz. *DRGA*, 117

⁶⁷⁹ *Διβητησιον* (tl. *Divitision*), ipekli kumaştan yapılan ve uzun kuşaklı bir tunikti. İmparator ve önde gelen saraylılar tarafından giyilirdi. Khlamys altına giyilirdi. Uzun kolları olan bu tunik Roma'nın “dalmatic” denen bir başka tuniğine benzetilmektedir. Kırmızı, yeşil ve beyaz rengin bu tunik için

Görsel 4.2. Azizler Karpos ve Papylos Kilisesi. (www.byzantium1200.com)

Kampusta bir kortej hazırlanmaktadır. İmparator önünden haçlar ile asalar taşındığı bir arabayla yola çıkar. Patrikios unvanı taşıyan kişiler ya da imparator yanında kimi istemişse onlar imparatora eşlik ederler. Bu kortej Konstantinos forumuna vardığında, imparator arabadan iner ve eparkhos ile senato mensuplarını kabul eder. Burada ona bir taç takdim edilir.⁶⁸⁰ İmparator buradan arabaya binerek senatörler ve archonlarla beraber horologion'un karşısındaki augustationdan⁶⁸¹ geçerek Ayasofya kilisesine girer. Büyük kapıdan içeri girdiler, narteks kısmına yine bir moutatorion kurulur. İmparatorun tacı, praispositos tarafından altara konur ve altın dağıtılır. Bunun ardından kendi locasına geçerek incil dinler. Piskopos, imparatorun başına tacı yerleştirir, sonra kilise törenlerinde olağan olduğu üzere, imparator ruhbana ödeme yapar ve saraya döner.⁶⁸²

kullanıldığı bilinmekle beraber mor renkteki olanı sadece imparatorların kullanımına hastı. Bkz. *ODB*,639.; Piltz,1997,a.g.k.,42.; Parani,2003,a.g.k.,s12.; M.G.Houston 2003, a.g.k., 150; J.L.Ball 2005, a.g.k., .40.

⁶⁸⁰ *Μοδιολος* (lat. *Modius*, tl. *Modiolos*). Bir tekerleğin dingil başlığı ya da küçük çanak anlamına gelmektedir. Bkz.*LSJ*.,1140.; Charanis, modiolos için altın imparatorluk tacı açıklaması yapmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: P.Charanis(1937),The Imperial Crown Modiolus and Its Constitutional Significance, Byzantion vol.12 n.1 pp.189-195.

⁶⁸¹ *Horologion*, mimari bir yapı olarak günün vakitlerinin tespit edilmesi amacıyla kullanılan bir çeşit gözlem odasıydı. Konstantinopolis'te birkaç adet horologion olduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan biri I. Iustinianus tarafından Million'a diğeri Ayasofyaya diktirilmiştir. Bu yapının 24 kapısı vardır ve günün vakitlerine göre açılıp kapatılır. Bkz. *ODB*, 947. ; *Augousteion* ise Ayasofyanın güneyinde bulunan bir meydandır. I.Konstantinus tarafından eskiden orada bulunan ve Tetrastoon denen bir meydanın yerine düzenlenmiştir. Burası halka açık bir forum değildi. Kısıtlı erişimin olduğu bir çeşit avluydu. Bkz. *ODB*,232.,; Freely-Çakmak 2017, a.g.k., 26.

⁶⁸² *BOC*, 414-415.

Saraya dönen imparator *regia*⁶⁸³ denilen kısımda senatoryal rütbe sahibi kişilerle bir araya gelir.

Konsistoriumda bulunan herkes imparatorun önünde eğilir ve onun ayaklarını öperler. Daha sonra eparkhos ile birlikte senatörler, imparatora üç bin litralık⁶⁸⁴ vaat senedi verirler. Bu senedi kabul eden imparator da onlara taahhüt senedi verir ve onlar konsistoirumdan ayrılırlar.⁶⁸⁵ Bundan sonra imparator, praipositos patrikios unvanı taşıyan kişilerden istediği kişileri, eparchosları ve magistrosları on dokuz akkubita⁶⁸⁶ adı verilen ziyafet salonunda yemeğe davet eder. Diğer salonlarda ise yemeğe davet edilen askerler bulunur. Metnin bu kısmında belirtildiğine göre, bu dönem adet olduğu üzere, eğer imparator dilerse, kiliseden çıktıktan sonra konsistoriumda bir meclis toplar, archonları çağırır ve gerçekleştirmek istediği bir atama varsa onu gerçekleştirirdi. Eğer bir öğle yemeği verilirse, imparator ile beraber yemek yiyecek olan herkesin beyaz chlamys ile sandal giymeleri zorunluydu. İmparatorun taç giyme töreninin gerçekleştiği günün ertesinde, eğer bugün için bir şeyler planlanmamışsa araba yarışları düzenlenir, ziyafetler verilir.⁶⁸⁷

V.yüzyıla ait, bir başka taç giyme töreni imparator I.Anastasius (491-518)'un taç giyme törenidir. Kaynakların verdiği bilgiye göre, 491 yılında İmparator Zenonun öldüğü günün akşamı⁶⁸⁸ eski silentarios⁶⁸⁹ Anastasius, hipodromdaki kathismada⁶⁹⁰ imparator ilan edildi.⁶⁹¹ Törenin ayrıntıları, törenler kitabının 1. Cildinin 92. bölümünde verilmektedir.

⁶⁸³ Augusteionun güney tarafında bulunan sütunlu bir sokak. Bkz. Freely-Çakmak,2017 ,a.g.k., 26.

⁶⁸⁴ *Litra* (gr. λίτρα) (lat. *Litra*). En önemli Bizans ağırlık ölçü birimi. Bkz. *ODB*, 1238.

⁶⁸⁵ *BOC*, 415.

⁶⁸⁶ Büyük sarayda bulunan *on dokuz akkubita salonu*, bir çeşit yemek odası. Bkz. *ODB*, 869.; Bu isim Latince bir kelime olan *accubitum*dan türetilmiştir. *Accubitum*, yemeklerde dayanmak için kullanılan bir çeşit divandır. Bkz. *DRGE*, 6.; Büyük sarayda bulunan bu salon, bir büyük kubbesi ve her iki yanında dokuz adet oyuğun bulunduğu basilika biçiminde bir yapıdır. Burada, Romada olduğu gibi yemeklerde dayanmak için bu oyukların içine yerleştirilmiş divanlar bulunurdu. Dolayısıyla ismi on dokuz divan salonu anlamına gelmektedir. Bkz. M.Maclagan (1968), *The City of Constantinople*, New York: Frederick A. Praeger Publishers., s.68-69.

⁶⁸⁷ *BOC*,416.

⁶⁸⁸ Brightman,1901, a.g.m.,369.

⁶⁸⁹ *Malal.*, 220, marcellinus comes, 30

⁶⁹⁰ *καθισμα* (tl. *Kathisma*), genel anlamda oturma, oturulacak yer anlamına gelen bir kelimedir. Bkz.*ODB*,1116.; Hipodromdaki Kathisma, imparatorluk locasıdır. Bkz. Maclagan 1968, a.g.k.,68.; Hipodromun doğu tarafında kaldığı düşünülen, Kathisma doğrudan büyük saraya bağlanmaktaydı. Bkz. Freely-Çakmak 2017, a.g.k, 14.; *Hipodrom* ise Septimus Severus tarafından inşa ettirildiği düşünülen, sarayın hemen bitişiğinde anıtlarla süslü bir meydandır. İmparatorların zaferlerinin kutlandığı, imparator ilanının yapıldığı ve aynı zamanda spor müsabakalarının da gerçekleştirildiği alandır. İmparatorluğun kuruluşundan itibaren şehir merkezi hipodroma doğru kaymıştır dolayısıyla burası kamusal yaşamın bir merkezi haline gelmiştir. Bkz. *ODB*,934.; Freely-Çakmak, 2017,a.g.k.,24-26; A.Berger(2016), Konstantinopoliste sokaklar ve Kamusal Alanlar, *Konstantinopolis: Şehrin Dokusu*, (Haz: H.Maguire,R.Ousterhout),İstanbul: Alfa Yayınları,s.21; Hipodromla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: R.Guilland(1948), *The Hippodrome at Byzantium*, *Speculum*, vol.23,n.4, pp.676-682.

⁶⁹¹ *Theoph.*, 209.

İmparator Zenonun ölümünün ardından archonlar, senatörler ve patrik, on dokuz akkubitanın portiko'sunda yeni imparatorun seçimi hakkında istişarede bulunmak için bir araya geldiler. Bu esnada halk kendilerine ait bölümde hipodromda bulunuyordu, askerler de hipodrom'da stama'da⁶⁹² bulunmaktaydı.⁶⁹³

İstişare için toplanan ilk grup, seçmen grubu biçiminde düşünülürse, patrik'in burada yer alması ve herhangi bir ordu mensubunun bu istişara grubunun içinde yer almayarak dışarda beklemesi ilginçtir. İmparator I.Leon'un imparator ilan edilmesinin ilk aşaması kampüste yine aynı grubun, skholae birlikleri ve askerlerin de varlığı ile toplanması şeklinde gerçekleşmişti. Ancak burada Anastasius'un asker değil sivil bir görevli olması da etkili olmalıdır çünkü bilindiği üzere Leon'un taç giyme töreni kampusta yani askeri bir alanda başlamıştır. Öte yandan, imparator I.Leon'un taç giyme töreni ile imparator Anastasius'un taç giyme töreni arasında 34 yıl vardır. Bu süre, bir imparator öldüğünde yerine geçecek kişinin seçiminde yer alan kadronun bu biçimde standart bir hale gelmeye başladığını düşündürecek kadar uzun bir süre olmalıdır.

Seçimle ilgili bir diğer önemli ayrıntı bu seçimde imparator Zeno'nun eşi imparatoriçe Ariadne'nin aldığı roldür. Praipositos Ourbikios'un "augoustanın seçimi doğrultusunda hareket etmeyi" tavsiye etmesi üzerine, senato mensupları da bu doğrultuda hareket ederek, patriğe gelip augousta kimi seçmek istiyorsa adını vermesini rica ettiler.⁶⁹⁴ İstişarenin sonucunda, imparatoriçenin de dileği doğrultusunda silentarios Anastasios seçildi. Bunun üzerine, Anastasios'un evine haber yollandı. Onu saraya getirdiler ve konsistoriumda⁶⁹⁵ beklettiler.

Önce imparator Zeno için cenaze töreni yapıldı. Anastasios, gelenek olduğu üzere herkesi kabul ettikten sonra, on dokuz akkubitanın önündeki portiko'ya çıktı ve portikonun ortasında dikildi, bütün archonlar ve senatörler içeri girdi ve ondan hiç kimseye karşı kin

⁶⁹² *στομα* (tl. *Stama*), kathismanın önünde bulunan pervazdır. Burası aynı zamanda Kathismanın ön tarafını belirtmek için de kullanılır. Ayrıca araba yarışlarının bitiş kısmı da burasıydı. bkz. Cyril Mango (1986), *The Art of the Byzantine Empire 312-1453*, Toronto: University of Toronto Press, s.10.; Pervaz olarak ifade edilen Stama, Kathismanın önünde bulunan ve Π harfi biçimindeki bir koruyucudur. Yarışlar esnasında muhafızlar burada dururlardı, sancakları ile kalkanlarını gösterirlerdi. Böylelikle imparator Kathismada belirlediği zaman kalabalık ile onun arasında bir çeşit bariyer görevi görürlerdi. Zoe Antonia Woodrow (2001). *Imperial ideology in middle Byzantine court culture: the evidence of Constantine porphyrogenitus's de ceremoniis*, Durham theses, Durham University. s.208-209.

⁶⁹³ *BOC*, 417-418.

⁶⁹⁴ *BOC*, 422.

⁶⁹⁵ *Theion Synedrion* (gr.Θειον συνεδριον). Geç dönem roma imparatorluk dönemindeki consiliumun yerine gelen imparatorluk danışma kurumu. Consilium, insan topluluğu, meclis gibi anlamlara gelen Latince bir kelimedir. Bu kurum senatodan daha yeni bir kurum olarak hükümdarın principatusluk döneminin başlangıcından beri danıştığı yakın dostlarından oluşurdu. Konsistorium da bu kurumun Bizans imparatorluğundaki karşılığıdır. Bkz. *LD*, 399,433.;Jones, 1964, a.g.k.,333.; *ODB*, 496.

beslemeyeceğine ve soğukkanlılıkla devleti yöneteceğine dair yemin etmesini istediler. Bu yemin edilir edilmez, hipodroma geçti. Araba yarışlarında senatörlerin imparatorun önünde eğildiği yer olan salona geçildi. Altın renk bir clavi ile bir sticharion, diveteson ve kemer kuşandı. Tozluk ve sandallarını giydi. Başı açık şekilde kathismaya gitti.⁶⁹⁶

Görsel 4.3. On dokuz akkubita salonunun dış cepheden görünüşü. (www.byzantium1200.com)

Görsel 4.4. On dokuz akkubita salonunun yan cepheden görünüşü.([www. byzantium1200.com](http://www.byzantium1200.com))

⁶⁹⁶ BOC,422-423.

Bu sırada birlikler, hala aşağıdaki stamada bölümündeydiler. Dikkat edilirse seçimin ilk aşaması gerçekleşmiş ancak komutanlar ya da askerler bu aşamada rol oynamamıştır. Bu açıdan ilk aşama tamamen sivil bir tören görünümündendir. Ancak bunun ardından, IV. yüzyılın önde gelen seçim sembolü hareketini icra etmek üzere askerlerin rol aldığı ikinci aşama denilebilecek olan aşama gerçekleşmektedir.

Bu esnada mızraklar ve bayraklar yerdedi. Basamaklarda duran halk tezahürat ediyordu. Sonra, Anastasios bir kalkanın üzerinde yukarı kaldırdı. Mızrak taşıyanların kampidouktor'u yukarı çıktı ve Anastasiosun başına kendi torques'ünü koydu. Bunun ardından, askerler sancaklarını kaldırdı ve demoslar askerleri alkışladı. Yeni imparator, kalkandan indirildi ve imparatorluk kıyafetini giymek üzere salon'a geçti ve patrik de orada onun için dua etti, imparatorluk khlamys'ini ona giydirdi, ve ona değerli taşlarla süslü tacı taktı.⁶⁹⁷

Bu aşamadan sonra, Anastasius ayasofyaya uğrayarak, kiliseye tacını sundu. Burada yine moutatoion kurulmuş ve Anastasius tacını orada çıkararak nartekse geçmiş, kiliseden ayrılırken de yine moutatorionda tacını takmıştır.⁶⁹⁸ Bu törenin son aşaması olmalıdır. Bunun ardından tıpkı imparator I.Leon'un töreni ile ilgili usülün anlatımında olduğu gibi yeni imparator saraya dönerek, başkent eparkhos'unun atamasını gerçekleştirmiş ve görevden alma ile göreve atamaları yerine getirmiş, akabinde sarayda archonlara yemek vermiştir.⁶⁹⁹

V. yüzyılın taç giyme törenleri hakkında ayrıntılı bilgiler bu şekildedir. Bu iki örnekte dikkati çeken en önemli ayrıntı, patrikin imparator seçiminde yer almasıdır. I.Leon'un başına tacı yerleştiren kişi patriktir ancak Anastasius'un töreninde böyle bir ayrıntı bulunmamaktadır. Burada patrikin konumu dini olmaktan çok sivil olmalıdır. Dikkat edilirse, şimdiye kadar törenler birkaç farklı mekan ve mntıkada ve çeşitli grupların onayının alındığı bir süreçten geçerek gerçekleşmiştir. Burada, onayı kesin ve nihai olan bir kişi ya da grup ve imparator seçiminin kesinleştiğini ifade eden belli bir mekân ya da mntıka ortaya çıkmış görünmemektedir. Charanis'in dediği gibi, "patrik,

⁶⁹⁷ BOC,423.

⁶⁹⁸ BOC, 425.

⁶⁹⁹ BOC,425.

dini bir otorite olarak değil imparatorluğun bir vatandaşı olarak törende yer almakta, törenlerde halen daha askeri ve sivil seküler seçmen grup baskın konumdadır.”⁷⁰⁰

VI. yüzyılda gerçekleşen taç giyme törenleri hakkında ise nispeten daha az bilgi bulunmaktadır. Bu yüzyılın ilk taç giyme töreni, törenler kitabında yer alması dolayısıyla hakkında daha ayrıntılı bilginin bulunduğu I. Justinos (518-527)’un taç giyme törenidir. Paschale, ekskoubitores komesi olan Justinos’un, sarayın muhafızlığını yapmakta olan ekskoubitores birliği ve halk tarafından taçlandırılışı imparator ilan edildiğini yazmaktadır.⁷⁰¹ Malalas ise ekskoubitores komesi Justinosun askerler tarafından taç ve mor cübbenin giydirilmesi suretiyle imparator ilan edildiğini yazmaktadır.⁷⁰² Törenler kitabının 1. cildinin, 93. bölümünde imparator Justinos’un taç giyme töreni anlatılmaktadır.

İmparator Anastasios’un ölümü üzerine, silentiaris tarafından, magistros ile ekskoubitores komesi’i saraya çağırıldı. Magister officiorum unvanlı Keler ile Justinos o zamanlar ekskoubitores komesleriydiler. Justinos, askerlere, tribunallara ve vikarioslara⁷⁰³ ve önde gelen ekskoubitoreslere birini seçmek üzere toplantı yapmalarını söyledi. Sabah olunca hipodromda toplantı yaptılar. Uzun tartışmalardan sonra bir karara vardılar ve Justinos’u kalkan üzerine çıkartarak imparator ilan ettiler.⁷⁰⁴

Ancak burada daha önce hiçbir imparator seçiminde açıkça ifade edilmemiş bir ayrıntı yer almaktadır. Belirtildiğine göre, Justinos’un seçimine maviler karşı çıkmış ve tepkilerini “yeni imparatora taş atarak”⁷⁰⁵ göstermişlerdir. Daha sonra yapılan görüşmeler sonucunda senatörlerin desteğini vermeleriyle, her iki parti de ikna edilerek anlaşmaya varılmış ve Justinos hipodroma getirilmiştir.⁷⁰⁶ Tıpkı Anastasius gibi Justinos da kalkan üzerine çıkartılmış ve bir asker ona torques takmıştır. Daha sonra üstünü değiştiren Justinos’un başına Patrik Ioannes (518-520) tacı yerleştirmiştir.⁷⁰⁷

⁷⁰⁰Caranis, 1940, a.g.m., 52.

⁷⁰¹ *Chron.Pasch.*103.

⁷⁰² *Malal.*, 230.

⁷⁰³ Gr. *Βικαριος*. Lat. *Vicarius*. Temsilci ya da yedek. Roma imparatorluğunda bir başka köle tarafından yedekte tutulan bir köle için kullanılmaktaydı. Piskoposluk bölgeleri ile ilintili olarak praetorian prefect temsilcisi niteliğine büründü. Bkz. *ODB*,2164.; *DRGA*,724.

⁷⁰⁴ *BOC*, 426.

⁷⁰⁵ *BOC*,427.

⁷⁰⁶ *BOC*, 428.

⁷⁰⁷ *BOC*, 429.

II. Justinos (565-578) ise, 14 Kasım 565 tarihinde imparator oldu. Taç giyme töreninde, dört genç tarafından büyük bir kalkan üzerine bir güneşi gibi yukarı çıkarılan⁷⁰⁸ Justinos, eski bir scholasticus⁷⁰⁹ olan patrik Ioannes'in elinden taç giydi.⁷¹⁰

VI. yüzyılın, iki taç giyme örneğinde görüldüğü üzere, patrikin, yeni imparatora tacını takan kişi olduğu görülmektedir. Kalkan üzerine çıkartılmak ve havaya kaldırılmak ile torques hala kullanımdadır. İmparator seçiminin yapıldığı ve taç giyme töreninin gerçekleştiği mekana bakıldığında ise bir önceki yüzyılda görülen daha dağınık bir mekan planından ziyade sarayın civarında ve tek bir mntıkaya odaklanan bir fiziksel plan ortaya çıkmaktadır. Yine de V. ve VI. yüzyıllarda büyük bir dönüşümün yaşandığı görülmemektedir. İki yüzyıl boyunca IV. yüzyılın ana öğelerinin geçerli olduğu ve törensel gelenek konusunda büyük bir dönüşümü işaret eden bir ekleme ya da çıkarmanın yapılmamış olduğu fark edilmektedir.

VII. yüzyılda gerçekleşen taç giyme törenleri hakkında ayrıntılı bilgiler ne yazık ki bulunmamaktadır. Kaynaklarda daha çok törensel geleneğin çerçevesini ve ana öğelerini ortaya çıkaran bir anlatım yer almaktadır. VII. yüzyılın ilk imparatoru, Bizans imparatorluğu tarihinde bir kilisede, taç giyen ilk imparator olan Phokas (602-610)tır.⁷¹¹ İmparator Phokas, 23 Kasım Cuma günü Konstantinopolis patriği Kyriacus (595-606) tarafından taçlandırıldı.⁷¹²Taç giydiği, yer hebdomonda bulunan İoannes kilisesidir.⁷¹³ Halefi imparator Herakleios ise, 610 yılında, Büyük Saraya gelerek saraydaki Aziz Stephen Şapelinde patrik Sergius'un elinden taç giydi.⁷¹⁴ Torunu, (II.) Konstans ise 641 yılında 10 yaşında iken imparator oldu ve senatoya seslendi.⁷¹⁵

VII. yüzyıl ile ilgili bilgiler bu kadardır. Dikkat edilirse, artık patrikin rolü hem belirginleşmiş hem de standartlaşmıştır. Ancak mekan konusunda hala bir standardın

⁷⁰⁸ Teitler,2002, a.g.m.,508.

⁷⁰⁹ Σχολαστικός (tl. *Scholastikos*) terimi, IV. yüzyıldan itibaren bir unvan olarak kullanılmaktadır. Hukukçular için kullanılırdı. Daha sonraları ise yükselme arzusu taşıyan eğitilmiş kişileri ifade eden bir terim haline geldi. Bkz. *ODB*,1852.

⁷¹⁰ *Theoph.*, 355.; Charanis, 1940, a.g.m., 52.

⁷¹¹ Teitler, 2002, a.g.m., s. 377.

⁷¹² *Chron.Pasch.*,142

⁷¹³ İoannes kilisesi, I.Theodosios döneminde inşa edildiği düşünülen, kampusun yakınında bulunan bir kilise. İmparatorlar savaşa gitmeden önce ya da savaştan döndüklerinde burada durup dua edebilirlerdi. XVI. Yüzyılda Mimar Sinan tarafından inşa edilen Mihrimah Camiinde kullanılan malzemenin bir kısmının bu kiliseden edinildiği düşünülmektedir. Bkz. Müller-Wiener, 2002, a.g.k., 441.; *ODLA*, 395.;Theophylact Simocatta (1997). The history of theophylact Simocatta, (Çev: Michael Whitby, Mary Whitby) Oxford, s.225, *Chron.Pasch.* 142.

⁷¹⁴ *Theoph.*,428.

⁷¹⁵ *Theoph.*,475.

olmadığı göze çarpmaktadır. Burada yer alan iki örnekte de görüldüğü üzere taç giyme töreni iki farklı yerde gerçekleşmiştir.

Bizans imparatorluğunun erken dönemi kabul edilen 330-717 yılları arasında gerçekleşen taç giyme törenleri, genel olarak, belli bir mekanın taç giyme töreni ile ilişkilendirilmemiş olduğu, din adamının ve dolayısıyla kilisenin henüz kesin bir rolünün olmadığı, bir dönüşümden ziyade, ufak tefek değişikliklerle belli bir tören geleneğinin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Charanis, bu erken dönemde icra edilen taç giyme törenlerinin dini boyutu üzerine ilginç bir bilgi vermektedir. Charanis'in verdiği bilgiye göre, imparator Anastasiustan taç giymeden önce Khalkedon konsilinin doktrinlerine uyacağına dair yazılı ve imzalı bir belge vermesi istenmiştir. Bu örnek öncülük teşkil etmiş ve Ortodokslukları sorgulanan imparatorlardan yazılı belge istenmiş, taçları bu belgenin temininden sonra takılmıştır. Başlangıçta bir gelenek olan bu uygulama VIII. Yüzyıldan sonra zorunluluk oldu.⁷¹⁶

IX. yüzyıldan itibaren taç giyme törenleri ile ilgili kaynaklara, törenler hakkında görsel malzeme sunan Ioannes Skylitzes'in kroniğinde yer alan minyatürler eklenmektedir. Böylelikle, mekan, kıyafet ve aksesuarlar ile katılımcılar hakkında fikir edinme imkanını oluşturan sahneler biçiminde taç giyme törenleri ortaya çıkmaktadır.

I.Mikhael (811-813)'in, tahta çıkışı hakkında Ioannes Skilitzes kroniğinde iki adet minyatür bulunmaktadır. İlk minyatürde, üzerinde kırmızı harflerle “μ[ιχαήλ] β[ασιλεύς] οραΓΓαβε”⁷¹⁷ yazmakta olan Mikhael, bir tahtın sağ tarafında otururken görünmektedir. İmparatorun üzerinde altın renkli, sadece imparatorlara özgü bir kıyafet olan loros⁷¹⁸ vardır. Ayakkabıları da imparatorlara özgü kırmızı renktedir.⁷¹⁹ Etrafında bulunan kişilerin kıyafetlerinden saray erkânı olduğu anlaşılmaktadır. İmparatorun

⁷¹⁶ Charanis, 1940, a.g.m., 56-57.; Törenler Kitabının ilgili bölümünde, arkhonlar ve senatörlerin ricası üzerine 19 akkubitanın önündeki portikoda, kindar bir siyaset izlemeyeceğine devleti duygusallıktan uzak bir biçimde yöneteceğine dair yemin ettiği aktarılmaktadır. BOC, 422. Burada dini olmaktan çok o dönem toplumsal bir kargaşanın can damarı haline gelen partilerle ilgili bir ima olduğu düşünülebilir. bkz.s.77-80.

⁷¹⁷ Basileus Mikhael Rangabe (gr.Μιχαήλ βασιλεύς ό Παγγαβε), Skly. 10; Tsamakta,2002 a.g.k.,42.

⁷¹⁸ Loros (gr.Λορος). İmparatorların tören kıyafetlerinin bir parçası olan, oldukça uzun bir çeşit atkıdır. İnciler ve değerli taşlarla süslü altın işlemelidir ve bedenine etrafına çapraz şekilde dolanır. Roma konsüllerinin giydiği “trabea triumphalis” adı verilen altın işlemeli mor bir toganın bir çeşididir. İsanın ölüm karşı zaferini simgelediği düşünülen loros, imparatorlar tarafından paskalya, pantecost gibi bayramlarda giyilirdi. Geç dönemde bile imparatorluk kıyafetleri içinde yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. ODB,1251-1252.; E.Piltz,1997, a.g.k.,43.; M.Parani 2003, a.g.k.,18-27.; J.L.Ball 2005 ,a.g.k.,16-35.

⁷¹⁹ Orta ve geç Bizans döneminde, tacın dışında, kırmızı renkli ayakkabılar, imparatorluk sembolleri arasında en ayırt edici olanlardandı. Sadece törenlerde değil tüm etkinliklerde giyildiği düşünülmektedir. Hatta imparator, sefere çıktığında da kırmızı botlar giyerdi. Bkz. M.Parani,2003, a.g.k.,30.

oturmakta olduğu tahtın yanında bulunan bir başka tahtta, başında bir hale ile resmedilmiş olarak, stikharion⁷²⁰, phelonion⁷²¹ ve epitrahilion⁷²² giymiş halde bir figür bulunmaktadır.

Görsel 4.5. I.Mikhael'in tahta çıkışı (Skyl. Fol.10r.)

Bu kıyafetler, yüksek ruhban sınıfına özgü kıyafetler⁷²³ olduğuna göre bu figür kutsal bir kişiyi temsilen çizime eklenmiştir. İmparatorların, seçilmeleri sırasında ya da taç giyme törenlerinde, hiçbir din adamı imparatorun oturduğu tahtın yanında buna benzer bir tahta otururken resmedilmemiştir. Skylitzes, I.Mikhael'in, senato ve halkın isteğiyle bir anda kendisini imparatorluk esasını tutarken bulduğunu, onun için bir taç giyme töreni yapılmadığını yazmaktadır.⁷²⁴Theophanes de kroniğinde, 2 Ekim 811 tarihinde bir perşembe günü bütün senato ve imparatorluk ordusunun profesyonel birliklerinin temsilcileri olan tagmalar tarafından hipodromda “Romalıların imparatoru olarak” ilan edildiğini aktarmaktadır⁷²⁵ İlan edilişinden birkaç saat sonra da Ayasofya'da piskopos Nikeforos (806-815) tarafından taçlandırılmıştır.⁷²⁶ Skylitzes'in elyazmasındaki bir diğer minyatürde ise, I.Mikhael, bir kalkanın üzerinde havaya kaldırılmış olarak resmedilmiştir. İmparator minyatürde, oldukça büyük kırmızı bir kalkan üzerinde

⁷²⁰Stikharion (gr.Στιχαριον), diyakoz ve üstü Ortodoks ruhbanının kullandığı kollu uzun bir tunik.ODB,s.1956,M.G.Houston 2003,a.g.k.,164.

⁷²¹ Phelonion (gr.Φελονιον) ,başlıca piskopos ve rahipler tarafından giyilen bir kıyafet. Daire biçiminde ve kolsuzdur. ODB,s.1647, M.G.Houston 2003,a.g.k.,168-170.

⁷²²Epitrahilion (gr.Επιτραχηλιον), ayinlerde kullanılan bir çeşit şaldır. Sadece rahipler giyerler. Üzerinde haç ve aziz süslemeleri, her iki ucunda da püsküller vardır. ODB,s.725, M.G.Houston 2003,a.g.k.,164.

⁷²³ Tsamakda,2002, a.g.k.,43.

⁷²⁴ Skyl.,2010, 4.

⁷²⁵ Theoph.,677.

⁷²⁶ Ostrogorsky,1999a, a.g.k., 184.

yükseltilmiş görülmektedir. Bir önceki minyatürdeki gibi giyinmiş bir figür, imparatorun sol tarafında dikilmekte ve onu taçlandırmaktadır. Theophanes Kroniğinde I.Michael'e tacı takan kişinin patrik Nikeforos olduğunu yazmaktadır⁷²⁷ dolayısıyla bu figürün bizzat patriğin kendisi olduğu düşünülebilir. Kalkanın etrafındaki kalabalığın arka tarafında trampet çalan bir grup bulunmaktadır. Havaya kaldırılmış imparatoru alkışlayan çok sayıda el çizilmiştir.⁷²⁸ Ancak metnin içeriğinde kalkan üzerinde yükseltme geleneği ile ilgili bir anlatı bulunmamaktadır.⁷²⁹

Görsel 4.6. I.Mikhael'in kalkan üzerinde havaya kaldırılması (Skyl. fol.10v)

Skylitzes kroniğinde yer alan bir başka taç giyme töreni minyatürü I.Mikhael'in halefi imparator V. Leon (813-820)'a aittir. Minyatüre “Leon adamları tarafından Basileus olarak alkışlanıyor”⁷³⁰ yazan bir başlık eşlik etmektedir. Theophanes Continuatus isimli kronikte ise Leon'un halkın huzurunda alkışlanarak imparator ilan edildiği bilgisini vermektedir.⁷³¹ Minyatürde dikkat çeken ayrıntılarda, altın renkli loros giymiş bir figür, tahtta oturmaktadır, ayaklarında yine imparatorlara özgü kırmızı renkli ayakkabılar bulunmaktadır. Sol eliyle kırmızı renkli kını ile bir kılıç tutmaktadır. Resmi kıyafetlerinden, imparatorun etrafını saran kişilerin asker değil sivil görevliler ya da onursal unvan sahipleri olduğu anlaşılmaktadır. İmparatorun başının arkasına çizilmiş olan hale muhtemelen imparatorun kutsal şahsiyetine bir atıftır.

⁷²⁷ Theoph., 677.

⁷²⁸ Skyl.,10.

⁷²⁹ Tsamakda,2002, a.g.k.,44.

⁷³⁰ “ ο λεων αρμενιος αναγορευεται παρα του λαου βασιλευς”. Bkz. Skyl.,12.; Tsamakda, 2002, a.g.k., 48.

⁷³¹ Theoph.,39.

Görsel 4.7. V.Leon'un tahta çıkışı (Skyl. fol. 12v)

V.Leon olarak tahta çıkan imparator Ermeni Leon, tahta çıkmadan önce anatolikon themasının strategosuydu⁷³². Bu olay, Theophanes tarafından şu şekilde anlatılmaktadır;

Leon'un patrik Nikeforosun da imparator olarak seçilmek için desteğini alarak hebdomon'daki tribunal'da strategoslar ve ordu ile birlikte, Romalıların imparatoru olarak alkışlandığı günün ortasında Konstantinopolis'e charisian kapısından⁷³³ girerek⁷³⁴ saraya gitti. 11 Haziran pazartesi günü patrik Nikeforos tarafından Ayasofyanın ambosunda taçlandırıldı.⁷³⁵

Skylitzes, kroniğindeki minyatürde ise askeri bir törenden ziyade daha sivil bir törenin ipuçlarını vermektedir. Burada imparator Leon'un çevresi saray erkani tarafından kuşatılmıştır.⁷³⁶

Kronikte yer alan bir diğer minyatür, Amorion hanedanının kurucusu II.Mikhael Travlos (820-829)'un tahta çıkışıyla ilgilidir.

⁷³² Genesisios, 1998, a.g.k., s.5.

⁷³³ *Charisios* ya da *Kharsios*. Hadrianopolis kapısı ya da Edirnekapı ismiyle bilinen kapının bir diğer ismi. Bkz. Müller-Wiener,a.g.k.,278.

⁷³⁴ Kroniğin 688. Sayfasında yer alan 31. Numaralı dipnotta; Leon'un Harisian değil altın kapıdan Konstantinopolis'e girip orada senatoyla buluştuğu bilgisi verilmektedir. *Theoph.*, 688.

⁷³⁵ *Theoph.*, 685-686

⁷³⁶ Tsamakda, 2002,a.g.k.,48.

Görsel 4.8. II.Mikhael Travlos'un tahta çıkışı (Skyl. fol.26v)

Minyatürde, tahtta oturmakta olan imparatorun başının üzerinde “Çiçek işlemeli şeritler tutan Amoriondan (gelme) Mikhael, krallığa ait tahta oturmuş olarak basileus ilan edilmektedir.”⁷³⁷ İfadesinin olduğu bir yazıt vardır. Sol tarafında sıraya girmiş halde resmedilmiş olan ve sivil memurlara özgü kıyafet giymiş bir grubun üzerinde “Amoriondan (gelme) Mikhael Traulos’un halka açık ilanı”⁷³⁸ yazmaktadır. II.Mikhael, zindandan çıkarılarak ve “elleri hala yıkanmamış halde” Ayasofya’ya giderek piskoposun elinden tacı kabul etti ve halk tarafından alkışlandı.⁷³⁹

Skylitzes kroniğinde, İmparator Theophilos (829-42),’un tahta çıkışı ile ilgili “θ ε ο φ λ [οφ] (tl. Theophilos)” başlıklı bir minyatür bulunmaktadır. Bu minyatürde bulunan taht, önceki çizimlerden farklı ve daha süslü bir tahttır. Minyatürde, Theophilos, bahsi geçen bu tahtta oturmuş şekilde görülmektedir. İmparatorun, arkasında mızrak tutan iki kişi bulunmaktadır. Sağ eli göğsünün üzerinde olan Theophilos sol eliyle bir kılıç tutmaktadır. Her iki yanı da oldukça kalabalık figürlerle kuşatılmış halde olan yeni imparator, imparatorluk kıyafetlerini giymiştir.

⁷³⁷ ο δε μιχαηλ ο εξ αμοριου ως ειχε δεσμοις τω θρονω επικαθησας τω βασιλικω αναγορευεται βασιλευς.” bkz. Tsamakda, a.g.k, 67

⁷³⁸ “Αναρρησις Μιχαηλ του Τραυλου του εξ Αμοριου.” Bkz. Tsamakga, 2002, a.g.k., 65

⁷³⁹ *Theoph. Cont.*, 65

Görsel 4.8. İmparator Theophilos'un taç giyme töreni (Skyl. fol 42v.)

İmparator Theophilosun halefi ve oğlu olan III. Mikhael (842-867) taç giydiğinde, üç yaşındaydı ve Onun adına annesi Theodora naibe olarak yönetimi üstlendi.⁷⁴⁰ Skylitzes kroniğinde onun tahta çıkışıyla da ilgili bir minyatür bulunmaktadır. “ο βα[σιλευς] μ[α]χ[αηλ] (tr. Basileus, Mikhael)” başlığı altında, sağ işaret parmağını havaya kaldırmış şekilde, muhtemelen konuşurken tahta oturmakta olan küçük bir çocuk görülmektedir. Bu duruş onun tasvir edildiğini düşündürür. Diğer tahta çıkma sahnelerinden farklı olarak ilk kez bir tahta çıkma töreni kapalı bir mekân içerisinde resmedilmiştir. Arka planda bir salon görülmektedir. Salonun çatısı görünürken imparatorun salonun tam ortasında olduğu izlenimi verilmiştir. Sağında ve solunda yine, kıyafetlerinden saray erkânı oldukları anlaşılan bir grup resmedilmiştir. İmparatorun sol tarafındaki grubun üzerinde halk, kitle anlamına gelen⁷⁴¹ “ο λα[ο]ς (tl. ho laos) kelimesi yer almaktadır.

⁷⁴⁰ Ostrogorsky, 1999a, a.g.k.,204.

⁷⁴¹ *Laos* (gr. *λαος*), ayrıca, askerleri kastederek adamlar anlamına da gelmektedir. *LSJ*,1029.

Görsel 4.9. III.Mikhael'in taç giyme töreni (Skyl. fol.62r.)

Törenler Kitabı'nın 1. Cildinin 38. Bölümünde, bir imparatorun taç giyme töreni anlatılmaktadır. Törenler Kitabının X. yüzyıla ait bir metin olması dolayısıyla bu anlatım için dönemin taç giyme törenini yansıttığı düşünülebilir. Eserde aktarıldığına göre;

Tören günü, herkes tören kıyafetlerini giyer, tüm senato, scholai rütbesindekiler ve alayın kalanı üstünü değiştirir. Önceden yöneticilere eşlik ederken kullanacakları nişanlarını alırlar. Her şey hazır olduğunda imparator, skaramangion⁷⁴² ve mor sagion⁷⁴³ giymiş olarak, Kouboukleion eşliğinde Augousteion adlı salondan çıkar. Onopodiona kadar gider. İlk tören patrik tarafından Onopodion'da yapılır, tören amiri (gr.επι της καταστασεως) “ buyurun” der ve huzurda bulunanlar “uzun yıllarınız olsun” diyerek imparatora temennide bulunurlar. İmparator horologiona gelince, perdeler kapanır ve giyinme odasına gider ve divetesion ile tzitzakionunu giyer ve sagion takar. Patrikle birlikte içeri geçer ve gümüş kapılarda mumları yakar ve nef'e geçer ve solea'ya ilerler ve mumları yakarak kutsal kapılarda dua eder ve patrikle birlikte ambuya geçer. Patrik, chlamysleri kutsar ve kutsama bitince, kouboukleion üyeleri chlamysleri kaldırır ve onları imparatorun üstüne koyar. Sonra imparatorluk tacını kutsar ve bunu bitirince patrik tacı imparatorun başına koyar. Taç giymiş imparator giyim odasına gider, sandalyeye oturur ve rütbeliler gelir eğilerek imparatoru selamlamak için diz çöker ve imparatorun dizlerinden öperler.⁷⁴⁴

⁷⁴² *Skaramangion* (gr. *Σκαραμαγγιον*). Pers kökenli olduğu düşünülen bir çeşit kemerli pelerindir. Uzun ve geniş kolları olan bu pelerinin ya arkası ve önü ya da yanları yarıktır. Çeşitli renklerde olabilen skaramangion, dini bayramlarda ve taç giyme törenlerinde giyilebiliyordu. *ODB*,s.1908.; Ball 2005,a.g.k.,43-45.; Piltz, 1997, a.g.b., 43.

⁷⁴³ *Sagion* (gr. *Σαγιον*). Pelerin altına giyilen bir çeşit giysi ya da gömlektir. Khlamysten daha kısa olan sagionu imparator skaramangionun üstüne giyer. İmparatorun giydiği bu sagion mor, altın işlemeli kenarları olan ve inci süslemelidir. *ODB*,v1827-1827.; Piltz,1997,a.g.k.,43.; Ball, 2005, a.g.k., 45.

⁷⁴⁴ *BOC*, 191-194.

Skylitzes kroniğinde imparator II. Nikephoros Phokas (963-969)'ın taç giyme törenini tasvir eden bir minyatür bulunmaktadır.

Görsel 4.10. II.Nikephoros Phokas'ın taç giyme töreni (Skyl. fol 145v.)

Çatısında haç figürü bulunan bir kilisenin ortasında Nikephoros, mor imparatorluk kıyafeti ve loros giymiş⁷⁴⁵ halde kollarını birbirini bağlamış vaziyette ayakta durmaktadır ve patriğin elinden taç giyerken tasvir edilmektedir. Minyatürün sağ ön tarafında elinde buhurdanlık tutan bir figür göze çarpmaktadır. Sol tarafta bulunan bir başka figür ise yanan büyük bir mum tutmaktadır. Görünüşe göre bu sahnede imparatorun taç giydiği an resmedilmektedir. Törenler kitabında da bu tören hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

II. Romanos, 963 yılının 15 Mart günü ölünce, yerine oğulları (II). Basileus ve (VIII) Konstantinos geçti. Ancak aynı yaklaşık 3 ay sonra 2 Haziranda, Kaisareia (Kayseri)'da domestikos ton skholon olan Nikephoros, tören meydanına toplanan bütün strategoslar ve birlikler tarafından Romalıların imparatoru ilan edildi. Nikephoros o gün bir taç ya da herhangi bir imparatorluk kıyafeti giymedi. Sadece kırmızılara büründü ve kan kırmızısı ayakkabılar giydi. Bu haber başkentte duyulunca, oldukça büyük bir tepkiyle karşılandı. 16 Ağustosta Nikephoros, imparatorluk dromonu ile Konstantinopolise gelerek khrysopyle'den⁷⁴⁶ demir attı. Halk tarafından karşılanan Nikeforos, Abramites Manastırına girdi. Oradan mor skaramangion giyinmiş olarak çıktı ve at üstünde khrysopyleye geldi. Demoslar burada Nikephoros'u, imparator olarak alkışladılar. Bunun ardından Nikephoros, at üstünde meseden ilerleyerek Forum Konstantinosa kadar geldi. Forum Konstantinos'da

⁷⁴⁵ Tsamakda,2002, a.g.k., 186.

⁷⁴⁶ Χρυσεία πύλη (tr. Altın kapı), Konstantinopolisin kara surlarının güney ucunda yer alan kapı. Bkz. ODB, 858.

atından inip orada bulunan Panagia Theotokos kilisesine girdi. Divetesion ile sandallarını giydi. Geçit törenlerinde giydiği tozluklarını giyerek yaya olarak Forumdan geçti ve dini bir alay eşliğinde bir haç taşıyarak Ayasofyaya girdi. horologionda ayakta dururken demoslar ona tezahürat ettiler. Bunun ardından, güzel kapıdan içeri girerek, metatorion'a geçti, Tzitzakion giydi, nartekse ve büyük imparatorluk kapılarına geçti, praipositostan meşaleleri aldı ve reverans yaptı. Başını açık bir şekilde, patrikle birlikte ambonun sağ tarafından ve soleadan kutsal kapılara geçerek kilisenin ortasına geldi ve orada praipositostan meşaleleri aldı ve reverans yaptı. Sonra patrikle birlikte ambonun içindeki bemanın önüne gittiler ve patrik khlamys'i kutsadı. Sonra onu, kouboukleion üyelerine verdi onlar onu imparatora giydirdiler. Aynı şekilde.....⁷⁴⁷

Skylitzes kroniğinde, İmparator Nikeforosun halefi Ioannes Tzimiskes (969-976)'in taç giyme törenini tasvir eden bir minyatür bulunmaktadır.

Görsel 4.11. Ioannes Tzimiskes'in taç giyme töreni. (Skyl. fol. 159r.)

Eserde kırmızı harflerle “Patrik Polieuktos Ayasofyada Ioannes Tzimiskes’i taçlandırması” (gr. ο πατριάρχης Πολυευκτος στεφών εν τη Αγια Σοφια Ιωαννην των Τζιμισκην) yazmaktadır. Minyatürde, üç kubbeli kapalı bir mekân olarak çizilen Ayasofya’da, ikinci kubbenin altında imparator İoannes, loros ve imparatorluk kıyafetlerini kuşanmış kollarını bağlamış bir vaziyette ayakta durmaktadır. Hemen önünde patrik Politeuktos (956-970) olduğu anlaşılan bir kişi tarafından tacı takılmaktadır. Minyatürde, imparatorun sağ ve sol tarafında ikişer kişiden oluşan bir grup görülmektedir. Sol taraftakiler onursal unvan taşıyan kişileri temsil ederken; sağ taraftakiler ruhban sınıfından iki üyeyi⁷⁴⁸ temsil etmektedir.⁷⁴⁹

⁷⁴⁷ Buradan itibaren bölüm kesilmektedir. Bkz. *BOC*, 433-440.; *De Cer.*,433-440.

⁷⁴⁸ Tsamakda,2002, a.g.k.,200.

⁷⁴⁹ *Skyl.*, 159.

Skylitzes kroniğinde taç giyme töreni ile ilgili minyatür bulunan bir diğer imparator, V.Mikhael (1041-1042)dir.

Görsel 4.12. V.Mikhael'in taç giyme töreni (Skyl. fol.218v.)

“Basileos Mikhael Kalafates’e Taç Takılıyor” (gr. στεφεται εις βασιλευα μιχαηλ ο καλαφατης) başlığı altında, Mikhael Kalafates, kapalı bir mekânda dizlerinin üzerine çökmüş halde önde durmakta ve patrik ona taç takmaktadır. Törene onursal unvan sahibi şahısların⁷⁵⁰ iştirak ettiği görülürken, yeni taç giymiş imparatorun hemen arkasında bir bayan figürü dikkat çekmektedir. Bu kişi, imparatorun eşi, imparatoriçe Zoe’dur. Zoe’nin bir eli göğsündeyken, diğeri ile Mikhail’in elini tutmaktadır.

Taç giyme töreni hakkında ayrıntılı bilgilerin bulunduğu bir diğer imparator olan İsaakios Komnenos (1057-1059), orduda üst düzey bir komutandı⁷⁵¹ ve VI. Mikhael’in yönetimine yönelik hoşnutsuzluğun sonucu olarak Paphlagonya civarında askerler tarafından 8 Haziran’da imparator ilan edildi.⁷⁵² 31 Ağustos 1057 yılında Konstantinopolis’e geldikten bir gün sonra, görkemli bir tören alayı ile Ayasofyaya girdi, piskoposun elinden taç giydi ve başındaki taç ile kiliseden çıktı. Mikhael Psellus, İsaakios Komnenos’un taç giyme töreninde senatörlerin tahtın her iki tarafında dizilmiş halde hazır bulunduğunu söylemektedir.⁷⁵³

I.Manuel Komnenos (1143-1180), babası Ioannes’in Suriye seferi sırasında Kilikya’da kamp halindeyken hastalanmasının ardından ölmek üzere olan babası

⁷⁵⁰ Tsamakda,2002,a.g.k.,243.

⁷⁵¹ Psellos,276.

⁷⁵² Ostrogorsky, 1999a,a.g.k., 313.

⁷⁵³ Psellos, 304.

tarafından imparator ilan edildi. Bu olayın detaylarını Niketas Khoniates, *historiasında* aktarmaktadır. Askerlerinin huzurunda uzun bir konuşma yaptıktan sonra imparator Ioannes, oğlu Manuel'e loros ve mor pervazlı paludamentum giydirdi.⁷⁵⁴ Burada en dikkat çekici ayrıntı, kaynaklarda uzun zamandan beri ilk defa paludamentum'un geçmesidir. Ancak ilgi çekici olan bir diğer nokta da, Ioannes'in oğlu Manuel için orduya yaptığı konuşmanın, Roma imparatoru Marcus Aurelius (161-180)'un oğlu Commodus için, I.Valentinianus (364-375)'un da oğlu Gratianus için orduya yaptığı konuşma ile benzer nitelikte olmasıdır. Bu konuşmayı Roma tarihçisi Herodian eserinde aktarmaktadır. Marcus Aurelius'un oğlu ile ilgili endişeleri vardır ve yerine geçecek olan oğlunu orduya emanet etmekte, ordunun desteğini istemektedir.⁷⁵⁵ Khoniates'in eserinde tam halini verdiği Ioannes'in konuşması, Herodian'ın aktardığı konuşmaya benzemektedir. Ordunun imparator seçimindeki ağırlığının hala güçlü olduğunu göstermesi bir yana bu denli eski bir örnekle benzerlikler barındırması asker imparator kavramının yapısını da yansıtmaktadır. Babasının cenazesıyla birlikte deniz yoluyla Konstantinopolis'e gelen Manuel için Haziran 1143'te imparator seçilmesi dolayısıyla bir ayin yapıldı. Konstantinopolis patriği yeni vefat etmişti ve yeni bir patriğin seçilmesi gerekiyordu. Manuel, Mikhael'(1143-1146) i patrik olarak atadı. Bunun ardından, imparator Manuel Ayasofya'da yeni patrik Mikhael tarafından taçlandırıldı.⁷⁵⁶

Orta Bizans dönemi taç giyme törenlerine genel olarak bakıldığında, öncelikle Skylitzes'in minyatürlerinin öneminden bahsetmek gereklidir. Bu minyatürler sayesinde, bu törenlerin bir görsellik kazanması, onları daha canlı ve anlaşılır kılmaktadır. Minyatürlerin tek bir kaynakta, iyi korunmuş durumda olması birçok ayrıntının fark edilmesini sağlamaktadır. Minyatürlerde betimlenen kıyafetler ve mekanlar dışında imparatorların konumu ve pozisyonu son derece dikkat çekicidir. İmparator I.Mikhael, yanında din adamlarına özgü kıyafetler kuşanmış ve başının arkasında bir hale resmedilmiş bir figür bulunmaktadır. Bu figür, sağ elini havaya kaldırması dışında başka bir jest ya da konumda görünmemektedir. Öyleyse, bu ilk minyatürde, imparatorun dini bir makamın onayından geçmiş olduğuna dair atıf yapıldığı düşünülebilir. Bu minyatürü takip eden bir diğer minyatürde ise imparator kalkan üzerine çıkartılarak havaya kaldırılmıştır ancak yalnız değildir. Bu defa

⁷⁵⁴ *Nik. Chon.*, 26.

⁷⁵⁵ Konuşmanın ayrıntıları için bkz. Herodian (1995), Books I- IV. (Çev: C.R.Whittaker), Cambridge, Massachusetts,London: Harvard University Press, s.15-21.

⁷⁵⁶ *Nik. Chon.*30-31.

yanındaki kişinin eli imparatorun tacında görülmektedir. Bu açıkça, imparatora tacı takan bir kişidir ki Theophanes'in imparatora tacı patrikin taktığını aktarmasından bahsedilmiştir. Demek ki imparator, dini bir onaydan hem sözlü hem de tacın takılması ile şeklen geçmiş olmalıdır. İmparatorlar II. Nikephoros, I.Ioannes ve V.Mikhael'in taç giyme törenlerine dair minyatürlerde oldukça ilginç bir ayrıntı yer almaktadır. İlk iki imparator da patrik tarafından taçlandırılmaktadır ve patrik, her ikisi de ayakta olduğu açık bir şekilde görülen imparatorlardan yüksekte durmaktadır. İmparatorlar ise kolları bağlanmış, elleri görünmez bir haldedir. İmparatorların kiliseye ve Ortodoksluğa dair sadakatlerinin öneminden ve imparatorluk makamına Tanrının rızası sonucu geldiklerine dair anlayıştan daha önce bahsedilmiştir. Muhtemelen bu birbirinin neredeyse aynısı olan iki sahne bu durumu açıkça resmetmektedir. Burada kolları bağlı ve elleri görünmeyen bir halde ve patrikten daha aşağı seviyede duran imparatorun bu görüntüsü, kendi otoritesinin, Ortodoksluk ve kilise ile uyumlu görünmekle varlığını koruyacağı gerçeğine dair bir mesaj veriyor olmalı. V.Mikhael'in görüntüsü ise daha karmaşıktır. Burada yeni imparator hem onu taçlandıran patrikten hem de imparatoriçe Zoe'den aşağıda yer almaktadır. Bu sahne muhtemelen, yeni imparatora taç ile tahtı sağlayan biri geleneksel diğeri dünyevi iki meşru kanağı ima etmektedir. Bunun dışında artık taç giyme törenlerine dair mekanlar ve detaylar belli bir standardı takip eder hale gelmiş görünmektedir. Mekan olarak Ayasofya ile imparatorluk makamına atanmanın patrik elinden taç giyme ile kesinleştiği bir hat çizilebilir. Bu hat üzerinde, imparator belli bir yerde durmakta ve patrik elinden taçlanarak kilisenin onayının resmiyet kazanmasını beklemek durumundadır. Bu dönem, kilisenin ve dolayısıyla Konstantinopolis patrikinin taç giyme törenlerindeki önemi adeta imparator olmanın kesinleşmesinin bir koşulu haline gelmiştir.

İmparatorluğun geç dönemi, taç giyme törenleri hakkında bilginin görece en az olduğu dönemdir. Nikaia'daki imparatorluğun ilk hükümdarı olan I.Theodoros Laskaris(1204-1222), bölge halkı tarafından imparator ilan edilmek istendiğinde, bunu gerçekleştirecek patrik'in istila sırasında Didymoteicho (Dimetoka)'ya kaçarak geri dönmeyi reddetmesi üzerine, yeni bir patriğin seçilmesi gerekliliği ortaya çıktı. Bunun için Mikhael Autoreianos isimli bir kişi patrik seçildi ve böylelikle Theodoros Laskaris'in taç giymesi geleneğe uygun olarak bir patrik elinden gerçekleştirildi. Ölümünden sonra damadı III. Ioannes Dukas Vatatzes (1222-1254), Nikaia'daki

Ayasofya’da bir tören ile patriğin elinden taç giydi. İmparator VIII. Mikhael Palaiologos (1259-1282), hem dini hem de askeri bir törenle, soylular ve ordudaki askerler tarafından kalkan üzerinde yükseltilerek imparator olarak alkışlandı. Ayrıca patriğin elinden bir diadem giydi.⁷⁵⁷ Ancak Konstantinopolis’in tekrar ele geçirilmesinden sonra, Ayasofya’da düzenlenen bir törenle taç giydi.⁷⁵⁸

Pseudo Kodinos’un eserinde bulunan VII. Bölümde taç giyme töreni hakkında bilgi verilmektedir. Başlığa ait dipnotta burada anlatılan törenin III. Andronikos (1328-1341)’un taç giyme töreni ile aynı içeriğe sahip olduğu bilgisi verilmektedir. Buna göre, imparator olarak atanacak kişi atanma töreninden bir gün önce Büyük saraya gelir ve ailesiyle orada kalır. Ertesi gün inanç taahhüt belgesini teslim eder.⁷⁵⁹ Bunun ardından dışarı çıkarak bir kalkan üzerine çıkartılarak havaya yükseltilir. Bu kalkanın önünde imparator olacak kişinin babası ile patrik durur. Kalkanın etrafında ise despotlar, sebastokratorlar gibi öndegelen onursal unvan sahipleri yer alır. Halk ve ordu tarafından alkışlandıktan sonra kalkandan indirilir ve Ayasofyaya gider. Burada bir mutatoriona girer ve sakkos giyer ve diadem takar ancak başı açıktadır ve mutatoriondan çıktıktan sonra başına taç takılır.⁷⁶⁰ Pseudo Kodinos’un aktarımındaki ilginç bir detaysa imparatorun kutsal yağ ile yağlanmadır.⁷⁶¹ İlk kez bir imparatorun taç giyme töreninde imparatorun kutsal yağ ile yağlandığı bilgisi verilmektedir. Bu durum da törenlere bu dönem böyle bir yenilin eklendiğini düşündürmektedir.

1392 yılında taç giyen II. Manuel Palaiologos (1391-1425)’un taç giyme töreni ile ilgili ayrıntıların bulunduğu kaynak Rus seyyah Ignatios (ru. Игнатий)’un yazdığı eserde yer almaktadır.⁷⁶² Psellus da kısaca bu törenin piskopos tarafından kutsanarak taç giyme töreninin geleneksel ayinlerin icra edilmesiyle gerçekleştiğini aktarmaktadır.⁷⁶³

Ignatius, 11 Şubat 1392 tarihinde, Manuel, eşi imparatoriçe ile birlikte patrik tarafından taçlandırıldığını yazdığı törenin ayrıntılarını şu şekilde vermektedir;

⁷⁵⁷ Akropolites,2007,a.g.k, s.119, 159-160,346.

⁷⁵⁸ D.M.Nicol,(1999). *Bizans’ın Son Yüzyılları 1261-1453*.(çev.B.Umar),İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,s.47.

⁷⁵⁹ Belgenin içeriği için bkz. *Pseudo-Kod.*, 2013, 212-217.

⁷⁶⁰ *Pseudo-Kod.*,2013, 211-243.

⁷⁶¹ *Pseudo-Kod.*,2013, s.211

⁷⁶²1389 yılında Moskovadan Konstantinopolise seyahat ettiği bilgisi dışında hakkında çok fazla bilginin bulunmadığı Ignatios,1389-1392 yılları arası gerçekleşen Konstantinolis seyahatini kaleme almıştır. Bkz. G.P.Majeska (1984),*Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Washington D.C.: Dumbarton Oaks Publications., s.52.; *ODB*, 983.

⁷⁶³ *Psellos*,123.

Büyük bir kalabalığın toplandığı bu törende kadınların, erkekler tarafından süsleri görünmesin diye ipekli kalın perdelerin arkasında ayakta durdukları aktarılmaktadır. Konuklar arasında Galata'daki Frenklar, başkentliler, Cenevizli ve Venedikli kimseler vardı. İmparator locaya girince mor renkte kıyafet ve diadem giydi ve siperlikli tacını başına yerleştirdi. Sonra locadan ayrılıp tahta oturdu ve ayin başladı. Ayinden sonra imparator ayağa kalktı ve önünde yürüyen iki sancaktar ile yanındaki silahlı adamlarla kilisenin naos kısmına geçti geçti. İmparator beline kadar inen küçük kısa mor renkte bir phelonion giyindi ve elinde bir mum taşıyarak yürüdü. Daha sonra patrik ile imparator amboya geçti ve imparatorun tacı örtülü bir tepsi ile getirildi.. Patrik imparatorun başına tacı yerleştirdi ve başının üstüne bir haç koydu. Keruv ilahisinin okunma zamanı gelince, iki rahip yardımcısı imparatorun önüne gidip daha önce yaptığı gibi eğildi. İmparator kalktı ve küçük bir phelonion giydiği naosa girdi. Sonra altarda durarak, kutsal adaklar mabede getirilirken imparator tütsüleme işini yaptı. İmparator kutsal komünyon vaktine kadar mabette kaldı. Ekmek şarap ayini vakti geldiğinde, iki rahip yardımcısı gidip imparatoriçenin önünde eğildi. İmparatoriçe güney kapıdan mabed kanadına geçti ve orada ekmek şarap yapıldı. Ancak imparator rahiplerle birlikte isanın altarında patrikten ekmek ve şarabı kabul etti. İmparator kiliseyi terk ederken, üzerine staurata⁷⁶⁴ yağdırıldı. Orada bulunan kalabalık bunu topladı.⁷⁶⁵

Geç dönem taç giyme törenleri için artık kesin bir biçimde Ayasofyada icra edilen ve imparatorun Konstantinopolis patriki tarafından taçlandırıldığı bir törendir denilebilir. Bu artık tahta giden yolun tek koşulu haline gelmiş durumdadır. Nitekim XI. Konstantinos'un imparator oluşu bu şekilde gerçekleşmediği için onun imparatorluğunun meşruiyetinin şüpheli bulunduğu görülmüştür. Brightman, bu dönemin taç giyme törenlerine dair en önemli yeniliğin imparatorun kutsal yağ⁷⁶⁶ ile yağlanması olduğunu belirtir.⁷⁶⁷ Pseudo Kodinos'un eserinde, imparatorun taç giyme töreni anlatılırken, imparatorun patrik tarafından yağlandığından bahsedilmişti. Bu durumda en azından XIV. yüzyılda bu uygulama artık törenin kesin olarak bir parçasıdır denilebilir. Ancak bu uygulamanın, imparatorluğun tören geleneğine neden bu kadar geç dahil olduğu bilinmemektedir.

⁷⁶⁴ *Stauron* (gr.Σταυρατον, çg. Σταυρατα) ilk defa 11. Yyda adı geçen, imparatoru haç şeklinde bir asa tutarken gösteren bir nomisma. Bkz. *ODB*, 1946.

⁷⁶⁵ Törenin ayrıntıları için bkz. Majeska 1984,a.g.k.,104-112.

⁷⁶⁶ *Χρῖσμα* (tl. khrisma) kelime anlamı yağlama, yağ sürme olan Grekçe bir isimdir. Bkz.*LDJ*, 2007.; Kutsal yağ ile yağlanmak batıda VII. Yüzyıldan beri uygulanmakta olan bir gelenektir. *BOC*, 107.

⁷⁶⁷ Brightman, 1901, a.g.m., 383.

Görsel 4.13. Omphalion. (<https://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/i%C3%A7momphalion>)

Sonuç olarak kaynaklarda, detayları ile yer edinmiş hemen hemen bütün taç giyme törenleri incelendiğinde, çok hızlı olmayan ancak çok büyük dönüşümlerin gerçekleştiği bir süreç ortaya çıkmaktadır. Ordu artık, eskisi gibi ön planda değildir. Kalkan üzerine çıkarılıp havaya yükseltme, bilindiği kadarıyla en son III. Andronikos'un taç giyme töreninde görülmüştür. Daha önce de bahsedildiği gibi kalkan üzerine çıkarılıp havaya yükseltme oldukça içerdiği mesaj güçlü olan bir harekettir. Bunun kesin bir biçimde terk edilmemiş olması ama aynı zamanda törensel geleneğin ayrılmaz bir parçası olma durumunu da koruyamamış olması ilginç bir ayrıntıdır. Taç giyme törenine sahne olan mekan olarak Ayasofya ön plandadır. Ayasofyada bulunan ve imparatorların taç giyme törenlerinde taçlarını giydikleri yer olan omphalionun büyük dairesi, imparatorların üzerine çıkartıldığı kalkanları anımsatmaktadır. Saray ve Ayasofya arasında bir hat çizmek mümkündür. Hatırlanacağı üzere erken dönem ve orta dönemin ilk yüzyıllarında taç giyme töreninin gerçekleştiği mekan ve mntıklar çok

çeşitliydi. Bu çeşitlilik, hebdomonda yer alan kampus ile askeri, çeşitli kiliseler ile dini ve saray ile çevresinde yer alan augusteion, 19 akkubita gibi yerlerle sivil olmak üzere nispeten daha dengeli dağılmış görünmektedir. Bu dengeli dağılımın sebebi belki de ordu, senato, halk ve ilerleyen yüzyıllarda patrik aracılığıyla kilisenin de dahil olduğu seçmen heyetinin konumuyla uyumlu görünmek olarak yorumlanabilir. Orta dönemin ikinci yarısından itibaren geç dönemle birlikte artık törenler Ayasofyada icra ediliyor ve imparator, patrikin elinden taç giyerek resmen tahta çıkmış oluyordu. Böylelikle, Bizans usülü taç giyme törenleri evrimini tamamlamış oldu.

4.2. Ortak İmparatorun ve Kaisarın Taç Giyme Töreni

Bizans imparatorluğunda tahtın el değiştirmesi sürecinin bir iç savaşa sebebiyet vermemesi, olabilecek en sakin şekilde gerçekleşmesi için imparatorlar mümkün olduğunca sağlıklarında veliaht belirlemeyi tercih etmişlerdi. Bu belirlenen veliahtlar imparatorluğun yönetimi hususunda deneyim kazanmaları için, imparatorun yanında bulunurlardı. Müşterek imparator olarak anılan bu imparatorlara, Grekçe ikinci anlamına gelen δευτερος (tl. deuterios) ya da küçük kral anlamına gelen μικρος βασιλευς (tl. mikros basileus) denirdi.⁷⁶⁸

Erken dönemin iki örneği, ortak imparatorun ve caesarın taç giyme törenlerinde çok büyük farklılıklar olmadığını ortaya koymaktadır. Bu dönem her iki tören de imparatorun henüz hayatta iken kendi yerine geçecek kişiyi belirlemesi ve bunu ilan etmesidir. Kaynaklarda, ayrıntılı bir biçimde anlatılan en erken ortak imparatorun taç giyme töreni, imparator I. Valentinianus'un, oğlu Gratianus'un taç giyme törenidir. Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus eserinde bu tören hakkında bilgi vermektedir. Sağlık durumu oldukça kötüleşen I. Valentinianus, 367 yılında, 9 yaşındaki oğlu Gratianus'u augustus ilan etmek için campustaki tribunal'a komutanlar ile askerlerin huzuruna çıkardı. İmparator Valentinianus sağ eli ile oğlunu tutarak öne doğru çekti ve kısa bir konuşma ile oğlunu orduya takdim etti. Askerler coşkulu bir alkışlar Gratianus'u augustus olarak selamladı.⁷⁶⁹ Bu törenden yaklaşık iki yüzyıl sonra, bir başka ortak imparatorun taç giyme törenini, Theophanes aktarmaktadır. II Justinus(565-578) 574 yılında (I.) Tiberius (578-582)'u evlat edindi ve onu Caesar yaptı. Bununla kalmayarak araba yarışlarında ve bayramlarda müşterek imparator olarak yanında

⁷⁶⁸Ostrogorsky, 1999a ,a.g.k., 100.

⁷⁶⁹Marcellinus, Valentinianusun oğlu Gratianusu Caesar değil Augustus ilan etmesini dikkat çekici bulmaktadır. Bkz. *Amm. Marc.* ,vol. III, 34-44.

oturmasını emretti. Üç yıl sonra, tüm memurlar, rahipler, başrahip ve senatoyu hasta yatağına çağırıldı ve herkesin huzurunda Tiberius'u imparator ilan etti.⁷⁷⁰

Törenler Kitabında VII. yüzyıla ait bir ortak imparator taç giyme töreni ile kaisarın taç giyme töreni örneği bulunmaktadır. II. Kitabın 27. Bölümünde yer alan bu törenler, imparator I.Herakleios(610-641)'un 5 Haziran 638 tarihinde, oğulları (II.) Herakleios'u müşterek imparator; David'i Caesar ilan etmesini aktarmaktadır. İlk tören, müşterek imparator ilan edilecek olan Herakleios için düzenlendi. Patrik ve senato üyelerinin tümü çağırıldı. Tören defne sarayındaki aziz stephen şapelinde gerçekleşti. Müşterek imparator ilan edilecek olan Herakleios'un başında kamelaukion⁷⁷¹ denen bir başlık bulunmaktaydı bu başlık çıkarılarak yerine imparatorluk tacı kondu. İkinci tören imparatorun diğer oğlu olan David'in kaisar ilan edilmesi için gerçekleşti. David için dua okunduktan sonra imparator onu caesar ilan etti ve az önce oğlu Herakleios'un başından çıkarılan kamelaukion onun başına takıldı.⁷⁷² Törenler kitabında bir başka bölüm daha bulunmaktadır. "Bir Kaisarın Atanması/Belirlenmesi Süresinde Dikkat Edilmesi Gerekenler"⁷⁷³ başlığı taşıyan bölümde tören ayrıntılı bir şekilde aktarılmaktadır. Başlıkta geçen ve seçim, atama gibi anlamalara gelen Grekçe bir kelime olan χειροτονια (tl. kheirotonia) kaisarın seçime tabi tutulduğunu ima etmektedir. Nitekim paskalya bayramında gerçekleştiği belirtilen tören sırasında imparator, magistroslar, arkhonlar ve birlikler ile kaisar seçimi hakkında müzakere yapar. Müzakerenin sonunda kaisar olarak atanacak kişi ya da kişiler getirilir ve bir dua okunur. Bu duanın ardından kaisar ya da kaisarlara khlamys giydirilir. Bunun ardından bir dua daha okunur. Bu duadan sonra da imparator kaisar ya da kaisarlara taç giydirir.⁷⁷⁴

XIV. yüzyılda kaisarın atanması ile ilgili Pseudo Kodinos'un eserinde kısa bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde kaisar ile sebastokratorun atanma törenleri aynı başlıkta verilirken, törenlerin içeriğinin de birbirine benzer olduğu ifade edilmektedir.

⁷⁷⁰ *Theoph.*, 366-369.

⁷⁷¹ *Kamelaukion*, tahtın meşru varisine ait başlıktır. Bkz. *ODB*,554.

⁷⁷² *BOC*, 627-628.

⁷⁷³“Ὅσα δεῖ παραφυλαττεῖν ἐπὶ χειροτονία καίσαρος.” Başlık tek bir caesar'ı işaret etse de içerikten anlaşıldığına göre bu törende aynı anda birden fazla sayıda caesar atanmaktadır. Bkz. *De Cer.* 217.; *BOC*, 217.

⁷⁷⁴ *BOC*, 217-225.

Aslında belirtildiğine göre bu törenler bir despotun atanma töreni ile aynıdır. Ancak tek fark başlarına taktıkları başlıktır.⁷⁷⁵

Bu örnekler, ortak imparator ve kaiser törenlerinin yaşadığı dönüşümü göstermektedir. Bu dönüşüm, taç giyme töreni ile paralel biçimde gerçekleşmiştir. Tıpkı taç giyme törenlerinin örneklerinde olduğu gibi, askeri bir tören gibi orduda ve askerlerin huzurunda başlayan, sivil kanadın katılımının ve onayının bir sonraki aşamada gerçekleştiği törenler en sonunda kilisede din adamının huzurunda gerçekleşir hale gelmiştir. İmparatorun makamı için patrikin önemi ne ise müşterek imparator ile henüz ayrı bir unvan haline gelmemiş olan kaiser için de imparator aynı anlama gelmektedir.

4.3. İmparatorların Cenaze Törenleri

Kaynaklarda imparatorların cenaze törenlerinin nasıl icra edildiğine dair ayrıntılı bilgi oldukça azdır. Sadece birkaç imparatorun cenaze töreni hakkında bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla imparatorluğun kuruluşundan yıkılışına kadar cenaze törenlerinin içeriğinin ne şekilde değişim gösterdiğine dair bir bütün halinde bilgi edinmek çok zordur. Yine de kaynaklarda verilen birkaç örnek üzerinden fikir edinebilmek mümkündür.

İmparatorlukta icra edilen ilk cenaze töreni imparator I.Konstantinos'un cenaze törenidir. Bu törenin ayrıntıları, Eusebios'un Vita Constantini isimli eseri ile Chronicon Paschalede ve Theophanes'in kroniğinde yer almaktadır. İmparator I.Konstantinos 337 yılında Nikomedia'da öldü. Ölümünü duyanlar "kıyafetlerini yırtarak" ağladılar. Daha sonra birlikler yas kıyafetlerini giydiler. Askerler naşı altın bir tabuta koydular, naaş paludamentuma sarılmıştı. Tabut, Konstantinopolise getirilip sarayın içine kondu ve oğullarına haber verildi. Oğulları gelene kadar bekletilen naaş, ziyarete açıldı ve halkın tüm kesimi tarafından ziyayet edildi. İkinci oğlu Constantius, ilk gelen kişiydi ve hemen babasının naaşını alarak cenaze alayına önderlik etti. Tabut Kutsal Havariler kilisesine getirildi ve oraya gömüldü.⁷⁷⁶

IV. yüzyıla ait olan bu cenaze töreni örneği dışında, törenin içeriğine dair ayrıntılı bilgi veren bir başka kayıt bulunmamaktadır. Orta Bizans dönemi ile ilgili olaraksa cenaze törenlerinin içeriğine dair Törenler kitabında yer almaktadır. "επιτάφιος

⁷⁷⁵ Pseudo-Kod., 2013, 249.

⁷⁷⁶ Eusebius, 179-181.;Chron. Pasch. 22.; Theoph., 54.

βασιλέων (tr. İmparatorların cenazesi)” başlığı ile 1.cildin 60. Bölümünde yer alan cenazelerle ilgili olarak dipnotta verilen bilgiye göre, burada anlatılan prosedür imparator VII. Konstantinos’un kendi cenazesinde yapılan törenle aynıdır.⁷⁷⁷ VII. Konstantinos’un cenaze töreni ile ilgili ayrıntılsa Theophanes Continuatus isimli metinde verilmiştir. Theophanes, imparator VII. Konstantinos’un hastalanıp öldüğünde augousta Eleni, çocukları, patrikios parakoimomenos Basileios ve koiton personelinin huzurda bulunduğunu ve imparatorun naaşının, sergilenmek üzere 19 akkubitaya götürüldüğünü aktarmaktadır.⁷⁷⁸ Törenler kitabında imparatorun 19 akkubitada sergilenirken tacı takılmış, divetesionu, altın khlamyisi ve ayakkabıları giydirilmiş vaziyette olduğu belirtilmektedir.⁷⁷⁹

Tüm senato mensupları ve kilise görevlileri imparatora son kez selam vermek için orada hazır bulundular. İlahilerin ve duaların ardından törenler amiri 3 kez “ git imparator, basileusların basileusu efendilerine efendisi seni çağırıyor!”⁷⁸⁰ diye bağırdı. Bunun ardından naaş kaldırılarak saraydan çıkarılıp mese boyunca Havariun kilisesinin naos’una kadar götürüldü.⁷⁸¹

Theophanes Continuatus’da açıkça Kutsal Havariler kilisesi olarak belirtilse de Törenler Kitabında gömüleceği yere götürüldüğü yazmaktadır.⁷⁸² Törenler kitabında, imparator gömülmeden önce başındaki tacın çıkarılıp mor bir bandın yerleştirildiği aktarılmaktadır.⁷⁸³

Bilindiği kadarıyla Kutsal Havariler kilisesinde son gömülen imparator VIII. Konstantinos (1025-1028)dir.⁷⁸⁴ Bu örnekler dışında imparatorların cenaze törenleri hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Görüldüğü üzere en ayrıntılı bilgi I.Konstantinos’un cenazesi ile VII. Konstantinos’un cenazesi hakkındadır.

⁷⁷⁷ *De Cer*, 275.; *BOC*, 275.

⁷⁷⁸ *Theoph. Cont.*(1838), (Haz.: I.Bekker), Bonn: Impendis Ed. Weberi, s. 466-467.

⁷⁷⁹ *BOC*, 275.

⁷⁸⁰ “καλεῖ σε ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων”

⁷⁸¹ *Theoph. Cont.*467.

⁷⁸² “τῶν ἁγίων ἀποστόλων” bkz. *Theoph. Cont.* 467.; “ (...) καὶ τὸν τόπον καταβόντων, ἐν ᾧ μέλλει κηδευθῆναι”. Bkz. *De Cer*, 276.

⁷⁸³ *BOC*, 276.

⁷⁸⁴ C. Rapp (2012). *Death at the Byzantine Court: The Emperor and his Family, Death At Court*, (Haz. K.H. Spiess, I.Warntjes), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 280.

SONUÇ

İmparator I.Konstantinos, yeni başkent olarak tahsis ettiği şehre kendi adını verdiğinde 1123 yıl gibi uzun bir süre boyunca varlığını koruyacak bir imparatorluğun başkentini kurduğunu öngörebilmiş midir? Yine imparator I.Konstantinos, yeni bir başkent etrafında kurulan yeni bir devletle Hristiyanlığı bir araya getirip, bu yeni dinin, kurduğu devletle neredeyse yekpare hale gelerek onun bünyesini şekillendireceğini tahmin edebilmiş midir? I.Konstantinos, Roma dünyasının bir ferdiydi. Neredeyse bütün hayatını askerler arasında, orduda geçirmiş bir askerdi. Ancak, yeni bir imparatorluğun ilk hükümdarı olmaktan ziyade, bir geçiş sürecin en iyi şekilde yürütülmesini sağlayan bir figür gibi görünmektedir.

Roma imparatorluğu ikiye ayrılmıştı ve doğu yarısı yeniden örgütlenmekteydi. Varlığını sürdürdürebilmesi için Roma'dan aldığı kökleri, yönetim geleneğine dair tüm bildiklerini, doğru toprakla bir araya getirmesi gerekiyordu. Bu çalışma işte tam da bunu yapıp yapamadığına cevap vermeye çalıştı. Çalışmanın kapsamı boyunca anlaşılacağı üzere, Roma imparatorluğunun kurum ve unvanları Bizans imparatorluğu için bir ilham kaynağı olmaktan çok; iyi bir sistem için gerekli unsurlar olarak algılanmış görünmektedir. Ancak, Bizansın bu geleneğe iki biçimde katkı sunduğu düşünülebilir; biri terminolojik dili Latince'den Grekçeye dönüştürerek, kendine özgü terminolojisini geliştirmek; diğeri de gereksinimleri doğrultusunda, bu bürokratik geleneği ihtiyacına uygun hale getirmek biçimindedir. Bu noktada, imparatorluğu idari açıdan akılcı ve faydacı olarak tanımlamak mümkündür. Ancak tüm bürokratik sistemlerde olduğu gibi kişisel hırsların oluşturduğu zafiyet burada da kendi örneklerini sergilemektedir.

Yine de sistemin kendi sorunlarına rağmen iyi işlemiş olduğunun yegâne kanıtı imparatorluğun uzun ömrüdür. Her ne kadar imparatorluğun son yüzyıllarında sistem daha çok aile üyeleri ve imparatora yakın kişilerin çıkarlarına hizmet eder hale gelmişse de, Romalı köklerin, Bizans toprağına iyi bir şekilde tutunduğu sonucuna varılabilir. Elbette ki imparatorluğun son dönemi ile ilk dönemi arasında çok büyük farklılıklar bulunmaktadır. Ancak bu durumu, Bizans imparatorluğunun, şartların gerektirdiği müdahalelere karşı esneklik göstermiş olması, eski sisteme karşı tutucu bir yaklaşım sergilememesi şeklinde yorumlamak mümkündür.

Bu çalışma, girişte de belirtildiği gibi, taktikon isimli listeler, sıra dışı bir metin olan Kletorologion, Pseudo Kodinos'un eseri ve geç antik çağa ait Notitia Dignitatum çok değerli bir hiyerarşi listeleri sayesinde hazırlanmıştır. Görüldüğü üzere, bazı makamlar ve unvanlar hakkında ayrıntılı bilgiler bulabilmek mümkün olmamıştır. Bazı makamlar ise oldukça ayrıntılı bir biçimde ele alınabilmiştir. Dolayısıyla bazı yerlerde mecburen bazı teoriler ileri sürülmek zorunda kalınmıştır. Yorumu çok açık görünen ancak yorum yapmanın da bilgi azlığından dolayı zor olması sebebiyle bazı başlıklar çok geniş bazı başlıklar ise dar bir içeriğe sahip olmuştur.

Öte yandan bazı memurların sorumluluklarının değişmesi örneğin daha sivil bir karakteri olan primmikerios'un megas primmikerios haline getirilip askeri bir karaktere büründürülmüş olması gibi çeşitli örnekler görülmektedir. Bunlar, anlatımı kolaylaştırabilmek için yapılan kategorizasyonların aslında kesinlik içermediğini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda imparatorluğun yukarıda da değinildiği gibi, gereksinimlerine karşı esnekliğini de gösterebilir. Sonuç olarak Bizans imparatorluğunun kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süreç içinde imparatorluğun merkezi idaresi hakkında fikir vermeyi amaçlayan bu çalışma, imparatorluğun dönüşümünü terminolojiyi izleyerek aktarmaya çalıştı. Muhtemelen bu, imparatorluk idaresinin geçirdiği dönüşümü açık biçimde yansıtması bakımından, izlenmesi gereken yollardan biridir.

Kaynaklar sayesinde törenlerin kendi serüvenini izleyebilmek ve belki de imparatorluğun Hıristiyan kimliğinin imparatorluğun bünyesine nasıl temas ettiğini ve o bünyeyle nasıl bütünleştiğini en net biçimde görmek mümkün olmuştur. Bununla birlikte arka planda, Konstantinopolis'in maruz kaldığı değişim de izlenebilmiştir. Ortak imparator ve kaisarların atanma törenleri, nispeten daha dar bir içeriğe sahiptir. Cenazeler ise kaynakların verdiği bilgilere bakılarak daha az değişimin yaşandığı törenler olarak düşünülebilir.

Genel olarak, makamlar, memurlar, unvanlar ve törenler çerçevesinde imparatorluğun yaşadığı dönüşüm yavaş, kısmi ve kesin bir biçimde olmuştur. Bu yeniliklerin her biri zamanla ve şu an için görüldüğü üzere yumuşak bir biçimde gerçekleşmiştir. İmparatorluk Herrin'in deyimiyle "yaşlı doğmuş" bir imparatorluktur. Ona bilge ve tecrübeli bir yaşlılığın kişiye kattığı her şeyi katan Romalılığını bünyesinde her zaman muhafaza etmiş, belki de bu saygısını en çok Ayasofya'daki

omphalionda yer alan o büyük çemberi, tıpkı imparatorların üzerine çıkartılarak havaya kaldırıldığı büyük kalkanları andıracak biçimde yerleştirerek göstermeye çalışmıştır. Ancak, kendine özgü bir imparatorluk olmaktan da kaçınmamış, Grekçe ve Hıristiyanlıkla birlikte, Romalı köklerini bir arada harmanlamış ve ortaçağın en görkemli imparatorluğunu meydana getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Abbott, F. (1911). *A History and Description of Roman Political Institutions*. Boston: Ginn and Company.
- Akropolites, G. (2007). *The History*. (Haz: R. Macrides), Oxford: Oxford University Press.
- Angelov, D. (2007). *Imperial Ideology and Political Thought in Byzantium 1204-1330*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anonymus Valesianus (2008), *Valesius Seçkileri*. (Çev: T. Kaçar). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Attaleiates, M. (2012), *The History* . (Çev: A.Kaldellis, D. Krallis). London: Harvard University Press.
- Augustus. (2009). *Ankara Anıtı (Lat. Monumentum Ancytanum)*. (Çev: Ç. Dürüşken). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ball, J. (2005). *Byzantine Dress*. New York: Palgrave Macmillan.
- Berger, A. (2016). Konstantinopoliste Sokaklar ve Kamusal Alanlar. R. H.Maguire içinde, *Konstantinopolis: Şehrin Dokusu* (s. 7-35). (Çev: H.Yalın). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Boak, A. (1919). *The Master of the Offices in the Later Roman and Byzantine Empires*. New York: The Macmillan Company.
- Bowman, A. (2005). Diocletian and the First Tetrarchy, A.D.284-305. A. P. A.Bowman içinde, *The Cambridge Ancient History c.XII* (s. 67-89). Cambridge: Cambridge University Press.
- Brightman, F. (1901). Byzantine Imperial Coronation. *The Journal of Theological Studies* vol. 2 , 359-392.
- Brody, L.R.(2005). *Encyclopedia of the Ancient Greek World*. New York: Facts on File.

- Bunson, M. (1995). *A Dictionary of The Roman Empire*. Oxford: Oxford University Press.
- Bury, J. (1893a). *A History of the Roman Empire From Its Foundation to the Death of Marcus Aurelius*. New York: Harper & Brothers Publishers.
- Bury, J. (1910b). *The Constitution of the Later Roman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bury, J. (1911c). *The Imperial Administrative System in the Ninth Century*. London: Oxford University Press.
- Bury, J. (1920d). The Notitia Dignitatum. *The Journal of Roman Studies Volume 10* , 131-154.
- Bury, J. (1958e). *History of the Later Roman Empire From the Death of Theodosius I to the death of Justinian vol.I*. New York: Dover Publications.
- Cameron, A. (1965a). Eunuchs in the Historia Augusta. *Latomus, vol. 24, no. 1* , 155-158.
- Cameron, A. (1999b). *Circus Factions Blues and Greens at Rome and Byzantium*. Oxford: Clarendon press.
- Cameron, A. (1993). *The Later Roman Empire AD 284-430*. London: Fontana Press.
- Charanis, P. (1940). Coronation and Its Constitutional Significance in the Later Roman Empire. *Byzantion, 15.* , 49-66.
- Cheikh, N. (2004). *Byzantium Viewed by the Arabs*. Massachusetts: Harvard University Center of Middle Eastern Studies.
- Chronicon Paschale 284-628*. (2007). (Çev: M.Whitby, M.Whitby). Liverpool: Liverpool University Press.
- Chronographie Quae Theophanis Continuati* (2015). (Çev: M.Featherstone, J. Signes-Codoner). Berlin: De Gruyter.
- Comnena, A. (2003). *The Alexiad* (Çev: E. R. A.Sewter). London: Penguin Books.

- Connor, C. (2011). *Bizans'ın Kadınları*. (Çev: B. Cezar). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Continuatus, T. (1838). (Haz: I.Bekker). Bonn: Impendis Ed. Weberi.
- Dio, C. (1917). *Roman History*. (Haz: H.B.Foster). New York : The Macmillan Co.
- Dukas. (2013). *İstanbul'un Fethi Dukas Kroniği 1341-1432*.(Çev: V.Mirmiroğlu). İstanbul: Kabalcı yayınevi.
- Eck, W. (2007). *The Age of Augustus*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Eder, W. (2005). Augustus and The Power of Tradition. K.Galinsky içinde, *The Cambridge Companion to the Age of Augustus* (s. 13-33). Cambridge: Cambridge University Press.
- Encyclopedia of The Ancient Greek World*. (2005). (Haz: D Sacks, L.R Brody, O. Murray) New York : Facts on File.
- Ensslin, W. (1962a). The Emperor and the Imperial Administration. H. N.H.Baynes içinde, *Byzantium An Introduction to East Roman Civilization* (s. 268-307). Oxford : Clarendon Press.
- Ensslin, W. (1967b). The Government and Administration of The Byzantine Empire. J.M.Hussey içinde, *The Cambridge Medieval History Vol.IV The Byzantine Empire Part II Government, Church and Civilization* (s. 1-55). Cambridge: Cambridge university press.
- Eusebius. (1999). *Life of Constantine*. (Çev: A.Cameron, S. G. Hall). Oxford: Clarendon Press.
- Eusebius. (1830). *Vita Constantini*. (Haz: F.A.Heinichen). Leipzig: G.Nauckium.
- Eutropius. (2007). *Roma Tarihinin Özeti*. (Çev: Ç.Menzilcioğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Feissel, D. (2014). İmparator ve İmparatorluk Yönetimi. C.Morrison içinde, *Bizans Dünyası* (s. 99-129). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Finlay, G. (1853). *History of the Byzantine Empire From DCCXVI to MLVII*. London: J.M.Dent& Sons Ltd.
- Freely, J. Ç., Çakmak, A. S. (2017). *İstanbul'un Bizans Anıtları*. (Çev: F.G.Tanman). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Furtrell, A. (2006). *The Roman Games*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing.
- Garland, L. (2002). *Byzantine Empresses Women and Power in Byzantium*. New York: Routledge.
- Geanakoplos, D. (1984). *Byzantium Church, Society and Civilization Seen Through Contemporary Eyes*. Chicago: The University of Chicago.
- Gregory, T. (2005). *A History of Byzantium*. Massachusetts: Blackwell Publishing.
- Guilland, R. (1943a). Les Eunuques dans l'empire Byzantin. Etude de titulature et de prosopographie Byzantines. *Etudes Byzantines tome 1* , 197-238.
- Guilland, R. (1948b). The Hippodrome at Byzantium. *Speculum c. 23 N.4* , 676-682.
- Guilland, R. (1950c). Le Domestique des Scholes, *Revue des Etudes Byzantines*, Tome 8
- Guilland, R. (1959d). Recherches sur l'Histoire Administrative de l'Empire Byzantine: Le Despote, Δεσπότης. *Revue des Etudes Byzantines, Tome 17* , 52-89.
- Guilland, R. (1965e). Etude sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. L'orphantrophe. *Revue des etudes byzantines Tome 23* , 205-221.
- Guilland, R. (1967f). *Recherches Sur Les Institutions Byzantines Tome I-II*. Berlin-Amsterdam: A.M.Hakkert.
- Guilland, R. (1968g). Le Mystique ο μυστικός. *revue des etudes byzantines* , 279-296.
- Guilland, R. (1971h). Les Logothetes: Etudes sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin, *Revue des Etudes Byzantines, tome 29*.
- Haldon, J. (1997a). *Byzantium in the Seventh Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Haldon, J. (2008b). Structures and Administration. J. R. E. Jeffreys içinde, *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* (s. 539-554). Oxford: Oxford University Press.
- Haldon, J. (2016c). Bureaucracies, Elites and Clans: The Case of Byzantium, c. 600-1100. P. P. Crocks içinde, *Empires and Bureaucracy in World History* (s. 147-170). Cambridge: Cambridge University Press.
- Haussig, H. (1971). *A History Of Byzantine Civilization*. London: Thames and Hudson Limited.
- Herodian. (1995). *Books I- VI*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Herrin, J. (2001). *Women in Purple Rulers of Medieval Byzantium*. Princeton: Princeton University Press.
- Hornblower, S. S., Spawford, A. (2012). *The Oxford Classical Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Houston, G. (2003). *Ancient Greek, Roman & Byzantine Costume*. New York: Dover Publications.
- Jones, A. (1964). *The Later Roman Empire 284-602 A Social, Economic and Administrative Survey Volume I*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Jones, A. (1964). *The Later Roman Empire 284-602 A Social, Economic and Administrative Survey Volume III*. Oxford: Blackwell
- Jones, H.S., Liddell, H.G., Scott, R.G. (1996). *A Greek English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press.
- Kelly, C. (2004). *Rulling the Later Roman Empire*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Koder, J. (2013). The Authority of the Eparchos in the Markets of Constantinople According to the Book of the Eparch. P. Armstong içinde, *Authority in Byzantium* (s. 83-109). London: Ashgate.

- Kulikowski, M. (2000). The "Notitia Dignitatum" as a Historical Source. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* , 358-377.
- Laurent, V. (1981). *Le Corpus des Sceaux de L'empire Byzantin Tome II: L'administration Centrale*. Paris: Publications de L'institut Français D'etudes Byzantines.
- Lendering, J. (2011). *Roma Mermer Şehir*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Lenski, N. (2006). The Reign of Constantine. N.Lenski içinde, *The Cambridge Companion to the Age of Constantine* (s. 50-91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, C.T., *A Latin Dictionary*. (2002). Oxford: Clarendon Press.
- L'Orange, P. (1953). *Studies on the Iconography of Cosmic Kingship in Ancient World*. Oslo: H.Aschenoug & Co.
- Maclagan, M. (1968). *The City of Constantinople*. New York: Frederick A. Praeger Publishers.
- Magdalino, P. (1984). Mystikos the not-so-secret functions of the Mystikos. *Revue des etudes byzantines* , 229-240.
- Magdalino, P. (1993). *The Empire of Manuel I Komnenos*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mango, C. (1986). *The Art of the Byzantine Empire 312-1453*. Toronto: University of Toronto Press.
- Mann, J. (1991). The Notita Dignitatum Dating and Survival. *Britannia Volume 22* , 215-219.
- Marcellinus, A. (2000). *Roman History*. (Çev: J.C.Rolfe). Cambridge MA: Harvard University Press.
- McGormick, M. (1990). *Eternal Victory, Triumphal Rulership in late antiquity, Byzantium and the early medieval West*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Merçil, E. (2011). *Selçuklularda Saraylar ve Saray Teşkilatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Millas, H. (1992). Yunanca'nın Türkçe Haflerle Yazılışı. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 16 (27) , 189-197.
- Miller, D. (1966). The Logothete of the Dromou in the Middle Byzantine Period. *Byzantion* , 438-470.
- Miller, T. (2003). *The Orphans of Byzantium Child Welfare in the Christian Empire*. Washington D.C.: The Catholic University of America Press.
- Milligen, A. (1899a). *Byzantine Constantinople The Walls of the City and Adjoining Historical Sites*. London: William Clowes and Sons Limited.
- Millingen, A. (1912b). *Byzantine Churches in Constantinople*. London: Macmillan co. and limited.
- Mitchell, S. (2016). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S.284-641*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Moss, H. S. (1962a). The History of the Byzantine Empire: An Outline From A.D.330 to the Fourth Crusade. H. L. N.H.Baynes içinde, *Byzantium an Intruduction to East Roman Civilization* (s. 1-33). Oxford: Clarendon Press.
- Moss, H. S. (1966b). The Formation of The East Roman Empire 330-717. J.M.Hussey içinde, *The Cambridge Medieval History c. IV k. I* (s. 3-43). Cambridge: Cambridge University Press.
- Müller-Wiener, W. (2002). *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*. (Çev: Ü.Sayın). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Nicol, D. (2000a). *Bizans ve Venedik*. (Çev: G.Ç.Güven). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.
- Nicol, D. (2010b). *Konstantinos Paleologos*. (Çev: E.Kurtluoğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitana et Laterculi Prouinciarum.* (1876). (Haz: O.Seeck), Berlin: Weidman.
- O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates. (1984). (Çev: H.J.Magoulias). Detroit: Wayne State University Press.
- Oikonomides, N. (1972). *Les Listes de Préséance Byzantines des IXe et Xe Siècles.* Paris: Centre National de Recherche Scientifique.
- Ostrogorsky, G. (1999a). *Bizans Devleti Tarihi.* (Çev: F.İşiltan). Ankara: TTK.
- Ostrogorsky, G. (1999b). Bizans İmparatoru ve Hiyerarşik Dünya Düzeni. *Cogito: Bizans Sayı 17*, 51-54.
- Oxford Dictionary of Byzantium.* (1991). (Haz: A.Kazhdan). Oxford: Oxford University Press.
- Oxford Dictionary of Late Antiquity.* (2018). (Haz: O.Nicholson). oxford: Oxford University press.
- Parani, M. (2003). *Reconstructing the Reality of Images.* Leiden: Brill.
- Piltz, E. (1997). Middle Byzantine Court Costume. H.Maguire içinde, *Byzantine Court Culture From 829-1204* (s. 39-53). Washington D.C.: Harvard University Press.
- Porphyrogenntos, C. (2013). *The Book of Ceremonies.* (Çev: A.Moffatt, M.Tall). Leiden, Boston: BRILL.
- Porphyrogrniti, C. (1829). *De Ceremoniis Aulae Byzantine Libri Duo*. (Haz: J.J.Reiske). Bonn: Impensis Ed. Weberi.
- Psellus, M. (1966). *Fourteen Byzantine Rulers.* (Çev: E.R.A.Sewter). London: Penguin Books.
- Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies.* (2013). (Çev: R. Macrides, J.A.Munitiz, D.Angelov). Burlington: Ashgate.
- Pseudo-Kodinos. (1966). *Traité des Offices.* (Haz: J.Verpeaux). Paris: Centre National de la Recherche Scientifique.

- Rapp, C. (2012). *Death at the Byzantine Court: The Emperor and his Family*. K. W. Spiess içinde, *Death at Court* (s. 267-287). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Rice, T. (2011). *Bizans'ta Günlük Yaşam*. (Çev: B.Altınok). İstanbul: Özne Yayımcılık.
- Rich, A. (1890). *A Dictionary of Roman and Greek Antiquities*. London: Longmans, Green and co.
- Richardson, L. (1992). *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.
- Ringrose, K. (2003). *The Perfect Servant, Eunuch and The Social Construction of Gender in Byzantium*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Runciman, S. (1961). *Byzantine Civilization*. Ohio: Meridian Books.
- Salisbury, F. (1927). On The Date of The Notitia Dignitatum. *The Journal of Roman Studies* vol. 17 , 102-106.
- Saller, R. G. (2014). *The Roman Empire Economy, Society and Culture*. Suffolk: Bloomsbury.
- Sarris, P. (2002). The Eastern Empire From Constantine to Heraclius (306-641). C. Mango içinde, *The Oxford History of Byzantium* (s. 19-70). Oxford: Oxford University Press.
- Scylitzae, I. (1973). *Synopsis Historiarum*. Berlin: De Gruyter.
- Skylitzes, J. (2010). *A Synopsis of Byzantine History 811-1052*. (Çev: J.Wortley) Cambridge: Cambridge University Press.
- Sloojets, D. (2006). *The Governor and His Subjects in the Later Roman Empire*. Leiden: Brill.
- Stephenson, P. (2011). *Büyük Konstantin*. (Çev: G. Ergin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sophocles, E.A. (1914) *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods From B.C.146 to A.D.1100*. Harvard University Press.

- Suetonius. (1979). *The Lives of The Caesars*. (Çev: J.C.Rolfe). Massachusetts: Harvard University Press.
- Tacitus. (1962). *The Histories- The Annals c. II*. (Çev: C.H.Moore, J.Jackson). Massachusetts: Harvard University Press.
- Teitler, H. (2002). Raising on a Shield: Origin and Afterlife of a Coronation Ceremony. *International Journal of the Classical Tradition*, c. 8 no.4 , 501-521.
- The Chronicle of John Malalas* (1986). (Haz: E.Jeffreys, M.Jeffreys, R.Scott). Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies.
- The Chronicle of the Theophanes Confessor*. (1997). (Haz: C.Mango, R.Scott). Oxford: Clarendon Press.
- The History of Theophylact Simocatta*. (1986). (Çev: M.Whitby, M.Whitby).Oxford: Oxford University Press.
- Tougher, S. (2002a). In or Out? Origins of Court Eunuchs. S. Tougher içinde, *Eunuchs in Antiquity and Beyond* (s. 143-159). London: Classical press of Wales and Duckworth.
- Tougher, S. (2008b). *The Eunuch in Byzantine History and Society*. London and New York: Routledge.
- Tougher, S. (2013c). Bearding Byzantium: Masculinity, Eunuchs and The Byzantine Life Course. B. G. Neil içinde, *Question of Gender in Byzantine Society* (s. 153-167). London and New York: Routledge.
- Treadgold, W. (1998). *Byzantium and It's Army 284-1081*. Stanford: Stanford University Press.
- Tsamakda, V. (2002). *The Illustrated Chronicle od Ioannes Skylitzes in Madrid*. Leiden: Alexandros Press.
- Van Dam, R. (2007), *The Roman Revolution of Constantine*, Cambridge, Cambridge University press.
- Vasiliev, A. (2016). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. (Çev: T.Alkaç). İstanbul: Alfa.

- Victor, A. (1994). *De Caesaribus*. (Haz: H.W.Bird). Liverpool: Liverpool University Press.
- Weisweiler, J. (2015). Domesticating the Senatorial Elite: Universal Monarchy and Transregional Aristocracy in the Fourth Century AD. J. Weisweiler içinde, *Contested Monarchy Integating the Roman Empire in the Fourth Century AD* (s. 17-42). Oxford: Oxford University Press.
- Whitby, M. (2016). The Late Roman Empire Was Before All Things a Bureaucratic State. P. a. T.H.Parsons içinde, *Empires and Bureaucracy in World Histoy From Late Antiquity to the Twentieth Century* (s. 129-146). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilson, N. (2006). *Encyclopedia of Ancient Greece*. New York: Routledge.
- Zosimus. (1982). *New History*. (Haz: R.T.Ridley). Canberra: Australian Association for Byzantine Studies.
- Ф.И.Успенский. (1898). Византийская Табель О Рангах. *ИРАИК* , 98-137.

EK-1**TAKTİKON USPENSKİ¹**

İsadostu despot Mihail ile ziyadesiyle Ortodoks ve mubarek annesi Theodora döneminde tatbik edilen taktikon metninde²

Aslı	Transliterasyonu
‘ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως	Ho patriarches Konstantinopoleos
‘ο καῖσαρ	Ho kaisar
‘ο νωβελήσιμος	Ho nobelesimos
‘ο κουροπαλάτης	Ho kouropalates
‘η ζωστή πατρικία	Ho zoste patrikia
‘ο μάγιστρος	Ho magistros
‘ο ‘ραίκτωρ	Ho paiktor
‘ο σύγκελλος	Ho synkellos
Πατρικίη ι προτοσπαθαρί ³	Patrikii i protospathari
Οι πατρικιοι ευνούχοι	Oi patrikioi eunouhoi
‘ο πατρικιος και στρατηγός τῶν ἀνατολικῶν	Ho patrikios kai strategos ton Anatolikon
‘ο πατρικιος και δομέστικος τῶν σχολῶν	Ho patrikios kai domestikos ton skholon
‘ο πατρικιος και ἀνθύπατος	Ho patrikios kai anthypatos
‘ο πατρικιος και στρατηγός τῶν ἀρμενιάκων	Ho patrikios kai strategos ton Armeniakon

¹ F. Uspenskinin yayınladığı makale ile Oikonomidesin eserinde yer alan bölümden aktarılmıştır. Bkz. *IRAİK* tom 3, s. 111-130.; N.Oikonomides, 1972, a.g.k., s.46-63.

² (Gr. τακτικὸν ἐν ἐποτόμῳ γενόμενον ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ φιλοχρίστου δεσποτοῦ καὶ Θεοδώρας τῆς ὀρθοδοξοτάτης καὶ ἀγίας αὐτοῦ μητρός.) Uspenski, listeyi, Rütbeler mevkisi (ru. Чины стоящие) ve sınıflar (ru. Классные) olmak üzere iki gruba ayırmıştır. İkinci grubu da birinci (ru. Первый), ikinci sınıf (ru. второй класс) ve üçüncü sınıf (ru. третий класс) olmak üzere üç sınıfa ayırmıştır. Bkz. F.Uspenski (1898), a.g.m., s. 109-130; Oikonomides, bu gruptandırma ve ayrımı kullanmamış listeyi düz bir liste biçiminde yayınlamıştır. Bkz. N.Oikonomides (1972), a.g.k., s.46-64.

³ Uspenski, listesinde bu unvanı orijinal Grekçe olarak değil Rusça olarak yazmaktadır. Bkz. F.Uspenski (1898), a.g.m.,s.110.

‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν θρακησίων	Ho patrikios kai strategos ton Thrakesion
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ ὀψικίου	Ho patrikios kai strategos tou Opsikiou
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν βουκελλαρίων	Ho patrikios kai strategos ton Boukellarion
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς καππαδοκίας	Ho patrikios kai strategos Kappadokias
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς παφλαγωνίας	Ho patrikios kai strategos Paphlagonias
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῆς Θράκης	Ho patrikios kai strategos tes Thrakes
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς μακεδονίας	Ho patrikios kai strategos Makedonias
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς χαλδίας	Ho patrikios kai strategos Khaldias
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς πελοποννήσου	Ho patrikios kai strategos Peloponnesou
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν κιβυρραιῶτων	Ho patrikios kai ton Kibyrraioton
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς ἑλλάδος	Ho patrikios kai strategos Hellados
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς σικελίας	Ho patrikios kai strategos Sikellias
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς κεφαλονίας	Ho patrikios kai strategos Kephalonias
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης	Ho patrikios kai strategos Thessalonikes
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τοῦ δυρραχίου	Ho patrikios kai strategos tou Dyrrakhiou
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς κρήτης	Ho patrikios kai strategos Kretes
‘ο πατρίκιος καὶ στρατηγὸς τῶν κλιμάτων	Ho patrikios kai strategos ton Klimaton
‘ο πατρίκιος καὶ ὑπαρχος	Ho patrikios kai uparkhos

‘ο πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν ἐξκουβίτων	Ho patrikios kai domestikos ton ekskoubiton
‘ο πατρίκιος καὶ σακελλάριος	Ho patrikios kai sakellarios
‘ο πατρίκιος καὶ γενικοῦ λογοθέτης	Ho patrikios kai genikou logothetes
‘ο πατρίκιος καὶ κοιέστωρ ⁴	Ho patrikios kai koiestor
‘ο πατρίκιος καὶ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ	Ho patrikios kai logothetes tou stratiotikou
‘ο πατρίκιος καὶ δρουγγάριος τ(ων) ἀριθμ(ῶν)	Ho patrikios kai droungarios ton arithmon
‘ο πατρίκιος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου	Ho patrikios kai logothetes tou dromou
‘ο πατρίκιος καὶ λογοθέτης τῶν ἀγγελῶν	Ho patrikios kai logothetes ton agelon
‘ο πατρίκιος καὶ χαρτουλάριος τῆς σακέλλης	Ho patrikios kai khartoularios tes sakelles
‘ο πατρίκιος καὶ χατρουλαριος τοῦ βεσταρίου	Ho patrikios kai khartoularios bestariou
‘ο πατρίκιος καὶ ὀρφανοτρόφος	Ho patrikios kai orphanotrophos
‘ο λοιτοὶ πατρίκιοι κατὰ τοὺς κωδικέλλους αὐτῶν	Ho loittoi patrikioi kata tous kodikellous auton
‘ο πραιπόσιτος καὶ πρωτοσπαθάριος	Ho praipositos kai protospatharios
Οἱ στρατηγοὶ πρωτοσπαθάριοι κατὰ στρατηγίας	Oi strategoi protospatharioi kata strategias
Οἱ μητροπολίται	Oi metropolitai
Οἱ ἀρχιεπίσκοποι οἱ αὐτοκέφαλοι	Oi arkipiskopoi oi autokephaloi
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν ἐξκουβίτων	Ho protospatharios kai domestikos ton ekskoubiton
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ ὑπαρχος	Ho protospatharios kai uparkhos
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ σακελλάριος	Ho protospatharios kai sakellarios

⁴ Oikonomides bu unvanı kuasıstwr biçiminde yazmaktadır. Bkz. N.Oikonomides (1972). a.g.k.,s. 51.

Οι λοιποὶ ὀφφικιάλιοι κατὰ τὰ ὀφφίκια αὐτῶν	Oi loipoi offikialioi kata to offikia auton
Οἱ ἐπεχόμενοι ἐπίσκοποι	Oi epekhomenoi episkopoi
ὁ πριμικήριος τοῦ κουβουκλίου	Ho primikerios tou kouboukliou
ὁ γενικὸς (καὶ) λογοθέτης	Ho genikos (kai) logothetes
Οἱ ὀστιάριοι	Oi ostiarioi
(οἱ) πρωτοσπαθάριοι ευνοῦχοι	(oi) protospatharioi eunoukhoi
ὁ κυαίστωρ καὶ μὴ ὢν πρωτοσπαθάριος	Ho kuaistior kai me on protospatharios
Οἱ ἀνθύπατοι καὶ ἑπαρχοὶ τῶν θεμάτων	Oi anthypatoi kai eparkhoi ton thematon
Οἱ οἰκειακοὶ πρωτοσπαθάριοι	Oi oikeiakoi protospatharioi
Οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ ἀπὸ στρατηγοὶ	Oi protospatharioi kai apo strategoi
ὁ τοῦ ἵπποδρομίου	Ho tou hippodromiou
Οἱ πρωτοσπαθάριοι ἐξωτικοί	Oi protospatharioi eksotikoi
ὁ λογοθέτης (ὁ) τοῦ στρατιωτικοῦ	Ho logothetes (ho) tou stratiotikou
Ὁ δρουγγάριος τῶν ἀριθμ(ῶν)	Ho droungarios ton arithm(on)
ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου	Ho logothetes tou dromou
ὁ λογοθέτης τῶν ἀγγελῶν	Ho logothetes ton agelon
ὁ δομέστικος τῶν ἱκανάτων	Ho domestikos ton hikanaton
Οἱ πραιτώρες τῶν θεμάτων	Oi praitores ton thematon
ὁ δούξ Χαλδίας	Ho douks Khaldias
ὁ ἄρχων Κρήτης	Ho arkhon Kretes
Οἱ ἀπὸ στρατηγοὶ τῶν καμβαλλαρικῶν	Oi apo strategoi ton kamballarikon
ὁ δομέστικος τῶν νομῆρων	Ho domestikos ton noumeron
ὁ δομέστικος τῶν ὀπτιμάτων	Ho domestikos ton hoptimatou

‘ο κόμης τῶν τειχέων	Ho komes ton teikheon
Οι ἀποστράτηγοι τῶν πλοϊμάτων	Oi apostrategoι ton ploimaton
‘ο χαρτουλάριος τῆς σακέλλης	Ho khartoularios tes sakelles
‘ο χαρτουλάριος τοῦ βεστιαρίου	Ho khartoularios tou bestiariou
‘ο χαρτουλάριος τοῦ κανικλείου	Ho khartoularios tou kanikleiou
‘ο πρωτοστράτωρ	Ho protostrator
‘ο πρωτοασηκρηῆτις	Ho protoasekretis
‘ο δρουγγάριος (‘ο) τοῦ πλοϊμου	Ho droungarios (ho) tou ploimou
Οι ἐκ προσώπου τῶν θεμάτων	Oi ek prosopou ton thematon
(‘ο) δρουγγάριος τοῦ Αἰγαιοπελάγους	(ho) droungarios tou Aigaiopelagous
‘ο δρουγγάριος τοῦ Κόπλου	Ho droungarios tou Koplou
‘ο κόμης τοῦ σταύλου	Ho komes tou staulou
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ	Ho protospatharios kai epi tou idikiou
‘ο σπαθαροκανδιῶτος καὶ κουράτωρ	Ho spatharokandidatos kai kourator
‘ο σπαθαροκανδιῶτος καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων	Ho spatharokandidatos kai epi ton deeseon
Οι σπαθαροκανδιῶτοι καὶ οικειακοί	Oi spatharokandidatoi kai oikeiakoi
‘ο κουράτωρ τῶν δεήσεων	Ho kourator ton deeseon
‘ο οικονόμος	Ho oikonomos
‘ο πρωτοπαπᾶς	Ho protopapas
Οι αποδομέστικοι ἐξκουβίτωρες καὶ δρουγγάριοι καὶ ἄρχοντες Χαλδίας καὶ Κρήτης	Oi apodomestikoi ekskoubitores kai droungarioi kai arkhontes Khaldias kai Kretes
Οι κλεισουράρχαι	Oi kleisourarkhai

Οι κλεισουράρχαι Χαρσιανοῦ	Oi kleisourarkhai Kharsianou
Οι κλεισουράρχαι Σωζοπόλεως	Oi kleisourarkhai Sozopoleos
Οι τουρμάρχαι τῶν φιβεράτων	Oi tourmarkhai ton Phiberaton
Οι τουρμάρχαι τῆς Λυκαονίας	Oi tourmarkhai tes Lykaonias
Οι τοποτηρητῆς τῶν σχολῶν	Oi topoteretes ton skholon
Οι ἀποδομέστικοι νουμέρων, ὀπτιμάτων, τειχέων, σακέλλης	Oi apodomestikoi noumeron, optimaton, teikheon, sakelles
Ο λογοθέτης ἀγγελῶν	Ho logothetes agelon
Οι σπαθάριοι ἔξω τῆς προελεύσεως ἐξωτικοί	Oi spatharioi ekso tes proeleuseos eksotikoi
Οι τουρμάχαι τῶν ἀνατολικῶν	Oi tourmarkhai ton Anatotikon
Οι τουρμάχαι τῶν ἀρμενιакῶν	Oi tourmarkhai ton Armeniakon
Οι τουρμάχαι θρακησίων	Oi tourmakhai Thrakesion
Οι τουρμάχοι τοῦ ὄψικίου	Oi tourmakhoi tou Opsikiou
Οι τουρμάχοι Βουκελλαρίων	Oi tourmakhoi Boukellarion
Οι τουρμάχοι Καππαδοκίας	Oi tourmakhoi Kappadokias
Οι τουρμάχοι παφλαγονίας	Oi tourmakhoi Paphlagonias
Οι τουρμάχοι τῆς θράκης	Oi tourmakhoi tes Thrakes
Οι τουρμάχοι μακεδονίας	Oi tourmakhoi Makedonias
Οι δήμαρχοι	Oi demarkhoi
Οι βασιλικοὶ πρεσβύτεροι	Oi basilikoi presbuteroi
ὁ τοποτηρητῆς τῶν ἐξκουβίτων	Ho topoteretes ton ekskoubiton
ὁ τοποτηρητῆς τοῦ ἀριθμοῦ	Ho topoteretes tou arithmou
ὁ τοποτηρητῆς ἱκανάτων	Ho topoteretes Hikanaton
ὁ τοποτηρητῆς τῶν νουμέρων	Ho topoteretes ton Noumeron

‘ο δρουγγάριος τοῦ αἰγαίου	Ho droungarios tou aigaiou
Οἱ ἄρχοντες τοῦ δυρραχίου	Oi arkhontes tou Dyyrakhiou
‘ο ἄρχων δαλματίας	Ho arkhon Dalmatias
Οἱ ἄρχοντες χερῶνος	Oi arkhontes Kheronos
‘ο δούξ καλαβρίας	Ho Douks Kalabrias
‘ο ἄρχων κύπρου	Ho arkhon Kyprou
Οἱ τουρμάρχαι τῶν πλοῖμων	Oi tourmarkhai ton ploimon
Οἱ τοποτηρηταὶ τῶν ὀπιμάτων	Oi topoteretai ton hoptimatou
Οἱ τοποτηρηταὶ τῶν τειχέων	Oi topoteretai ton teikheon
Οἱ δισύπατοι	Oi Disypatoi
Οἱ κουβικουλάριοι	Oi Koubikoularioi
Οἱ βασιλικοὶ σπαθάριοι τοῦ μαγλαβίτου	Oi basilikoi spatharioi tou manglabitou
Οἱ βασιλικοὶ σπαθάριοι οικειακοί	Oi basilikoi spatharioi oikeiakoi
Οἱ σπαθάριοι ἀσηκρητίς	Oi spatharioi asekretis
‘ο πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου	Ho protonotarios tou dromou
‘ο τῆς καταστάσεως	Ho tes katastaseos
‘ο ἄρχων ἄρμαμέντου	Ho arkhon harmamentou
Οἱ σπαθάριοι τοῦ ἀπαθαρικίου	Oi spatharioi tou apatharikiou
Οἱ σπαθάριοι καὶ οἱ τρόμαρχοι	Oi spatharioi kai oi tromarkhoi
Οἱ σπαθάριοι καὶ ἀπὸ τουρμάρχαι	Oi spatharioi kai apo tourmarkhai
Οἱ σπαθάριοι κόμητες τῆς κόρτης τῶν θεμάτων	Oi spatharioi kometes tes kortes ton thematon
Οἱ σπαθάριοι καὶ χαρτουλλάριοι τῶν θεμάτων καὶ τοῦ δρόμου	Oi spatharioi kai khartoularioi ton thematon kai tou dromou
Οἱ σπαθάριοι καὶ ἀποτοποτηρηταὶ τῶν σχολῶν καὶ ἀπὸ δημάρχων	Oi spatharioi kai apotopoteretai ton skholon kai apo demarkhon

Οι σπαθάριοι κόμητες καὶ ἀπάρχιντες δαλματίας καὶ λοιπῶν ἀρχοντῶν	Oi spatharioi kometes kai aparkhintes dalmatias kai loipon arkhonton
Οι σπαθάριοι κόμητες τῆς κόρτης τῶν πλοῦμάτων	Oi spatharioi kometes tes kortes ton ploimaton
Οι σπαθάριοι ἄπρατοι	Oi spatharioi apratoi
Οι δήμαρχοι ἄπρατοι	Oi demarkhoi apratoi
Οι τοποτηρηταὶ ἄπρατοι	Oi topoteretai apratoi
Οι βασιλικοὶ παπᾶδες	Oi basilikoi papades
ὁ οἰκονόμος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας	Ho oikonomos tes megales Ekklesias
ὁ τῆς καταστάσεως	Ho tes katastaseos
Οι ἀσηκρήτις	Oi asekrethis
ὁ πρωτονοτᾶριος τοῦ δρόμου	Ho protonotarios tou dromou
Οι χαρτουλᾶριοι τοῦ γενικοῦ	Oi khartoularioi tou genikou
Οι ἀντιγραφεῖς	Oi antigrapheis
ὁ σύμπονος	Ho symponos
ὁ λογοθέτης τοῦ πραιτωρίου	Ho logothetes toy praitoriou
ὁ χαρτουλᾶριος τῶν ἀνατολικῶν	Ho khartoularios ton anatolikon
ὁ χαρτουλᾶριος τῶν σχολῶν	Ho khartoularios ton skholon
ὁ χαρτουλᾶριος τῶν θεμάτων	Ho khartoularios ton thematon
ὁ ἀκτουᾶριος	Ho aktouarios
Οι χαρτουλᾶριοι τοῦ στρατιωτικοῦ	Oi khartoularioi tou stratiotikou
Οι χαρτουλᾶριοι τῶν ταγμάτων	Oi khartoularioi ton tagmaton
Οι ὑπατοβεστίτωρες	Oi hypatobestitores
Οι νοτᾶριοι τοῦ ἰδικοῦ	Oi notarioi tou idikou

Οι δευτερεύοντες	Oi deutereuontes
‘ο τῆς κουρατωρίας	Ho tes kouratorias
‘ο δομέστικός τῆς ‘υπουργίας	Ho domestikos tes hypourgias
‘ο ζυγοστάτης	Ho zugostates
‘ο χρυσεψητής	Ho khrysepsetes
‘ο χαρτουλάριοι ἄρμαμένου	Ho khartoularioi armamentou
Οι ξενοδόχοι	Oi ksenodokhoi
Οι νοτάριοι σακέλλης	Oi notarioi sakelles
Οι νοτάριοι τοῦ βεστιαρίου	Oi notarioi tou bestiarion
Οι γηροκόμοι	Oi gerokomoi
Οι χαρτουλάριοι τῶν ευαγῶν οἴκων	Oi khartoularioi ton euagon oikon
Οι λιτοὶ ‘υπατοὶ καθὼς ἐγένοντο τουρμάρχει ἐμπράτοὶ τῶν πλοϊμάτων	Oi litoi hypatoi kathos egenonto tourmarkhai empratoi ton ploimaton
Οι στρατῶρες οἱ βασιλικοὶ	Oi stratores oi basilikoi
Οι ἀποτουρμάρχει τῶν καβαλλαρικῶν	Oi apotourmarkhai ton kaballarikon
Οι καντιδάτοι	Oi kandidatiai
Οι πρεσβύτεροι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας	Oi presbyretoi tes megales ekkleσίας
Οι ακρίβωνες	Oi akribones
Οι χαρτουλάριοι τῶν θεμάτων	Oi khartoularioi ton thematon
Οι δομέστικοι τῶν σχολῶν	Oi domestikoi ton skholon
Οι δομέστικοι τῶν θεμάτων	Oi domestikoi ton thematon
Οι βεστίτῶρες	Oi bestiores
Οι σελεντιάριοι	Oi selentiarioi
Οι βασιλικοὶ μανδάτῶρες	Oi basilikoi mandatores

Οι κἀνδιδᾶτοι πεζῶν	Oi kandidatoi pezon
Οι τοῦ μαγλαβίου, οἱ ἄπρατοι	Oi tou manglabiou, oi apratoi
Οἱ οἰκειακοί	Oi oikeiakoi
Οἱ ἄπρατοι ἄρτοκλῖναι	Oi apratoi artoklinai
Οἱ ἄπρατοι χαρτουλᾶριοι τοῦ γενικοῦ	Oi apratoi khartoularioi tou genikou
Οἱ ἀντιγραφεῖς	Oi antigrapheis
ὁ σύμπωνος καὶ λογοθέτης	Ho symponos kai logothetes
Οἱ χαρτουλᾶριοι τοῦ στρατιωτικοῦ	Oi khartoularioi tou stratiotikou
ὁ χαρτουλᾶριος τῶν σχολῶν	Ho khartoularios ton skholon
Οἱ χαρτουλᾶριοι τῶν θεμάτων	Oi khartoularioi ton thematon
ὁ κόμης τῆς κόρτης τῶν πλοῖμάτων	Ho komes tes kortes ton polimatou
Οἱ δρουγγᾶριοι τῶν θεμάτων	Oi droungarioi ton thematon
Οἱ κόμητες τοῦ ἀριθμοῦ	Oi kometes tou arithmou
ὁ χαρτουλᾶριος τοῦ ἀριθμοῦ	Ho khartoularios tou arithmou
ὁ χαρτουλᾶριος τοῦ σταύλου	Ho khartoularios tou staulou
Οἱ κόμητες τῶν ἱκανάτων	Oi kometes ton hikanaton
ὁ ἐπέικτης τοῦ σταύλου	Ho epeiktes tou staulou
Οἱ κόμητες τοῦ πλοῖμου	Oi kometes tou ploimou
Οἱ τριβοῦνοι	Oi tribounoi
Οἱ ἀποδρουγγᾶριοι	Oi apodroungarioi
Οἱ δευτερεύοντες ἄπρατοι	Oi deutereuontes apratoi
Οἱ πρωτομανδάτωρες τῆς ἑταιρείας	Oi protomandatores tes hetaireias
ὁ πρόξιμος	Ho proksimos
Οἱ κένσορες	Oi kensores

EK- 2.PHÍLOTHEOS'UN KLETOROLOGÍON METNÍ⁵

1. Nişan ile makama gelenler (gr. διά βραβείων άξία)

Aslı	Transliterasyonu
‘η τοῦ στρατηλάτου ἐπὶ θεμάτων (ἤτοι ‘η ἀπὸ ἐπάρχων) άξία	He tou stratelatou epi thematon (etoi he apo eparkhon) aksia
‘η τῶν σελεντιαρίων άξία	He ton selentiarion aksia
‘η τῶν βεστιτόρων άξία	He ton bestitoron aksia
‘η τῶν βασιλικῶν μανδατόρων άξία	He ton basilikon mandatoron aksia
‘η τῶν κανδιδάτων άξία	He ton kandidatou aksia
‘η τῶν στρατόρων άξία	He ton stratoron aksia
‘η τῶν ‘υπάτων άξία	He ton hypaton aksia
‘η τῶν σπαθαρίων άξία	He ton spatharion aksia
‘η τῶν σπαθαροκандιδάτων άξία	He ton spatharokandidaton aksia
‘η τῶν δισυπάτων άξία	He ton disypaton aksia
‘η τῶν πρωτοσπαθαρίων άξία	He ton protospatharion aksia
‘η τῶν περιβλέτων πατρικίων άξία	He ton peribleton partikion aksia
‘η τῶν ἀνθυπάτων άξία	He ton antypaton aksia
‘η τῶν ἐνδοξοτάτων μαγίστρων	He ton endoksotaton magistron
‘η τῆς ζωστῆς πατρικίας	He tes zotes patrikias

⁵ Törenler Kitabının ikinci cildinin 52. Bölümü bkz. De Cer, s.702-726.; BOC, s. 702-726. ile Oikonomidesin eserinde yer alan bölümden aktarılmıştır. Bkz. N.Oikonomides, 1972, a.g.k.,s.86-134.

‘η τοῦ κουροπαλάτου ἀξία	He tou kouropalatos aksia
‘η τοῦ νωβελισσίου ἀξία	He tou nobelissimos aksia
‘η τοῦ καίσαρος ἀξία	He tou kaisaros aksia

2. Atanma ile makama gelenler (gr. διὰ λόγου ἀξία)

Asli	Transliterasyonu
‘η τοῦ βασιλεοπάτωρ	He tou basileopator
‘η τοῦ ραϊκτωτος ἀξία	He tou raiktoros aksia
‘η τοῦ συγκέλλου	He tou synkellou
‘η τοῦ στρατηγοῦ τῶν ἀνατολικῶν ἀξία	He tou strategou ton Anatolikon aksia
‘η τοῦ δομέστικου τῶν σχολῶν	He tou domestikou ton skholon
‘η τοῦ στρατηγοῦ τῶν ἀρμενικῶν	He tou strategou ton Armeniakon
‘η τοῦ στρατηγοῦ τῶν θρακησίων	He tou strategou ton Thrakesion
‘η τοῦ κόμητος τοῦ ὀψικίου	He tou kometos tou Opsikiou
‘η τοῦ στρατηγοῦ τῶν βουκελλαρίων	He tou strategou ton Boukellarion
‘η τοῦ στρατηγοῦ Καππαδοκίας	He tou strategou Kappadokias
‘η τοῦ στρατηγοῦ χαρσιανοῦ	He tou strategou Kharsianou
‘η τοῦ στρατηγοῦ κολωνείας	He tou strategou Koloneias
‘η τοῦ στρατηγοῦ παφλαγονίας	He tou strategou Paphlagonias
‘η τοῦ στρατηγοῦ τῆς Θράκης	He tou strategou tes Thrakes
‘η τοῦ στρατηγοῦ μακεδονίας	He tou strategou Makedonias
‘η τοῦ στρατηγοῦ χαλδίας	He tou strategou Khaldias
‘η τοῦ δομεστικού τῶν ἐξκουβίτων ἀξία	He tou domestikou ton ekskioubiton aksia

ἡ τοῦ ἐπάρχου Πόλεως ἀξία	He tou eparkhou poleos aksia
ἡ τοῦ στρατηγοῦ πελοποννήσου	He tou strategou Peloponnesou
ἡ τοῦ στρατηγοῦ νικοπόλεως	He tou strategou Nikopoleos
ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῶν κιβυρραιωτῶν	He tou strategou ton Kibyrraioton
ἡ τοῦ στρατηγοῦ ἐλλάδος	He tou strategou Ellados
ἡ τοῦ στρατηγοῦ σικελίας	He tou strategou Sikelias
ἡ τοῦ στρατηγοῦ στρυμόνος	He tou strategou Strymonos
ἡ τοῦ στρατηγοῦ κεφαλληνίας	He tou strategou Kephallenias
ἡ τοῦ στρατηγοῦ θεσσαλονίκης	He tou strategou Thessalonikes
ἡ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ συρραχίου	He tou strategou tou Syrrakhiou
ἡ τοῦ στρατηγοῦ τῆς σάμου	He tou strategou tes Samou
ἡ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ αἰγαίου πελάγους	He tou strategou tou Aigaiou Pelagous
ἡ τοῦ στρατηγοῦ δαλματίας	He tou strategou Dalmatias
ἡ τοῦ στρατηγοῦ χερσῶνος	He tou strategou Khersonos
ἡ τοῦ σακελλαρίου	He tou Sakellariou
ἡ τοῦ λογοθέτου τοῦ γενικοῦ	He tou logothetou tou genikou
ἡ τοῦ κυαίστωρος ἀξία	He tou kuaistoros aksia
ἡ τοῦ λογοθέτου τοῦ στρατιωτικοῦ	He tou logothetou tou stratiotikou
ἡ τοῦ δρουγγαρίου τῆς βίγλας	He tou droungariou tes biglas
ἡ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου ἀξία	He tou logothetou tou dromou aksia
ἡ τοῦ δρουγγαρίου τῶν πλοῖμων	He tou droungariou ton ploimon
ἡ τοῦ πρωτοσπαθαρίου τῶν βασιλικῶν	He tou protospathariou ton basilikon
ἡ τοῦ λογοθέτου τῶν ἀγγελῶν	He tou logothetou ton agelon
ἡ τοῦ δομεστικοῦ τῶν ἱκανάτων	He tou domestikou ton hikanaton

‘η τοῦ δομεστικού τῶν νουμέρων	He tou domestikou ton noumeron
‘η τοῦ δομεστικού τῶν ὀπτιμάτων	He tou domestikou ton optimaton
‘η τοῦ κόμητος τῶν τειχέων	He tou kometos ton teikheon
‘η τοῦ χαρτουλαρίου τοῦ τειχέων	He tou khartoulariou tou teikheon
‘η τοῦ χαρτουλαρίου τοῦ βεστιαρίου	He tou khartoulariou tou bestiariou
‘η τοῦ χαρτουλαρίου τοῦ κανικλείου	He tou khartoulariou tou kanikleiou
‘η τοῦ πρωτοστράτωρος	He tou protostratoros
‘η τοῦ πρωτασηκρήτης ἀξία	He tou protasekretes aksia
‘η τῶν ἐκ προσώπου τῶν θεμάτων	He ton ek prosopou ton thematon
‘η τοῦ κόμητος τοῦ σταύλου	He tou kometos tou stalou
‘η τοῦ εἰδικοῦ	He tou eidikou
‘η τοῦ μεγάλου κουράτωρος	He tou megalou kouratoros
‘η τῶν δεήσεων	He ton deeseon
‘η τοῦ δημάρχου βενέτων	He tou demarkhou beneton
‘η τοῦ δημάρχου πρασίνων	He tou demarkhou prasinon
‘η τοῦ τῆς καταστάσεως	He tou tes katastaseos
‘η τοῦ δομεστικού τῶν βασιλικῶν	He tou domestikou ton basilikon

HADIMLAR

1. Grup: nişan ile makama gelen hadımlar

Aslı	Transliterasyonu
‘η τῶν νιψισταρίων ἀξία	He ton nipsitarion aksia
‘η κουβικουλαρίου ἀξία	He koubikoulariou aksia

ἡ τοῦ σπαθαροκουβικουλαρίου ἀξία	He tou spatharokoubikoulariou aksia
ἡ τῶν ὀστιαρίων ἀξία	He ton ostiarion aksia
ἡ τῶν πριμικηρίων ἀξία	He ton primikerion aksia
ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς πρωτοσπαθαρίων ἀξία	He ton ek autois protospatharion aksia
ἡ τῶν λαμπροτάτων πραιποσίτων ἀξία	He ton lamprotaton praipositon aksia
ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς πατρικίων ἀξία	He ton en autois partikion aksia

2. Grup: Atanma ile makama gelen hadımlar.

Aslı	Transliterasyon
ὁ παρακοιμώμενος τοῦ δεσπότη	Ho parakoimomenos tou despotou
ὁ πρωτοβεστιάριος τοῦ δεσπότη	Ho protobestiariou tou despotou
ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ δεσπότη	Ho epi tes trapezes tou despotou
ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς αὐγούστης	Ho epi tes trapezes tes augoustes
ὁ παπίας τοῦ μεγάλου παλατίου	Ho papias tou megalou palatiou
ὁ δεύτερος τοῦ μεγάλου παλατίου	Ho deuterous tou megalou palatiou
ὁ ἐπιγέρνης τοῦ δεσπότη	Ho epinkernes tou despotou
ὁ πιγκέρνης τῆς αὐγούστης	Ho pinkernes tes augoustes

‘ο παπίας τῆς μαννάρας	Ho papias tes mangauras
‘ο παπίας τῆς δάφνης	Ho papias tes daphes

EK-3

TAKTIKON BENEŞEVİÇ⁶

Aslı	Transliterasyonu
‘ο πάπας ‘Ρώμης	Ho papas Romes
‘ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως	Ho patriarches Konstantinoupoleos
‘ο καῖσαρ	Ho kaisar
‘ο νωβελήσιμος	Ho nobelisimos
‘ο βασιλεοπάτωρ	Ho basileopator
‘ο προέδρος	Ho proedros
‘η ζωστή ‘η πατρικία	Ho zoste he patrikia
‘ο ραίκτωρ	Ho paiktor
‘ο μάγιστρος και ο μάγιστρος	Ho magistros kai ho magistros
‘ο σύγκελλος ‘Ρώμης	Ho synkellos Romes
‘ο σύγκελλος Κωνσταντινουπόλεως	Ho synkellos Konstantinoupoleos
‘ο ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας	Ho arkhiepiskopos Boulgarias
Πατρικιοι εὐνοῦχοι	Patrikioi eunoukhoi
‘ο πατρικιος και στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν μὴ ὧν ἀνθύπατος	Ho patrikios kai strategos ton anatolikon me on anthypatos
ἀνθύπατοι πατρικιοι και στρατηγοι κατὰ στρατηγᾶτα ἢ τὰ ὀφίκια αὐτῶν	Anthypatoi patrikioi kai strategoi kata strategata e ta offikia auton
ἀνθύπατοι πατρικιοι λιτοὶ κατὰ τοὺς κωδικέλλους αὐτῶν.	Antypatoi patrikioi litoi kata tous kodikellous auton

⁶ Oikonomidesin eserinde yer alan bölümden aktarılmıştır. Bkz. N.Oikonomides, 1972, a.g.k., s.244-253.

Πατρικοί και στρατηγοί κατά τὰ στρατηγᾶτα ἢ τὰ ὀφίκια αὐτῶν	Patrikioi kai strategoi kata ta strategata e ta offikia auton
Πατρικοί λιτοὶ κατὰ τοὺς κωδικέλλους αὐτῶν	Patrikioi litoi kata tous kodikellous auton
ὁ πραιπόσιτος μὴ ὄν πατρικός	Ho praipositos me on patrikios
ὁ πρωτοσπαθᾶριος καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν	Ho protospatharios kai strategos ton Anatolikon
ὁ τρωτοσπαθᾶριος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν	Ho protospatharios kai domestikos ton skholon
ὁ στρατηγὸς τῶν ἄρμενιάκων	Ho strategos ton Armeniakon
ὁ στρατηγὸς τῶν θρακησίων	Ho strategos ton Thrakesion
ὁ κόμης τοῦ ὀψικίου	Ho komes tou Opsikiou
ὁ στρατηγὸς τῶν Βουκελλαρίων	Ho strategos ton Boukellarion
ὁ στρατηγὸς Καππαδοκίας	Ho strategos Kappadokias
ὁ στρατηγὸς τοῦ χαρσιανοῦ	Ho strategos tou Kharsianou
ὁ στρατηγὸς κολωνείας	Ho strategos Koloneias
ὁ στρατηγὸς παφλαγωνίας	Ho strategos Paphlagonias
ὁ στρατηγὸς τῆς Θράκης	Ho strategos tes Thrakes
ὁ στρατηγὸς μακεδονίας	Ho strategos Makedonias
ὁ στρατηγὸς χαλδίας	Ho strategos Khaldias
ὁ στρατηγὸς μεσοποταμίας	Ho strategos Mesopotamias
ὁ στρατηγὸς τῆς λικανδοῦ	Ho strategos tes Likandou
ὁ στρατηγὸς τῆς σεβαστείας	Ho strategos tes Sebasteias
ὁ στρατηγὸς λεοντοκόμewς	Ho strategos Leontokomeos
ὁ στρατηγὸς σελευκείας	Ho strategos Seleukeias

‘ο δομέστικός τῶν ἐξκουβίτων	Ho domestikos ton ekskoubiton
‘ο ὑπαρχος τῆς πόλεως	Ho uparkhos tes Poleos
‘ο στρατηγὸς πελοποννήσου	Ho strategos Peloponnesou
‘ο στρατηγὸς νικοπόλεως	Ho strategos Nikopoleos
‘ο στρατηγὸς κιβυρραιωτῶν	Ho strategos Kibyrraioton
‘ο στρατηγὸς ἑλλάδος	Ho strategos Hellados
‘ο στρατηγὸς σικελίας	Ho strategos Sikelias
‘ο στρατηγὸς στρυμόνος	Ho strategos Strymonos
‘ο στρατηγὸς κεφαλληνίας	Ho strategos Kephallenias
‘ο στρατηγὸς θεσσαλονίκης	Ho strategos Thessalonikes
‘ο στρατηγὸς δυρραχίου	Ho strategos Dyrrakhiou
‘ο στρατηγὸς τῆς σάμου	Ho strategos tes Samou
‘ο στρατηγὸς τοῦ αἰγαίου πελάγους	Ho strategos tou Aigaiou Pelagous
‘ο στρατηγὸς δαλματίας	Ho strategos Dalmatias
‘ο στρατηγὸς χερσῶνος	Ho strategos Khersonos
‘ο στρατηγὸς λαγοβαρδίας	Ho strategos Lagobardias
Οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι κατὰ τοὺς θρόνους αὐτῶν	Oi metropolitai kai oi archiepiskopoi kata tous thronous auton
‘ο πρωτοσπαθᾶριος οἱ ἐπεχόμενοι	Ho protospatharios oi epekhomenoi
Οἱ ἐπίσκοποι οἱ ἐπεχόμενοι	Oi episkopoi oi epekhomenoi
Πρωτοσπαθᾶριοι εὐνοῦχοι	Protospatharioi eunoukhoi
Πριμικῆριοι εὐνοῦχοι	Primikerioi Eunoukhoi
‘ο πρωτοσπαθᾶριος καὶ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ	Ho protospatharios kai logothetes tou genikou
Οἱ ὀστιάριοι τοῦ κουβουκλίου	Oi ostiarioi tou kouboukliou

‘ο κuaίστωρ καὶ μὴ ὦν πρωτοσπαθάριος	Ho kuaistor kai me on protospatharios
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ	Ho protospatharios kai logothetes tou stratiotikou
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ δρουγγάριος τῆς βίγλης	Ho protospatharios kai droungarios tes bigles
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ ἑταιρειάρχης	Ho protospatharios kai hetaireiarkhes
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ οἰκονόμος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καθὼς ἐτιμήθη παρὰ λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότη	Ho protospatharios kai oikonomos tes megales ekklesias kathos etimethe para leontos tou philokristou despotou
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ δρουγγάριος τῶν βασιλικῶν πλοῖμων	Ho protospatharios kai droungarios ton basilikon ploimon
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου	Ho protospatharios kai logothetes tou dromou
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τῶν ἀγγελῶν	Ho protospatharios kai logothetes ton agelon
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπίτων βασιλικῶν	Ho protospatharios kai epiton basilikon
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν ἱκανάτων	Ho protospatharios kai domestikos ton hikanaton
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν νομῆρων	Ho protospatharios kai domestikos ton noumeron
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ δομέστικος τῶν ὀπτιμάτων	Ho protospahtarios kai domestikos ton optimaton
‘ο κόμης τῶν τειχέων	Ho komes ton teikheon
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ χαρτουλάριος τοῦ σακελλίου	Ho protospatharios kai khartoularios tou sakelliou
‘ο πρωτοσπαθάριος καὶ χαρτουλάριος τοῦ βεστιαρίου	Ho protospatharios kai khartoularios tou bestiariou

‘ο πρωτοσπαθάριος χαρτουλάριος του κανικλείου	καί	Ho protospatharios kai khartoularios tou kanikleiou
‘ο πρωτοσπαθάριος πρωτοστράτωρ	καί	Ho protospatharios kai protostrator
‘ο πρωτοσπαθάριος πρωτοασηκρήτης	καί	Ho protospatharios kai protoasekretes
‘ο πρωτοσπαθάριος προσώπου των θεμάτων	καί έκ	Ho protospatharios kai ek prosopou ton thematon
‘ο πρωτοσπαθάριος καί κόμης του σταύλου		Ho protosptaharios kai komes tou staulou
‘ο πρωτοσπαθάριος καί μυστικός		Ho protospatharios kai mystikos
‘ο πρωτοσπαθάριος καί επί του ειδικού λόγου		Ho protosparhatios kai epi tou eidikou logou
‘ο πρωτοσπαθάριος καί μέγας κουράτωρ		Ho protospatharios kai megas kourator
‘ο πρωτοσπαθάριος καί κουράτωρ των μαγγάνων		Ho protosparharios kai kourator ton manganon
‘ο πρωτοσπαθάριος καί επί των δεήσεων		Ho protospatharios kai epi ton deeseon
‘ο πρωτοσπαθάριος ορφανοτρόφος	καί	Ho protosparharios kai orphanotrophos
‘ο πρωτοσπαθάριος κλεισουριάρχης	καί	Ho protosaptharios kai kleisouriarkhes
‘ο πρωτοσπαθάριος καί δήμαρχος βενέτων		Ho protospatharios kai demarkhos beneton
‘ο πρωτοσπαθάριος καί δήμαρχος πρασίων		Ho protospatharios kai demarkhos prasion
‘ο πρωτοσπαθάριος καί επί της καταστάσεως		Ho protospatharios kai epi tes katastaseos
‘ο πρωτοσπαθάριος καί δομέστικος		Ho protospatharios kai domestikos ton

τῶν βασιλικῶν	basilikos
‘ο πρωτοσπαθάριος και χαρτουλάριος τοῦ σταυλου	Ho protospatharios kai khartoularios tou staulou
‘ο πρωτοσπαθάριος και ἐπίτης	Ho protospatharios kai epeites
‘ο πρωτοσπαθάριος και ἀρτοκλίνης	Ho protospatharios kai artoklines
‘ο πρωτοσπαθάριος και πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου	Ho protospatharios kai protonotarios tou dromou
Οι πρωτοσπαθάριοι οι κοινοί	Oi protospatharioi oi koinoi
Οι κουβουκλήσιοι οι ιερωμένοι	Oi koubouklesioi oi ieromenoi
Οι σπαθαροκандιδᾶτοι	Oi spatharokandidatoi
Οι κουβουκλήσιοι οι μη ἔχοντες ιερωσύνην	Oi koubouklesioi o me ekhontes ierosynen
Οι τουρμάρχαι	Oi tourmarkhai
‘ο οίκονόμος	Ho oikonomos
‘ο σκευοφύλαξ	Ho skeuophylaks
‘ο σακελλάριος	Ho Sakellarios
‘ο χαρτοφύλα	Ho khartophyla
‘ο πρωτονοτάριος	Ho protonotarios
‘ο κανστρήσιος	Ho kanstresios
‘ο ραιφερενδάριος	Ho paipherendarios
‘ο λογοθέτης	Ho logothetes
‘ο ὑπομνηματογράφος	Ho upomnematographos
‘ο ‘ιερομνήμων	Ho ieromnemon
Κουβουκλήσιοι ‘ιερωμένοι	Koubouklesioi ieromenoi
Κουβουκλήσιοι άνίεροι ‘υποκάτω τῶν ‘αρχόντων τῶν ‘ιερωμένων	Koubouklesioi anieroi hpokato ton arkhonton ton ieromenon
‘ο Ρώμης	Ho Romes

‘ο κωνσταντινουπόλεως	Ho Konstantinoupoleos
‘ο αλεξανδρείας	Ho Aleksandreias
‘ο αντιοχείας	Ho Antiokheias
‘ο ‘ιεροσολύμων	Ho Hierosolymon

EK-4

TAKTİKON ESCORIAL⁷

Aslı	Transliterasyonu
‘ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως	Ho patriarches Konstantinoupoleos
‘ο καῖσαρ	Ho kaisar
‘ο νωβελήσιμος	Ho nobelisimos
‘ο βασιλεπάτωρ	Ho basileopator
‘ο προέδρος	Ho proedros
‘η ζωστή ‘η πατρικία	Ho zoste he patrikia
‘ο πρόεδρος	Ho proedros
‘ο σεβαστοφόρος	Ho Sebastophoros
‘ο μάγιστρος καὶ ραίκτωρ	Ho magistros kai paiktor
‘ο μάγιστροι καὶ βέσται	Ho magistroi kai bestai
Οι λοιποὶ μάγιστροι καθὼς τιμηθῶσιν	Oi loipoi magistroi kathos timithposin
‘ο πατρικίος εὐνοῦχος καὶ βεστάρχης	Ho patrikios eunoukhos kai bestiarkhes
Οι πατρικιοὶ πραιπόσιτοι καὶ βέσται	Oi patrikioi praipositoι kai bestai
Οι σύγκελλοι	Oi synkelloi
Οι πατρικιοὶ καὶ πραιπόσιτοι	Oi patrikioi kai praipositoι
‘ο πατρικίος εὐνοῦχος καὶ ραίκτωρ	Ho patrikios eunoukhos kai paiktor
Οι πατρικιοὶ εὐνοῦχοι	Oi patrikioi eunoukhoι
Οι πατρικιοὶ βασβᾶτοι καὶ βέσται καθὼς τιμηθῶσιν	Oi patrikioi besbatoι kai bestai kathos timethosin
‘ο στρατηγὸς τῶν ‘Ανατολικῶν	Ho strategos ton Anatolikon

⁷ Oikonomidesin eserinde yer alan bölümden aktarılmıştır. Bkz. N.Oikonomides, 1972, a.g.k., s.262-273.

‘ο δομέστικός τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς	Ho domestikos ton skholon tes anatoles
‘ο δομέστικός τῶν σχολῶν τῆς δύσεως	Ho domestikos ton skholon tes dyseos
‘ο στρατοπεδάρχης τῆς ἀνατολῆς	Ho stratopedarkhes tes anatoles
‘ο στρατοπεδάρχης τῆς δύσεως	Ho stratopedarkhes tes dyseos
‘ο στρατηλάτης	Ho stratelates
‘ο δούξ ἀντιοχείας	Ho douks Antiokheias
‘ο δούξ μεσοποταμίας	Ho douks Mesopotamias
‘ο δούξ χαλδίας	Ho douks Khaldias
‘ο κατεπάνω μεσοποταμίας	Ho katepano Mesopotamias
‘ο κατεπάνω ἰταλίας	Ho katepano Ítalias
‘ο δούξ θεσσαλονίκης	Ho douks Thessalonikes
‘ο δούξ ἀδριανουπόλεως	Ho douks Adrianoupoleos
‘ο στρατηγὸς τῶν ἀρμενιακῶν	Ho strategos ton Armeniakon
‘ο στρατηγὸς τῶν θρακησίων	Ho strategos ton Thrakesion
‘ο στρατηγὸς τοῦ ὀψικίου	Ho strategos tou Opsikiou
‘ο στρατηγὸς τῶν βουκελλαρίων	Ho stratrgos ton Boukellarion
‘ο στρατηγὸς Καππαδοκίας	Ho strategos Kappadokias
‘ο στρατηγὸς κολωνείας	Ho strategos Koloneias
‘ο στρατηγὸς παφλαγωνίας	Ho strategos Paphlagonias
‘ο στρατηγὸς τῆς Θράκης καὶ ἰαννουπόλεως	Ho strategos tes Thrakes kai Íannoupoleos
‘ο στρατηγὸς χαλδίας	Ho strategos Khaldias
Οἱ ὀπλιτάρχαι ἤτοι ἀρχηγέται	Oi hoplitarkhai etoi arkhegetai

‘ο στρατηγὸς Μεσοποταμίας	Ho Strategos Mesopotamias
‘ο στρατηγὸς σεβαστείας	Ho strategos Sebasteias
‘ο στρατηγὸς λικανδοῦ	Ho strategos Likandou
‘ο στρατηγὸς ταρσοῦ	Ho strategos Tarsou
‘ο δομέστικος τῶν ἐξκουβίτων τῆς ἀνατολῆς	Ho domestikos ton Ekskoubiton Anatoles
‘ο δομέστικος τῶν ἐξκουβίτων τῆς δύσεως	Ho domestikos ton ekskoubiton tes dyseos
‘ο ἑπαρχὸς τῆς πόλεως	Ho eparkhos tes poleos
‘ο στρατηγὸς θεοδοσιουπόλεως	Ho strategos Theodosioupoleos
‘ο στρατηγὸς τοῦ ταρῶν	Ho strategos tou taron
‘ο στρατηγὸς τῆς μελιτηνῆς	Ho strategos tes melitenes
‘ο στρατηγὸς αναβάρζης	Ho strategos anabarzes
‘ο στρατηγὸς πελοποννήσου	Ho strategos Pelonoppeseou
‘ο στρατηγὸς νικοπόλεως	Ho strategos Nikopoleos
‘ο στρατηγὸς τῶν κιβυρραιωτῶν	Ho strategos ton Kibyrraioton
‘ο στρατηγὸς κῦπρου	Ho strategos Kyprou
‘ο στρατηγὸς κρήτης	Ho strategos Kretes
‘ο στρατηγὸς ἑλλάδος	Ho strategos Hellados
‘ο στρατηγὸς σικελίας	Ho strategos Sikelias
‘ο στρατηγὸς λογγιβαρδίας	Ho strategos longibardias
‘ο στρατηγὸς καλαβρίας	Ho strategos Kalabrias
‘ο στρατηγὸς βεροίας	Ho strategos Beronias
‘ο στρατηγὸς στρυμόνος ἦτοι χρυσάβας	Ho strategos straumonos etoi Khrysabas
‘ο στρατηγὸς κεφαλληνίας	Ho strategos Kephallenias

‘ο στρατηγὸς θεσσαλονίκης	Ho strategos Thessalonikes
‘ο στρατηγὸς δυρραχίου	Ho strategos Dyrrakhiou
‘ο στρατηγὸς σάμου	Ho strategos Samou
‘ο στρατηγὸς αἰγαίου πελάγους	Ho strategos Aigaiou Pelagous
‘ο στρατηγὸς σελευκείας	Ho strategos Seleukeias
‘ο στρατηγὸς τ() παρ.....	Ho strategos t() par.....
‘ο στρατηγὸς δρουγουβιτείας	Ho strategos Drougoubiteias
‘ο στρατηγὸς ἱεριχοῦς	Ho strategos Hierikhous
‘ο στρατηγὸς δαλματίας	Ho strategos Dalmatias
‘ο στρατηγὸς χερσῶνος	Ho strategos Khersonos
‘ο στρατηγὸς ευξείνου πόντου	Ho strategos Eukseinou Pontou
‘ο στρατηγὸς λαρίσσης	Ho strategos Larisses
‘ο στρατηγὸς δερζηνῆς	Ho strategos Derzenes
‘ο στρατηγὸς τεφρικῆς ἤτοι λεοντοκόμης	Ho strategos tephrikes etoi Leontikomes
‘ο στρατηγὸς χαρπεζικίου	Ho strategos Kharpezikiou
‘ο στρατηγὸς ῥωμανουπόλεως	Ho strategos Pomanoupoleos
‘ο στρατηγὸς χοζά(νου)	Ho strategos Khoza(nou)
‘ο στρατηγὸς χορτζινῆς	Ho strategos Khorzines
‘ο στρατηγὸς ἀδάτ	Ho strategos Adat
‘ο στρατηγὸς τῆς κοπτοῦ	Ho strategos tes Koptou
‘ο στρατηγὸς τάραντ(α)	Ho strategos Tarant(a)
‘ο στρατηγὸς μόψου	Ho strategos Mopsou
‘ο στρατηγὸς τῶν καλουδ(ίων)	Ho strategos ton Kaloud(ion)
‘ο στρατηγὸς ἀβάρας	Ho strategos Arabas

‘ο στρατηγὸς σαμοσάτου	Ho strategos Samosatou
‘ο στρατηγὸς ἐξακομίας	Ho strategos Eksakomias
‘ο στρατηγὸς ποδανδοῦ	Ho strategos Podandou
‘ο στρατηγὸς κάμ(ας)	Ho strategos Kam(as)
‘ο στρατηγὸς γερμανικείας	Ho strategos Germanikeias
‘ο στρατηγὸς ἐδέσσης	Ho strategos Edesses
‘ο στρατηγὸς χαυζιζίου	Ho strategos Khauzizou
‘ο στρατηγὸς τῶν κυκλάδων νήσων	Ho strategos ton kukladon neson
‘ο στρατηγὸς τοῦ κυμβαλέ(ου)	Ho strategos tou Kumbale(ou)
‘ο στρατηγὸς τῶν λιμνίων	Ho strategos ton Limnion
‘ο στρατηγὸς βερόης	Ho strategos Beroes
‘ο στρατηγὸς τοῦ ζερμίου	Ho strategos tou Zermiou
‘ο στρατηγὸς τοῦ μουζαρίου	Ho strategos tou Mouzariou
‘ο στρατηγὸς σωτηρουπόλεως ἤτοι βουρζῶ	Ho strategos Soteroupoleos etoi Bourzo
‘ο στρατηγὸς τοῦ νέου στρυμόνος	Ho strategos tou Neou Strumonos
‘ο στρατηγὸς τοῦ παλατζᾶ	Ho strategos tou Palatza
‘ο στρατηγὸς τοῦ χουήτ	Ho strategos tou Khouet
‘ο στρατηγὸς τοῦ χασαναρᾶ	Ho strategos tou Khasanara
‘ο στρατηγὸς εἰρηνουπόλεως	Ho strategos eirenoupoleos
‘ο στρατηγὸς δρίστρας	Ho strategos Dristras
‘ο στρατηγὸς τοῦ μελτῆ	Ho strategos tou Melte
‘ο στρατηγὸς τοῦ ἀρτάχ	Ho strategos tou artakh
‘ο στρατηγὸς τ()	Ho strategod t()

‘ο στρατηγὸς τοῦ ἄρτζε	Ho strategos tou artze
‘ο στρατηγὸς τοῦ ἔρκνῆ	Ho strategos tou Erkne
‘ο στρατηγὸς τοῦ χαντιάρτη	Ho strategos tou Khartiarte
‘ο στρατηγὸς τῆς δύσεως	Ho strategos tes Dyseos
‘ο στρατηγὸς βοσπόρου	Ho strategos Bosporou
Εἶτα οἱ μητροπολίται	Eita oi metropolitai
Οἱ ἀρχιεπίσκοποι κατὰ τοὺς θρόνους αὐτῶν	Oi archiepiskopoi kata tous thronous auton
Εἶθ’ οὕτως	Eith outos
‘ο σακελλάριος	Ho Sakellarios
Οἱ ἐπίσκοποι οἱ ἐπεχόμενοι	Oi episkopoi oi eperkhomenoi
Οἱ πρωτοσπαθάριοι εὐνοῦχοι	Oi protospharioi eunoukhoi
Οἱ (πρι) [μική]ρ (ιοι) ε[ὑνοῦ]χ(οι)	Oi (pri) [mike]r (ioi) e[unou] kh (oi)
‘ο γενοκός	Ho genokos
‘οἱ ὀστιάριοι	Oi ostiarion
‘ο κυαίστωρ	Ho kuaistor
‘ο στρατιωτικὸς λογοθέτης	Ho stratiotikos logothetes
‘ο δρουγγάριος τῆς βίγλης	Ho droungarios tes bigles
‘ο μέγας ἑταιρειάρχης	Ho megas hetaireiarkhes
‘ο οἰκονόμος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας	Ho oikonomos tes megales ekklesias
‘ο δρουγγάριοις τῶν πλοῖμων	Ho droungarios ton ploimon
ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου	Ho logothetes tou dromou
‘ο λογοθέτης τῶν ἀγγελῶν	Ho logothetes ton agelon
‘ο κατεπάνω τῶν βασιλικῶν	Ho katepano ton basilikon

‘ο δομέστικός τῶν ἱκανάτων	Ho domestikos ton hikanakon
‘ο δομέστικός τῶν ἀθανάτων	Ho domestikos ton athanaton
‘ο δομέστικός τῶν νουμέρων	Ho domestikos ton noumeron
‘ο δομέστικός τῶν ὀπτιμάτων	Ho domestikos ton optimaton
‘ο κόμης τοῦ τείχους	Ho komes tou teikhous
‘ο τοῦ σακελλίου	Ho tou sakelliou
‘ο οἰκονόμος τῆς νέας	Ho oikonomos tes Neas
‘ο ὑπατος	Ho hypatos
‘ο κένσωρ	Ho kensor
‘ο τοῦ βεστιαρίου	Ho tou bestiariou
‘ο τοῦ κανικλείου	Ho tou kanikleiou
‘ο πρωτοστράτωρ	Ho protostrator
‘ο πρωτασηκρήτης	Ho protasekretes
‘ο ἐξάκτωρ	Ho eksaktor
‘ο μυστικός	Ho mystikos
‘ο κόμης τοῦ σταύλου	Ho komes tou staulou
‘ο εἰδικός	Ho eidikos
‘ο δομέστικός τῶν ἐξκουβίτων	Ho domestikos ton ekskoubiton
‘ο μέγας κουράτωρ	Ho megas kourator
‘ο ἐταιρειάρχης τῆς μέσης	Ho hetairearkhes tes meses
‘ο σατράπης	Ho satrapes
‘ο ἐταιρειάρχης τῆς τρίτης	Ho hetaireiarkhes tes trites
‘ο ἐθνάρχης	Ho ethvarkhes
‘ο ἐταιρειάρχης τῶν πεζῶν	Ho hetariearkhes ton pezon
‘ο μυστογράφος	Ho mystographos

‘ο ἐπὶ τῶν δεήσεων	Ho epi ton deeseon
‘ο αὐγουστάλιος	Ho augoustalios
‘ο θεσμοφύλαξ	Ho thesmophylaks
‘ο ὀρφανοτρόφος	Ho orphanotrophos
Οἱ κλεισουράρχαι	Oi kleisourarkhai
‘ο δήμαρχος τῶν βενέτων	Ho demarkhos ton beveton
‘ο δήμαρχος τῶν πρασίνων	Ho demarkhos ton prasinon
‘ο τῆς καταστάσεως	Ho tes katastaseos
‘ο δομέστικος τῶν βασιλικῶν	Ho domestikos ton basilikon
‘ο χαρτου[λάριος τοῦ σταύ]λου	Ho khartou[larios tou stau] lou
‘ο ἐπείκτης	Ho epeiktes
‘ο πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου	Ho protonotarios tou dromou
‘ο τοποτηρητὴς τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς	Ho topoteretes ton skholon tes anatoles
‘ο τοποτηρητὴς τῶν σχολῶν τῆς δύσεως	Ho topoteretes ton skholon tes dyseos
‘ο μινσουράτωρ	Ho minsourator
‘ο χαρτουλάριος τοῦ ὀξέως δρόμου	Ho khartoularios tou okseos dromou
‘ο χαρτουλάριος τῶν ἀνατολικῶν	Ho khartoularios ton Anatolikon
‘ο χαρτουλάριος τῶν θρακησίων	Ho khartoularios ton Thrakesion
‘ο χαρ[τουλάριος] τ[οῦ] χαρσι[ανοῦ]	Ho khar[toularios] t[ou] kharsi[anou]
Οἱ χαρτουλάριοι ταγμ[άτων καὶ] στρατηγ[ίδων]	Oi khartoularioi tagm[aron kai] strateg[ido]n
Οἱ τοποτηρηταὶ τῶν θεμάτων	Oi topoteretai ton Thematon

Οι πρωτοσπαθάριοι καὶ κριταὶ τοῦ βήλου	Oi protostatharioi kai kritai tou belou
Οι πρωτοσπαθάριοι ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ ἀπὸ στρατηγῶν	Oi protospatharioi epi tou khysotriklinou kai apo strategon
Οι πρωτοσπαθάριοι ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου	Oi protostatharioi epi tou khrysotriklinou
Οι πρωτοσπαθάριοι ἀπὸ στρατηγῶν οικειακοὶ	Oi protospatharioi apo strategon oikeiakoi
Οι πρωτοσπαθάριοι καὶ κριταὶ ἐπὶ τοῦ ἵπποδρόμου	Oi protospatharioi kai kritai epi tou hippodromou
ὁ οικιστικός	Ho oikistikos
ὁ ζυγοστάτης	Ho zygostates
ὁ τοποτηρητὴς τοῦ στρατηλάτου	Ho topoteretes tou stratelatu
ὁ τοποτηρητὴς τῶν ἐξκουβίτων	Ho topoteretes ton ekskoubiton
ὁ τοποτηρητὴς τοῦ ἀριθμοῦ	Ho topoteretes ton arithmu
ὁ τοποτηρητὴς τῶν ἀθανάτων	Ho topoteretes ton athanaton
ὁ τοποτηρητὴς τῶν ἱκανάτων	Ho topoteretes ton hikanaton
ὁ τοποτηρητὴς τῶν πλοῖμων	Ho topoteretes ton ploimon
ὁ τοποτηρητὴς τῶν σατράπων	Ho topoteretes ton satrapon
ὁ τοποτηρητὴς τοῦ ἐθνάρχου	Ho topoteretes tou ethnarkhou
Οι ταξιάρχαι	Oi taksiarkhai
Οι μαγλαβῖται	Oi manglabitai

EK-5**PSEUDO-KODİNOSTA VERİLEN LİSTE⁸**

ASLI	TRANSLİTERASYONU
Δεσπότης	Despotes
Σεβαστοκράτωρ	Sebastokrator
Καίσαρ	Kaisar
Πρωτοβεστιάριος	Protobestiarios
Μέγας δούξ	Megas douks
Μέγας δομέστικος	Megas domestikos
Πανυπερσέβαστος	Panypersebastos
Πρωτοβεστιάριος	Protobestiarios
Μέγας δούξ	Megas douks
Μέγας στρατοπεδάρχης	Megas stratoperakhes
Μέγας πριμμικήριος	Megas primmikerios
Μέγας λογοθέτης	Megas logothetes
Πρωτοσέβαστος	Protosebastos
Πιγκέρνης	Pinkernes

⁸ J.Verpeaux'nun yayınladığı çeviride yer alan liste ile 2013 yılında yayınlanan İngilizce çevirinin ilgili bölümünden aktarılmıştır. bkz. J.Verpeaux, 1966, s.133-140.; Pseudo Kodinos, 2013, s.26-33.

Κουροπαλάτης	Kouropalates
Παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης	Parakoimomenos tes sphendones
Παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος	Parakoimomenos tou koitonos
Λογοθέτης τοῦ γενικοῦ	Logothetes tou genikou
Πρωτοβεστιαρίτης	Protobestiariarites
Δομέστικος τῆς τραπέζης	Domestikos tes trapezes
ἐπὶ τῆς τραπέζης	Epi tez trapezes
μέγας παπίας	Megas papias
ἐπαρχος	Eparkhos
μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης	Megas droungarios tes bigles
μέγας ἑταιρειάρχης	Megas hetaireiarkhes
μέγας χαρτουλλάριος	Megas khartoullarios
λογοθέτης τοῦ δρόμου	Logothetes tou dromou
πρωτασηκρηῆτις	Protasekretes
ἐπὶ τοῦ στρατοῦ	Epi tou stratou
μυστικός	Mystikos
δομέστικος τῶν σχολῶν	Domestikos ton skholon

μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου	Megas droungarios tou stolou
πριμμικήριος τῆς αὐλῆς	Primmikerios tes aules
πρωτοσπαθάριος	Protospatharios
μέγας ἄρχων	Megas arkhon
τατᾶς τῆς αὐλῆς	Tatas tes aules
μέγας τζαούσιος	Megas tzaousios
πραΐτωρ τοῦ δημοῦ	Praitor tou demou
λογοθέτης τῶν οἰκειακῶν	Logothetes ton oikeiakon
μέγας λογαριαστής	Megas logariastes
πρωτοκυνηγός	Protokynegos
σκουτέριος	Skouterios
αμηράλιος	Ameralios
ἐπὶ τῶν δεήσεων	Epi ton deeseon
κοιαίστωρ	Koiaistor
μέγας ἀδνουμιστής	Megas adnoumiastes
λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ	Logothetes tou stratiotikou

πρωτοἱερακάριος	Protoierakarios
λογοθέτης τῶν ἀγγελῶν	Logothetes ton agelon
μέγας διερμηνευτής	Megas diermeneutes
ἀκόλουθος	Akoulouthos
κριτής τοῦ φουσσάτου	Krites tou phossatou
ἀρχων τοῦ ἀλλαγίου	Arkhon tou allagiu
πρωταλλαγάτωρ	Protoallagator
μέγας διοικητής	Megas dioketes
ὀρφανοτρόφος	Orphanotropos
πρωτονοτάριος	Protonotarios
ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων	Epi ton anamneseon
δομέστικος τῶν τειχέων	Domestikos ton teikheon
προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος	Protokathemenos tou koitonos
προκαθήμενος τοῦ βεστιαρίου βεστιαρίου	Prokathemenos tou bestiariou Bestiariou
ἐταιρειάρχης	Hetaireiarkhes
λογαριαστής τῆς αὐλῆς	Logariarstes tes aules

στρατοπεδάρχης τῶν μονοκαβάλλων	Stratopedarkhes ton monokabballon
στρατοπεδάρχης τῶν τζαγγρατόρων	Stratopedarkhes ton tzangratoron
στρατοπεδάρχης τῶν μουρτάτων	Stratopedarkhes ton mourtatou
στρατοπεδάρχης τῶν τζακώνων	Stratopedarkhes ton tzakonton
προκθήμενος τῶν μεγάλων παλατίων	Prokthemenos ton megalon palation
προκαθήμενος τῶν βλαχερνῶν παλατίων	Prokathemenos ton blakhernon palation
δομέστικος τῶν θεμάτων	Domestikos ton thematon
δομέστικος τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων	Domestikos ton anatolikon thematon
δομέστικος τῶν δυσικῶν θεμάτων	Domestikos ton dysikon thematon
μέγας μυρταΐτης	Megas myrtaites
πρωτοκόμης	Protokomes
παπίας	Papias
δρογγάριος	Droungarios
σεβαστός	Sebastos
μυρταΐτης	myrtaites

προκαθήμενοι πόλεων	prokathemenoi poleon
ἐπὶ τοῦ κανικλείου	epi tou kanikleiou
μέγας βοῖουλος	megas boioulos

